

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Yoldaşım ve Öğretmenim Stalin

KAMO
(Simon Ter-Petrosyan)

Yoldaşım ve Öğretmenim Stalin

KAMO

Simon Arşakoviç Ter-Petrosyan

Çeviren: Fırat Sözeri

Yoldaşım ve Öğretmenim Stalin
Simon Arshaki Ter-Petrosian
KAMO
Çeviren: Fırat Sözeri

Yayın numarası: 484
Anı, Anlatı

1. Baskı: Mart 2021
ISBN: 978-605-70279-6-2

Redaksiyon-Düzelti: Ceylan Yayınları
Kapak: Ceylan Yayınları
Mizanpaj: Ceylan Yayınları
Editör: Fırat Sözeri

Ceylan Yayınları
Seyyidömer Mah. Cevdetpaşa Cad.
Yıldıran Apt. 76/2
Fındıkzade Fatih/İstanbul
Tel./Faks: 0212 532 09 56
Sertifika No: 47817

e-mail: ceylanakademi@gmail.com
facebook / instagram / twitter: ceylan yayınları

Baskı-Cilt:
Ceylan Matbaa
Güven İş Merkezi B Blok No: 318 Topkapı / İstanbul
Tel./Faks: 0212 613 10 79
Sertifika No: 40933

Yoldaşım ve Öğretmenim Stalin

KAMO

Simon Arşakoviç Ter-Petrosyan

Çeviren: Fırat Sözeri

Maksim Gorki

Kasım-Aralık 1905'de Mohovoya ve Vozdvijenka sokaklarının kesiştiği köşedeki binada bulunan, yakın zamana kadar Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi'nin çalışmalarını yürüttüğü dairemde, Gürcülerden oluşan on iki kişilik bir müfreze kalıyordu. L.B. Krasin tarafından organize edilen ve Moskova işçilerinin devrimci faaliyetlerini idare eden Bolşevik yoldaşlardan meydana gelen komiteye bağlanan müfreze mahalleler arasındaki bağlantıyı sağlıyor ve toplantı zamanlarında evi koruyordu. Müfrezenin birkaç kez Karayüzler'e aktif şekilde karşı koyması gerekmişti. Bunlardan biri de alçak Mihalçuk'un¹ katlettiği N.E. Bauman'ın cenazesinde, Karayüzlerden oluşan bin kişilik kalabalık Nikolay Ernestoviç'in tabutunun bulunduğu Teknik Okula saldırmak için toplandığında olmuştu. O gün Gürcülerden oluşan iyi silahlanmış bu küçük grup cenazeye saldırmak için toplanan kalabalığı dağıtmıştı.

Günün koşuşturmacasından ve tehlikelerinden yorgun düşen grup gece evde toplanır ve yere uzanarak birbirlerine gün içinde yaşadıklarını anlatırdı. Hepsi on sekiz- yirmi iki

1) Mihalçuk, şimdi Bauman Sokağı olan, Alman Sokağındaki bir binanın kapıcısıydı. Bauman cinayetinden beraat etti. 1906 yılında ev eşyaları çaldığı gerekçesiyle yargılandı ve hüküm giydi.

yaşları arasında gençlerdi, başlarında ise otuzlu yaşlarında, enerjik, sert bir komutan ve kararlı, yiğit bir devrimci olan Yoldaş Arabidze² vardı. Yanılmıyorsam 1908 yılında Gürcistan'da Tenkil Birliklerinden birinin komutanı olan General Azançeyev-Azançevski'yi vuran da oydu.

Kamo'nun adını ve bu cesur işçinin devrimci alandaki pratikleriyle ilgili hikayeleri ilk kez Arabidze'den duymuştum.

Anlattıkları o kadar şaşırtıcı ve efsanevi şeylerdi ki, o kahramanlık günlerinde dahi olağanüstü cesareti, sürekli yaver giden şansı, şaşırtıcı becerikliliği ve bir çocuk ruhunun sadeliğini kendinde birleştirmiş böyle birinin varlığına inanmak zordu. Kamo'yla ilgili hikâyeleri ilk duyduğumda, bir gün bunları yazacak olursam kimsenin gerçekte böyle bir insanın var olduğuna inanmayacağını ve okurun Kamo'yu kurgusal bir karakter olarak algılayacağını düşünmüştüm. Ben bile ilk duyduğumda Arabidze'nin anlattıklarını onun devrimci romantizmiyle açıklamıştım.

Ancak çok kez olduğu gibi gerçek bir kez daha karmaşıklığı ve çarpıcılığıyla kurguyu geride bırakmıştı.

Krasin'le sohbetimizden kısa süre sonra 1892 yılında düzeltmen olarak çalıştığı Kafkasya gazetesinde tanıştığım N.N. Flerov da Kamo ile ilgili duyduklarımı onaylamıştı. Kendisi o zaman sürgünden yeni dönmüş bir Narodnik'ti. Sürgün onu çok yıpratmıştı. Sürgünde Marksizm'le tanışan Flerov bana ve yoldaşım Afanasyev'e, "Tarihin akışının bizden yana," olduğunu kanıtlamaya çalıştığı tutkulu bir konuşma yapmıştı.

Yorgun düşmüş birçok kişi gibi o da evrimi devrimden daha çok seviyordu.

Aynı Flerov, Moskova'da 1905 yılında karşıma bambaşka biri olarak çıkmıştı.

2) Gürcü tiyatro sanatçısı Arabidze - <https://rantey.org>

Ciğerleri tüberküloz tarafından kavrulmuş bir adamın ihtiyatlı sesiyle, öksürerek:

“Toplumsal bir devrim başlatıyoruz, azizim, anlıyor musun? Devrim başlayacak ve sonuna kadar gidecek çünkü dip-ten geliyor, topraktan,” dedi. Dar görüşlü bir rasyonelin miyopluğunu geride bıraktığını görmek ve böyle hararetli sözler ettiğini duymak sevindiriciydi.

“İşçiler arasından ne şaşırtıcı devrimciler çıkıyor! Dinle bak!” dedi ve şaşırtıcı bir adamdan bahsetmeye başladı. Sözü-nü bitirmesini bekledikten sonra:

“Bahsettiğin kişinin adı Kamo mu?” dedim.

“Onu tanıyor musunuz? Ancak söylentilere göre...”

Eliyle geniş alnını ve tek tük gri seyrek bukleleri olan kel kafasını ovarak bir süre düşündü. Sonra bana on üç yıl önceki o şüpheli ve rasyonalist adamı hatırlatarak:

“İnsanlar biriyle ilgili çok konuşuyorsa bu onun istisna olduğunu gösterir ve belki de bir kırlangıçla bahar gelmez,” dedi.

Bu dil sürçmesiyle geçmişine haracını verdikten sonra Arabidze’nin hikâyelerini doğrulayarak şunları anlattı.

Flerov bir tanıdığını karşılamak için Bakü garında bulunduğu esnada bir işçi kendisini sertçe iterek, fısıltıyla:

“Lütfen bana hakaret edin!” demiş.

Flerov bunu yapması gerektiğini anlayarak bağırıp çağırmaya başladığında karşıındaki işçi suçlu bir edayla şapkasını çıkarıp:

“Sen Flerov’sun, seni tanıyorum. Şu an takip ediliyorum. Birazdan yanağında bandaj olan, kareli palto giymiş bir adam gelecek; ona ‘Ev açığa çıktı, pusu var’ de ve kendi evine götür. Anladın mı?” demiş ve şapkasını gerisin geri başına geçirdikten sonra arsızca bağırarak başlamıştı.

“Yeter bağırdığın! Ne oldu, kaburganı mı kırdım?”

Flerov gülümseyerek “Nasıl, iyi numara değil mi?” dedi.

Sonradan uzunca düşündüm; neden beni hiç kuşkulandırmadı ve ona böylesine kolay itaat ettim? Muhtemelen yüzündeki emreden ifadenin etkisinde kalmıştım; provokatör, ajan olsaydı onun yaptığı kadar buyurgan olamazdı. Onunla daha sonra birkaç defa daha karşılaştık, bir keresinde gece misafirim oldu. Uzun uzadıya sohbet ettik. Teorik olarak çok donanımlı biri değildi, kendisi de bunun farkındaydı ve bu yüzden çok utanıyordu. Doğrusu kendini teorik olarak geliştirmek için okumaya vakti de yoktu. Ona baktığınızda buna çok da ihtiyacı olmadığını görüyorsunuz, o tüm duygularıyla, sarsılmaz bir devrimci. Devrimci faaliyet onun için ekmek ve su kadar gerekli fiziksel bir ihtiyaç.

Bu olaydan yaklaşık iki yıl sonra Bu kez Capri adasında Leonid Krasin, Kamo’yu karşıma çıkardı. Yoldaşlarımızı anarken ansızın gülümseyerek:

“Anımsıyor musunuz bir keresinde Moskova’da sokakta yürürken Kafkasyalı şık bir subaya göz kırptığım için nasıl da şaşırmıştınız? Şaşkınlıkla ‘Bu kim?’ diye sormuştunuz. Ben de size ‘Tiflis’ten bir tanıdık, Knez³ Dadeşkeliani demiştim. Böyle bir horozu tanıyor olamayacağım ve bir şeyler çevirdiğimden şüphelenmiş gibi bir haliniz vardı. İşte o subay Kamo’ydu. Knez rolünü muhteşem oynuyordu! Şimdi Berlin’de hapisanede ve o kadar kötü şartlar içinde ki muhtemelen bu defa şarkısının sonu geldi. Aklını kaçırmış. Laf aramızda gerçekte böyle bir şey yok ama bu onu kurtarır mı emin değilim. Rusya elçiliği iade edilmesini istiyor. Jandarmalar Kamo’nun yaptıklarının yarısını bile bil-seler onu asarlar.”

3) Slav coğrafyasında Knez, Hükümdar, Kral, Büyük prens, prens, prensy.org

Kamo ile ilgili duyduğum her şeyi Krasin'e anlatıp doğruluk payı nedir diye sordum. Bir süre düşündükten sonra, "Hepsinin doğru olması mümkün," diye cevap verdi. "Ben de onun sıra dışı cüreti ve atılganlığıyla ilgili bütün bu hikâyeleri duydum. Elbette kendi kahramanlarına sahip olmak isteyen işçiler, Kamo'nun maharetlerini biraz süslemiş ve sınıfın eğitiminde yararlı olacağı düşüncesiyle devrimci bir efsane yaratmış olabilirler. Ne olursa olsun son derece özgün bir kişilik. İnsana, bazen sürekli yaver giden şansından dolayı arsızlaşarak muzipçe davranıp, maskaralık ediyormuş gibi geliyor ancak onun bu özellikleri gençliğin verdiği ciddiyetsizlikle, kendini beğenmişlikle ya da romantizmle açıklanacak cinsten değil. Başka bir nedeni var. Sanki rüyadaymış gibi gerçeği hiçe sayıyor. Tutuklanmasından kısa süre önce Rus bir genç kadınla yolda yürürlerken, kadın ona bir evin penceresinde duran bir kedi yavrusunu göstererek:

"Baksana ne kadar tatlı!" demiş. Kamo sıçrayıp kediyi yakalamış ve arkadaşına uzatarak, "Al lütfen!" demiş.

"Genç kadın Almanları kedinin camdan atladığına ikna etmek zorunda kalmış. Kamo'nun buna benzer birçok hikayesi var. Ben bunları onun mülkiyet dürtüsüne sahip olmamasıyla açıklıyorum. "Al Lütfen", bu sözcük üstündeki gömleğini, çizmelerini, kendi ihtiyaç duyduğu herhangi bir eşyasını başkalarına verirken de dudaklarındaadır.

İyi kalpli bir insan olduğu için mi böyle davranıyor? Hayır. Ama harika bir yoldaş. Onun için benim, senin diye bir ayırım yok. Her şey 'grubumuz', 'partimiz', 'davamız' için..."

"Başka bir gün yine Berlin'de çok kalabalık bir caddede esnafın biri küçük bir çocuğu kapıdan dışarı atıyor. Kamo derhal dükkâna doğru atılıyor, yanındaki arkadaş ürkerek onu kolundan tutuyor fakat Kamo bağırarak "Bırak lütfen! Sura-tının ortasına bir yunuk koymeli!" diyor. Belki de oynayacağı

deli rolünü prova ediyordu, tabi bunu şimdi söyleyebiliyorum. O zamanlar yanında bir refakatçi olmadan sokağa çıkmasına dahi izin verilmemesi gerektiğini düşünüyordum. Sanki her sokağa çıkışı bir olaya karışmak içindi.

Bizzat kendisi şöyle bir olay anlatmıştı; bir kamulaştırma sırasında bomba atmakla görevliymiş. Bombayı atacağı yere geldiğinde arkasında iki dedektifin kendisini izlediklerini fark ediyor. Harekete geçmesine sadece bir dakika kalmış. Adamların yanına giderek: "Defolup gidin buradan yoksa sizi vururum!" diyor."

"E, ne olmuş, gitmişler mi?", diye sordum.

"Elbette, hem de koşarak."

"Onlara neden böyle bir şey söyledin?"

"Ne demek neden? Söylemem gerekiyordu ben de söyledim."

"Peki ama neden? Acıdın mı?"

"Öfkelendi, kızararak, 'Acıdığım bir şey yok! Belki sadece yoksul insanlardı. Onları ilgilendiren ne vardı? Ne diye orada geziyorlar ki? Yaralanabilir, hatta ölebilirlerdi."

"Bu davranışı pekiştiren, belki de açıklayan başka bir olay daha var. Didube'de bir yerde peşinden gelen, muhbir olduğunu düşündüğü birini yakalayıp duvara yapıştırıyor ve şöyle bir konuşma yapıyor: "Yoksul bir adamsın değil mi? Neden yoksul insanlara karşı çalışıyorsun? Zenginlerle mi yoldaşsın? Neden alçaklık yapıyorsun? Canına mı susadın?"

"Adam canını bağışlamasını istiyor ve sonrasında Batum grubundan Rus bir işçi olduğu ortaya çıkıyor. Arkadaşından yayın almaya gelmiş fakat adresi kaybettiği için evi bulmaya çalışıyormuş. Kamo'nun ne orijinal bir adam olduğunu görüyorsunuz değil mi?"

Bana kalırsa en şaşırtıcı eylemi; işinin ehli Berlin psikiyatrlarını ustaca bir numarayla kendine inandırmayı başarmasıdır. Ancak bu ustaca oyun Kamo'ya yardımcı olmadı. II. Wilhelm Hükümeti onu yine de Çarın jandarmalarına teslim etti ve prangaya vurularak Tiflişe gönderildi, orada Mihaylovski Hastanesi'nin Psikiyatri kliniğine yatırıldı. Yanılmıyorsam üç yıl boyunca delirmiş numarası yaptı. Tiflis'te hastaneden kaçışı ise ayrı bir fantastik hikâye.

Kamo ile şahsen tanışmam 1920 yılında, eskiden yaşadığım Mohovoya ve Vozdvijenka sokaklarının kesiştiği köşede ki, Fortunavoy'un evinde oldu.

Sağlam yapılı, güçlü bir adamdı. Yumuşak, kara gözlerindeki hoş, sert ve dikkatli bakışlarıyla tipik bir Kafkas simasına sahipti. Üzerinde Kızıl Ordu üniforması vardı.

İhtiyatlı ve ikircikli davranışlarından alışkın olmadığı bir ortamda bulunmasından biraz utandığı hissediliyordu. Hemen sonra devrimci çalışmalar hakkında ardı arkası kesilmeyen sorulardan bitkin düştüğünü ve tamamen başka bir şeyle meşgul olduğunu anlamıştım. Harp Akademisine girmeye hazırlanıyordu.

Sanki kızgın bir köpeği sakinleştiriyormuş gibi avucuyla ders kitabının kapağına pat pat vurup, sıvazlayarak ümitsizce:

“Bilimi anlamam zor dedi. “Kitaplarda çok az çizim var. *Dislokasyonun* ne olduğunun hızlıca anlaşılması için daha çok çizim olması gerekir. Siz *dislokasyonun* ne menem bir şey olduğunu biliyor musunuz?”

Bilmiyordum. Bunun üzerine Kamo utangaçça gülümseyerek:

“İşte, görüyorsunuz...” dedi.

Gülümsemesi naçar ve çocukçaydı. Bu naçarlığı çok iyi biliyordum; gençliğimde kitaplarındaki sözlerin dehasını anla-

maya çalışırken bu duyguyu sık sık deneyimlemiştim. Devrim hizmeti esas olarak yeni eylemler yaratmaktan ibaret olan korkusuz bir eylem adamı için kitapların direnişini aşmanın ne kadar zor olduğunu çok iyi anlayabiliyordum.

Bu, Kamo ile karşılaşmamızda ona karşı sıcak bir sempati duymama neden olmuştu. Daha sonra devrimci duygularının derinliği ve tamlığını hissettikçe ondan daha fazla etkilene miştim.

Kamo'nun efsanevi cüreti, insanüstü iradesi, şaşılası oto-kontrolü hakkında bildiğim onca şeyi önümde ders kitapları yüklü bir masada oturan adamla bağdaştırmam kesinlikle imkânsızdı.

İnanması güç bir şekilde, çok uzun bir süre gerilimli bir hayat yaşadıktan sonra bu kadar sade ve iyi kalpli bir yoldaş olarak kalmış ve manevi gençliğini, tazeliğini ve gücünü de korumuştur.

Henüz içindeki gençliği geride bırakmamıştı ve ıslıl ıslıl bir güzelliği olmasa da, sanırım kendinden yaşlı hoş bir kadına gençlik romantizmiyle aşığı.

Aşkından ancak sağlıklı, zinde ve temiz gençlerin yapabileceği şekilde lirik bir tutkuyla bahsediyordu.

“Muhteşem bir kadın! Doktor, her şeyi bilir, bilime tamamen hâkim. İştten geliyor ve bana: ‘Nedir bu? Anlamıyor musun? Çok kolay aslında’ diyor. Haklı! Çok basit! Ne eşsiz bir insan!”

Bir gün kulağa komik gelen sözlerle aşkından söz ederken beklenmedik biçimde durakladı, kafasındaki gür kıvrıkcık saçlarını karıştırarak bir şey sormak ister gibi bana baktı. Onu cesaretlendirmek isteyerek:

“Ne olacak peki?” dedim.

Belli belirsiz bir şekilde

“Nasıl olduğunu görüyorsunuz...” dedi. Olabilecek en saf-
ça soruyu duymak için uzun süre sorgulamam gerekti.

“Belki de evlenmemeliyim?”

“Neden?”

“Biliyorsun, devrim, kendini eğitmeni, çalışmanı istiyor, her yanımız düşmanlarla çevrili, dövüşmek gerek!

Kaşlarını çatışından, gözlerindeki sert parıltıdan bu so-
ruyla boğuşurken büyük bir işkence gördüğü aşikârdı: Evlilik,
devrime ihanet anlamına gelmez mi? Gençlik enerjisi ve taze-
liğinden gelen duygularının onun muazzam devrimci enerji-
siyle örtüşmediğini görmek tuhaf, hatta biraz komikti.

Sevdiği kadına duyduğu aşktan bahsettiği aynı tutkuyla,
yurt dışına gidip orada devrimci faaliyetini sürdürme gerek-
siniminden bahsetti.

“İlyiç’ten rica ettim ‘Bırakın yurt dışına gideyim, orada ya-
rarlı bir insan olurum’ dedim ama O, ‘Hayır, burada eğitim
göreceksin!’ dedi. Ne yapayım? O bilir. Nasıl bir insan! Tıpkı
bir çocuk gibi gülüyor. İlyiç’in nasıl güldüğüne tanık oldun
mu hiç?”

Yüzü bir gülümsemeyle aydınlandı ve askeri bilimi anla-
manın zorluklarından yakınırken yeniden karamsarlığa gö-
müldü.

Ona geçmişle ilgili sorular sordum. Hakkında anlatılan
sıra dışı hikâyeleri gönülsüzce onayladı. Ardından kaşlarını
çatarak daha önce duymadığım birkaç şey daha anlattı.

Bir keresinde “Aptalca çok şey yaptım,” dedi. “Mesela bir
keresinde bir polisi şarapla sarhoş ettim, başını, sakalını kat-
rana buladım. Tanıdık biriydi. ‘Dün sepetinde ne taşıyordun?’
dedi. ‘Yumurta.’ ‘Altındaki kâğıtlar neydi peki?’ ‘Kâğıt falan
yoktu. ‘Yalan söylüyorsun! Kâğıtları gördüm.’ ‘Neden arama-
dın o zaman?’”

“Ne aptalca! Beni yalan söylemek zorunda bıraktığı için sinirlenmiştim. Onu meyhaneye götürüp sarhoş ettim ve katrana buladım. Gençtim o zaman, hala muziplik peşindeydim,” dedi. Ardından ağzında ekşi bir tat varmış gibi yüzünü buruşturdu.

Devrimci tekniklere aşina olmayan gençler için çok yararlı olacağını söyleyerek anılarını yazması için onu ikna etmeye çalıştım. Kıvrıkcık saçlı başını sağa sola sallayıp karşı çıktı, uzun süre ayak direyip kabul etmedi.

“Yapamam. Beceremem. Benim gibi kültürsüz adamdan nasıl bir yazar olur?”

Anılarını yazmasının da devrime hizmet olacağını söylediğimde yazmayı kabul etti ve muhtemelen hayatı boyunca yaptığı gibi karar verir vermez hemen işe koyuldu.

Başlangıçta pek iyi gitmiyordu, yazdıkları biraz kuruydu ve kendinden çok yoldaşlarını anlatmaya çalıştığı aşikardı. Bunu ona söylediğimde sinirlendi:

“Ne yani kendi kendime mi tapınayım? Ben rahip değilim.”

“Rahipler kendilerine mi tapıyorlar?”

“E, başka kim var? Genç hanımlar kendilerine taparlar, değil mi?”

Ancak bundan sonra daha çarpıcı yazmaya ve kendinden bahsetme konusunda daha cömert davranmaya başladı.

Kendine özgü, ilk bakışta fark edilmeyen bir yakışıklılığı vardı.

Önümde Kızıl Ordu üniforması içinde güçlü, çevik bir adam oturuyordu ama ben ona bakarken bir işçi, seyyar bir yumurta satıcısı, faytoncu, züppe, Knez Dadeşkelian’i, alanında uzman bilim insanlarını delirdiğine inandıran prangalı bir deli görüyordum.

Bir keresinde hangi sebeple lafı açtığımı bilmiyorum ona

Capri adasında yanımda kalmış, sol elinde sadece üç parmağı olan Triadze adlı birinden bahsetmiştim.

“O bir Menşevik, tanıyorum!” dedi. Ardından omuz silerek, küçümser bir edayla yüzünü buruşturup konuşmasını sürdürdü:

“Menşevikleri anlamıyorum. Neden böyleler? Kafkasya’da yaşıyorlar, öyle bir doğası var ki... Gökyüzüne yükselen dağlar, denize akan nehirler, halk yoksulluk içindeyken knezler tüm zenginlikleriyle her yerdeler. Menşevikler neden bu kadar zayıf insanlar, neden devrim istemiyorlar?”

Bu konuyla ilgili uzun süre konuştu, konuştukça daha ateşli bir hal alıyordu, fakat düşüncesini ifade edecek sözcükleri bulamıyor gibiydi. Derin bir nefes alıp:

“İşçi sınıfının pek çok düşmanı var. En tehlikelileri ise bizim dilimizle yalan söyleyebilenleridir diyerek bitirdi konuşmasını.

Elbette en çok merak ettiğim şey bu kadar “saf” bir adamın deneyimli psikiyatrları deli olduğuna ikna edecek gücü ve yeteneği nasıl bulduğuydu.

Görünüşe bakılırsa kendisine bu konuyla ilgili çok soru sorulmasından hoşlanmıyordu. Omuzlarını silkerek, gönül-süzce, belli belirsiz bir şekilde:

“Hım, ne denebilir? Öyle yapmam gerekliydi! Kendimi kurtarmanın devrimin yararına olacağını düşündüm,” dedi.

Ona, yaşamının bu zorlu dönemini anılarında yazması gerektiğini, fakat bunu iyice düşünmesini, isterse bu konuda ona katkı yapabileceğimi söyledim. Gözlerini yumarak düşünceye daldı ve iki elinin parmaklarını kenetleyip adeta tek yumruk haline gelinceye kadar sıkarak ağır ağır konuşmaya başladı.

“Ne söylemeliyim? Bana dokunuyor, bacaklarıma vuruyor, gıdıklıyorlardı, bunun gibi daha bir sürü şey. Elle yoklayarak

insanın ruhunu hissetmek mümkün mü? Bir keresinde doktorlardan biri beni aynaya baktırdı. Aynadaki benim yüzüm değil; zayıf, saç sakalı birbirine karışmış, vahşi bakışlı, saçları dağınık çirkin birini görüyorum! Hatta korkutucu. Dişlerime baktım. ‘Gerçekten de aklımı kaybetmiş olabilir miyim?’ diye düşündüm. Çok korkunç bir dakika geçirdim! Neyse ki sonunda aynaya tükürmeyi akıl ettim. Yanımda bulunan doktorlar iki dolandırıcı gibi birbirlerine baktılar. Sanırım hoşlarına gitmişti: Kendini hatırlamayan bir adam!”

Kısa bir süre sustuktan sonra, sessizce devam etti.

“Çok düşündüm; dayanabilecek miyim yoksa gerçekten delirecek miyim? Kötü bir histi. Kendime güvenemiyordum anlıyor musun? Tıpkı bir uçurumdan aşağı sallanmak gibiydi, neye tutunduğunu görmüyorsun.”

Bir kez daha sustu, ardından genişçe gülümsedi:

“Elbette doktorlar işinin ehli kişilerdi ama Kafkasları tanımıyorlardı. Belki de onlar için bütün Kafkaslar deli gibi görünebilirdi? Ayrıca karşılarında bir Bolşevik vardı. O zaman bunları düşünüyordum. Nasıl olacaktı? Haydi devam edelim: Bakalım kim kimi çıldırtacak? Ancak yenişemedik. Onlar oldukları gibi kaldılar, ben de. Neyse ki Tiflis’te bana aynı işken-celeri yapmadılar. Görünüşe bakılırsa Almanların yanılmış olamayacağını düşünüyorlardı.”

Bu, bana anlattığı hikâyelerin en uzunuydu.

Ve onun için en tatsız da buydu sanırım. Birkaç dakika sonra beklemediğim biçimde bu konuya geri döndü, omuzuyla hafifçe dürtüp -yan yana oturuyorduk- alçak fakat sert bir sesle:

“*Yarost*⁴ diye Rusça bir sözcük var. Biliyor musun? Bunun ne anlama geldiğini hiç anlamadım, *yarost*? Fakat o an dok-

4) Şiddetli öfke. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

torların önündeyken hissiyatım bu sözcükle tanımlanabilir, yani şimdi böyle düşünüyorum. *Yarost*, çok güzel bir sözcük! Çok hoşuma gidiyor! İfrat kesilmek, *yarost*!”

“Bir zamanlar *Yarilo*⁵ adlı bir Rus tanrısının olduğu doğru mu?”

Sorusuna “evet vardı” cevabını verdiğimde ve bu tanrının yaratıcı güçlerin kişileştirilmesinin bir sonucu olduğunu söylediğimde gülmüştü.

Kamo, benim için geleceğin bugünden daha gerçek olduğu devrimcilerden biriydi. Bu, kesinlikle onların hayalperest olduğu anlamına gelmez, hayır. Bu, onların duygusal sınıf devrimciliğindeki gücünün zihinlerini beslediği, gelişip serpileceği toprak vazifesi gördüğü ve onun önünde gidecek biçimde sağlam ve uyumlu bir şekilde örgütlendiği anlamına gelir.

Devrimci çalışma dışında, sınıflarının içinde yaşadığı tüm gerçeklik onlara kötü bir rüya, kâbus gibi görünür, içinde yaşadıkları hakiki gerçeklikse sosyalist gelecektir.

5) Slav mitolojisinde bir tanrı. Devrimci Arşivim <http://www.arsivim.org>

Önsöz

Maksim Gorki'nin tavsiyesi üzerine bir süre önce otobiyografimi yazmaya başladım. Yazarlık konusunda bir deneyimim olmamasına rağmen Gorki, tarih için önemli olanın süslü cümleler değil gerçekler olduğunu söyleyerek beni yazmaya teşvik etti. Ancak yazmaya başladıktan kısa bir süre sonra bu işi bıraktım. Hayır, tembellikten değil, kendimden önce beni devrime çeken büyük yoldaşım Josef Stalin'i anlatmam gerektiğini anladığım için. Kendisi yakında kırk beş yaşına girecek. Yazacağım kitapla bir taşla iki kuş vurmayı planlıyorum. Birincisi, yoldaşıma bir doğum günü hediyesi vereceğim; ikincisi ise insanlara onun devrim için neler yaptığını anlatacağım. O kendisinden söz etmeyi sevmez, devrim için yaptıklarından övünmeden çalışmaya devam ediyor. Onun alçak gönüllülüğü nedeniyle tarihsel gerçeklik de eksik kalmamalı. Şimdi kendilerini "İlyiç'in en yakın çalışma arkadaşları" olarak adlandıran bazı kişiler, devrim için Stalin'in yaptıklarının yüzde birini bile yapmadılar. Fakat görünür durumdalar, gazetelerde her gün adları ve resimleri yayımlanıyor, Stalin ise çok az kişi tarafından ve nadiren anılıyor. Kendisi de özel bir şey yaptığını düşünmüyor ve övülmekten hoşlanmıyor. Ona "Lenin, devrimin beyni, Stalin ise elleridir," dediğimde beni nasıl azarladığını asla unutamam. Bu

sözlerime “Devrim bireylerin değil halkın elleriyle yapılır,” diyerek karşılık vermiş ve “Böyle saçma konuşmamamı,” istemişti. Devrimin halkın eliyle yapıldığını biliyorum fakat onun örgütsel yeteneğinin Lenin’in dehası kadar devrime fayda sağladığını söylemek istemiştım.

Eğer gelecek kuşaklar devrim tarihini sadece gazetelerden öğrenmeye kalkarlarsa birçok devrimci hakkında yanlış düşüncelere sahip olabilirler. Öyle ki mütevazı olanlar hafife alınırken, gevezeler, övünenler olmadan devrim gerçekleşmiş gibi bir intiba edinecekler. Bu nedenle her devrimcinin kişisel deneyimlerini paylaşması konusunda Gorki’ye katılıyorum. Anılardan oluşan bu küçük tuğlalardan yeni bir insanlık tarihi, gerçek bir halk tarihi oluşacak. Bunun için kendimizi anlatmaktan çok tanıklıklarımızı paylaşmalıyız. Benim devrimcilik yaşamımda en önemli şey Stalin’in mücadele arkadaşı olmam, onun yol göstericiliğinde bir çocuktan devrim savaşıçısına dönüşmem ve yaptığı birçok işe tanık olmamdır. Ne de olsa hayatta herkes böyle bir öğretmenle karşılaşacak kadar şanslı değil.

Bu kitabı yazarken bahsini ettiğim büyük tarihsel görev yanında, küçük, kişisel bir hedefim de var. Yoldaşım ve öğretmenime güzel bir yaş günü hediyesi vermek istiyorum. Sadece mücadele arkadaşı değil aynı zamanda onu çocukluğundan itibaren tanıyan bir yoldaşı tarafından kendisini anlatan bir kitap yazıldığını gördüğünde nasıl şaşıracağını şimdiden tahmin edebiliyorum. Zamanı gelene kadar kimsenin bundan haberdar olmaması ve sürprizimin bozulmaması için yeniden illegalitenin kurallarını anımsamak zorundayım. Bunu herkesten önce de Stalin’den gizli tutmak için yapmalıyım. Zira benden “bu boş meşguliyetleri” bırakarak, “gerçek işlerle” uğraşmamı isteyecektir. Ona zihnimde verdiğim karşılık şudur; “Hayır, Josef. Bu kesinlikle boş bir iş değil, aksine çok gerekli ve lüzumlu bir uğraş, çünkü sen benden hakkında hiçbir şey anlatmaya-

caksın.” Devrimden önce sadece bir grev⁶ örgütlemiş kişiler şimdi “eşsiz devrimciler” ve “Lenin’in en yakın mücadele arkadaşları” olarak saygı görüyorlar. Ekim’den sonra kimin hangi amaçla devrime katıldığı net bir şekilde görülmeye başlandı. Öyle ki yoldaşlarımız arasında sadece şahsi motivasyonlarla hareket eden kişiler olduğu açığa çıktı. Bazıları komünizmin kaçınılmaz zaferini görerek erkenden kariyer hesapları yapmaya başladılar ve vakit kaybetmeden partiye katıldılar. Bu kişiler hummalı bir etkinlik içindeymiş gibi görünerek Lenin’e yakınlaşmaya çalıştılar. Stalin ise asla şahsi düşünceler içinde olmadı ve asla ‘mış’ gibi yapmadı. Kaldı ki sayısız kez ölümle yüz yüze gelen bir insan nasıl şahsi meseleler peşinde olabilir? Toplumsal davamız için yaşamını birçok kez riske attı fakat o bunu mesleği gereği çeşitli zorluklarla uğraşmak zorunda olan herhangi biri gibi basit ve kolay bir sorun olarak gördü. Eğer mücadele için ölümle yüzleşmek gerekiyorsa düşünecek ne var? Önemli olan mücadelenin sürdürülmesi; partiye, devrime ve halka fayda sağlamaktır. Stalin’in devrime ne gibi katkıları olduğuna şimdi sadece kısaca değinip ilerleyen bölümlerde detaylı olarak anlatacağım. Elinizde tuttuğunuz kitabın ortaya çıkış amacı da bu zaten. Önsözde sadece Stalin ile gerçekte bunu hak etmedikleri halde şu an kendilerini “Lenin’in en yakın mücadele arkadaşları” olarak adlandıran birçokları arasındaki farkın altını çizmek istiyorum. Mücadele arkadaşlığı; aynı çizgide, omuz omuza kavga vermektir. Bu nedenle vicdanım kendimi Lenin’in mücadele arkadaşı olarak adlandırmama izin vermiyor fakat kendimi tamamen haklı bir şekilde Stalin’in mücadele arkadaşı olarak adlandırabiliyorum. Ve bundan gurur duyuyorum.

6) Yazar, olasılıkla Grigori Yevseyeviç Zinovyev’e göndermede bulunmaktadır. Kamo’nun eşi Sofya Vasilyevna Ter-Petrosyan (Medvedevoy), Kamo’nun Zinovyev’den hoşlanmadığını ve onu işe yaramaz bir laf ebesi olarak gördüğünü aktarmaktadır. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Stalin'le iki kez tanıştığımı söylemem mümkün. İlk tanışmam çocukluğumda olmuştu. Josef, benden dört yaş büyüktü. Sürekli çok ciddi davrandığından onu bir yetişkinmiş gibi algıladım. İkinci tanışmamızda, kitleleri peşinden sürüklemeye yeteneğine sahip devrimci bir aktivist olmuştu. Bu tanışmamız 1901 baharında Tiflis'teki 1 Mayıs gösterileri esnasında olmuştu. Stalin çoğu kendinden yaşça büyük olan işçilerin önünde konuşuyordu. İşçiler, kendilerinden yaşça büyük birini dinliyormuş gibi kulak kesilmişlerdi. O gün yoldaşımın yeni ve şaşırtıcı bir yönünü keşfetmiştim. Üzerinden yıllar geçmiş olmasına rağmen o etkileyici mayıs günü zihnimde sanki dün gerçekleşmiş gibi canlılığını koruyor. Buna rağmen hikâyeme o mayıs gününden değil, Gori'de geçen çocukluğumuzdan başlayacağım. Zira bir insanı anlamak için nerede doğup büyüdüğünü bilmek gerekir.

Gori'de Geçen Çocukluk

İlk bakışta ailelerimiz (benim ve Josef'in) birbirinden farklıymış gibi görünmelerine rağmen aralarındaki tek fark sosyal konumlarından kaynaklıydı. Ben köken olarak ruhban sınıfından⁷ gelen tüccar bir ailede doğdum. Josef ise babaları Didi Lilo⁸'da toprak işleyen bir ayakkabıcı ailesinde dünyaya gelmişti. Bu farklılıklar dışında ailelerimiz tamamen birbirine benzerdi. Hem benim babam Arşak Ter-Petrosyan hem de Josef'in babası Vissarion Cugaşvili zalim birer ev tiranı, alkolik ve faydasız insanlardı. Kafkasya'da eski zamanlardan beri süregelen bir baba kültü vardır. Babalar ve genel olarak yaşlılar saygı görür, söylediklerine kulak verilir. İnsanlar babalarıyla gurur duyar. İki Kafkasyalı karşılaştığında ilk iş olarak birbirlerine: "Ben falancanın oğluyum," der. Ne yazık ki ikimiz de babalarımızla gurur duymaz, onlardan utanırdık. Muhtemelen ben daha çok utanırdım. Zira Vissarion Cugaşvili sadece kendi ev ahalisine zulmederken babam çalışanlarını da aşağılardı. Yazıhanesi, sanki kara bir perdeyle örtülmüş gibi öfke ve nefret kaplıydı. Aynı kara perde evimizde de asılıydı. Babam karşısında anneme ilk arka çıktığımda on bir yaşındaydım.

7) Kamo'nun soyadının başındaki *Ter-* ifadesi ailesinin ruhban sınıfından geldiğine işaret etmektedir.

8) Tiflis yakınlarındaki köy. <https://rantey.org>

Babam bu yüzden beni dövmüş, ardından beni bağışladığının işareti olarak da öpmem için elini uzatmıştı. Bana uzattığı elini kanatana kadar ısırılmıştım. Bu, adalet için savaşta ilk zaferim olmuştu.

Vissarion Cugaşvili, işinin ehli bir ayakkabıcıydı. Adelhanov'un⁹ fabrikasında çıraklıktan ustalığa yükselmesi bu konuda tek başına çok şey anlatıyor. Adelhanov, diğer patronlardan daha iyi ödeme yaptığı için işinde iyi olan ustalar genellikle onun yanında çalışırdı. Vissarion, Adelhanov'un fabrikasında kalsaydı belki de ustabaşılığa kadar yükselebilirdi fakat annemin uzaktan akrabası olan, Gori Ermenilerinden Baramov, Vissarion ve Adelhanov'un yanında çalışan birkaç ayakkabıcıyı ayartarak Gori'deki yeni fabrikasında çalışmaya ikna etmişti. Baramov, onlara çok daha iyi bir kazanç vaat etmişti ancak işe başladıklarında ellerine Tiflis'te kazandıklarından çok daha az para geçtiğini görmüşlerdi. Vissarion kahrından kendini içkiye verdi ve tüm hıncını ağzı var dili yok karısından çıkarmaya başladı. Ayık olduğu zamanlarda basit bir şarap üreticisi bağcının oğluyken ayakkabı zanaatında yetkinleşip ustalığa kadar yükselmesiyle övünürdü. İçtiğinde ise herkesin; Baramov, Adelhanov ve hatta babası ve kardeşinin bile kendisini aldattığını haykırır dururdu. Vissarion'un söylediğine bakılırsa babası ona hiçbir şey bırakmamış, bütün birikimini büyük oğlu Georgi'ye vermişti. Georgi babasından aldığı parayla Manglisi'de¹⁰ küçük bir restoran açıp zengin olmuştu, o ise fakir ve alkolik bir adama dönüşmüştü. Vissarion, babası ve abisi hakkında konuşmaya başlar başlamaz zavallı karısı Yekaterina saklanmak için komşularına koşardı. Sözüm ona Vissarion'un babasıyla arasının bozulmasına, babasının hoşlanmadığı Yekaterina ile evlenmesi sebep olmuştu. Vissarion'a göre başına

9) Grigor Grigoryeviç Adelhanov, Tifliste dönemin önde gelen burjuvalarından biri.

10) Tiflis'e 60 km uzaklıkta Kafkas kıyılarında yerleşim merkezi.org

gelen tüm talihsizliklerinin sorumlusu karısı ve oğluydu. Josef, ailenin tek çocuğuydu, iki abisi henüz bebekken ölmüştü.

Benim babam da Vissarion Cugaşviliden geri kalmıyordu. İnsanlar arasında kendini kontrol etmeye çalışırdı fakat evde vahşi bir canavara dönüşür; bağırıp çağırır, hakaret eder, yumruklarını savururdu. Hizmetçiler evimizde çalışmak için iki kat ücret istiyorlardı, çünkü babamın kudurgan karakterini tüm şehir biliyordu. Babam eğitilmiş ruhban sınıfından bir aileden geliyor olmakla çok övünürdü ancak onda bu eğitimin zerresi bile yoktu. Bir rubleye aldığını bir buçuk rubleye sat ve bir rubleyi öderken de hile yap; işte onun bütün eğitimi buydu. Rahip bir aileden gelen babam ticaretle uğraşmak zorunda kaldığı için kendini küçük düşmüş sayıyordu. Bu iş içinde faziletinin zedelenişini düşünüyordu. Tamamen kuruntu olan bu düşünce hepimize çok pahalıya mal oldu. Babam bizi geçindirmek için ticaretle uğraştığından “faziletinin zedelenmesinin” sorumlusu olarak annemi, beni ve kız kardeşlerimi görüyordu. Babamın en sevdiği uğraşı bir lokma için serzenişte bulunmaktı. Bunun ne menem “bir lokma” olduğunu anlatmalıyım.

Evimizdeki yenilebilir her şey iki kategoriye ayrılırdı: Misafirler için olanlar ve ev ahalisi için olanlar. En iyi yiyecekler misafirlere, en kötü olanlar ise evdekilere. Babam evden çıkınca annemin uğraşlarıyla “misafir ziyafetinden” bizim payımıza da bir şeyler düşerdi. Babam geri dönüp “israfı” keşfettiğinde (her şeyin miktarını bilirdi) annemi doğduğuna pişman ederdi. Fazladan bir anali¹¹ parçasının peşinden neler geleceğini bilmek, lokmaların boğazımıza düğümlenmesi için yeterdi. Yoldaşlarım sık sık tatlıya olan sevgimden dolayı bana takılırlardı. Ben de onlara, “Çocukken yeterince tatlı yemediğim için bu eksikliği şimdi telafi etmeye çalışıyorum,” diyerek yanıt verirdim.

11) Güneşte kurutulan şeftali türü meyvelerin kakule, ceviz gibi kuruyemişlerle doldurularak elde edilen bir Türk Etnik Arşiviyecisi: <http://rantey.org>

Okurlarım hikâyeme küçük ev meselelerini anlatarak başladığım için şaşırmasın ve babamdan yakınmak istediğim gibi bir fikre kapılmasınlar. Alışkanlıklarım arasında yakınmak gibi bir davranış yok. Hikâyeme bu şekilde başlamamın iki nedeni var; Stalin’le aynı şartlarda yetiştiğimizi ve bu şartların bizde çok erken yaşlarda bir adalet duygusu, baskı ve eziyete karşı nefret ve insanları baskıdan koruma isteği uyandırdığını göstermek. Çocukluk bir insanın karakterini belirleyen ilk ve en önemli aşamadır. Eğer babam bütün kaprislerimi hoş görüp, beni şımartsaydı kim bilir büyüdüğümde nasıl biri olurdum. Muhtemelen burjuvazinin tipik bir temsilcisi olur çıkardım, doğrusu imrenilmeyecek bir kader!

Küçük “gezici” kütüphanemde, her zaman yanımda taşıdığım kitaplar arasında Gorki’nin imzalı *Çocukluğum* kitabı da var. Bu kitabın üzerimde yarattığı sarsıcı etki, beni her şeyi açık bir şekilde, süslemeden ve önemli hiçbir detayı atlama-dan yazmaya sevk etmiş olabilir.

Josef Cugaşvili’nin adının tüm Gori’de duyulması, dükkan sahibi Vasadze ile yaşadığı bir olaydan sonra olmuştu. Konu küçük burjuva çevre için olağan bir meseleydi. O dönem Tiflis’te yaşayan Vissarion Cugaşvili, Gori’de yaşayan ailesini nadiren ziyaret ediyordu, birkaç kez Vasadze’nin dükkânından borca mal almıştı. Alınan her şey borçlu defterine yazılırdı. Borçlu, adına tutulan kaydın yanına bir imza ya da sadece bir çarpı işareti koyarak borcunu onaylardı. Kuşkusuz Vissarion da aynı şeyi yapardı. O sadece okur yazar değil aynı zamanda eğitilmiş biri idi de. Okuma sevgisi sayesinde kendi kendini eğitmişti. Vissarion *Vephistkaosani*’den¹² ya da İncil’den herhangi bir bölümü ezbere okuyabilirdi. Gürcü tarihi hakkında da geniş bir bilgisi vardı.

12) *Vephistkaosani* (Kaplan Postlu Şövalye), Gürcü edebiyatının destansı yapıtı. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Borcun ödenmesi sırasında dükkan sahibi, borçlunun gözü önünde defterden ödenen borcun üstünü çizirdi. Vasadze birkaç kez, Vissarion'un sarhoş olmasını fırsat bilerek borcunu silmemiştir. Hangi tüccar fırsatını bulunca dolandırır ki? Olay ortaya çıktığında bir skandal yaşandı. Vissarion haklılığını kanıtlamak için bağırıp çağırınca dükkândan doğruca karakola götürülmüş, Vasadze onu ikna etmeye gelen Yekaterina'ya da herkesin gözü önünde hakaret etmişti. On bir yaşındaki Josef, annesinin gözyaşları içinde eve döndüğünü görünce doğruca Vasadze'nin yolunu tutmuştu. On bir yaşındaki bir çocukla kırk yaşındaki bir adam arasındaki tartışma nasıl olabilirdi? Muhtemelen anne ve babası için ortaya atılan çocuğun yiyeceği tekme ve tokatlarla biterdi. Ama böyle olmadı. Vasadze, Josef'le konuştuktan sonra karakola giderek hesapta yanlış yaptığını ve Vissarion'un kendisine borcu olmadığını söyledi. Ardından Yekaterina'dan özür dilemek için Vissarion'la birlikte evlerine kadar geldi. Josef'le Vasadze arasında neler yaşandığını hiç kimse bilmiyordu. İki de kimseye bir şey söylemediler. Vasadze'nin herhangi bir şekilde haksız olduğunu kabul etmesi karakterine aykırı olduğundan herkes neler olup bittiğini merak ediyordu. Yıllar sonra bu olayı hatırlayıp Stalin'e o zaman neler olduğunu sorduğumda:

“Özel bir şey olmadı, Vasadze'ye yaptığını düzeltmezse dükkânını ateşe vereceğimi söyledim. Vasadze de şaka yapmadığımı anladı. İşte hepsi bu” dedi.

Çocukluk çağımızda aramızdaki yaş farkından dolayı Josef'le aramızda bir arkadaşlık ilişkisi yoktu ama birbirimizi tanırdık. Tüm küçük Kafkas şehirlerinde olduğu gibi Gori'de de herkes birbirini tanırdı. Sonra yollarımız bir süreliğine ayrıldı. Josef bir ruhban okuluna yazıldı ve çocuk oyunlarına katılmayı bıraktı. Bir rahip adayı için çocuk oyunlarına katılmak uygun bir davranış olmazdı. Stalin orta seviyedeki bu

okulu bitirdikten sonra papaz okuluna kayıt olduğu Tiflis'e gitti. İnsan, çocukluk çağında adaletsizliklere tanık olunca ister istemez dine ilgi duyarak Tanrı'yı adaletin vücut bulmuş hali, tüm ezilenlerin ve zor durumdaki insanların koruyucusu olarak görüyor. Ben de çocukluğumda dindar biriydim hatta herhangi bir zorlama olmadan kilise korosunda ilahi bile okurdum. Sonra her şey değişti, farkına bile varmadan materyalist olmuş, din derslerinde öğretmenleri öfkeliendiren sorular sormaya başlamıştım. Bu sorular nedeniyle sonunda talihsiz annemi üzerek okuldan atıldım. Annem eğitimsiz bir insan olmasına rağmen eğitimin önemini bilen biriydi ve benim mühendis ya da doktor olmamı çok istiyordu.

Babamın eğitime karşı tavrı ise küçümseyiciydi. "Kitap okuyarak sermaye biriktiremezsin," derdi. Babam bazen tanrı benim gibi işe yaramaz bir vâris gönderdiği için (benden başka oğlu yoktu) çok üzülürdü. İşyerinde elde edilen kârı hesaplamak ve tüccarlığın diğer "zevkleri" ilgimi çekmiyordu. Büyük, görkemli şeyler hayal ediyor, adımın insanların zihninde yüzyıllarca yaşayacağı şeyler yapmak, kahraman olmak istiyordum. Bilindik çocuksu hayaller işte. Kahramanlarım eldiven gibi değişiyordu. Kâh Büyük İskender, kâh Napolyon, kâh Gigo Çitadze'ye¹³ hayran oluyordum. Bu arada şu an bu kişiler arasında gerçekten övgüye değer tek kişinin Çitadze olduğunu düşündüğümü söylemeliyim.

13) Georgi (Gigo ya da Gola) Çitadze: Halkçı hareketin aktivistlerinden, Narodnaya Volya'ya bağlı gruplardan birinin lideri. Çitadze 1880'li yıllarda bir grup Gürcü arkadaşıyla birlikte zora dayalı mücadeleyi bırakarak kültürel ve aydınlatma faaliyetlerine yöneldi. Çalışmalarının bir parçası olarak Tiflis'te *İmedi* (Umut) dergisini çıkardı. Çitadze aktif devrimci mücadeleyi bırakmasına rağmen devrimci gençliğin idolü olmayı sürdürdü. Çitadze, Maksim Gorki ile tanışmıştır. Gorki, S.Y. Alliluyev'e gönderdiği 28 Eylül 1934 tarihli mektupta, "Muhtemelen birisine, 1892 yılında Tiflis'te Gigo Çitadze'nin yanında sizinle karşılaştığımı söylemişim..." demektedir. Manik depresif psikozdan mustarip olan Çitadze (Tiflis Psikiyatri Hastanesinde öldü) Gorki'nin 1895 yılında yazdığı *Oşibka* adlı öyküsünde K.P.D.'nin K.P.D.'si adlı karakteri temsil etmekteydi. Çitadze'nin hayatı hakkında daha fazla bilgi için bkz. www.kpdl.org.

Okuldan atılınca askeri kariyer yapmayı düşünmeye başladım. Türk boyunduruğu altında inleyen Ermeni yurttaşlarının özgürlüğü için savaşmak istiyordum. Gori’de benimle aynı fikirde olan Mişa Papisov isimli bir arkadaşım da vardı. Mişa okuldan atılmadığından askerliğe düz bir yoldan, Harbiye’ye kayıt olarak girdi. Benim gönüllü olarak yazılmak dışında bir seçeneğim yoktu. Babam da bu isteğime itiraz etmedi. Bana doğru elini şöyle bir sallayarak “Bir eşekten ne kadar at olursa senden de ancak o kadar vâris olur,” dedi. Miras bırakacağı bir şey de kalmamıştı zaten.

Babam orduya yiyecek ve yem tedarik ederek zenginleşmişti. Çarlık döneminde bu çok kârlı bir işti. Fiyatlar şişiriliyor, iyi ürün fiyatından en kötü mallar veriliyordu, tedarikten sorumlu askerler de rüşvet alarak bu duruma göz yumuyordu. İyi yiyecekler yerine, şeytan bilir neyle beslenen yoksul askerler ve atlar dışında herkesin keyfi yerindeydi. Malzeme alımından sorumlu olan kişiler sürekli değişiyordu. Bazısı yeterince servet biriktirip kendiliğinden ayrılırken, bazıları ise yaptıkları dolandırıcılık açığa çıkınca utanç içinde kovulurdu. Babam yeni gelen yarbayla ortak bir dil tutturmayı başaramayınca onun yerine rakibi tüccar Oganov tedarikçi olmuştu. Tüm tüccarların intikam yöntemleri aynıdır, rakibinin müşterilerini ayartarak onu mahvetmek için fiyat düşürmek ve zararına satış yapmak. Bu oyunda sonucu belirleyen kimin cüzdanının daha kabarık olduğudur. Babam kendi cüzdanının daha kabarık olduğunu düşünüyordu ancak zaman Oganov’u işaret etmişti. Üç yıllık mücadele sonunda babam büyük işler yapan “saygın” bir tüccardan sıradan bir esnaf durumuna düşmüştü. Sonra kederden içmeye başladı ve doğal olarak ayyaşlığı yüzünden işleri gittikçe daha da kötüleşti. Babamın benden istediği tek şey uzak bir yerlere gitmem ve gözüne ilişmememdi. Orduysa ordu, cehennem kadar korkunç bir yerdi. Babamı en çok endişelendiren

başka bir konu vardı, tamamen mahvolmadan önce kız kardeşlerimi evlendirmek.

Tiflis'te, Bahçiyev adlı bir tüccarla evli olan teyzem Yelizaveta yaşıyordu. Annem evliliklerinin ilk zamanlarında babam, Bahçiyev'den daha zengin olduğu için herkesin kendisini şanslı saydığını anlatırdı. Fakat zamanla durum tersine dönmüştü. Babam iflas ederken Bahçiyev durumunu iyileştirmişti. Kardeşler karakter bakımından çoğu zaman birbirlerine benzemezler. Annem tamamen zorba kocasına tabi; sessiz, ürkek ve sindirilmiş bir kadındı. Bahçiyevlerin evinde ise teyzemin sözü geçer, kocasını avucunda tutardı. "Gevo-o-org!" (Bahçiyev'in adı buydu) diye bağırmasıyla birlikte kocası "Her şey senin istediğin gibi olsun Lizacığım," derdi. Teyzemin evinde adeta cennetteymiş gibi yaşıyordum. Teyzem, annem ve benim için dertlenirdi ve askeri kariyer planlarımı terk ederek ruhban okuluna kayıt olmam için beni ikna etmeye çalışıyordu. Fakat ben kararlıydım; asker olmak ve Mişa Papisovla birlikte yurttaşlarımı özgürleştirmek istiyordum. İkimizin de bu düşüncemizi gerçekleştiremediğimizi söylemeliyim. Mişa, Japon savaşında Mukden yakınlarında öldü, ben ise sadece Ermeniler değil tüm ezilenler için mücadele etmeye karar vererek milliyetçi bir gençten enternasyonalist bir devrimciye dönüştüm.

Tiflişe teyzemin yanına gittikten kısa süre sonra annem hastalandığı için Gori'ye dönmek zorunda kaldım. Kendini uzun zamandır kötü hissediyordu fakat durumunu yorgunluğa ya da kötü havalara bağlayarak tedavi olmuyordu. Hastalandıktan sonra birkaç hafta içinde öldü. Teyzem, annemin ölümünün ardından beni ve küçük kız kardeşim Lyusina'yı yanına aldı. Babamızdan herhangi bir umudu olmadığı için beş kardeşin hepsini yanına almak istedi fakat beklenmedik şekilde kocası buna karşı çıktı. Aynı anda beş boğaz birden mi? Annemin ölümünden sonra ben ve kız kardeşlerim pra-

tikte öksüz kalmıştık. Çünkü babam bizimle ilgilenmediği gibi umursamazdı da. Bizimle benzer durumda olan beş, hat- ta altı çocuğun yoksul insanlar tarafından alınarak sahiple- nildiğine defalarca tanık olmuşum. Ancak yoksul insanlarla zengin tüccarlar hayata aynı penceren bakmazlar. Teyzem ka- lan yeğenlerini de yanına almak için üç ay boyunca kocasını ikna etmeye çabaladı ve sonunda başarılı oldu.

Annemin ölmesiyle birlikte çocukluğum son bulmuş, bir yetişkin olmuşum.

Stalin (1902)
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Özel Öğretmenim Josef Cugaşvili

Ben asker olmak istiyordum, teyzem ise Ter-Petrosyan ailesinin geleneğini sürdürerek rahip olmamı hayal ediyordu. Eniştem ise muhasebeci olmam için aklımı çelmeye çalışıyor, gerekli eğitimi almam durumunda bana iş vereceğini söylüyordu. Eniştem, pratik bir hesap yapmıştı. Papaz okulunu bitirmek uzun işti, oysa muhasebe için gidilecek bir kurs üç dört ayda biterdi. Fazladan bir boğazı yakasından ne kadar çabuk atarsa o kadar kârda olacaktı. Doğrusu neredeyse bilmediğim Rusçayı kullanmadan herhangi bir alanda çalışmam mümkün değildi. Altını çizmek istiyorum, az bildiğim değil neredeyse bilmediğim. Evimizde Ermenice, sokakta Ermenice ve Gürcüce, okulda da çoğunlukla Gürcüce kullanılırdı. Rusçayı nerede öğrenecektim ki?

Teyzem iyi bir insandı ve beni öz annem kadar severdi. Gori'yi ne kadar özlediğimi görünce beni mutlu etmek için papaz okulunu yarım bırakan hemşerilerim Josef Cugaşvili ve Giga Godziyev'i özel öğretmen olarak davet etti. Her iki öğretmenin de Ruhban Okulundan atılmıştı fakat onların birkaç yıl da olsa dini eğitim almaları teyzem için yeterliydi. Onun düşüncesine göre ruhban okulu öğrencileri dışında tüm öğrencilerin aşırı düşünceleri vardı, ruhban okulu öğrencileri ise "düzgün insanlardı". Teyzem in planına göre Josef ve Giga ile iletişim

içinde olmam beni yola getirecek, yani ruhban okuluna gitmeye ikna edecekti. Eğer Tiflis Ruhban Okulundaki öğrencilerin hangi aşırı düşüncelere sahip olduklarını ve Josef'in beni nasıl bir yola sevk edeceğini bilseydi küçük dilini yutardı!

Josef ve Giga arasındaki fark hemen göze çarpıyordu. Giga, devrimci görüşlere bağlanmıştı fakat deyim yerindeyse başında kavak yelleri esiyordu. Adaletten yanaydı ancak gerçek sınıf adaletinin ne olduğunu pek kavrayamamıştı. Josef'ten bir baş daha uzun ve omuzları daha geniş olmasına rağmen Josef'in yanındayken daha kısa görünüyor ve göze çarpmıyordu. Giga'nın kendine ait bir odasının olması ona diğer öğrencilere nazaran avantaj sağlıyordu, Mtatsminda'da¹⁴ bulunan odası Ruhban Okulu öğrencilerinin ve okul dışından devrimcilerin toplanma mekânlarından biriydi. Zamanla ben de oraya davet edildim.

Josef Cugaşvili sayesinde yaşamım olabilecek en doğru yola girdi: Devrim yoluna!

Bu, ilk derslerimizden birinde "Yat"¹⁵ harfinin doğru yazımını öğrenirken sanki kendiliğinden olmuştu.

"Bu harfe neden ihtiyaç duyuluyor?" dedi Josef. "İnsanlar nükteli bir şekilde, okuma yazma bilenlerle bilmeyenleri ayırt etmek için gerekli olduğunu söylüyorlar. İnsanların işini güçleştirmekten başka anlamı olmayan bir saçmalık. Hayatta bu türden bir sürü şey var."

O zaman bu sözlerin gerçek anlamını idrak edememiştim fakat Stalin'in imalı bakışlarını hatırlıyorum. Stalin, her zaman bakışlarıyla sözcüklerden daha fazlasını anlatmayı bilirdi. O an, "Bana neden böyle bakıyor?" diye düşünmüştüm.

Aramızdaki ilk ciddi konuşma bu olaydan birkaç gün sonra gerçekleşti. Ben rahip ya da muhasebeci değil subay olmak istediğimi söylemiştim (Bunu benden ilk duyuşu değildi).

14) Tiflis'te bir dağ.

15) Ы -1917-18 dil reformuna göre Ын кирипде silinip Ын кирипде bir harf.

“Subay mı olmak istiyorsun?” dedi. “Bu gerçekten iyi bir tercih mi?”

Söze, “Kesinlikle!” diyerek başladım, ardından yurttaşlarımı Türk boyunduruğundan kurtarma niyetimi, bir erkek için askerlikten daha iyi bir kariyer olamayacağını söyleyerek neden asker olmak istediğimi tüm nedenleriyle anlattım.

Josef sözümü kesmeden konuşmamı sonuna kadar dinledi. Bir an benimle hemfikir olduğunu düşünmeye başlamıştım. Heyecandan daha ateşli konuşmaya başladım. Birden keskin bir ses duyuldu, bu Josef’in avucuyla dizine vurunca çıkan sestti.

“Sen; iyi, cesur bir delikanlısın fakat aklın bir karış havada. Farz edelim ki subay oldun, sonra ne olacak?”

Şaşırarak ‘Nasıl sonra ne olacak?’ diye düşünmüştüm. “Türkiye’ye gidip savaşıcağım...”

Josef gözlerini kısarak “Dünyadaki tek kötülük Türklerin Ermenilere ettiği zulüm mü? Öncelikle kimin kimi nasıl ezdiğini anlamamız gerekiyor. Yani ulusal değil sınıfsal baskıdan söz ediyorum.”

“Nasıl yani? Anlamadım.”

“Zenginler fakirlere zulüm ediyor” diye açıklamada bulundu Josef. “Zengin Türkler Ermenilere yaptıkları zulmün aynısını kendi yurttaşlarına da uyguluyorlar. Bu, her zaman böyle, her yerde böyle ve yoksullar iktidarı ellerine alana kadar da böyle olacak.”

Şaşkınlıkla “İktidarı onlara kim verecek peki?” dedim.

Josef o an bana karşısında sanki bir bebek varmış gibi baktı, usul ve ciddi bir sesle:

“Kimse vermeyecek, kendimiz alacağız. Yani iktidarı gönüllü bir şekilde vermeyecekler, onu zorla alacağız. Sana bu konuları anlamayı sağlayacak kitaplar vereceğim ama bunun için bir an önce Rusça’yı öğrenmelisin” dedi.

Josef'in anlattıkları ilgimi çekmişti, bu nedenle çetrefilli Rusçayı öğrenmek için eskisine nazaran üç kat daha fazla çaba harcamaya başladım. Rusçanın içine girdikçe kendimi böylesi zor bir dile kim, neden ihtiyaç duymuş diye şaşırmaktan alamadım. İnsanın Rusçayı öğrenmek için gecesini gündüzüne katması gerekiyor. Ermenicenin grameri çok daha kolaydı. Ermenice ana dilim olduğundan fiil ve adların çekimini düşünmeden konuşuyordum. Parti adımın Kamo olması da Rusçayı kötü telaffuzumdan ileri geliyor. “Kamu”¹⁶ sözcüğünü “Kamo” olarak telaffuz ettiğim için bana bu adı Stalin takmıştı. Onunla bütün padejleri¹⁷ birçok kez çalışmıştık, sürekli hata yapmam başlangıçta onu kızdırıyordu fakat sonradan bunu komik bulmaya başladı. Derslerimizden birinde “Kamu” sözcüğünü yine yanlış telaffuz ettiğimde “Kamo, ha! Öyleyse senin adın artık Kamo olsun” dedi. Kamo’nun telaffuzu Fransızca’yı andırdığından Almanya’dayken oralı yoldaşlar Fransız olduğumu düşünüyorlardı. Kamo’dan önce Kosoy¹⁸ kod adını kullanıyordum, sol gözüm biraz şaşı olduğundan bana böyle sesleniyorlardı. Kamo daha çok hoşuma gittiği için onu kullanmaya başladım.

Josef Rusçayı henüz kitap okuyacak seviyede öğrendiğimi düşünmüyordu. Birkaç gün sonra derse *Komünist Parti Manifestosu*’nun Rusça baskısını getirdiğinde okumuş hatta her cümlesini Gürcüceye çevirmiştim. *Manifesto*’nun içeriğini o zaman tam olarak kavrayamamıştım fakat büyük ve önemli bir işin parçası olduğumu hissetmeye başlamıştım.

Stalin gibi ciddi birinin benimle dengiymişim gibi konuşması ve illegal yayınlar okuyacak kadar güvenmesi gururumu okşuyordu. O zamanki okumalarımızdan aklımda kalan şöyle bir cümle var. “Siyasi iktidar bir sınıfın diğerini baskı altında tutmak için kullandığı örgütlü zordur.” Bunu görerek de deneyimlemiştim.

16) Rusça soru zamiri: Kime.

17) Rusçada ismin halleri.

18) Şaşı

Çocukluğumda kardeş kadar yakın köylü iki arkadaşın, Genç Knez Amilahvari'den¹⁹ intikam aldıkları için ölüm cezasına çarptırılması beni çok etkilemişti. Ahlaksızlığıyla nam yapmış knez genç kızları kaçırıp şereflerini lekelerdi. Talihsiz kızlardan birinin nişanlısı intikam almaya karar vermiş ve knez kiliseden çıkarırken iki arkadaş alçak herifi oracıkta vurmuşlardı. Köylüler sağda solda "Nasıl olur da knez hazretlerine el kaldırırlar! Hem de kilise basamaklarında," diyorlardı. Henüz mahkeme yapılmamıştı fakat vicdani yasalara göre hiçbir şekilde suçlanamayacak talihsiz köylülerin ilmeğe gideceği aşikârdı. Knez masum bir kadına yaptıklarının bedelini kanıyla ödemeliydi. Eğer knezin yerinde köylüler olsaydı ve iki köylü yaptıkları nedeniyle knez tarafından öldürülseydi onu kimse kınamazdı. Aksine asil bir intikamcı olarak takdir edilirdi. Eski Romalıların bu duruma uygun güzel bir atasözü var: "Jüpiter'e hak olan boğaya yasaktır."²⁰ Köylüler başkadır, knezler başka. Aptallar "Köylüler çok kalabalık oysa knezlerin sayısı çok az. Eğer bütün köylüler knezleri öldürmeye kalkarsa ne olacak!" diyorlardı. Babam da böyle düşünenlerden-di, ben ise köylüler için üzüliyordum ve vali ya da Çar'ın onları affetmesini umuyordum. Onlar katil değil, uğradıkları haksızlık yüzünden intikam almış kişilerdi. Fakat onları kimse affetmedi. İnfazda oradaydım ve son dakikaya kadar bir mucize olacağını umuyordum. Her an Tiflis'ten valinin gönderdiği bir haberci elinde af mektubuyla gelecek ya da *abrekler*²¹ baskın yapıp talihsiz köylüleri kurtaracaktı. Ne yazık ki bir mucize olmadı.

Manifesto'yu okurken asılan köylüleri anımsadım ve Josef'e onlardan söz ettim. O da tüm bölge halkı gibi köylüleri hatırlıyordu ne de olsa böyle olaylar yüzyılda bir yaşanır.

19) Amilahvari-Kartli bölgesinden eski bir Gürcü knez ailesi. Söz konusu dönem Gori Amilahvari Knezlerinin mülklerinden biriydi.

20) *Quod licet Iovi, non licet bovi*: Roma'da sınıflar arasındaki farklılığı ifade eden atasözü.

21) Kafkasya'da adalet için savaşan yiğit kişi anlamında kullanılan sözcük. Bi-reysel zevklerden kaçınan abrekler hayatlarını onur ve adalet gibi idealler için mücadeleye adanmışlardır. *Abrekler* PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

“Onların da hesabını soracağız!” dedi.

Bu sözleri öyle kararlı şekilde söylemişti ki ona inanmıştım. Sizden şu tabloyu hayal etmenizi istiyorum; yıl 1899. Çarlık rejimi çok güçlü, henüz kimse on yedi yıl ömrü kaldığını bilmiyor. Hiçbir şey onu alaşağı edemez gibi görünüyor. Bir ruhban okulu öğrencisi ansızın çıkıp ondan “hesap soracağız” diyor ben de ona inanıyorum. Devrime böyle katıldım. Beni örgütleyen yoldaşıma birçok şey için, özellikle de beni devrimle tanıştırdığı, doğru yola sevk ettiği için minnettarım. O zamanlar genç, ateşli ve eğitimsizdim. SR’ler²² çarlığa karşı uyguladıkları şiddet eylemleriyle bana soylu kahramanlar gibi geliyordu, ayrıca gençler arasında gezinen anarşist fikirler de ilgimi çekiyordu. Buna rağmen genç adalet savaşçıları olarak savrulmuyorduk! Josef, her birimiz için kendine özgü bir söz bularak aklımızı toparlıyordu. Bazen birine açıkça “Hayır, sen haksızsın,” der ve meselenin ne olduğunu uzun uzun açıklardı. Başkasına ise sadece şaka yoluyla yaklaşarak açıklardı meseleyi fakat şakanın ardından kim haklı kim haksız belli olurdu. Bir keresinde Giga’nın, birçok kapitalistin işçileri ezdiklerinin bilincinde olmadığını savunduğunu hatırlıyorum. Sözüm ona, doğru mu yanlış mı olduğunu düşünmeden verili düzene göre yaşayıp gidiyorlarmış. O an asıl konumuz işçiler arasında sürdürülen aydınlatma çalışmalarıydı, Giga ise bizi burjuvalar arasında da benzer çalışmalar yapılması gerektiğine ikna etmeye çalışıyordu. Giga’nın karakteri böyleydi; aklına ansızın bir düşünce gelir ve herkesi ona ikna etmeye çalışırdı aradan bir hafta geçince bu düşüncesini unutup giderdi.

Josef:

“Peki, bu işe sen başla o zaman,” dedi. “Yarın pazar. Sabah-tan Golovinski caddesine²³ git ve bazı ev sahiplerine birkaç

22) Sosyalist Devrimciler.

23) Devrim öncesi Tiflis’in Kızıl Köprüsü caddesi. <http://rantey.org>

işçi ailesini ücretsiz olarak evlerine yerleştirmelerini söyle. Başarılı olursan pazartesi günü Yaralov'a gidip işçilerin maaşlarını iki katı yapması için ikna edersin..."

Giga kızardı, o an yanımda bulunan herkes güldü. Ev sahiplerinden birinin iyilik yapmak isteyerek fakirlerin çatı katında ya da bir bodrumda kira ödemededen yaşamalarına izin vereceği düşünülebilir fakat hiç kimse tüm Tiflis'te cimriliğiyle bilinen metal fabrikası sahibi Yaralov'un işçilere bir kopek bile fazla ödeme yapmayı kabul edeceğini düşünemezdi. Josef'in yaklaşımı beni oldukça etkilemişti. Giga'yla tartışmaya başlasa ortalık ateşlenebilir, haklılığını kanıtlamak için bütün gece süren bir tartışma çıkabilirdi. Böylece mantıklı bir konuşma durumu da ortadan kalkardı. Fakat şakadan sonra biraz güldük ve ardından yine işimize döndük.

Bana Parti'de uzun süre bir görev verilmediği için çok gücenmiştim. Yanımda çeşitli işler konuşuluyordu, kendimi onlardan biri olarak kabul ediyor, yoldaşların bana güvendiğini görüyordum fakat işlerine katılmamı kabul etmiyorlardı. Josef, birkaç kez teyzemin evine bildiriler getirip onları birkaç gün yanımda tutmamı istemişti fakat bunu gerçek bir görev olarak görmüyordum. Eğer beni bu bildirileri fabrikalara dağıtmakla görevlendirselerdi bu başka olurdu. Bir keresinde kendimi tutamayarak Josef'e gerçek bir görev almak için hazır olduğumu söyledim.

"Tam olarak ne gibi bir görev?" diye sordu Josef "Ne yapabilirsin mesela?"

"Bildiri, yayın dağıtabilirim! Ne görev verilirse yaparım!"

"Bildiri dağıtmak istiyorsun?"

O an Josef'in bakışlarında belli belirsiz bir şüphe okunuyordu.

“Madem öyle hadi kalk da kinto²⁴ gibi yürü bakalım.”

Ayağa kalktım ve odanın içinde kinto gibi yürümeye çalıştım, bir yandan da başımın üzerinde tepsi tutuyormuş gibi ellerimi yukarı kaldırdım.

“Hey delikanlı sebzeler ne kadar?” diye sordu Josef.

“Ne kadar mı?” Bu soru karşısında afallamıştım. “Bilmiyorum...”

Josef kaşlarını çatarak “Tepsinde hangi sebzeler var?” dedi.

Kinto

Testi geçemediğimi anlayarak “Çeşitli sebzelerim var...” diye cevapladım.

Josef elini sallayarak “Otur” dedi. “Bir eşekten ne kadar *tamada*²⁵ olursa senden de ancak o kadar kinto olur. Ne sattığını bilmiyorsun, fiyatları bilmiyorsun, kinto gibi değil, asker pazarındaki bir kız gibi kıvırtarak yürüyorsun. Eğer sebzelerin altında bildiri taşıyor olsaydın onları ulaştıracağın tek kişi karşına çıkan polis olurdu!”

Utancımdan yerin dibine girmiştim. İçimden “Nasıl utanılacak bir duruma soktum kendimi, durduk yere kepaze oldum! Josef bildirileri yatağımın altında saklamaktan başka iş yapamayacağımı düşünecek şimdi,” diye geçirdim.

24) Başının üzerinde taşıdığı tepsiyle meyve ve sebze gibi ürünler satan kimse.

25) Gürcü kültüründe toplu yenilen yemeklerde sofrayı idare eden kişi. Bu kişiler genellikle hitaböcüsü, Fılsık, talkale, dayanıp ve otoryon kişilerden seçilir.

Josef ansızın ayağa kalkıp kolumu yakalayarak: “Polise yakalandın diyelim, kurtulabilir misin?” dedi.

Kolumu kurtarmaya çabaladımsa da Josef sıkıca tuttuğundan başaramadım.

Josef iç çekerek “Kurtulamadın mı!” dedi. “Öyleyse seni yanındaki şeylerle birlikte karakola götüreceğim.”

Josef gerisin geri yerine oturup gözlerime bakarak:

“Demek ki ilk görevin jimnastik yapmak Kamocuğum. Vücut çalışmak için ağırlık satın alman işe yarayacaktır. Bir devrimcinin sadece sağlam bir akla sahip olması yetmez aynı zamanda sağlam bir bedene de sahip olması gerekir. İkinci görevin ise sokakta yürürken insanları dikkatle incelemek; herkese dikkatle bak! Kim nasıl yürüyor, nasıl davranıyor, nasıl konuşuyor... Ürünlerin fiyatlarını da bilmen gerek. Gündelik hayatı iyi gözlemlemelisin, buradan edineceğin bilgi kesinlikle gereksiz değildir. Özellikle de bizim işimizde. Sadece insanları gözlemlemeyeceksin aynı zamanda şehri de öğreneceksin, özellikle de avluları, öyle ki birinden diğerine gözü kapalı şekilde geçebilmelisin. Söylediklerim üzerine çalış, neler olacak görelim.”

Josef’in ses tonundan, eğer ikinci testi de geçemezsem üçüncü bir şansım olmayacağını hissetmiştim. Bana söylediği her şeyi yaptım. Bir buçuk ay sonra o kadar güçlenmişim ki, eskiden limanda hamallık yapan, zebella gibi bir adam olan teyzemlerin kapıcısı Agaron’u bile alt edebiliyordum. Bir avludan diğerine geçerek tüm Tiflis’i gezebiliyor ve birçok ürünün fiyatını teyzemden daha iyi biliyordum. Bana verdiği bu ders için Josefe kaç kez teşekkür ettiğimi hatırlamıyorum. Bana kısacık bir süre içinde birkaç sözle illegalitenin temel prensiplerini öğretmişti.

Kendimi hazır hissettiğimde Josef’le bir buluşmamızda başımın üstünde bir tepsile kinto gibi davranarak benden üzüm ve şeftali alıyormuş gibi yapmamı teklif ettim. Hatta kintolar gibi

son havadisleri bağırmaya başladım. Kintolar, okuma yazma bilmeyenler için bir nevi canlı gazete vazifesi görürlerdi. Temsili bitirdikten sonra bir putluk²⁶ halteri aldım ve benim için hiç de zor olmadığını göstermeye çalışarak, kaldırıp indirmeye başladım.

Josef önce övgüyle; “Bravo!” dedi ve hemen ardından kibirlenmemem için “Keşke Rusçayı da böyle öğrenseydin, teyzen bana ters ters bakmaya başladı. Sana o kadar anlatmama rağmen çok azını anlıyorsun.”

O günden sonra bütün dikkatimi Rusçaya vermeye başladım. Bu gayretimin ardında yatan esas sebep neredeyse tamamı Rusça olan illegal yazını okumaktı. Tüm isteğime rağmen Rusça gibi zor bir dili öğrenmek benim için oldukça zahmetliydi. Rusça konuşurken kendimi bir nehirden bata çıka geçmeye çalışıyor gibi hissediyordum. Her şeyin yolunda olduğunu düşünürken birden beklenmedik bir taşla takılıp veya bir çukura basıp düşüyordum. Ne kadar çabalarsam çabalayayım yine de konuşurken hata yapıyordum. Hatta bugün kırk yaşında bile bazen hata yapabiliyorum.

Rusçayı öğrenme konusunda henüz çok mütevazı başarılar elde etmişken derslerimiz kısa süre sonra kesintiye uğradı. Teyzeme ve kocasına ilahiyat okuluna da muhasebe kursuna da asla gitmeyeceğimi, gönüllü olarak askere yazılmaktan da vazgeçtiğimi ve matbaada çalışacağımı söyledim. Eniştem, çalışmaya başladığımda bakmak zorunda olduğu bir boğazdan kurtulacağını düşünerek seviniyordu. (Adamın tek yaptığı masrafları hesaplamaktı.) Teyzem benimle tartışmanın yararsız olduğunu anlayıp, “Eşek seni” dedi ve bu konu kapanmış oldu. Eğer akrabalarım çalışacağım “matbaanın” neye hizmet ettiğini ve RSDİP’e katıldığımı bilselerdi dehşete düşerlerdi. Eniştemin vakit kaybetmeden beni ihbar etmek için karakola koşacağından eminim. Zenginlerin çoğu gibi onun için

26) Put: 16 Kg. İlk yayın: 1925. Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

de “sosyalist” ve “çapulcu” sözcükleri aynı anlama geliyordu. Odamın döşemesi altında Josef’ten aldığım tabancayı, meraklı gözlerden uzak tutulması gereken diğer şeyleri saklamak için gizli bir yer ayarlamıştım. Çalışmalardan dolayı eve geç saatte gitmem gerekirse önce bir meyhaneye uğrar, biraz şarap içer ve genç bir akşamcıya yaraşır biçimde sallana sallana, şarkılar söyleyerek dönerdim eve. Teyzem başını sallar ve ağlardı. “Vah başıma gelenler! Beni bağışla bacım, oğlunu yola getiremiyorum.” Ben ise onları ayakta uyuttuğum için mutluydum.

Parti adına fabrika ve atölyelerden toplanan büyük miktarda paraları tek başıma taşımak zorunda olduğum için tabanca taşıyordum. Üzerimde bazen on binlerce ruble bulundurduğum olurdu. Josef bana sadece silah vermemiş aynı zamanda ateş etmeyi, onu gerekli olduğunda hızlıca çıkarabileceğim şekilde nasıl gizlice taşıyacağımı da öğretmişti. Bu dersler yaşamımın ileriki evrelerinde birçok kez işime yaradı.

Yoldaşlarım beni başlangıçta kurye olarak görevlendirip sınadılar. Bu işin üstesinden gelince örgütsel görevler vermeye başladılar. Bunun dışında Josef’in yönetiminde bir tür pratik yapıyordum. İşçi gruplarının eğitimi onun sorumluluğundaydı ve beni de bu çalışmalarda yanında götürüyordu. O dönem devrimciler arasında herkesin işçi gruplarının önemini anladığını ve bu işle ilgilenmek istediğini söylemem mümkün değil. Dışardan bakıldığında oldukça zeki görünen kişilerin işçi gruplarını “yararsız”, “sıkıcı” veya tamamen “aptalca” bir uğraş olarak değerlendirdiklerine çok kez tanık oldum. Bu kişiler arasında “On tane işçiye açıklamalarda bulunmaktansa gazete için binlerce kişinin okuyacağı bir makale yazmak daha iyidir,” diyenler de vardı. Bunu söylerken işçilerin çoğunun okuma yazma bilmediğini, Marksizmin onlara öğretilmesi ve açıklanması gerektiğini görmezden geliyorlardı. Okuma yazma bilen ve okuduğu her şeyi anlayabilecek kişilerin sayısı oldukça azdı. Aptal biri değilim ve biraz eğitiminin de var fakat yine de Ma-

nifesto'yu bir yoldaşla birlikte okumaya ve bana açıklamalarda bulunmasına ihtiyaç duymuştum. Eğer Josef onu sadece okuyup geçseydi tamamını anlamam mümkün olmazdı.

İşçi çalışma gruplarına yaptığım ziyaretler benim için çok faydalı oldu. Josef'ten ve çalışma gruplarından çok şey öğrendim. Josef bana düşüncelerimi basit ve anlaşılır şekilde ifade etmeyi, sonuç alıcı biçimde propaganda yapmayı öğretti. Onun verdiği eğitim çalışmaları çok ilgi çekici olurdu. İşçiler onu macera romanı okuyormuşçasına ağzı açık dinlerdi. Gruplar katılımcılardan birinin evinde toplanır, herhangi bir baskın olasılığına karşı masaya şarap, ekmek, sebze türü şeyler konurdu. Polis aniden ortaya çıkacak olursa karşısında bir şeyler yiyip içen bir grup arkadaş bulurdu. Yiyecek ve içecekler ortaklaşa alınır ve ziyan olmaması için eğitim çalışması bittikten sonra tüketilirdi. Josef'in idare ettiği gruplarda (başka grupların çalışmalarına da katılmıştım) çalışma bittikten sonra insanlar hemen yemeğe başlamaz, o günkü eğitim konusuyla ilgili tartışmay bir süre daha devam ederdi. Bu durum sunum yapan kişinin işçilere canlı bir şekilde dokunduğunun güvenilir bir kanıtıdır. Grup çalışmalarının amacı da buydu, herkese anlaşılır biçimde açıklamalarda bulunmak ve canlı bir şekilde temas etmek. Stalin'in rehberliğinde edindiğim deneyim hapishanede de oldukça işime yaradı. Gardiyanlar "Kamo girdiği koğuşun görüşünü beş dakikada değiştiriyor" diyerek öfkeleniyor, beni yalnız tutmaya çalışıyorlardı. Hücredeyken de çevremde birilerini bulur bulmaz vakit kaybetmeden konuşmaya başlardım. İnsan hücredeyken bile faydalı işler yapabilir.

Çalışma gruplarına çeşit çeşit insanlar gelirdi; kimisi adalete olan susuzluğundan kimisi meraktan kimisi ise iktidara karşı duyduğu öfkeden. Bazen işçiler çalışmalara yanlarında arkadaşlarını da getirirdi. Çalışmalara gelen kişiler arasında eğitim seviyesi bakımından farklılıklar vardı. Okuryazar kişiler olduğu gibi imza yerine çarpı atan kişiler de vardı. Okuryazar olanlar bazen

eğitimlerini göstermek isteyerek Stalin’le uzun tartışmalara girip, onu alt etmeye çabalarlardı. O ise sabırla, anlaşılır argümanlar kullanarak, yanıldıklarını açıklamaya çalışırdı. Bunu öğretmen öğrencisi ilişkisiyle değil eşit, yoldaşça bir tarzda yapardı. Sadece bir şeyler anlatmaz aynı zamanda çalışmaya katılanların işleri ve yaşamlarıyla ilgili sorular da sorardı. Josef kimin evli, kimin bekâr, kimin kaç çocuğu olduğunu ve doğrudan eğitim çalışmasıyla ilgisi bulunmayan diğer birçok ayrıntıyı bilirdi.

Josef bir keresinde:

“Gruplarda yoldaşça bir atmosfer olması çok önemli,” demişti. “Hepimiz yoldaşız, eşitiz. İnsanlar düşünürken, tartışırken, kendilerini özgür hissetmeliler ve soru sormaktan çekinmemeliler.”

Tartışma gece yarısından sonraya kadar uzadığında Josef bu durumdan mutlu olur “Bugün iyi bir tartışma oldu, zamanımız boşa gitmedi,” derdi. Grup çalışmalarından sonra genellikle ona giderdik (O zamanlar gözlemevinde gözlemci olarak çalışıyor ve orda yaşıyordu), eğitimim orada da devam ederdi. Stalin, grupta tartışılan konuları orada daha teorik bir dille anlatır, çeşitli deneyimlerini paylaşırdı. Kısacası beni eğiterek küçük bir çocuktan devrimciye dönüştürdü. Öğret-

Stalin’in bir dönem yaşadığı Tiflis Gözlemevi

menimin yirmi yaşının biraz üzerinde olduğuna inanmak zor geliyordu. Bende, deneyimi ve iş bilirliğiyle elli yaşında bir adam izlenimi uyandırırdaydı daima. “Bu kadar şeyi hangi ara öğrendi? Bunca şeyi yapmak için nasıl zaman buluyor?” diye düşünürdüm. Stalin benim için eşi bulunmaz bir örnekti, birlikte olduğumuz her dakikadan faydalanmaya çalışırdım.

Stalin yaşadığı yerin sadeliğiyle de beni şaşırtmıştı. Tüm eşyası bir yatak, masa, iki tabure, gardırop niyetine kullanılan bir sandıktan ibaretti. Elbette teyzemin evindeki lüksü burada görmeyi beklemiyordum ama bu kadar sade bir atmosferle karşılaşacağımı da tahmin etmiyordum doğrusu.

Çalışma gruplarından birine bir süredir demiryolunda çalışan Vano Lomidze adında nahoş bir adam katılıyordu. Zaman zaman *aznauri*²⁷ kökeninden söz ederdi ki bu bir kişinin aptallığını gösteren en önemli işaretlerden biridir. Vano birçok kez Stalin’in konuşmalarına müdahale ederek onu alt etmeye çalıştı fakat her seferinde başarısızlığa uğradı. Buna rağmen uslanmadan bunu yineliyordu. Bir keresinde Marx ve Engels’in zengin kişiler olduklarını ve Marksistlerin-sosyalistlerin sadece lafta eşitliği savunduklarını aslında böyle olmadıklarını söyledi. “Sosyalistler bizim her kuruluşumuzun kıymetli olduğunu söylerler ama partinin ihtiyaçları için bizden sürekli para topluyorlar, topladıkları parayı da kendileri için harcıyorlar.” İtiraf etmeliyim ki bu sözlerinden dolayı Vano’nun suratının ortasına yumruk indirmeme ramak kalmıştı. Stalin durumumun farkına varınca sakince yerimde oturmamı işaret eden sert bakışlarını bana çevirdi ve ardından hiçbir şey olmamış gibi:

“Rusların güzel bir atasözü var ‘Bir kere görmek yedi kez duymaktan iyidir.’ İnsanın gözüyle görmediği şeyler konusunda yanlış düşüncelere sahip olması normal. Ben neredeyse

hepinizin evine konuk oldum (her toplantıyı farklı bir işçinin evinde yapardık) fakat siz bana gelmediniz. Hepinizi bana davet ediyorum. Bugün çalışmadan hemen sonra doğruca bana gidelim ki kimse önceden hazırlık yaptığımı düşünmesin. Sosyalistlerin nasıl yaşadıklarını kendi gözlerinizle görün.”

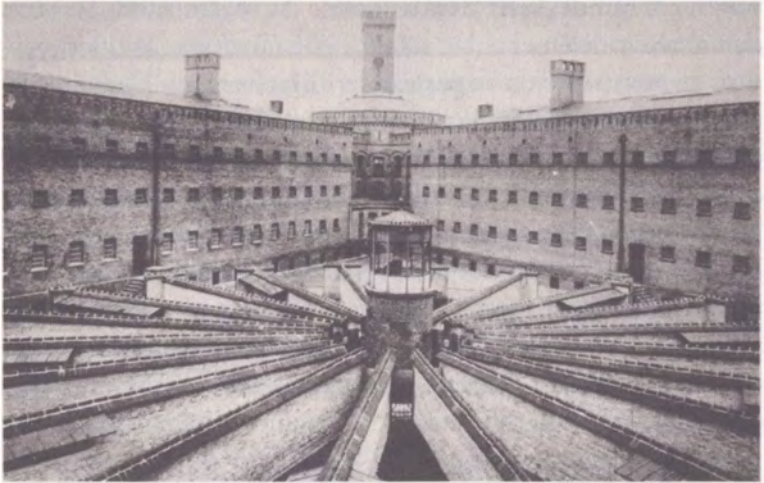
Çalışma bittikten sonra herkesi kaldığı yere, gözlemevinin yanında bulunan odasına götürdü. Vano, Josef’in nasıl bir “lüks” içinde yaşadığını görünce ıstakoz gibi kızardı. O günden sonra bir daha grup çalışmalarına gelmedi.

Eğer bana Stalin’in mülk edinme konusuna yaklaşımını sorarsanız, bu konuya hiç aldırış etmediğini söyleyebilirim. Uyumak için yatak, çalışmak için masa, oturmak için sandalyesi varsa başka bir şey aramaz. Onun tüm yaşamına yansıyan alçak gönüllülüğü bazı yoldaşlarımıza da örnek olabilirdi. Ben bir komünistim ve partili içtenliğimle doğrudan söylemeliyim ki bu yoldaşların başında Yoldaş Trotski geliyor. Bu düşüncemi meşhur trenindeyken²⁸ kendi yüzüne de söylemiştim, bu yüzden şimdi yinelemekte bir sakınca görmüyorum. Şeritleri yıldızlı kırmızı pantolon ve gümüşü şeritli lacivert tunikler içindeki askerler üzerimde kötü bir izlenim bırakmıştı. Tıpkı eski rejimdeki kapıcıları andırıyorlardı, başka türlü ifade etmem mümkün değil. Trotski’nin pahalı mobilyalar, şamdanlar ve halılarla döşenmiş vagonunun dekorasyonu da bu “kapıcılarla” uyum içindeydi. Trotski etrafını kuşatan lüksle ilgili yaptığım eleştiriden rahatsız olarak bana sert hatta kaba bir şekilde cevap verdi. Yüksek rütbesini hatırlatarak çalışmak için uygun koşullara ihtiyaç duyduğunu söyledi. “Uygun” sözcüğüyle ne kastettiğini bilmiyorum fakat insanların Lenin’in en yakın çalışma arkadaşlarından birinin vagonuna binip böylesi bir burjuva lüksüyle karşılaştıklarında ne düşüneceklerini tahmin edebiliyorum.

28) 1918-1921 yılları arasında RSFSC Devrimci Askeri Konsey ve Askeri İşleri Halk Komiseri olan L. Trotski çalışmalarını iç savaşın farklı cepheleri arasında sürekli çalışan bir üyeydi. <https://rantey.org>

Trotski'nin vagonundayken Vano Lomidze'yi ve Stalin'in gözlemesinde yaşadığı odayı hatırladım. Stalin'i birçok kez farklı evlerde ziyaret ettim, onun yaşadığı bütün konutlar *Spartalı* sadeliğine denk bir halde olurdu. Lenin'de de aynı sadeliği gördüğümü söylemeliyim. Bu konuda kendimden söz etme lüzum bile yok. Moabit Hapishanesi'nden²⁹ sonra yere serdiğim paltom bile bana kuş tüyü yatak gibi geliyor.

Bir insanı tanımak için onunla bir çuval tuz yemenize gerek yok. Evine gitmeniz ve nasıl yaşadığını görmeniz yeterlidir. Bir insanın yaşadığı yer onunla ilgili başkalarının söyleyeceklerinden çok daha fazla şey anlatır. Alçak gönüllülük bir komünistin en temel niteliklerinden biridir. Tabi ki gerçek bir komünistin. Bu, bir komünistin burjuvaya dönüşmesine neden olabilecek çok ince ve hassas bir çizgidir.

Moabit Hapishanesi

29) Berlin'de 1888 yılında inşa edilmiş olan hapishane. Kamo, 1907'den 1909'a kadar burada kaldı. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Büyük Hatam

Lotkin'de bir illegal matbaa kurmuştuk ancak kurduğumuz matbaa çok geçmeden polis tarafından dağıtılmıştı. Stalin, Tiflis'te çok ihtiyaç duyduğumuz illegal matbaayı yeniden kurmak istiyordu. Gazete ve bildirileri Rostov ya da Yekaterinburg'dan³⁰ taşımaktansa yerelde Tiflis'te basmak çok daha pratikti. Stalin, Zakafkasya proletaryası için, *İskra*'dan daha erişilebilir ve yerel dillerde (Ermenice ve Gürcüce) bir gazete çıkarmayı istiyordu. Hatta gazetenin adı bile belirlenmişti; *Borba*³¹. Paramız ve baskı makinesi edinme imkânımız vardı, yoldaşlar kullanım dışı kalan baskı makinelerinden yeni bir tane toplayabileceklerini söylemişlerdi. Tek eksikimiz vardı, matbaanın kurulacağı bir mekân.

Anılarımı okuyacak kişiler arasında yeraltı çalışmaları hakkında hiçbir fikri olmayanlar da bulunacağından, karşı karşıya olduğumuz zorluğu detaylı şekilde anlatacağım. Bir yeraltı matbaası için herhangi bir mekânı kullanamazdık. Bulacağımız yer çok göz önünde bulunmamalıydı. Öte yandan gelip gidecek insan ve araç trafiğinin çevredeki insanların dikkatini çekeceği bir kenar mahallede de olmamalıydı. Matbaanın iki

30) Krasnodar bölgesinin 1920 öncesinde kullanılan adı.

31) Mücadele Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

ayrı deposu bulunmalıydı; birincisi herkese gösterilebilecek olağan bir depo ikincisi de illegal materyallerin saklanabileceği ve meraklı gözlerden uzak tutulacağı depo. Yer sahibi ya devrimcilere sempati duyan biri ya da kirasından başka bir şeyle ilgilenmeyen türde biri olmalıydı. Matbaa gürültülü bir yer olduğundan yasal bir matbaa görüntüsü verilmeli veya başka bir gürültüyle makinenin çıkaracağı ses bastırılmalıydı. Örneğin bir fabrika ya da demiryolu istasyonunun yakınında olabilirdi. İllegal yayınlar sık sık yasal matbaalarda basıldığından polis buraları sıkı kontrol altında tutuyordu. Bu nedenle matbaayı legal bir görüntü vererek gizlemek riskli olurdu. Tiflis ve genel olarak Kafkasya'daki yerel özellikler meseleyi daha zahmetli hale getiriyordu. Herkes birbirini tanır, herkes her işe burnunu sokar ve dedikodular anında yayılırdı. Matbaanın kimsenin dikkatini çekmemesi çok önemliydi. Baskı makinesini ve gerekli olan diğer gereçleri temin eden yoldaşlara karşı sorumluluğu da unutmamak gerekir. Büyük çaba harcayarak ihtiyaç duyduğumuz her şeyi sağlayan yoldaşlarımızı hayal kırıklığına uğratamazdık.

Matbaa işinin sorumluluğu Vano Stura'daydı³². Vano, benden uygun bir yer bulmamı istemişti. Onun bu isteğini en kısa zamanda gerçekleştirmek isterken acemiliğimden dolayı büyük bir hata yapmıştım.

Teyzemin eşi Gevorg Bahçiyev'in geniş bir tanıdık çevresi vardı. Tüm Tiflis kendisini bilir o da kentteki hemen herkesi tanırdı. İşimiz için onun bağlantılarını kullanmaya karar verdim ve kendisine Gori'den bir tanıdığının gezginler için broşürler, kartpostal, takvim ve diğer ıvır zıvır şeyleri basacağı bir matbaa açmak istediğini söyledim. (Bu ıvır zıvır şeyler sadece matbaa için mükemmel bir örtü olmakla kalmaz

32) İvan (Vano) Fedoroviç Stura (1870-1931)- Gürcü devrimci, Stalin'in yakın mücadele arkadaşlarından.

aynı zamanda iyi bir maddi gelir de sağlıyordu. Mücadele için para, hem de çok para gerekiyordu bu nedenle ekonomik konularda gayretli olmak zorundaydık). Bahçiyev'e "Arkadaşım matbaa için uygun ve ucuz bir yer bulamıyor tanıdıklarına soramaz mısın?" dedim. Bahçiyev isteğimi, bu işten komisyon alacağımı düşünerek olağan karşılamıştı. Bu türden işler onun çevresinde olağan şeylerdi, herkes birbirine belli bir yüzdeyle hizmet veriyordu. Elbette Bahçiyev, eşinin yeğeni olduğum ve kendisinin evinde yaşadığım için benden bir komisyon talep etmemişti. Ne de olsa yakın akrabaların bir menfaat beklentisi olmadan yardımlaşması gerekiyordu.

Vano ile buluştuğumuzda, Bahçiyev'in bizim için bir yer aramakta olduğunu söyledim.

Vano Stura

Vano öfkelenerek: "Ne diyorsun, aklını mı kaçırdın sen? Bunu yapmanı kim söyledi?" dedi.

Tepki vermesine şaşırarak "Bunun derdi ne?" diye düşünmüştüm. "Ona gerçeği söylemedim, Gori'den bir tanıdığım için yer aradığımı sanıyor. Bahçiyev her akşam geniş bir arkadaş çevresiyle takılıyor, arkadaşlarına kiralık bir yer sormasının nesi kötü?"

Vano oldukça öfkelenmişti, bana, "aptal, eşek" gibi bir sürü incitici laf söyledi. Örgütteki konumu itibariyle benden üstte ve yaş olarak

da benden büyük olmasına rağmen bu sözlerini karşılıksız bırakmadım. Konuşmamız tam bir kavgaya dönmüştü. Vano ile ayrıldıktan sonra Stalin'in yanına, gözlemesine gittim. Ona gitmekteki amacım Vano'yu şikâyet etmek değildi, aramalarım hakkında kendisine rapor vermek ve fikir alışverişinde bulunmak istiyordum. O zaman henüz Vano'nun çabuk alevlenen, fakat uyumlu biri olduğunu bilmiyordum, o kadar sert tartışmıştık ki bir daha konuşmayız diye düşünüyordum. Stalin'in yanına vardığımda hala öfkeliydim:

"Bana hakaret etme hakkını nereden alıyor? Ben yetişkin bir insanım, parti üyesiyim, o ise bana eşek diyor! Hakaretlerinden dolayı yüzüne bir yumruk indirmediğim için şükretsin!" dedim.

Josef beni dinledikten sonra:

"Vano haklı," dedi. "Kendini kaba bir şekilde ifade etmiş olabilir fakat haklı. Doğru, sen eşek değilsin ama budalasın, çünkü basit şeyleri bile düşünmüyorsun. Böyle giderse er ya da geç polisler peşine takılır. Ola ki tutuklandın diyelim. Metehi'ye³³ atıldın, sorguda da konuşmadın diyelim. Bunun yeterli olacağını mı düşünüyorsun? Siyasi soruşturmalara bakanlar akıllı kişilerdir. Sadece seninle değil aynı zamanda bağlantılarını; akrabaların, arkadaşların, komşularını da meşgul olacaklardır. Herkese seninle ilgili kılı kırk yaran sorular soracaklar. Neler yapıyordun? Kimlerle görüşüyordun? Neler konuşuyordun? Bahçiyev'in kapısını çaldıklarında diğer şeylerin yanında bu olayı da anımsayacaktır. Jandarmalar 'Aha, diyecekler, demek ki bu asi matbaa için yer arıyordu. Bu, materyallerin artık Rostov'dan gelmeyeceği, Tiflis'te basılacağı anlamına gelir' diye düşünecekler. Bahçiyev sana inanabilir ama jandarmalar inanmaz. Onlar yaptığımız her işin müca-delemizle bağlantılı olduğunu bilirler. Yani senin hatan yü-

33) 1959 yılında yıkılana kadar hapishane olarak kullanılan kale.

zünden jandarmalar Tiflis'te illegal bir matbaanın çalıştığını tahmin edebilirler. Eğer sana yeri Bahçiyev bulursa, bu adresi jandarmaya bildirmenle aynı şey. Anladın mı?"

Başımı ellerimin arasına alarak fısıldadım.

"Anladım, of, ne yaptım ben? Neredeyse matbaayı kurulmadan berbat edecektim!"

Josef sesini sertleştirerek devam etti.

"Hepsi bu da değil. Düşmanlarımız provokasyonda ustadırlar. Seni alıp sorgu sırasında şöyle diyecekler: "İllegal matbaa için yer aradığını biliyoruz. Sana bu görevi veren kişi bize her şeyi anlattı, sen de Vano'nun sana ihanet ettiğini düşünerek lüzumsuz sözler edecek, öfkeden önemli bilgiler vereceksin."

"Her şeyi anladım" diye yineledim, ardından perişan bir halde sordum.

"Peki, şimdi ne yapmalıyım Josef? Ağzından kaçırmaması için Gevorg'u öldürmeli miyim? Fakat bunu yapamam. Onun evinde yaşıyor, ekmeğini yiyorum, ayrıca benim öz teyzemin eşi."

Stalin gülümseyerek:

"Neden öldüreceksin ki? Sadece şu tanıdığının matbaa açmaktan vazgeçtiğini, kasap dükkanı açmaya karar verdiğini söylemen yeterli. Henüz kötü bir şey olmadı ama böyle davranmaya devam edersen olabilir. Sakın unutma, herhangi bir parti meselesini akrabalarıyla ve arkadaşlarıyla sakın konuşma! Yardım isteme! Hiçbir şekilde onları işlerimize karıştıрма! İlegalite, Yoldaş Kamo, sadece tabancanı fark ettirmeden taşımak değildir. Parti çalışmalarıyla gündelik hayatının hiçbir şekilde birbirine karışmaması gerekir. Diğer türlü felakettir. Anladın mı?"

Heyecanla "Anladım" dedim. "Her şeyi anladım. Bir daha böyle bir şey olmayacağına söz veriyorum. Buradan doğruca Vano'ya gidip özür dileyeceğim!" dedim.

Josef kaşlarını çatarak:

“Örgüt içinde bu tarz burjuva seremonileri sergilemene gerek yok,” dedi. “Sadece gidip, hatanı anladığını bir daha yapmayacağını söylemen yeterli. ‘Affedersin’ nedir? Anlamsız bir söz. Önemli olan hatanı anlamak ve çalışmaya devam edebilmendir.”

“Simon ve Kamo artık hiçbir yerde birbirine karışmayacak!” diye söz verdim. “Peki, Vano neden bana tüm bunları sakince açıklamadı?”

Josef sırtarak “Gürcüler ateşli insanlardır, kafaları çabucak atar,” dedi.

Sen de Gürcü’sün ama seninki o kadar çabuk atmıyor!” dedim.

Çocukluğu dâhil olmak üzere Stalin’i tanıdığım günden bu yana bir kere bile kendini kaybettiğini, bağırdığını, küfrettiğini ve öfkeye kapıldığını görmedim. Eğer sinirliyse kaşlarını çatar ve daha keskin bir ses tonuyla konuşur, hepsi bu. Onu birçok kez ciddi problemlerle uğraşmak zorundayken gördüm ama her koşul altında sakinliğini koruyordu.

“Gereksiz meşguliyetlerden hoşlanmıyorum” dedi Josef. “Neden yararı olmayan bir şeyle meşgul olayım ki? Ben de Vano gibi davransaydım elimize ne geçerdi? Öfkeden kontrolünü kaybedip, anın sıcaklığıyla gidip enişteni vurabilirdin sonra belki kendini de vururdun. Bunun kime yararı olurdu? Sadece cenaze levazımcısına. Şimdi herkes hayatta, sen hatanı anladın, bu da mücadelemiz için iyi bir şey. İnsanın yüreği ateşli olmalı, kafası değil! Ateşli kafanın kavrayışı da kötüdür.”

“İnsanın yüreği ateşli olmalı, kafası değil!” Bu sözleri zihnime kazıyacaktım. O günden sonra her durum karşısında kendimi kontrol etmeyi öğrenmeye başladım. Ne olursa olsun kendi kendime “Sakin, Simoncum, sakın! Bağırma, elini ko-

lunu sallama! Bağırmanın bir faydası yok” derim. Bu şekilde davranmanın birçok kez faydasını gördüm, sabır, en çok da Moabit’de delilik numarası yaptığım zaman işime yaramıştı. Bir gün bunu ayrıntılı olarak yazacağım. Buradaki deneyimlerimin başka ülke komünistleri için de faydalı olacağını düşünüyorum.

Vano ile barıştık. Bahçiyev’e tanıdığımın matbaa açmaktan vazgeçtiğini söyledim ve o günden sonra bir daha asla gündelik yaşantım ve illegal işlerimi birbirine karıştırmadım. Zaten, kısa süre sonra tamamen illegale çekilmek zorunda kalacaktım. 1904 yılından kısa süre öncesine kadar illegal koşullarda yaşadım. Tekrar Simon adını kullanmam, tutuklanmamdan sonra oldu.

1 Mayıs Hazırlıkları

Nisan 1900 tarihinde Josef ve Vano, hala bütün yoldaşlarımızın anımsadığı 1 Mayıs gösterisini organize etmişlerdi. İlk büyük 1 Mayıs! O gün işçi sınıfı başını kaldırıp varlığını ilan etmişti. Önümüzdeki 1 Mayıs'ta da ilk gösteride olduğu gibi gösteriye katılanların beş yüz kişiyi bulmayacağı düşünülüyordu fakat düşündüğümüzden çok daha fazla insan toplanacaktı. Vano, gösteriye on bin kişinin katılacağını ve kentte yürürken "Bütün Tiflis'in sarsılacağını" öne sürdü. Stalin bunun üzerine:

"Vano, biz esnaf değiliz, gösteriye katılanlar da ruble! Esas olan kaç kişinin katılacağı değil gösterinin planladığımız gibi geçmesi, yine de ne kadar çok insan katılırsa o kadar iyi olur. Ne de olsa 1 Mayıs için hazırlık yapan sadece biz değiliz, hükümet de hazırlanıyor hem de bizden daha yoğun biçimde. 22 Nisan'da³⁴ her köşe başında kazaklar ve sokaklarda farklı kılıklara girmiş bir sürü polis ve ajan olacak. O gün kavgaya hazır olduğumuzu göstermek adına bütünlüğümüzü ve kararlılığımızı korumamız önemli. Polis ve kazaklara karşı durup

34) Çarlık döneminde Rusya'da Julyen takvimi kullanılmasına rağmen 1 Mayıs Kutlamaları Gregoryan takvimine göre Avrupalı sosyalistlerle aynı gün kutlanırdı.

direnecek yüz kişi, ilk kırbaç darbesiyle sağa sola kaçışacak binlerce kişiden iyidir. Kararlılığımızı, yılmayacağımızı ve savaşçı ruhumuzu göstermek zorundayız. “On çakal bir aslan etmez” atasözünü anımsıyorsun değil mi?”

22 Nisan 1901’de birçok engele rağmen 1 Mayıs gösterisinin düzenlenmesi Stalin’in çabaları sayesinde mümkün oldu. Gece gündüz demeden çalışıyor, her şeyi en ince ayrıntısına kadar düşünerek gerekli hazırlıkları organize ediyordu. “Gece gündüz çalışıyordu” ifadesini lafın gelişi kullanmadım, Josef’in o zamanki çalışma temposu tam olarak böyleydi. Ne zaman dinlendiği konusunda hiçbir fikrim yok. Sabahları kimi acil sorunları çözmek için buluşurduk. Öğlen gösteri hazırlıklarıyla ilgilenirdi, akşam çalışma grubunu idare eder, sonrasında ise benimle ve diğer yoldaşlarla sohbet eder, geceleri ise makale yazardı... Sabah henüz yatıktayken küçük bir oğlan çocuğu elinde Stalin’den bir notla koşarak gelirdi.

“Şu şu işleri yapmalıyız.” Teyzem notların bir kadından geldiğini düşünüyordu fakat o zaman gönül işlerine ayıracak vaktim yoktu. Çalışmalarla meşguldüm, önemli işlerle. Parti beni hücreler ve gizli evler arasındaki bağlantıyı sağlamakla görevlendirmişti. Stalin’in tavsiyeleri bu çalışmalar esnasında oldukça işime yaramıştı. Kinto, karakaftanlı³⁵, gimnaz³⁶ öğrencisi, işçi gibi kılıklara giriyordum... Hangi kılığa girersem gireyim kimsede bir şüphe uyandırmıyordum. Yoldaşlar bazen şakayla “Peki, malakan³⁷ kılığına da girebilir misin Kamo?” diyorlardı. Tabi ki benim bir malakan gibi davranma ihtimalim yoktu. Vano ile Tatar Meydanındaki³⁸ randevumuza serseri bir dilenci kılığında gittiğimde o bile tanıyamamış-

35) Giydikleri siyah işlikleri nedeniyle Tiflisli zanaatkârlara verilen isim.

36) Lise dengi eğitim kurumu.

37) Savaş karşıtı ve hümanist bir Ortodoks tarikatı.

38) Tiflis’in en büyük pazarının bulunduğu meydan.

tı. Onu görünce yanına sokularak boğuk bir sesle dilenmeye başladım, beni ittirerek uzaklaştırmaya çalışınca yalvaran bir sesle “Hiç değilse bir beşlik ver” dedim. Sesimi normalleştirip, göz kırpıncaya kadar beni tanıyamadı.

1 Mayıs gösterisi sırasında sakince yürümemize izin vermeyeceklerini bildiğimizden olası bir çatışmaya uygun şekilde hazırlanıyorduk. Bayrağın sorumluluğunun bana emanet edileceğini düşünüyordum. Bir eylemde bayraktar olmaktan daha onurlu ne olabilir? (Ağırlık ve jimnastik çalışmalarımı sürdürüyordum hala da devam ediyorum). Gücüm kuvvetim yerindeydi bayrağı hiç zorlanmadan Kutaisi’ye³⁹ kadar taşıyabilirdim. Ancak eylemin örgütleyicisi olan Stalin:

“Kamo, gücenme ama boyun kısa olduğu için bayrağı taşımaya uygun değilsin. Bayraktar olacak kişinin heybetli ve uzun boylu olması gerekir. Sonuçta bayrağımızı taşıyacak! Kendini üzme, senin güçlü ve cesur olduğunu biliyoruz, bu yüzden bayraktarın yardımcısı olacaksın. Kazaklar bayrağı almak için ilk önce ona saldıracaklardır, senin görevin ise onu korumak.”

Arakel Okuavşili’nin bayraktar olmasına karar verildi. Arakel, yerel örgütümüzün en aktif üyelerinden biriydi. Sonrasında Tiflis’te onunla birkaç kez yollarımız kesişti, o zamanlar ikimiz de özgürdük. İlerleyen zamanlarda Arakel de benim gibi ömrünün önemli bir kısmını hapisane ve sürgünlerde geçirecekti.

Stalin yerinde başka biri olsaydı bayraktar olma isteğimi geri çevirirken lafı dolandırır, bir sürü neden sıralardı. Stalin ise lafı dolandırmadan doğrudan “Kısa boylusun” dedi. Bu beni gücendirmemişti. Eğer yoldaşlarım bana güvenmeselerdi durum başka olurdu. Bayraktarın yardımcısı olarak görevlendirildiğim için çok gururluydum, bayrağı taşımayacaksam bile koruyacaktım.

39) Tiflis’in 230 km uzağında bir kent.

Gösteriye daha çok vardı. Büyük bir hazırlık içindeydik. Kışın sonundan 1901 baharı başına kadar RSDİP Tiflis örgütünün tüm üyeleri dinlenmek nedir bilmeden çalıştılar. Bildiriler dağıtılıyor, ajitasyon ve propaganda yapılıyordu, birçok küçük ama önemli sorun çözmüştük. Vano önde yürüyecek ve kazaklarla çatışmayı ilk karşılayacak özel bir grup oluşturmuştu. Bu grubun *nagaykalardan*⁴⁰ korunmak için *papak*⁴¹ ve kalın kışlık paltolara ihtiyaçları vardı. Yoldaşlarımızın çoğunun ne papağı ne de kışlık paltosu vardı, üstelik örgütümüzün tüm bunları alacak parası da yoktu. Başka birtakım acil harcamalar da çıkmıştı.

Stalin “Kamo, para bulmamız lazım, acil ihtiyaçlarımız için en azından üç dört bine ihtiyacımız var” dedi.

Parayı nasıl bulacağımız açıktı. Teyzemin eşinden ya da bir başkasından borç alamazdım. “Bulmak” demek “kamulaştırmak”, zor yoluyla almak anlamına geliyordu. Tabancam vardı, sadece parayı nereden ve nasıl alacağımı düşünmem gerekiyordu. O zaman bu konuyla ilgili bilgim Rocumbal⁴² ile sınırlıydı. Başka bir ifadeyle sadece teorik hazırlığım vardı o da çok zayıftı. Hayat, romanlardan çok farklıydı. Ne pahasına olursa olsun görevimi yapmalıydım. Bolşeviklerin gücü hakkında çokça konuşulur fakat çok az kimse bu gücün temelinde her Bolşevik’in neye mal olursa olsun partinin talimatlarını yerine getirmeye hazır olduğunu bilir. Gerekirse öl ama görevini yap! İşte Bolşeviklerin tüm dünyaya karşı mücadele etmesini sağlayan ilkesi budur.

Gerekirse öl ama görevini yap! İlk kamulaştırmamı yapacağım yeri belirlemek için uzun süre düşündüm. Yardımcım yoktu dolayısıyla tek başına üstesinden gelmeli ve hata yapma-

40) Kazaklar tarafından kullanılan kısa, kalın bir kırbaç.

41) Papak, kuzu postundan yapılan uzun tüylü kalpak türü.

42) Pierre Alexis Ponson du Terrail’in serüvenci roman kahramanı.

malıydım. Uzun süre kafa yorduktan sonra Olginskaya ve Verniyski yokuşunun köşesindeki Zemmel eczanesinde karar kıldım. Burası şehirde en iyi satış yapan eczaneydi. Hesaplarıma göre akşamları kasada en az üç bin ruble birikiyor olmalıydı.

Yanılmışıtm. Bin rubleden biraz fazla çıkmıştı sadece. Paranın beklediğimden düşük çıkması haricinde hiçbir sorun çıkmamıştı. İlk kamulaştırmamın coşkusuyla aynı akşam kapanmak üzere olan bir tuhafiyе mağazasına da uğradım. Oradan da yaklaşık iki bin ruble aldım. Toplamda üç bin ruble almıştım. Şimdilik bu kadar yeterli olur düşüncesiyle temkinli davranarak başka yere uğramadım. Doğrusu ilk kamulaştırmamda çok heyecanlanmıştım, heyecan ise insanı hata yapmaya sevk eder. Eve gitmeden gözlemesine uğrayarak paraları Stalin'e teslim ettim.

“Aferin!” dedi ve parayı saydıktan sonra “Zor oldu mu?”

“Hayır, hiç zor olmadı.”

Doğrusu kamulaştırmaya giderken polisten yana bir korkum yoktu ama işi elime yüzüme bulaştırıp örgüte çok gerekli olan parayı sağlayamayacağım düşüncesiyle bayağı telaşlıydım.

Zemmel Eczanesi

“Her şeyi anlat bakalım nasıl yaptın?”

İki kamulaştırmayı da tüm detaylarıyla anlattım. Biraz daha övgü duymayı beklerken azar işittim.

“İlkinde, bir eczane seçip, belirli bir plan çerçevesinde hareket ederek doğru olanı yapmışsın fakat ikincisinde aptalca davranmışsın. Böyle bir şey yapmış olmak için aklını kaybetmiş olmalısın. Bir mağazanın önünden rastgele geçerken tezgâhtarın kepenklerini kapattığını görüyor ve tabancanı çekerek adamın burnuna dayıyorsun öyle mi? Ya o an gözüyle patronuna işaret verseydi ve yanlarında silah bulunsaydı? Ne olacağını bilemezsin... Hem kendini hem de ilk yaptığın kamulaştırmada aldığın parayı riske attın. Bunlar sana ait değil partinin parası. Aptalca davranmışsın Kamo, hem de çok. Sakın unutma, plansız, aklına esen işler yapma. Önce düşün, sonra yap. İyi planlanmış bir kamulaştırma başarıyla sonuçlanır ama plansız hareket edersen kolaylıkla parmaklıkların arkasını boylarsın.”

Bu bana ders olmuştu, bir daha hazırlıksız kamulaştırma yapmadım. Herhangi bir yerden geçerken paraları kolaya alacağım anlarda bile önünden öylece geçip gittim.

22 Nisan’a kadar partinin kasasına 8500 ruble daha koymuştum. Artık kılık değiştirme konusunda ustalaşmıştım, bugün kamulaştırma yaptığım yere ertesi gün uğrasam bile beni tanımıyorlardı.

1 Mayıs gösterileri yaklaştıkça polis ve jandarmanın saldırıları da yoğunlaşmıştı. Şehirde baskınlar yapıyor, şüpheli gördükleri herkesi gözaltına alıyorlardı. Aslında önlerine çıkan hemen herkesi yakalayarak aptalca davranıyorlardı. Teyzemin aşçısı Anuş’un yolda yürürken etrafına bakmak gibi bir alışkanlığı vardı ve agresif biriydi. Bir gün pazardan eve dönerken bu alışkanlığı nedeniyle Anuş’u gözaltına alarak karakola götürmüşlerdi. Birkaç kez farkında olmadan yoldaşla-

rımızı da gözaltına almışlardı fakat polisleri kendilerini bırakmaları için ikna etmişlerdi. Bu tarz istekler genellikle bir ya da iki "kırmızılıkla desteklenirdi."⁴³ Herhangi bir durumu kişisel menfaati için kullanmak çarlık polisi için olağan bir işti. Bu yüzden baskınlar sırasında iyi giyimli bir beyefendinin kendini gözaltında bulması, paçavralar içindeki birine göre daha olasıydı.

Mart ayının sonlarında Josef'in gözlemesinde kaldığı oda-ya baskın düzenlendi, neyse ki baskın esnasında orada değildi. Yoldaşlar, Josef'i polis ziyareti konusunda uyarmayı başarmışlardı. Stalin, gerekli gizlilik önlemlerini alarak gösteri hazırlıklarını ve diğer çalışmalarını aksatmadan sürdürüyordu. Josef, ilk zamanlarda demiryolu işçisi İrakli Saakadze'nin yanında Nahalovka'da kaldı, sonrasında Avlabar'da konyak fabrikasında işçi olan Arsen Kazaryantsa'nın yanına geçti.

Stalin illegal duruma düşmesine rağmen çalışmalarını aksatmadan eski temposuyla sürdürüyordu. Rahat çalışabilmesi için kendisine oldukça sağlam belgeler hazırlatmıştık, bu belgelere göre Rostov karşılıklı kredi derneğinde çalışıyor ve Tiflis'te bir iş için bulunuyordu. Yoldaşlar belgeleri hazırlarken her şeye dikkat etmişlerdi, öyle ki derneğin mührü olan kartvizit ve dokümanlar bile düşünülmüştü. Stalin dış görünüşünü de değiştirmiş, şehirde rahatlıkla geziyordu. İlegalitede bulunan bazı arkadaşlarımızın tuhaf davranışlarını gördüğüm olmuştu. Burnunu evden dışarı çıkarmaktan korkuyor, dışarı çıktıklarında ise her ne pahasına olursa olsun onu tanıyabilecek olan insanların olduğu yerlerden uzak duruyorlardı. Stalin'in tavrı farklıydı, olması gereken her yere gidiyordu. Düzen eskisi gibi kaldı, sadece işçi gruplarıyla onun yerine başka yoldaşlar ilgilenmeye başladı.

Josef'i örgüt içinden birinin ihbar ettiği açıktı. Çünkü göz-

43) On rublelik banknotlar renkleri nedeniyle kırmızılık olarak da anılmaktadır.

1) Профиль с правой стороны, оставаясь 2) Спереди (en face) совершенно прямо, не
открывайте все это. (Для фотография из про- наклоняя голову ни вперед, ни назад, ни на
фильм важнее всего!)

Возраст по нар. виду	Рост, 1 метр.	Цвет волос.	Рост и вид, р-жания	Глаза.	Облик из дог.
15 Волосы: Пыль.	Волосы.	Густот.	Густот.	Дли.	
2) Брови и тем. Пыль	Форм.	Густот.	Густот.	Дли.	
3) Лицо: Пыль.	Подбородок	Выражение	Выражение	Дли.	
4) Зубы: Пыль.	Пале.	М-рост.	Форм. губ.	Дли.	
5) Губы: Пыль.	Форм.	Густот.	Рассеян.	Дли.	
6) Глаза, нос, (горбик). Пыль.	Глаза.	Глаза.	Глаза.	Дли.	
7) Губы: Пыль, рот.	Клык.	Об.	Рост, между губ.	Дли.	
8) Зубы: Пыль.	О.мал.	Пыль.	Дли.	Пыль.	Об.

Kamo'nun, farklı tarihlerdeki polis kayıtları

lemevinde yapılan baskın, Kutaisi'den gelecek silahların oraya teslim edileceği gün gerçekleşmişti. Kutaisi'deki bir yoldaşımız, alayın silahlarının bakımından sorumlu usta ile arkadaşlık kurmayı başarmış ve Erivan'daki suç çeteleri için olduğunu söyleyerek ondan bir miktar tabanca almıştı. Aramayı yapanlar sadece Stalin'in odasını değil bütün gözlemesini alt üst etmişlerdi. Bekçi, aramayı yöneten subayın birkaç kez silahlardan söz ettiğini duymuştu. Yoldaşlar haini çabucak buldular çünkü silah teslimatından haberi olan ancak bunun iki gün ertelendiğini bilmeyen kişilerden biri olduğu açıktı. Hainler ve provokatörlerle konuşma kısa sürerdi. Cezalandırılır ve cesetleri Kura nehrine atılırdı. Yoldaşlar yine aynı şeyi yapacaklardı.

“Onu cezalandırmak sorun değil” dedi Stalin. “Bizden uzağa bir yere gitmez. O’nu önce polisi yanıltmak için kullanalım. Ortam çok karışık. Knez Golitsın⁴⁴ korkudan tüm Kafkasya’ndan Tiflişe asker nakletti. Ajanlar, gösterinin nerede ve ne zaman yapılacağını öğrenmek için burunlarıyla toprağı eşeleyip duruyor. İşlerini kolaylaştıracğıız, haine gösteri için bir yer ve zaman söyleyeceğiz o da efendilerine iletecek nasıl olsa. Onu cezalandırdıktan sonra da toplantının yer ve zamanını değiştireceğiz. Her halükârda bize engel olacaklar ama en azından zaman kazanmış olacağız.” Gösteriden iki saat önce en güvenilir yoldaşlardan oluşan bir grubun Golovin caddesinde yürüyüş yapmaları iyi bir manevra olacaktı. Böylece bir taşla iki kuş vuracaktık. Birincisi en merkezi caddede cesurca yürüyerek varoşlarda saklanmadığımızı ve gücümüzü göstermiş olacaktık. Kimseden korkumuz yok, onlar bizden korksunlar! İkincisi, ilk gösteriyi dağıtan kazaklar ve polisler her şeyin bittiğini düşünerek gevşeyeceklerdi. O an bir sürpriz yapacaktık!

Stalin gösteri için en uygun yeri ve zamanı önermişti; öğ-

44) Prens Grigori Sergeyeviç Golitsın (1838-1907): Kafkasya Genel Komutanı.

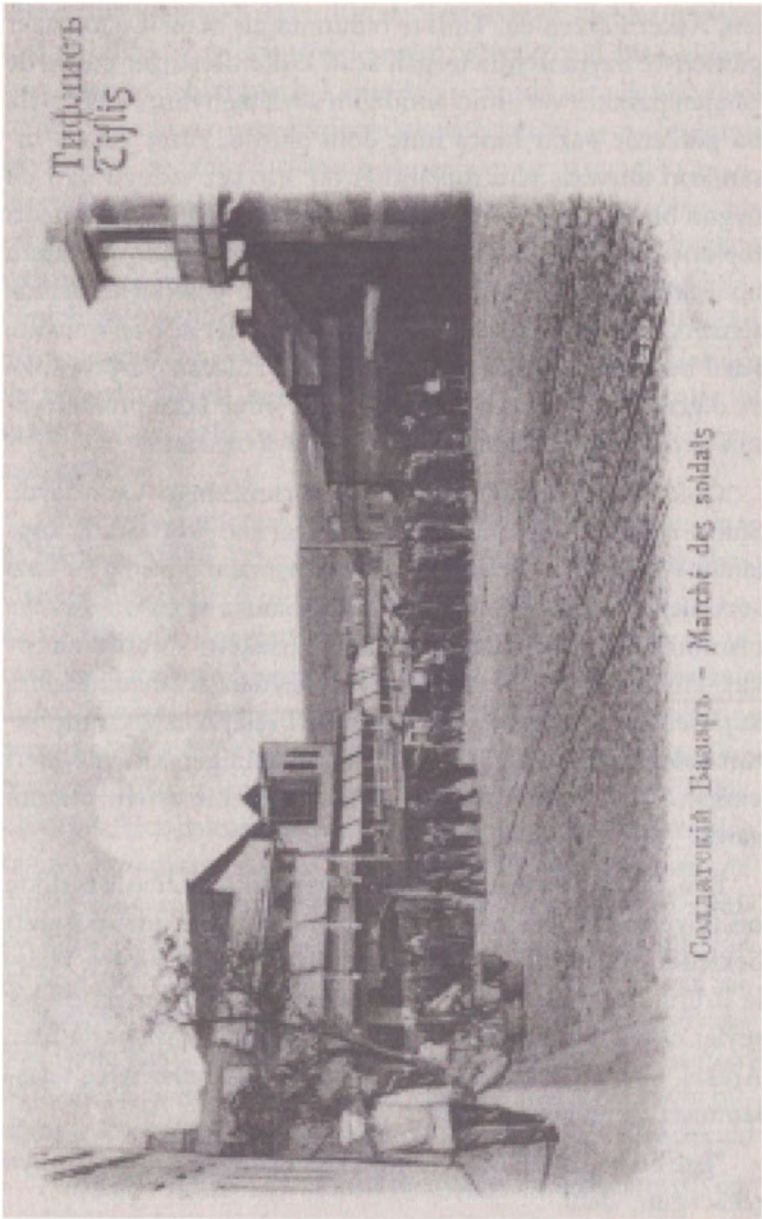
len, Asker Pazarında. Tiflis'te bulunmamış olanlar için pazar günleri ve bayramlarda tezgâh açan kişilerden diğer günlerde istenen paranın yarısının alındığını söylemeliyim. Dolayısıyla bu günlerde pazar hınca hınç dolu olurdu. Pazar yoksul insanların alışveriş için toplandığı bir merkez olduğu için de uygun bir yerdi. Öğlenleri tophaneden tüm şehirden duyulan top atışı yapılırdı. Top sesi eylemin başlaması için muhteşem bir işaret olacaktı. Asker Pazarındaki asıl gösteriyle birlikte şehrin çeşitli yerlerinde daha küçük gösteriler de başlayacaktı. Kızıl bayraklar dalgalanacak, sloganlar atılacak Varşavyanka ve diğer devrimci marşlar okunacaktı. Tüm Tiflis proletaryanın bayramını kutluyormuş gibi bir hava olacaktı.

Golovin caddesindeki eylemin sorumluluğu Vano'daydı. Stalin ise sabah erkenden Asker Pazarına gidip orada toplanan yoldaşlarla yüreklendirici konuşmalar yapmış ve bazı sorunları çözmüştü. Stalin gösteriden sonra başka bir daireye taşınmak zorunda kalacaktı. Vali ve uşakları suratlarına tokat yemekle eş değer olan böyle bir meydan okumadan sonra köpürecekler, baskın ve tutuklamalar başlayacaktı. Örgüt bütün yoldaşlarımızın güvenliğini almak için gerekli önlemleri almıştı. Benim ise birazdan anlatacağım bir eylem planım vardı.

Ben, Stalin, bayraktar Arakel, diğer birkaç yoldaşla birlikte on ikiye beş kalaya kadar pazarın merkezinde durup işareti bekledik. Pazarcılardan biri yüzümüze baktı ve birden telaşla ürünlerini toplamaya başladı. Ona bakan diğerleri de bir şeyler olduğunu düşünerek tezgâhlarını toplamaya başladılar. Arakel, bayrağı örten çuvalı kaldırıncı pazarcılar iyice telaşlanmıştı. Bunu gören Stalin:

“İşte bu iyi,” dedi. Boşaltılmış bir tezgâhı göstererek “Oraya çıkacağım,” dedi.

Konuşma yapmak için tezgâhın üstüne çıkmak çok cesur-

Tiflis Asker Pazarı

ca bir davranıştı. Kolluk kuvvetleri genellikle kendilerine uygun bir hedef sunan konuşmacılara ateş ederdi. O an Asker Pazarında bulunanların çoğu konuşma yapmak için tezgâha çıkmayı tercih etmezdi. Ancak o herhangi biri değil Stalin'di. Bu davranışı kuru kabadayılık değil bilinçli, kahramanca bir davranıştı. Herkesin onu görüp duymasını ve sosyalistlerin açıkça hareket ettiğini göstermek istemişti.

Top atışı duyulur duyulmaz, Arakel bayrağı kaldırarak sallamaya başladı. Pazarın çeşitli yerlerinde insanların başları üzerinde kıvılcık bayraklar, Marks, Engels ve Lasalle'nın portreleri yükseliyordu. Stalin rahat, çevik bir hareketle tezgâhın üstüne sıçradı ve kısa bir konuşma yaptı. Toplanan kalabalığın bayramını kutladı, otokrasinin üstesinden ancak birlikte gelebileceğimizi söyledi, *Komünist Manifesto*'dan en önemli birkaç cümleyi aktardı ve sözlerini sloganla tamamladı.

“Kahrolsun otokrasinin zorbalığı!”

Anılarıma o muhteşem gün Stalin'in işçiler önünde yaptığı konuşma ve işçilerin her sözünü nasıl hevesle dinlediklerini anlatarak başladım. Şimdi şunu da eklemeliyim ki; o gün bizi zafere götürecek gerçek bir lider gördüğümü anladım.

Polis göstericileri yakalamak için saldırdı ancak tezgâhların üzerinden mallarını toplayan pazarcılar ve dükkânlarını kapatan satıcılar onlara engel oluyordu. Biz ise kortej halinde toplanmış Erivan Meydanı'na doğru hareketlenmiştik bile. İnanılmaz bir neşeyle dolup taşıyordum. Daha önce bu kadar içten sevindiğimi anımsamıyorum. Her şeye rağmen eylem planladığımız gibi gidiyordu! Şarkılar söyleyerek yürüyoruz şehirde. Kalabalığız! Her adımda sayımız artıyor. Başka yerlerden gelen yoldaşlarımızın yanında kimi meraklı insanlar da katılıyordu saflarımıza. Bu meraklı kişilerin ilk Kazak'ı görmesiyle ortadan kaybolması bir oldu. Biz ise kavgaya tutuştuk. Bu tarz durumlarda genellikle önce bayraktarı ya da

konuşma yapan kişiyi yakalamaya veya vurmaya çalışırlar. Yoldaşlar Arakel ve beni sıkı bir çembere olarak çevreledikleri için polis bize ulaşamıyordu. Saldırı altında, yarlardan sıkıştırılarak bir süre daha ilerledik fakat Kazaklar ve süvariler sonunda bizi dağıttılar. Saflarımızda yaklaşık üç bin kişi vardı ancak dövüştüğümüz düşmanlarımızın sayısı çok daha fazlaydı. Bazılarımız düşüyor, bazılarımız yakalanıyor, saflarımız gittikçe seyrekleşiyordu; oysa Kazak ve süvarilerin sayısı gittikçe çoğalıyordu. Kimsenin beklemediği bir gösteri gerçekleştirmiştik. Gösterimizi engelleyememişlerdi, bu yüzden hepimiz çocuklar gibi şendik. Arakel'i savunurken bütün mermilerimi kullandım ama çatışmanın sıcaklığında kimseyi vurup vuramadığımı hatırlamıyorum. Yakalanmak üzere olduğumuzu anlayınca, Arakel bayrağı sopasından kopararak vücuduna doladı ve avlulardan geçerek bölgeden ayrıldık. O gün teyzemin evine gitmeyi göze alamadığımdan gizli evlerimizden birinde geceledim. Akşam polisler tamamen kurdurmuştu. Emniyet müdürü, validen sağlam bir azar işitmiş, o da aynısını kendi astlarına yapmıştı. Üstü başı yırtık ya da yüzünde yara bere olan herkes anında yakalanıyordu. Polis dükkân dükkân gezip 1 Mayıs'ı kutlayanları arayıp soruyordu.

Örgüt, ortalık yatışana kadar birkaç günlüğüne faaliyetleri durdurma kararı aldı. İlk fırsatta Stalin'in işçilere hitaben yazdığı broşürü basarak şehirde dağıttık. Golovin caddesine birkaç afiş astık. Bunlar halk üzerinde adeta bomba etkisi yapmıştı. Asıl ödülümüz ise *İskra*'da eylemimizi konu edinen bir yazının basılmış olmasıydı. 22 Nisan, Kafkasya'da devrimci hareketin açıktan mücadelesinin başladığı tarihsel bir gün olarak nitelendiriliyordu.

Stalin'in o dönem yayımlanan makalelerinden birinde gösterinin tarihsel önemine dair sözlerini hayatım boyunca unutmadım. "Sokak gösterileri, nüfusun büyük bir bölümünü hızla harekete geçirmesi, kitlelerin taleplerimizi hemen öğ-

renmesi, sosyalist fikirlerin ve siyasi özgürlüğün tohumlarını cesurca ekebileceğimiz o verimli, geniş toprağı yaratması açısından önemlidir.”⁴⁵

Eylem esnasında, Albarska’da bir esnafın oğlu olan Aşot Avetisov adlı cesur bir gençle tanışmıştım. Aşot, henüz parti üyesi değildi ama duruşu ve düşünceleri bakımından gerçek bir Marksist’ti. Bu cesur genç, Aralık 1905’de Kazakların kılıç darbeleriyle can verdi.⁴⁶ 1 Mayıs eyleminde Kazaklarla girdiğimiz çatışmada gösterdiği cesaret dikkatimi çekmişti. Birkaç gün sonra evine uğradım ve kendisiyle konuşmak istediğimi söyledim. Onu yardımcım olarak yanıma almayı düşünüyordum ama öncesinde yoklamam lazımdı. Aşot’la konuştuktan sonra ona güvenebileceğime ikna oldum. Alçak ve ödlek insanı bir bakışta tanıdığımı söyleyebilirim. Aşot bana yardım etmeyi memnuniyetle kabul etti. Tiflis, polis ve ajan akınına uğramış olduğundan faaliyet yürütmek tehlikeli bir hal almıştı. Bu yüzden kamulaştırmaları bir süreliğine Kutaisi’de yapmaya karar verdim. Yaralanan ve tutuklanan birçok yoldaşımız vardı. Tutsak yoldaşlarımıza yardım etmek, yaralı yoldaşlarımızın doktor ve ilaç ihtiyaçlarını karşılamak ve ailelere yardım etmemiz gerekiyordu. Acilen para bulmalıydık.

Doktorlar arasında yoldaşlarımızı ücretsiz tedavi eden birkaç duyarlı insan vardı. Bazıları insani nitelikleri nedeniyle yoksullardan para istemezken, bazıları bize sempati duyuyordu ancak bu kişilerin sayısı bir elin parmaklarını geçmiyordu. Durumun karmaşık olduğunu gören doktorlar genellikle hizmetleri için normal ücretlerinin üç dört katını talep ediyordu. Çenelerini kapalı tutmak için gerekli ödemeyi yapmak zorundaydık.

45) İlegal gazete *Brdzola* (Mücadele) No: 2 1901.

46) 12 Aralık 1905’de Tiflis’te ilan edilen genel grev silahlı ayaklanmaya dönüşmüştü.

Kutaisi’de kentin en büyük kuyumcusunu kamulaştırmaya karar verdim. İki kişiydik ve bu işin üstesinden gelebilirdik. Birimiz silahla içerde bulunan herkesi rehin tutarken diğeri para ve değerli takıları toplayacaktı. Arabacımız bizden değildi. Ödemesini yaptık ve kuyumcunun önünde durup beklemesini söyledik. Elimizde silahlarla mağazadan çıktığımızı görünce neler olduğunu anladı ama uysal bir şekilde bizi söylediğimiz yere götürdü. Kamulaştırma sırasında şıklık düşkünün şehirli züppeler gibi giyinmiştik sonra تنها bir yere giderek üstümüzdekileri köylü işi elbiselerle değiştirdik ve sorunsuz bir şekilde Tiflişe ulaştık. Polisler, istasyon meydanında ve istasyon binasında züppe giyimli gençleri kontrol ediyorlardı. Tozlu, yamalı çohalar⁴⁷ ve yamalı heybesiyle iki köylü polislerin dikkatini çekmiyordu. Heybelerimize baksalardı şaşkına dönerlerdi. İçlerinde ekmek ve peynir yerine sekiz bin ruble ve kırk elli bin değerinde mücevher vardı. Bu kamulaştırmadan sonra artık ufak tefek işlerle uğraşmamaya, büyük miktarda paraları hedeflemeye karar verdim. Her hâlükârda büyük risk alıyorduk bu nedenle alacağımız para, göze aldığımız riske değmeliydi.

Stalin “Kutaisi istilası” olarak adlandırdığı gezimiz için bizi takdir etti. O dönem bütün yoldaşları övüyordu, 1 Mayıs gösterisinden çok memnun olduğu her halinden belliydi. Nasıl olmasın ki; Kafkasya işçi sınıfı başını kaldırmış ve hesaba katılması gereken bir güç olduğunu göstermişti. Gösteriden sonra Tiflis’teki birçok fabrikada işçilerin durumu iyileşmeye başlamıştı. Patronlar maaşları az da olsa yükseltmiş, çalışma şartlarını iyileştirmişti, kısacası daha düne kadar insan yerine koymadıkları kişilerle flört etmeye başlamışlardı. Bunlar bizim istemlerimizi karşılamaktan çok uzak iyileştirmelerdi,

47) Kaban benzeri geleneksel Kafkas giysisi.

denizde bir damlaydı sadece. Fakat yine de durumun değiştiğini gösteriyordu ve bundan sonra hiçbir patron, ayaklarını işçilerin üzerinde silmeye cesaret edemezdi. Ekim devrimini haber veren ilk zil çalmıştı.

Stalin, matbaanın şimdilik Bakü’de kurulmasına karar verildiğini ve benim örgüte maddi kaynak sağlamaya odaklanmamı söyledi. Parti, maddi kaynak sağlama görevini ona vermişti.

“Dört-beş kişiden oluşan bir savaşçı birlik oluşturmalıyız, seçeceğin kişiler konusunda çok dikkatli ol, sadece tamamen güvenilebileceğin kişileri seç. Kuyumcu işi iyiydi ama hazine-den⁴⁸ çok daha fazlasını alabiliriz. Tabii burjuvaların gönüllü olarak para vermelerini sağlamak zor kullanmaktan iyidir” dedi.

Burjuvaların bize gönüllü olarak yardım etmeleriyle ilgili sözleri duyunca şaşırılmışım:

“Nasıl olacak bu, kendileri mi verecekler?” dedim.

Josef gülümseyerek:

“Meseleyi nasıl çözeceğimize bağlı,” dedi. “Uzun zamandır düşünüyorum. Dinle bak. Tüm fabrikatörlere partinin ihtiyaçları için vergi koyabiliriz. Bırak kendi yok edicilerini finanse etsinler. Zenginliklerinin, işçi sınıfının emeğiyle yarattıklarını düşünürsek adil bir iş olur. Ne diyorsun, haksız mıyım?”

“Bence haklısın ama burjuvalar böyle bir vergi ödemeyi kabul ederler mi onu bilemem. Tabi eğer ödeme yapmamaları durumunda öldüreceğimizi söylemezsek.”

“Bu işe yaramaz Kamo! Eğer ölümle tehdit edersek bize ödeme yapmaktansa vakit kaybetmeden iyi korumalar tutma-

48) Çarlık döneminde merkezi mali kurum.

yı yeğlerler. Kaldı ki fabrika sahiplerinin çoğu Tiflis'te değil başka şehirlerde yaşıyor. Böyle bir tehdide aldırış etmeyeceklerdir.”

“Fakat Tiflis'te yöneticileri var!”

“Bunun ne anlamı var? Yönetici olsalar da sonuçta parayla tutulmuş çalışanlar, fabrika sahipleri onları umursamaz bile. Birini öldürsen başka birini bulurlar ancak tüm kapitalistlerin zayıf bir tarafı vardır Kamo. Söyle bana, nedir?

Josef soru dolu gözlerle bana bakıyordu. Nereye varmak istediğini anlamadığımdan susuyordum. Benden cevap alamayacağını anlayınca:

“İşleri, Kamo! Fabrikaları, işletmeleri, madenleri. Onları Petersburg'a götüremezler. Kapitalistler kârlarını kaybetmek için her şeyi yapmaya hazırdır. Kapitalistlere istediğimiz ödemeyi yapmamaları halinde işyerlerinde grev yapacağımızı söylersek anında söylediğimizi yapacaklardır! ‘Yaşamak istiyorsan öde’ değil, ‘Huzur içinde yaşamak ve kâr elde etmek istiyorsan öde’ diyeceğiz, anladın mı?”

Farkında olmadan sesli şekilde düşündüm.

“Ödeme yapanlar huzur içinde mi yaşayacak? İşçilerinin grev yapacağından endişelenmeyecekler mi? Bu, işçi sınıfına apaçık ihanet!”

Stalin şaşkınlıkla:

“İhanet bunun neresinde Kamo? Söyle bakalım nasıl bir ihanetmiş bu?”

“Bize ödeme yapmayı kabul edenlerin fabrikalarında grev yapmayacak olmamız ihanet değil mi? Patronlar grev korkusu olmadan işçilerine canları istediği gibi davranacaklardır!”

Josef hışımla:

“Boçoridze⁴⁹ kadar budalasın. Bunun sadece taktiksel bir numara, kurnazlık olduğunu anlamıyorsun. Eğer savaş meydanındaki bir ordu düşmanını tuzağa çekmek için geri çekilirse bu korkaklık değildir. İşçi sınıfının çıkarlarına ihanet etmeyeceğiz. Böyle bir şeyi nasıl düşünebilirsin, Kamo? Kurnazlık yapacağız. Kapitalistler bir süre bize vergi ödesinler, gerekli zaman geldiğinde tüm işletmeler greve gidecek ve tüm kapitalistleri cehenneme gönderecek bir devrim başlayacak! Fakat onları şimdi yok edemiyorsak hiç olmazsa devrimin yararı için sağalım. Devrimci bakış açısıyla bakınca neyin ‘iyi’ neyin ‘kötü’ olduğunu biliyor musun? Devrimin yararına olan her şey iyi, zararına olanlar ise kötüdür. İşte böyle, bunun dışında iyi ya da kötü yoktur. Devrime hazırlanmak için para-ya ihtiyacımız var, bunu nasıl bulduğumuzun bir önemi yok. Önemli olan nereye harcandığıdır. Mesela sen mağazalardan zorla para alıyorsun, bu seni soyguncu yapar mı? Kendini bir soyguncu olarak mı görüyorsun?”

Kendimden emin bir şekilde:

“Hayır, soyguncu olarak değil, aksine *abrek* gibi görüyorum! Zenginden alıp fakire veriyor, kendim için bir kuruş bile almıyorum.”

Stalin neşelenmişti.

“İşte mesele bu! Kaldı ki bize vergi ödedikleri için kapitalistlere hoşgörü göstereceğiz diye bir durum söz konusu değil. Zamanı geldiğinde grev yapılacak. Ayrıca hepsine proleterlerin sığır değil insan olduklarını ve onlara insanca davranmaları gerektiğini hatırlatacağız. Ödeme yaptıkları için geçici bir rahatlama satın alarak akıllarına geleni yapacaklarını düşünmelerine izin vermeyeceğiz. Peki, kazancımız ne olacak? Risksiz ve sürekli bir para kaynağımız olacak. Kamulaştırmaların nasıl

49) Mihail (Miho) Zaharyeviç Boçoridze (1873-1913): Gürcü devrimci, Bolşevik.

sonuçlanacağını ve ne kadar para bulacağımızı öngöremiyoruz. Vergilerden ne kadar geleceğini bileceğiz ve sonraki ayda ne kadar alacağımızı da bileceğiz. Hem daha rahat hem daha sakın alacağız. Önceden ne kadar harcayabileceğimizi bilmek bizim için çok önemli. Greve çıkan işçileri desteklemek için ne kadar çok paraya ihtiyacımız olduğunu biliyor musun?”

Yine şaşkınlıkla sordum:

“Grevin bize neden maliyeti olsun ki, evet grev patronlar için maliyetli ama bunun bizimle ne alakası var onu anlamadım?”

Josef sakın bir sesle:

“Kamo, sana baktığımda bazen yetişkin bir adam görüyorum, bazen de tam bir çocuk. Şu an tıpkı bir çocuk gibi davranıyorsun. Düşün bakalım; işçiler greve çıktıkları zaman hangi parayla yaşıyorlar, ailelerine neyle bakıyorlar? Proleterlerin bankada paraları yok, bir birikimleri varsa da bu çok mütevazı bir miktardır. Bununla bir hafta bile idare etseler iyi. Peki, sonra ne yapacaklar? Yoksulluktan dolayı hiçbir şey elde etmeden boyunlarını yeniden kapitalistlerin tuttuğu boyunduruğa mı sokacaklar? Hayır, Kamo, eğer bir iş başlarsa sonuna kadar gitmesi gerek. Grevciler talepleri karşılanana kadar grevi sürdürmeliler. Bu yüzden aç kalmamaları için işçilere maddi yardımda bulunuyoruz. Geçen yıl ağustos ayında sadece demiryolu atölyesi işçilerine iki bin beş yüz ruble yardımda bulunduk. İki buçuk Kamo! Sadece demiryolu atölyelerine! Grev pahalı bir ‘zevktir’. Sonuçta atölye işçilerinin maaşı yarı oranında değilse bile üçte bir oranında artırıldı.”

Düşününce Stalin’in haklı olduğunu kabul ettim. Evet, devrimin yararına olan her şey doğrudur.

“Kapitalistlerden ‘vergi’ toplama işinden sen sorumlu olacaksın, Boçoridze ile birlikte ilgileneceksiniz. O, işin muhasebesine bakacak. Kiliseler yüzde on alıyordu, biz ise kârdan

yüzde beş ya da yedi alacağız. Bu çok değil. Kapitalistler sorun yaşamak yerine ödeme yapmayı tercih edeceklerdir. Eğer Tiflis'in tamamını 'vergilendirirsek' önemli bir gelirimiz olur. Ne dersin? Üstesinden gelebilecek misin?"

Kararlı bir şekilde:

"Partinin verdiği her görevin üstesinden gelirim!" diye cevap verdim.

Josef omzuma vurarak:

"Aynı zamanda kamulaştırma işleriyle de ilgileneceksin. Yeterli deneyimi kazandın, daha ciddi işler yapmaya başlamanın zamanı geldi," dedi.

Yaptığım küçük paralı işlerin benim için bir deneme ve pratik olduğunu anlamıştım. Sırada gerçek kamulaştırmalar vardı.

O gün eve öylesine mutlu bir halde döndüm ki, teyzem âşık olduğumu düşünerek beni soru yağmuruna tuttu. Zaten bir süredir tanıdığı bazı kızlardan övgüyle bahsedip, benimle sık sık evlilik hakkında konuşmalar yapıyordu. Ona her zaman aynı cevabı veriyordum "Evlenmem için henüz erken." O gün de aynı cevabı verdim. Tarihsel olarak bir önemi olmayan bu konudan söz etmemin sebebi, Stalin'le bir devrimcinin yaşamında aşkın yeri üzerine yaptığımız konuşmaya geçmek. Bu bazıları için önemsiz görünebilir ancak on dokuzunda bir genç için çok ama çok önemli bir sorundur.

Aşk ve Devrim

Sözünü ettiğim konuşma Mayıs 1901’de gerçekleşmişti. Bizi bu konuşmaya iten şey parti üyesi yoldaşlarımızdan birinin başına gelen trajik bir olay olmuştu. Yoldaşımız, Avlabarlı bir tüccarın kızına âşık olmuş, kız da yoldaşımızın sevgisine karşılık vermişti fakat babası zavallı damadın adını dahi duymak istemiyordu. Onun aklındaki damat adayı, kendisi gibi tüccar ve neredeyse onunla aynı yaşta olan başka biriydi. Bunun üzerine umutsuzluk içindeki talihsiz kadın kendini zehirlemiş, ertesi gün onun cenazesinden sonra sevgilisi de kendini asmıştı. Bu olay kentte büyük bir gürültüye neden olmuş ve uzun süre tartışılmıştı. İnsanların çoğu âşıklardan sempatiyle söz ediyordu ancak “Vah vah, talihsiz babasına nasıl böyle bir acı, utanç yaşattılar” diyerek kınayanlar da vardı. Hatta bazı yaşlı yoldaşlarımızın “Kadın böyle yaparak iyi etmedi, şerefi iki paralık oldu” dediğini duydum. Bu tarz konuşmalar beni çok öfkeliyordu. “Ne demek şerefi iki paralık oldu!” Neden? Eğer zorba babası engel olmasa yoldaşımızla evlenecek, fakir olsa da onunla mutlu olacaktı. Bu trajedinin suçlusu babasıydı ve şerefini beş paralık eden de oydu. Bu trajediyi çok derinden hissetmiştim çünkü ben de zorba bir babanın evinde büyümüştüm. Bu meseleyle ilgili konuştuğum kişiler arasında

Miho Çodrişvili⁵⁰ de vardı. Miho eleştirilerim nedeniyle gücenmiş, henüz çocuk yaşta olduğumu ve elli yaşında mutedil bir adamla ağız dalaşına girmemin doğru olmadığını söylemişti.

Bir gün Stalin’le Miho’nun atölyesinde buluşmamız gerekmişti. Stalin:

“Miho sana neden böyle öfkeli bakıyor? Ne yaptın da onu kızdırdın?” dedi.

Stalin, yoldaşlar arasındaki ilişkilere her zaman dikkat ederdi. Eğer aralarında bir kırgınlık sezerse onları barıştırmaya çalışırdı. Sayımız azdı ve işlerimiz ise çok ve zorluydu. Dolayısıyla bir elin parmakları gibi uyumlu olmalıydık. Aksi takdirde iş yapamazdık. Şimdi en zor şeyleri ardımızda bırakmışken biz komünistlerin yaptıklarına hayret ediyorum. Gösteriler ve işçi çevreleriyle başlayıp, otokrasinin sütunlarını paramparça edip devirdik ve tüm emperyalist saldırıları püskürttük. Kibre kapılmadan, yaptığımızın büyük iş olduğunu söylemeliyim. Eğer yekvücut olmasaydık bu saydıklarımın hiçbirini başaramazdık.

“Biraz tartıştık sadece, konuşmamız gereken onca şey varken lüzumsuz konuşmalarla zamanını almak istemiyorum” dedim ama böyle kaçamak bir cevapla Stalin’den kurtulmak mümkün değildi. Bir şeyi soruyorsa bu onu önemseydiğini gösterirdi. Miho’yla aramızda geçen konuşmayı aktardım. Stalin beklemediğim bir şekilde:

“Bu hikâyede sempati duyulacak kimse yok Kamo; baba kalpsiz tiranın teki, kız isterik, yoldaşımız da zayıf ve pısrık. Hiçbiri sempatiyi hak etmiyor. Kadın neden sevdiği adamla kaçmadı? Yoldaşımız neden onun için babasının karşısına dikilmedi? Tiflis’ten ayrılıp başka yerde huzur içinde yaşarlardı. Belki başka yere gitmelerine bile gerek kalmazdı. Kızları ev-

50) Çodrişvili Mihail (Miho) İosifoviç (1853-1929): Gürcü devrimci. Tiflis’teki marangoz atölyesi uzun yıllar illegal işlerin yürütüldüğü bir merkez görevi gördü.

den kaçtığında en sert babalar bile yumuşar. Kendini zehirlemek, sevdiğin kişiyle kaçmaktan daha mı iyi? Ya da yoldaşımız bunu teklif etti mi? Peki neden kendini astı?”

“Kederden,” dedim.

Stalin sert bir şekilde:

“Bu korkaklık!” dedi. “Anlıyorum fakat eğer herkes kederden kendini asmaya başlarsa yakında dünyada kimse kalmaz. Annemin iki oğlu, abilerim, henüz bebek yaştayken öldüler, bu keder değil mi? Herkesin kendine göre bir kederi var...”

O anda aklıma talihsiz annem geldi.

“Peki, davamızı düşündü mü? Ona önemli görevler vermiş, Rustavi ve Telavi’deki yoldaşlarla ilişkiyi sürdürmesini söylemiştik. O ise kendini astı. Görevden kaçmak değil mi bu? Şimdi düşün ve söyle bakalım ona sempati duymalı mıyız gerçekten?”

Ben düşüncemde direterek, “Aşkından dolayı sağlıklı düşünemedi,” dedim.

“Güçlü bir zihin böyle bir şeyden dolayı bulanmaz!” diye karşılık verdi ve yumruğunu masaya vurdu. Bu, konuşmanın bittiği, işimize dönmenin zamanı geldiğinin işaretiydi.

İşlerimizi bitirince gitmek için ayağa kalktım. Önce benim gitmem gerektiğini düşünmüştüm. Stalin durmamı işaret etti ve boğazının kuruduğunu söyleyerek Miho’dan şarap getirmesini istedi. Bizi barıştırmak istediğini anlamıştım. Öyle de oldu. Bunun dışında benimle samimi bir sohbet etmek gibi bir niyetinin de olduğunu gördüm.

“Aşkından dolayı sağlıklı düşünme yeteneğini kaybettiğini söylüyorsun,” diye girdi söze. “Böyle bir aşk zararlıdır. Sevgi, bir insanın aklını bulandırmamalı, insana güç vermelidir. Tariela ve Avtandil’in⁵¹ aşkını düşün mesela. Bir devrimcinin bütün enerjisini davasına vermesi için aşktan uzak durması

51) Şota Rustaveli’nin *Kaplan Postundaki Savaşçı* poemasındaki iki ana kahraman.

gerektiğini düşünüyorum. En güzel aileler otokrasi yıkıldıktan sonra kurulacak. Şimdilik en iyisi aile işlerinden uzak durmak, böylesi bir devrimci için daha iyi olur, öldüğünde arkanda gözü yaşlı kimseyi bırakmayacağını bilmek risk almanı kolaylaştırır. İlegal koşullarda yaşayan, ömrü hapishanelerde, sürgünlerde geçen bir devrimcinin nasıl bir aile hayatı olabilir ki? Bir nevi devrim yolunda seferber olmuş askerleriz. Bildiğin gibi askerler savaş zamanı eşlerini, çocuklarını kendileriyle birlikte cepheye götürmezler, görev zamanı evlenmezler. Bizim aşkımız ancak bizimle aynı yolu paylaşan kişilerle mümkün olabilir. Ancak o zaman otokrasinin yıkılmasını beklemeye gerek olmaz. Yani Kamo, ya bir devrimciye aşık olacaksın ya da otokrasinin yıkılmasını bekleyeceksin.”

Stalin gülümseyip göz kırptı ve ardından ciddi bir şekilde devam etti:

“Yoldaşlardan Çernişevski’nin *Nasıl Yapmalı*⁵² kitabını iste. İyi kitaptır. (Bu, davamız ve komünist devrimci bir karakterin eğitimi için yararlı olduğu anlamına geliyordu) Oku ve sonrasında üzerine konuşalım.”

Bu kitabı daha önce de duymuştum ama o sıralar elime kitap alacak durumda değildim. İşler çok yoğundu ve pratikten arta kalan zamanlarımda politik durumu kavramak için illegal yazını takip ediyordum. Stalin benden bunu istemiş daha doğrusu böyle davranmam gerektiğini öğretmişti. Sadece kendi şehrinde olup bitenlere ilgi duyan birinin, kümesinden ayrılmayan tavuktan bir farkının olmadığını söylemişti. Okulda iyi bir öğrenci olmadığım için tarih, coğrafya gibi bilimlerde en temel bilgilerden dahi yoksundum. Bir süre sıkılarak da olsa kendi kendimi eğitmeye çalıştım fakat bu şekilde yol alamayacağımı, bir öğretmene ihtiyacım olduğuna karar ver-

52) Kitabın orijinal adı *Ne Yapmalı*’dır ancak Türkçeye yapılan ilk çevirilerinden dolayı Türkçede *Nasıl Yapmalı* olarak anılmaktadır.

dim. Bunun için yoldaşlar beni parti üyesi olan Tatyana adlı bir kadınla tanıştırdılar. Tatyana, kendimi geliştirmem konusunda bana çok yardımcı oldu. Genç, güzel, oldukça disiplinli bir yoldaştı. Beni kendi başıma beceremediğim şeyi yapmaya, yani düzenli çalışmaya sevk etti. Genelde eve sabaha karşı yorgunluktan ayakta duramayacak halde dönüyordum, fakat verdiği ödevleri yapmazsam Tatyana yoldaşın beni nasıl azarlayacağını düşününce uyukum hemen kaçıyor ve oturup ders çalışmaya başlıyordum.

Nasıl Yapmalı'yı bir solukta okudum. Güzel bir kitaptı, aksi halde Stalin bana önermezdi zaten. Kitabı okuduktan sonra Rahmetov'un şu sözleri aklıma kazındı. " Benim gibi insanların başkasının kaderini kendisine bağlamaya hakkı yoktur... Aşkımı bastırmalıyım. Âşık olmamalıyım..." Ben de zaferimize kadar hayatımda aşka yer olmayacağına karar verdim ve doğru olanı yaptığımı düşünüyorum. Devrimden önce evlenmiş olsaydım eşime herhangi bir mutluluk veremezdim, vereceğim tek şey ancak acı olurdu. Doğrusu bu kararımın arkasında durmak oldukça zor oldu. Bazen kararımdan dönmemek için kendimle kıyasıya bir mücadeleye girmem gerekti ama üstesinden geldim.

Stalin'le *Nasıl Yapmalı* üzerine sohbetimizde ikimizin de benzer sonuçlar çıkardığını gördüm. 1906 yılında Stalin'in Kato Svanidze⁵³ ile evlendiğini öğrendiğimde şaşırdığımı itiraf etmeliyim. Ancak Kato öldükten sonra onun da örgütümüzün bir parçası olduğunu ve birçok gizli görev üstlendiğini söylemişti. Zenginlerin evinde çamaşırcılık ve dikiş nakış işleri yapıyor bu sayede örgüt için gerekli konularda bilgi toplamaya çalışıyordu.

53) Yekaterina (Kato) Semyonovna Sanidze (1885-1907). Stalin'in ilk eşi ve ilk çocuğu Yakov'un annesi. Evliliklerinden bir buçuk yıl sonra tüberkülozdan dolayı hayatını kaybetti.

Kapitalistlerden Toplanan Vergi

Kapitalistlerden toplanacak vergi için kendileriyle bizzat görüşmem gerekiyordu. Bu yüzden ulaşmanın zor olduğu fabrika sahipleri ve yöneticileriyle görüşmek için kendimi Tiflis Ticaret Bankası temsilcisi Simon Aşotoviç Gasparov olarak tanıtmaya karar verdim. Durumuma uygun gösterişli bir çanta satın aldım ve çantayla havalı bir şekilde yürüme pratikleri yaptım. Buluşmalardan önce gür takma bıyık takıyordum. Bıyık bana ciddi bir hava katıyor, yaşıma olduğundan büyük gösteriyor ve dış görünüşümü biraz olsun değiştiriyordu.

İlk olarak, Olginski sokağındaki Bozardjantsa ve Oğulları adlı tütün fabrikasını ziyaret etmeye karar verdim. Kapı görevlisinin eline kartvizitimle birlikte 50 kopek sıkıştırdım ve patronu için kârlı bir iş teklifim olduğunu söyledim. Beni hemen büyük oğul Ivan Nikolayeviç'in yanına götürdüler. Ofisindeki lüksü görünce yüzde yedi yerine, on istemeye karar verdim. Altın içinde yüzdüğü aşikârdı. Teyzemin eşi de zengin bir adamdı, zenginliğini insanların gözüne sokmayı severdi ve caka satmakta da üstüne yoktu ama onun evinde bile böyle bir lüks yoktu.

Bozardjantsa'ya öyle bir ihtimam gösteriliyordu ki gören Kafkasya Valisi sanırdı. Odaya girdiğimde oturmam için bir

sandalye gösterdi ve vaat ettiğim kârlı işi duymak için bakışlarını bana dikti.

Ziyarete gitmeden önce hazırlık yapmışım. Boçoridze'den fabrikada kaç kişi çalıştığını, fabrikanın ve iki mağazasının yaklaşık olarak ne kadar gelir getirdiğini öğrenmişim. Bu bilgileri teyzemin eşine de “teyit” ettirdim. Onu ekmekle beslemenize gerek yok, kimin ne kadar serveti olduğunu ve ne kadar kazandığını anlatmasına izin verin yeter. Bir sohbetimizde Tiflis'te çok fazla tütün fabrikası bulunduğunu (o esnada kentte altı tütün fabrikası bulunuyordu) bu yüzden aralarında muhtemelen ciddi bir rekabet olduğunu söyledim. Bu, bana ihtiyaç duyduğum bütün bilgileri vermesi için yeterli olmuştu. Boçoridze ve Bahçiyev'in söyledikleri hemen hemen örtüşüyordu.

Bozardjants'ın bakışları bana kitlenmişti ben de konuşmaya nasıl gireceğime karar vermek için dikkatle onu inceliyordum. Bozardjants daha fazla dayanamayarak konuşmaya başladı:

“Hadi, ne bekliyorsunuz!” dedi kabaca. “Söylesenize teklifiniz nedir! Zaman değerlidir!”

Kabalığı beni rahatsız etmişti. Ona aynı kaba ses tonuyla karşılık verdim:

“Ancak zamandan daha değerli bir şey var; huzur. İnsanın huzur içinde olması her şeyden değerlidir.”

Bozardjants durumu sezmişti.

“Siz bana şantaj yapmaya mı geldiniz? Eğer böyle bir niyetiniz varsa polisi çağırmadan buradan defolun.”

“Şantaj yapmaya gelmedim aksine size bir teklifim var. Fabrikanız çok büyük, neredeyse üç yüz kişi çalışıyor. İyi kazanıyorsunuz, işçileriniz greve çıkacak olursa zararınız da büyük olur...”

“Şantajcı seni! Defol!”

Stalin bana işçi gruplarıyla ilgili eğitim verirken her insana kendi diliyle cevap vermek gerektiğini de söylemişti. Bunu Ermenilerle ya da Gürcülerle ana dilleriyle konuşmak anlamında değil, insanlarla konuşurken onların anlayacağı bir üslup kullanmam için söylemişti. Ben bu tavsiyeyi daha geniş anlamda kavramıştım. Sen bana “Hadi” mi diyorsun ve “Defol” deyip dehlüyor musun? Bu ödeyeceğin yüzdenin artacağı anlamına gelir.

“Kapat çeneni!” diye gürledim ve yumruğumu masaya öyle bir vurdum ki, mürekkep hokkasının kapağı yerinden fırladı. “Çeneni kapat ve anlatacaklarımı sonuna kadar dinle!”

Kendisine böyle muamele edilmesine alışkın olmadığı belliydi. Ne de olsa fabrika sahibiydi, zengindi ve evin büyük oğluydu. Muhtemelen o güne kadar babasından başka kimse ona sesini yükseltmemişti. Şaşırmıştı, konuşmadan gözlerini belertmiş bana bakıyordu. Birisi içerdeki gürültüyü duyunca ofisin kapısını açtı, fakat Bozardjants kaşıyla işaret yapınca kapı gerisin geri kapandı. İçimden “Aferin Simoncuğum, doğru yoldasın” diye geçirdim. Bu adamlara karşı başka türlü davranamazdım, daha sonra başka burjuvalarla görüşürken de aynı şekilde davranacaktım. Kabalaştıklarında ya da seslerini yükselttiklerinde onlara daha kaba bir şekilde karşılık veriyordum. Bu hep işe yaradı.

“Eğer fabrikanın grevsiz çalışmasını istiyorsan her ay kârının yüzde onunu bize vereceksin, işte teklifim bu, çok kârlı bir antlaşma.”

Stalin, teklifimizi kabul etmeyen burjuvaların fabrikalarında vakit kaybetmeden grev tertiplememiz gerektiğini, yoksa bizi ciddiye almayacaklarını söylemişti. İşçilere sürekli büyük para cezaları kesen Bozardjantsler fabrikasında grev düzenlemek olgun bir elmayı dalından koparmak kadar kolaydı. Geç kaldın ceza, hastalandın ve işe gelmedin ceza. Eğer işçilerden biri hastalanırsa para cezası kesilmemesi için işçi-

nin eşinin gidip ustabaşına durumu bildirmesi ancak ondan sonra hastaneye gitmesi gerekirdi. Bozardjantsevlerin muhasebe departmanında para cezalarının ayrı bir kalem olarak tutulduğu söyleniyordu. Diğer tütün fabrikalarında çalışma şartları görece iyiydi, örneğin Galegov fabrikasında genellikle para cezası kesilmezdi. Gelegov fabrikası küçük sayılırdı, toplamda iki düzine işçisi vardı, onlar da patronun yakınlarıydı.

Bozardjants kibarca konuşmaya başlamıştı:

“Siz kimsiniz öğrenebilir miyim?”

Ben de ona aynı kibarlıkla cevap verdim.

“Eğer biraz düşünürseniz sorunuzun cevabını kendiniz verebilirsiniz. 22 Nisan’da Tiflis’te miydiniz?”

Her şeyi anlamıştı. Bıyığını çekiştirerek şöyle dedi:

“Yüzde on çok olur, fakat yüzde üç verebilirim.”

Sevinçten neredeyse kalbim duracaktı. Başarmıştık!

Pazarlığa başladığına göre bu iş tamam demekti. Yalnız bir hata yaparak doğrudan düşündüğüm oranı söylemiştim. Pazarlık için pay bırakmam gerektiğini düşünememiştim zira burjuva takımıyla pazarlık etmeden herhangi bir anlaşmaya varmak mümkün olmaz. Sonuç olarak yüzde yedide anlaştık. Bozardjants hemen oracıkta ilk ödemeyi yaptı ve ardından:

“Ödemeyi aldığınıza dair bir makbuz yazar mısınız?” dedi.

“Biz makbuz yazmıyoruz,” dedim. “Bizim çevremizde insanlar birbirinin sözlerine itibar ederler. Ayrıca makbuzu ne yapacağınızı anlamadım.”

Sonradan bu makbuz meselesine yoldaşlarla bayağı gülüştük. Birbirimize, “Bana bir makbuz yazsana,” diyerek takılıyorduk.

Bozardjants’ın yanından ayrıldıktan sonra başka bir büyük tütün imalatçısı olan Safarov’un yanına gittim. Hasta olduğu

için ofisinde değildi. “Sorun değil, ev konuşmak için daha uygun olur” diye düşündüm ve Ganavskaya’daki evine gittim. Eğer ciddi bir rahatsızlığı varsa beni kabul etmezdi, yok eğer akşam şarabı fazla kaçırmışsa benimle görüşürdü. Tahminim doğru çıkmıştı, Safarov’un yüzündeki şişiğe bakılınca akşam doyasıya eğlendiği belli oluyordu. Beni sabahlıklarıyla karşıladı, masada bir şişe konyak, kuru kayısı ve üzüm vardı. İlk iş olarak bana konyak ikram etti, sağlığına kadeh kaldırarak içtim ve ziyaret sebebimi açıkladım.

Safarov sakince, “Boşuna uğraşmayın, işçilerim grev yapmaz. İyi ödeme yapıyorum, diğer fabrikalara göre çalışma saatlerimiz de kısa, hem ceza da kesmiyor, kibar davranıyorum. Hepsi adeta cennetteymiş gibi mutlular. Halinden memnun bir işçiye greve zorla bile çıkaramazsın.”

Fabrikasındaki koşullar gerçekten de diğerlerine nazaran biraz daha iyiydi fakat bir cennet olduğu da söylenemezdi. Tartışmayı uzatmadan “Hoşçakal” dedim ve oradan ayrıldım.

Ertesi gün Safarov’un fabrikasında grev hazırlıklarına başladık ve pazartesi günü grev ilan edildi. İşçilerin bir kısmı işe gitse de çoğunluğu greve katılmıştı. İşçilerin iki talebi vardı; ücretlerin üçte bir oranında artırılması ve günlük çalışma süresinin bir saat azaltılması. Safarov işçilerin arasında koşturarak, Tiflis’te en iyi çalışma koşullarına sahip fabrika olduklarını, grevin gerçek nedenini bildiğini anlatmaya çalışıyordu ama bunun ona bir faydası olmadı, grev devam etti. Örgütümüzün desteklediği işçiler oldukça kararlıydı. Şaşırtıcı biçimde polis de işçilerin tarafındaydı. Muhbirlerimizden polis komiserinin Safarov’u çağırarak, 22 Nisan’daki gösterilerin hemen ardından, böylesine sıkıntılı bir zamanda işçileri öfkелendirdiği için azarladığını öğrendik. O günkü eylemimizden korkan yetkililer başlarına daha kötü şeylerin geleceğinden çekiniyorlardı.

Safarov’un bana ulaşma imkânı yoktu, ben de bilinçli ola-

rak yeniden buluşmak için acele etmiyordum. Kendisiyle ancak cuma günü görüşebileceğim haberini gönderdim. İnatçı fabrikatör cuma gününe kadar yeniden konuşmak için “olgunlaşacak”tı. Cuma sabahı Safarov’un ofisine gittim.

Safarov “Bu tam bir soygun ama sizinle anlaşmak zorundayım” dedi. “Bileğimi büktünüz ama sizin istediğiniz miktarı kabul edemem, yüzde on çok fazla!”

“Sadece bizim şartlarımızı değil, işçilerin şartlarını da kabul edeceksiniz” dedim. “Bu sizin kendi hatanız, greve gitmemize gerek kalmadan da anlaşabilirdik. Şimdi sizden yüzde on beş istemediğimiz için bize teşekkür etmelisiniz.”

Doğrusunu söylemek gerekirse Safarov indirimi hak etmişti, çünkü onun durumundan ders çıkaran burjuvalar bizimle tartışmamaları gerektiğini anlamışlardı. Her yerde kendisine “sosyalistlerden bir adam geldiğini” anlatıyordu, yani bir bakıma bizim propagandamızı yapıyordu. Haber şehirde kısa süre içerisinde yayılmıştı. Öyle ki Safarov’dan sonra gittiğim kapitalistlerin hemen hepsi isteğimizi tartışmadan kabul ettiler. Geri kalan az sayıda kişinin aklını başına getirmek için yine greve başvurmak gerekmişti.

Safarov’la pazarlığımız şu şekilde sonuçlanmıştı: Her ay kârın yüzde onunu bize ödeyecek, işçilerin ücretlerine yüzde yirmi zam yapacak ve çalışma saatlerini yarım saat düşürecek-ti. Anlaşma neticesinde fabrika cumartesi günü yeniden üretime başladı. Burjuvalardan alınan vergiler parti için oldukça yararlı olmuştu. Yoldaşlar zamanla burjuvaları vergilendirme işini bütün imparatorluk ölçeğinde yaygınlaştırdılar. Fakat bu uygulama Stalin’in fikriydi ve ilk olarak Tiflis’te başladı.

Bunu şimdi kimse hatırlamadığından anımsatmayı görevim olarak görüyorum. Bu konuyu anlatmamın sebebi “Ben de bunun bir parçasıydım,” demek değil, Stalin’in devrim için neler yaptığını göstermekti.

Tiflis'in tamamından vergi alamadık ama fabrikatörlerin çoğu düzenli olarak parti kasasını dolduruyorlardı. Kapitalistleri devirmek için gerekli hazırlıkların yine kapitalistler tarafından karşılanıyor olması hoşuma gitmişti.

Kapitalist, kapitalisttir. Rakiplerine zarar verme olanağı bulmuşsa düşünmeden bunu kullanmayı deneyecektir. Dolayısıyla burjuvalar birçok kez beni ve diğer yoldaşlarımızı rakiplerine karşı kışkırtmaya çalıştılar.

“Rakip fabrikada grev düzenlemenin maliyeti nedir?” diye soruyorlardı.

Böyle işlerle ilgilenmediğimizi söylüyordum. Bazıları için bu yeterli oluyordu, bazıları ise böyle yaparak fiyat arttırmaya çalıştığımı düşünerek tekliflerini yükseltip beni ikna etmeye çalışıyordu, tabii bu cevabımı değiştirmiyordu. Parti ihtiyaçları için burjuvaları vergilendirmek başka, onların çıkarlarına hizmet eden paralı asker haline gelmek başka şeydi. Böyle bir işte yer alsaydım yoldaşlarımın, özellikle de Stalin'in yüzüne nasıl bakardım. Stalin'i bir kez hayal kırıklığına uğratan kişi onun için bitmiş demektir.

Bize düzenli ödeme yapanları hırsızlara ve soygunculara karşı koruyorduk. Bir soygun ya da benzeri bir durum olduğunda bunu yapanları ilişkilerimiz aracılığıyla bulup konuşarak ya da zor yoluyla çaldıklarını iade etmeye ikna ediyorduk. Bu da bize ek gelir sağlıyordu. Genellikle söz konusu miktarın üçte birini alıyorduk.

Burjuvalar arasında gönüllü olarak bize yardım etmeyi teklif edenler de vardı. Bunu, kendilerine ayrıcalık sağlamak ve devrimin zaferinden sonra hoşgörü satın almak için yaptıkları açıkltı. Marksizmi anlamadıklarından kendilerine herhangi bir ayrıcalık tanınmayacağını kavrayamıyorlardı. Marksizmin temel prensibi üretim araçları üzerindeki özel mülkiyeti kaldırmaktır. Burjuvazi, proletaryadan herhangi bir hoşgörü

satın alamaz, çünkü proletaryanın zaferi burjuvazinin ölümü demektir. Başka bir yol yok.

Stalin ve Boçoridze ile bir görüşmemizde şöyle bir konuşma hatırlıyorum. Boçoridze:

“Eğer müşterilerimizden biri (vergi aldığımız kapitalistleri böyle adlandırıyordu) hayır kurumlarına cömert yardımlarda bulunursa aldığımız verginin oranını düşürür müyüz? Tabi bunu bir dolap çevirmek için değil gerçek bir hayırsever olarak fakirlerin ihtiyaçlarını karşılamak için yapıyorsa.”

Stalin şaşkınlıkla:

“Ne diyorsun Miho? Doğrusu senden böyle şeyler duymayı beklemiyordum. Hayırseverlikle bizim amacımız arasında nasıl bir bağlantı var? Ayrıca şu hayırseverlik dediğin nedir? Önce yoksulların sırtından milyonlar kazanacaklar sonra hayır kurumlarına iki-üç bin ödeyince borçlarını ödediklerini düşünecekler öyle mi? Ben, böyle bir ‘hayırseverliği’ kabul etmiyorum. Partimiz de kabul etmiyor. Yoksulları mı düşünüyorsun? Onlara destek olmak mı istiyorsun? O zaman fabrikaları işçilere, toprağı köylülere vereceksin! İşte gerçek hayırseverlik ancak böyle olur! Gerisinin hiçbir anlamı yok. Boynuzla su taşıyarak deniz dolmaz, birkaç bin ruble ile de halkın durumu düzelmez. Kaldı ki burjuvalar dediğin cinsten bir hayırseverliği ancak çıkarları için yaparlar, aksi halde parmaklarını bile kıpırdatmazlar. Bir fakirhane ya da hastane inşası için para verirse bunun karşılığında uygun koşullarda iyi bir arazi elde etmek için belediye ile pazarlık edecektir. Ah Miho, beni şaşırttın, çok şaşırttın!”

Josef “Beni şaşırttın” derken hayal kırıklığına uğradığını söyler gibiydi. Boçoridze kızarmıştı. Muhtemelen, Stalin’in onu politik olarak yetersiz ve ideolojik olarak olgunlaşmamış biri olarak göreceğini düşünüyordu.

Aslında Boçoridze yoldaş politik bakımdan yeterli olduğu gibi ideolojik olarak da yeterince donanımlıydı. Aksi takdirde parti kendisini önemli konularla görevlendirmezdi. Sorun yoğun bir adalet duygusundan ileri geliyordu. Boçoridze'nin karakteri böyleydi. Adına "sınıf mücadelesi" dediğimiz tek bir adalet olmasına rağmen o burjuvalarla ilişkide bile genel bir adalet duygusuna bağlı kalmak istiyordu. Proletaryanın burjuvaziye göstereceği tek adalet onu bir sınıf olarak yok etmektir. İşçi sınıfının tarihsel adaleti budur.

Biz komünistler hakkında şimdiye kadar ne masallar anlatılmadı ki. Burjuva basın bizi sayısız kez alelade hırsızlar ve suçlular olarak göstermeye çalıştı. Fakat ben şahsi olarak Tiflis örgütünde böyle bir vakaya sadece bir kere rastladım. Söz konusu olayın muhatabı benim öğrencilerimden biri olan Mkrtiç Pogosov'du. Pogosov, 1907 yılında birkaç suçlu ile birlikte Tiflisli milyoner Aramyants'ın oğlunu kaçırmıştı. Fidyeye alındıktan sonra Mkrtiç'e pay vermemek için onu öldürdüler. Bu olay parti çevrelerinde geniş yankı uyandırdı. Mkrtiç'i partiyle ilişkilendiren ben olduğumdan çok zor duruma düşmüştüm. Mkrtiç, kendi hatasının bedelini ödemişti başka bir şey söyleyemem.

Stalin Batum'da

1901 yılının sonunda Stalin Batum'a gönderildi. Tiflis Komitesi onu Batum'da parti örgütü kurmakla görevlendirmişti. Batum'da bazı yoldaşlarımız vardı fakat çalışmaların toparlanması gerekiyordu. Sonradan, çalışmalardaki dağınıklığın arkasında milliyetçi-Menşeviklerin komplosu olduğunu öğrenecektik...

Kafkasya'da o dönem milliyetçiler belli bir popülariteye sahipti. Milliyetçilik, geri kalmış kitleler nazarında özgürlük mücadelesi, hatta çarlığa karşı bir mücadele olarak algılanıyordu. Gerçekte ise emperyalist burjuvaziye karşı ulusal burjuvazinin çıkarlarına hizmet ediyordu. Milliyetçilik sömürüyü ortadan kaldırmaz. Bir Rus ya da Alman kapitalist yerine yurttaşınız olan bir burjuva tarafından sömürülmek nasıl bir mutluluk olabilir ki? Öz itibariyle sömürü olduğu gibi kalıyor. Hatta çoğunlukla işçiler kendi yurttaşı olan kapitalistler tarafından daha yoğun şekilde sömürülürler. Buna rağmen ideolojik bakımdan yeterli olgunluğa ulaşmamış kişiler açısından milliyetçiliğin belli bir cazibesi vardır. Ulusal duyguları okşayan güzel sözler ve benzeri şeyler meyvesini hemen veriyor. Bunun farkında olan çarlar, Roma'nın "böl ve yönet" politikasını hayata geçirmek için sürekli olarak etnik nefreti kışkırtıyorlardı. Biz Marksistler,

kapitalistlerden zor yoluyla para alıyorduk ama aynı burjuvalar milliyetçileri gönüllü olarak destekliyordu. Konuyu dağıtmamak için sadece bir örnek vermekle yetineceğim. Milyoner Mantaşev, 1904 yılında Taşnaklara tamı tamına bir milyon ruble vermişti. Bunun gibi pek çok örnek biliyorum.

Büyük bir liman kenti olan Batum, davamız için önemli bir konumda bulunuyordu. Bakü petrolü buradan yurtdışına gittiği için kapitalistler için de önemli bir kentti. Stalin, parti örgütü kurmanın yanında limanda da güçlü ve güvenilir bir hücre oluşturmaya karar vermişti. Bu nedenle ilk olarak limanda örgütlenmeye girişmişti. Limanda her türden çok sayıda casus olduğundan çalışmayı oturtmak oldukça zor olmuştu. Yük sahipleri mallarının çalınmaması için kendi önlemlerini alıyor, gümrük yetkilileri kaçakçılığı engellemek için her tarafı kontrol altında tutmaya çalışıyordu. Jandarma her yere burnunu sokuyordu ancak en büyük dikkati birilerinin gemileri kullanarak yasa dışı yollardan ülke dışına çıkmasını ya da Rusya'ya girmesini engellemeye veriyordu. Limanda birkaç büyük hırsızlık çetesi vardı, hepsinin içinde de ajanlar vardı. Politik çalışmalara karşı polisle işbirliği yapmaları karşılığında suçları görmezden geliniyordu. Bu konuda çarpıcı bir örnek anlatmak istiyorum. Petersburg'dan gelen üst düzey yöneticilerin de katıldığı bir kutlama sırasında Tiflis polisi yankesicilerin liderleriyle iş birliği yapmıştı. Antlaşmaya göre yankesiciler bomba atacağından, bildiri dağıtacağından vb. şüphelendikleri kişileri polise bildirmeleri karşılığında toplanan insanların ceplerini istedikleri gibi karıştıracaklardı. Gelecek nesillerin Çarlık polisinin nasıl çalıştığını anlamaları için tarihçilerin kesinlikle ders kitaplarına koymaları gereken bir örnek. Batum'da çalışmalara yardımcı olacak çok kişi olmadığından limanda çalışma yürütmek çok zordu, buna rağmen Stalin sağlam bir hücre kurmanın yanında liman işçilerinin pazar günleri zorla çalıştırılmalarına da son verdi. Müslüman acar

patronlar 1897⁵⁴ yılında çıkan yasa'yı kurnazca kendi lehlerine manipüle etmişlerdi. Öyle ki liman işçileri haftanın yedi günü izin yapmadan çalışmak zorunda bırakılmıştı.

O dönem Batum ve Tiflis arasındaki bağlantıyı sağladığım için Stalin'le sıklıkla görüşüyor, bölgedeki çalışmaları yoluna koymak için nasıl çabaladığına tanık oluyordum. Zayıflamıştı, gözleri uykusuzluktan daima kıpkırmızıydı buna rağmen her ziyaretimde canlı bir şekilde Tiflis'teki yoldaşların herhangi bir yardıma ihtiyaçları olup olmadığını sorardı. O dönem parti iki kanada ayrılmıştı; bir tarafta hakiki, militan, komünist Bolşevikler; diğer tarafta uzlaşmacı, işbirlikçi Menşevikler vardı. Sözde sosyalist gerçekte burjuva işbirlikçisi olan Çheidze (Karlo) ve Ramişvili gibi kişiler, Batum işçileri arasında aktif olarak bozguncu faaliyetlerde bulunuyorlardı. Çheidze 1917 yılında burjuva geçici hükümetle işbirliği yaptığı ve Bolşeviklere açıkça karşı çıktığında gerçek yüzünü tüm açıklığıyla gösterecekti. Çheidze'nin yurt dışına kaçmayı başarmasına çok üzülüyorum. Onun şahsında Menşevizmin bütün burjuva çürümüş özünün teşhir edilmesi için Bolşevik mahkemelerde yargılanması gerekiyordu. Menşevikler güzel konuşmayı beceriyorlardı ama halka faydaları yoktu.

Josef, Batum'a gider gitmez işe kimlerle başlayacağına karar vermişti. Rotşild gazyağı fabrikasının deposunda işe girdi ve devrimci faaliyetleri nedeniyle Tiflis'ten Batum'a sürülmüş olan yoldaşımız Kotsiya Kandelaki'nin işçi mahallesinde bulunan dairesine yerleşti.

54) 2 Haziran 1897 tarihinde Rusya İmparatorluğunda "Sanayi kuruluşlarının çalışma süreleri" hakkında pazar ve tatil günleri çalışmayı yasaklayan bir yasa kabul edilmişti. Söz konusu yasa, parça başı ödeme yapan işletmelerde geçerli değildi. Hristiyan olmayan işçilerin ihtiyaçları nedeniyle işçilerle patronlar arasında yapılacak anlaşmayla pazar günü yerine başka bir gün tatil yapılabilir (Müslümanlar cuma günü, Yahudiler cumartesi günü izin yapmak isteyebiliyorlardı).

Stalin bir keresinde şöyle demişti:

“Otokrasi tıpkı ateşi söndürmek için üfleyerek daha fazla harlayan bir aptal gibi davranıyor. Devrimcileri sürerek etrafa kıvılcımlar saçıp ateşin çarlığın en ücra köşelerine kadar yayılmasına neden oluyor.”

Kotsiya gibi bir yoldaşı Batum’a sürdüğü için polise ancak teşekkür edebilirdik. Kotsiya, Stalin’in Batum’daki sağ kolu ve en sadık yardımcısı oldu. Kandelaki hakkında insanların bilmesi gereken bazı şeyler anlatmam gerekiyor. Bugün artık devrim zafere ulaştığından düşman kampında çalışan yoldaşlarımız hakkında gerçekleri söyleyebiliriz. O dönem herkes Kandelaki’nin bir Menşevik olduğunu sanıyordu ve burjuva devlet Duma’sına da bu kimlikle seçilmişti. Gerçekte ise bir Bolşevik’ti ve ömrünün sonuna kadar da öyle kaldı. Onu Menşeviklerin arasında çalışması için parti görevlendirmişti, o da bu görevi layıkıyla yerine getirdi. Görevini öylesine titizlikle yapıyordu ki ateşli bazı yoldaşlarımız onu vurmaya bile niyetlenmişti.

Kotsiya Kandelaki

Stalin, Batum’a gele-
ne kadar kentte örgütlü
herhangi bir işçi grubu
bulunmuyordu. Josef, Ko-
tsiya’nın yardımıyla iki ay
içinde on bir işçi grubu
oluşturdu. On bir grup,
yoldaşlar! Eğer bu sayı
bazılarınız için az görünü-
yorsa, çalışmanın ne kadar
zor koşullarda yapıldığını
anımsatmalıyım. Yeni bir
yer, yabancı bir şehir, des-
tek olacak yoldaşlardan

yoksun (zira önce kendilerinin desteklenmesi, uyumlu bir örgüt olarak çalışmalarının sağlanması gerekiyordu), yaygın bir polis terörü, politik bakımdan olgunlaşmamış işçi kitleleri... Batum'un Rusya'ya katılmasının üzerinden çeyrek asır bile geçmemişti, işçilerin çoğunluğu oldukça geri durumdaydı. Çheidze bir keresinde şöyle demişti:

“Bu derece bilinçsiz bir halkla nasıl çalışılabilir?” ve Stalin'den anında şu yanıtı almıştı:

“Bilinçsiz bu halkla çalışmak zorundayız! Halkı aydınlatmalı, devrimci bilincin gelişmesi için yardımcı olmalıyız!”

İşçiler: “Tiflis'ten bizim için bir öğretmen geldi,” diyerek seviniyorlar, ona *Mastsablebeli*⁵⁵ diye sesleniyorlardı. İşçiler onunla hemen bağ kurup güvendiler çünkü onda kendilerini buluyor, duygularını ve özlemlerini tamamen paylaşan bir yoldaş görüyorlardı. Menşevikler işçilere “İsyan edip patronlarınızı kızdırmayın, unutmayın ki çok sayıda işçi olmasına karşın az iş var. Patronlarınız sizi kapı dışarı eder, yerinize uysal ve itaatkâr olan başkalarını alır. Bu yüzden patronlarınızla barışçı ve dostane bir şekilde pazarlık yapmanız gerekiyor,” diye öğütte bulunuyorlardı. Kapitalistlerle “dostane” bir şekilde nasıl bir antlaşma yapılabilir? İşçiler ücretlerinin iyileştirilmesini istiyor, kapitalistler “hayır” diyor, işte tüm konuşma bundan ibaret. Kapitalistlerden herhangi bir taviz alabilmek için nefeslerini kesene kadar boğazlarını sıkılmaktan başka yol yok. Parti bunu öğütlüyor, Stalin de işçilere bunu öğretiyordu.

Aralık 1901'de gazyağı fabrikasının deposunda bir yangın çıktı. Ratşild bir saat içinde bütün fabrikasını kaybedebilirdi. Fabrikanın her yerinde gazyağı, mazot gibi yanıcı maddelerin olduğunu düşünürseniz ne demek istediğimi daha iyi anlayabilirsiniz. Fakat işçilerin özverili çalışması sayesinde yangın söndürüldü ve fabrika kurtarıldı. Stalin, bu olay üzerine “devrimci bilincin nüve-

55) Gürcüce, öğretmen.

leri kendini göstermeye başladı,” demişti. “Onlar Ratşild’in değil kendi fabrikalarını kurtardılar. Her işçi doğallığında fabrikaların onu çalıştıranlara ait olması gerektiğini anlar. Bize düşense bu bilinci güçlendirmek, elle tutulur bir hale getirmek.”

İşçiler haklı olarak depodaki yangını söndürdükleri için kendilerine ek ödeme yapılmasını bekliyorlardı. Ne de olsa işçiler yangın söndürmek için işe alınmamışlardı, bunun için ücret alan fakat görevini yerine getiremeyen bir itfaiye birimi vardı. Fabrika yönetimi: “Sizi yangına müdahale etmeniz için işe almadık, dolayısıyla bu yüzden size ödeme yapmak zorunda değiliz,” diyerek işçilerin taleplerini kabul etmiyordu. Eğer Josef fabrikada olmasaydı mesele bu şekilde kapanmış olurdu. Josef, hemen işçilerin protestolarına örgütlü bir karakter kazandırdı. Fabrika yönetimi, işçilerin ayağa kalkmaya hazır olduklarını görünce yangını söndürme işine katılan işçilere ikişer ruble ödeme yapmak zorunda kaldı. Bu sadece Batum işçilerinin ilk zaferi değil aynı zamanda onlara ilham ve güven veren, hakları için nasıl mücadele etmeleri gerektiğini gösteren ilk örnekti.

Ocak 1902’de Mantaşev’in teneke fabrikasında çalışma koşullarından hoşnut olmayan (fabrikanın çalışma koşulları cehennemden beterdi) birkaç işçi, fabrika yönetimi tarafından işten atılmak istenmişti. Bu olay üzerine hemen bir grev başladı. Bu, Batum’daki ilk gerçek grevdi. Grev üç hafta sürdü ve sonunda zaferle sonuçlandı. İşçilerin talepleri tamamen kabul edilmese de yönetimden belli tavizler alınmıştı. Grevi örgütleyen Josef, grevci işçilere maddi yardım sağlanmasını da organize etmişti. Bu grev esnasında Batum’da savaşı işçi birliği de kurulmuştu. O dönemde para, silah ve yayın akışını sağlamak için haftada iki gün Batum’a gidiyordum. Batum’daki yeraltı matbaası Şubat ortasında kurulacaktı⁵⁶, o zamana kadar bil-

56) Söz konusu matbaanın kurulması ve gerekli donanımın sağlanması Kamo tarafından gerçekleştirilmişti (İ.G. Kapanadze’nin notu).

diriler ve gazeteler Tiflis'ten götürülüyordu. Gerçi matbaa kurulduktan sonra da gazeteler Tiflis'den götürülmeye devam etti çünkü Batum'daki matbaada sadece broşür basılıyordu. Stalin, Batum'da sadece Rusça, Ermenice, Gürcüce değil aynı zamanda Fransızca, Türkçe, İngilizce bildiriler basacak büyük bir yeraltı matbaası kurmayı hayal ediyordu. Stalin'in olaylara geniş ve derinlikli bir bakışı vardı, bu sayede var olan bütün imkânlardan yararlanırdı. Limandaki işçileri örgütlerken, yabancı işçilere dönük devrimci ajitasyon olanağını da hemen fark etmişti.

Kutaisi askeri valisi General Smagin oldukça kurnazca davranıyordu. Bir yandan polisi yoldaşlarımızın üstüne salarken öte yandan işçilerle flörtleşmeye çalışıyordu. Şubat ayının sonunda Rotşild'in gazyağı fabrikasında işçilerin yarısı işten çıkarılmak istenince grev başladı. Bunun üzerine Smagin, Albay Dryagin'i temsilcisi sıfatıyla Batum'a göndermişti. Smagin, işçilere protestolarını önemsedığını ve adaleti sağlamak için şahsen ne olduğunu anlamaya çalıştığı izlenimi vererek işçileri aldatmaya çalışıyordu. Bir yanda polisin yönlendirdiği bilinçsiz işçiler ortalığı bulandırırken öte yandan Çheidze gibi sözde sosyalistler "Vali bizi dikkate aldığı için amacımıza ulaştık sayılır, artık kovulmayacağız" şeklinde konuşmalar yapıyordu. Josef ve davamıza bağlı yoldaşlar, valinin temsilci göndermesinin bir aldatmacadan ibaret olduğunu, yöneticilerin ve fabrika idaresinin işçileri aldatmak için kurnazlık yaptıklarını anlatıyordu.

Josef'in grevci işçilere yaptığı konuşmalardan birine ben de tanık olmuştum. O konuşmasında şunları söylemişti:

"Siz insansınız, vatandaşsınız! Haklarınız var! Size koyunmuşsunuz gibi davranmalarına izin vermemelisiniz! Yöneticiler istedikleri için dört yüz kişiyi işe aldı, canları istediğinde de işlerine son veriyorlar. Yöneticiler ve uşakları yoksulluk nedir bilmiyor, aileleri açlık çekmiyor, bu yüzden sizin ve çocuklarınızı umursamazlar. Sizin hatanız olmadığı halde ücretlerinizden ke-

sinti yapıyorlar, çalışma süresinden kaynaklı edindiğiniz hakları gasp etmek için sizi işten çıkarıp geri alıyorlar. Bir kere başladınız sonuna kadar gidin! İşten atılanların hepsinin geri alınmasını, çalışmadıkları günler için kendilerine ödeme yapılmasını ve grevde geçirdiğiniz günler için ücretlerinizde herhangi bir kesinti yapılmamasını talep etmelisiniz. Fabrikanın atları bugün çalışmıyorlar ama yine de besleniyorlar. Siz insansınız, atlarla bile aynı muameleyi hak etmiyor musunuz? Patronlar sizden korkuyorlar, bu yüzden size hakkınız olan ödemeyi yapacaklar!”

Albay Dyagin, işçi temsilcileriyle fabrika idaresinin temsilcilerinin katılacağı bir toplantı düzenlemeye çalışıyordu. Stalin ise bunun işçilere hiçbir faydası olmayacağını anlatıyordu. En iyi ihtimalle işçiler bir kez daha aldatılacaklar, belki de tutuklanıp hapse atılacaklardı. Valinin bizzat kendisi Batum’a geldiğinde karşısında birkaç işçi temsilcisi değil dört yüz grevci işçi buldu. Bu kadar insanı tutuklayamazlardı, polisler korkudan grevci işçilerin yanına dahi yaklaşmıyordu. Polisler valinin çevresini sararak onu sıkı bir çember içine almışlardı. İşçilerden birisi alaylı şekilde bağırarak:

“Baksanıza polisler valiye tutukluyorlar,” dedi.

Tüm işçiler gülmüştü. Vali öfkeden mosmor kesildi.

Beklendiği gibi vali işçileri dinledikten sonra yaptıklarının yasadışı olduğunu söyleyerek derhal işlerinin başına geçmelerini söyledi. Bilinçsiz işçilerin “iyi” ve “adil” valiye dair tüm umutları o an yok olup gitti. Josef, valinin davranışını örnek göstererek, işçilere fabrika yöneticilerinden çar’a kadar, ezenlerin-egemenlerin hiçbirinin “iyi” ve “adil” olmayacağını açıkladı.

Valinin karşılanmasının ertesi günü Josef’e suikast düzenlendi. Akşam sokakta yürürken birisi arkasından iki el ateş edip kaçtı. Saldırgan başarısız olmuş, iki kurşun da Josef’i sıyrıp geçmişti. Yoldaşlar Josef’in savaşçı işçi birliği tarafından korunması için ısrarcı oldularsa da o bunu kabul etmedi.

“Ben çar ya da knez değilim ki mahiyetimle birlikte gezineyim. Yanımda fazladan insan olması dikkat çekmekten başka bir işe yaramaz. Gerekli sonuçları çıkardım ve bundan sonra daha dikkatli olacağım.”

Ocak 1906’da Metehi’de kalırken, Stalin’e suikast düzenleyen kişinin jandarma yüzbaşı Jakeli olduğunu tesadüf eseri öğrendim. Valinin istediği gibi “işleri bir an önce yoluna sokmak” için Josef’ten kurtulmaya karar vermiş ve bu kirli işi ajanlarından Çikvadze adlı birine vermişlerdi. Neyse ki adam kokainmanın tekiydi. Stalin’i öldürmeye gitmeden önce de kokain çektiği için ateş ederken elleri titremiş ve ıskalamıştı. Bana bunu Çikvadze’nin sosyalist devrimci olan kuzeni anlatmıştı. Ne yazık ki şu an bu kişinin soyadını hatırlamıyorum fakat adı Georgi’ydi. Normalde hafızam iyidir fakat fuzuli yer kaplamaması için gereksiz bilgileri aklımda tutmam.

Stalin dışında hepimiz yeni bir suikast girişiminden korkuyorduk ama neyse ki böyle bir şey olmadı. Görünüşe bakılırsa Jakeli taktik değiştirmeye karar vermişti. Josef’i öldürerek kahramanlaştırmak istemiyordu. Herkes haklı bir dava uğruna mücadele edenlerin anısı önünde saygıyla eğilir, efsaneler anlatır ve onları örnek almaya çalışır. Jakeli, Stalin’i halkın gözünden düşürmek için tutuklamak ve çözmek istiyordu. Bu asalak süvari subayı kiminle uğraştığının farkında değildi. Tüm insanları kendi çürümüş ölçüleriyle değerlendiriyordu.

Polis, Josef’in nerede yaşadığını bilmiyordu. Suikastçı onu fabrikanın çevresinde beklemişti. Fabrika, grev boyunca ajitatörlerin konuşmalar yaptıkları ve işçilerin haber alışverişinde bulundukları bir toplanma merkezi olarak işlev görüyordu. Stalin, şehirde dolaşırken gerekli bütün önlemleri alırdı. Batum’da bulunduğum zamanlarda bazen ona eşlik ederdim ve onun izini bulmanın mümkün olmadığını rahatlıkla söyleyebilirim.

Josef, Batum proletaryası ve halkının dikkatini Rotşild fabrikasındaki greve çekmek için bir gösteri düzenlemişti. Hazırlıkların sıkı bir gizlilik içinde yürütülmesi sayesinde işçilerin yürüyüş kolunun şehirde birden ortaya çıkması polis için beklenmedik bir olay olmuştu. Gösterinin yapılmasını engelleyemediler fakat akşam olunca şehir genelinde tutuklamalar başladı. Polis, yaşanan karmaşanın sorumlusu olarak otuz kişiyi tutuklamıştı. Bu kişiler arasında aktivist işçiler olduğu gibi sadece greve katılan işçiler de vardı. Sonraki günün sabahında Josef grevci işçileri polis merkezine yürütmüştü. İşçilerin bazıları ürkeklik gösterecekler de beş yüz kişi Josef'in peşinden gitmişti. Polis merkezinin önünde toplanan insanlar:

“Arkadaşlarımız bırakılınca kadar buradan ayrılmayacağız,” diye bağıryorlardı.

Bir asker bölüğü işçilerin etrafını çevirdi. Hapishanede bu kadar kişiyi koyacakları yer olmadığı için işçileri kışlaya topladılar. Polis halkı aldatmak için hapishanede tutulan işçileri de kışlaya götürdü. Böylece tutuklu işçilerin “özgürleştiği” gibi bir izlenim yaratmak istiyorlardı ama eylemci işçiler arasında buna inanacak kadar saf kimse yoktu. Birçok kez olduğu gibi egemenlerin müdahalesi devrimcilerin değirmenine su taşımış, eylemlerin şiddeti artmıştı.

Stalin, o günün akşamı kendi oluşturduğu Batum parti örgütünü toplayarak gözaltına alınan işçilerin serbest bırakılması için eylem yapmayı ve eylem için Batum genelinde çağrı yapılmasını önerdi. O sırada Batum'daydım, toplantıya ve sonrasında yaşanan olaylara bizzat tanıklık ettim.

Sonraki gün işçilerin tutulduğu kışlanın önünde birkaç bin kişi toplanmıştı. Tutuklu işçilerin başında bir bölük asker vardı fakat valinin temsilciliğini yapan Albay Dyagin, işçileri özgürleştirmek için bu kadar insanın toplandığını görünce takviye kuvvet çağırmıştı. Yeni bir asker bölüğünün yaklaş-

tığını gören işçiler taleplerinin karşılanmayacağını anlayarak gelen askerleri kaldırım taşlarıyla karşıladılar. İşçilere ateşle karşılık veren askerler yirmi kişiyi⁵⁷ katletti. Askere takviye olarak kazaklar da getirilmişti. Sonuç olarak gösteri dağıtıldı, tutuklanan işçiler serbest bırakılmadığı gibi başka işçiler de tutuklandı.

Menşevikler bunu fırsat bilerek seslerini yükselttiler. İşçi sınıfının Josef'e inanması ve peşinden gitmesi, Çheidze ve Ramişvili gibiler için adeta boğazlarına saplanmış bir hançer etkisi yapmıştı. İşçilere, politik mücadelenin kurbanlar vermelerine neden olduğunu, bu yüzden ekonomik mücadelenin yararlarına olduğunu öğütlemeye başladılar. Arkadaşlarına yardım için gelen "sosyalist" Dato Hartişvili de ortaklarının halkın bilincini bulandırma çabalarına katkısını esirgemedi. Hartişvili eşine az rastlanır bir aktördü. Ağzı iyi laf yapardı, öyle ki, tek başına bütün Tiflis çöpçatanlarından fazla yalan söylerdi. Birkaç defa konuşmalarını dinlemiştim. Eğer siyasetten anlamayan biriyseniz, Hartişvili'yi dinlerken polis şefinin ya da jandarma komutanının işçilerin en sadık dostları olduğuna inanabilirdiniz. Çok tehlikeli bir demagogdu, fakat Josef'in çelikten mantığıyla nasıl mücadele edebilirdi ki?

Stalin, yaşamını yitiren işçilerin cenazesinde şöyle bir konuşma yapmıştı:

"İşçilerin kanı döküldü, yoldaşlarımız kurban edildi, birçok arkadaşımızı tutukladı fakat bu bir yenilgi değil. Bizi yıllarca kör etmişlerdi ama artık gözümüz açıldı. Kim dost kim düşman görüyoruz! Halk artık kime karşı mücadele edeceğini biliyor ve bu mücadelenin kararlı ve acımasız olması gerektiğini görüyor."

57) Kutaisi İl Jandarma Komutanı Tümgeneral Stopçanski'nin Emniyet Müdürlüğüne verdiği raporda; olay yerinde yedi, olaydan kısa süre sonra beş kişinin öldüğünü ve üçü ölümcül olmak üzere on dokuz kişinin yaralandığını bildirmiştir. Resmi rakamlara göre ölen işçi sayısı on beştir.

Mücadele yer altına indi ama kesintisiz olarak devam etti. Rotşild fabrikasındaki grev devam ediyordu. Josef, öldürülen işçiler için yöneticilerden intikam almaya hazırlanıyordu. Bir yandan da Batum'da 1 Mayıs için çalışmalar yapılıyordu. Tiflis örgütünden Batum'a silah ve para yardımı yapılmıştı. 1 Mayıs'ta işçilere ateş edilirse savaşçı işçi birlikleri de aynı şekilde karşılık verecekti. Stalin savaşçı işçi birliğiyle yaptığı konuşmada:

“Sıradan askerlere ateş etmeyin. Askerler, subaylar tarafından kandırılan işçi ve köylülerdir. Rusya İmparatorluğu'ndan zorunlu askerler kadar ezilen ve haklarından yoksun başka bir grup daha yok. Ateş ederken subayları hedef alın. Başlarında onları zorlayan subaylar olmayınca askerler ya silahlarını bırakır ya da bize katılır. Askerler sizin düşmanlarınız değil, sadece kandırılmış kardeşleriniz, onlar da halkın bir parçası. Sizin düşmanlarınız subaylar ve Kazaklar,” demişti.

Josef ve Kotsiya, Nisan başında evlerinde, Batum'daki çeşitli fabrika temsilcileriyle yaptıkları bir toplantının ardından tutuklandılar. Polis çok geç kalmıştı, eve girdiklerinde neredeyse bütün işçiler dağılmıştı bile. Evde Stalin ve Kotsiya dışında, bizden biri olan ev sahibi Darispan Darahvelidze, Mantaşevski fabrikasından toplantıya katılan bir işçi ve polislerden hemen önce Josef'e gelen İsidora Ramişvili'nin gimnazda 6. sınıfta olan kuzeni Vano vardı. Vano sık sık Josef'e gider ondan yayın alır, sohbet ederdi. Vano'nun erkek kardeşi Menşeviklerin Batum'daki liderlerinden biriydi, fakat Josef için bunun bir önemi yoktu. O insanları aile üyelerine göre değil, eylemlerine göre değerlendirirdi. Vano, Marksizmle ciddiyetle ilgilenen biriydi, Josef de daima bu tarz gençlere zaman ayırmaya çalışıyordu.

Aşağıdakileri aktarmayı tarihsel bir görev olarak görüyorum. Vano Ramişvili'nin eve gelişi ve gözaltına alındıktan

sonra serbest bırakılması birçok yoldaş tarafından kuşkuyla karşılandı. “Vano bir hain, Josef ve Kotsiya’yı ele veren oydu” diyorlardı. “Polisleri kapıya kadar getirdi, sonra da yoldaşlarımızın evde olup olmadıklarını kontrol etmek için yanlarına gitti. Eğer hain olmasaydı serbest bırakılmazdı.”

Bu sözleri edenler yanıliyordu. Argümanlarını sırayla irdelleyeceğim.

Birincisi, polisin nasıl çalıştığını iyi biliyorum. Eğer kapıya kadar gelmişlerse zaman kaybetmeden hemen içeri girerler. Pencereden evin ışığının yandığını ve içerde insanlar olduğunu görüyorlarsa kontrol etmek için neden Vano’yu göndersinler ki? Hayır, polis hemen eve girer, herkesi yakalar, arama yapar ve sonra pusu kurardı.

İkincisi; Darispan, operasyonu yöneten amirin birkaç kez “Ah, geç kaldık” diye yakındığını duyduğunu söylemişti. Darispan sınanmış bir insan, ona güvenmemelik edemem. Eğer polis ajanı olsaydı kiracılarına, çalışmalara başladıkları Aralık 1902 de ihanet ederdi. Kısacası polis toplantıya katılan herkesi yakalamak için zaman yitirmeden eve girmişti.

Üçüncüsü, Vano’yu serbest bıraktılar çünkü ellerinde onu suçlayacakları hiçbir şey yoktu. Sorguda Darispan’a biraz kaçak tütün almak için uğradığını söylemişti. Darispan, evine birçok farklı insanın girip çıktığını, merak eden komşuları ve diğer insanların kuşkularını gidermek için Türkiye’den gelen kaçak tütünlerden sattığını söylemişti. Batum’un her yerinde kaçak ürünler satılırdı ve polis de bu işlerden rüşvetini aldığı için kaçakçılığa göz yumuyordu. Darispan da polise rüşvet veriyordu. Yarım kilo tütün satın almak suç değildi. Vano’nun okul üniforması yerine normal bir takım elbise giymesi de suç değildi. Gürcistan’da gimnaz öğrencilerinin hemen hiçbiri okul dışında üniformayla dolaşmazdı. Dolayısıyla Vano ve Darispan’ın ertesi gün serbest bırakılmasında şüphe duyulacak bir şey yoktu. Bu

arada işinin ehli olan polis komiseri, Darispan'a, kaçak tütün sattığı için elli ruble "ceza" kesmeyi ihmal etmemiştir.

Tekrar etmem gerekirse; Vano'nun İsidor Ramişvili'nin kuzeni olması hiçbir şey ifade etmez. Örneğin ben de Tüccar Arşak Ter-Petrosyan'nın oğluyum ama onunla tamamen farklı görüşlere sahibim.

Stalin'in tutuklanması çalışmalarımıza büyük bir darbe vurmuştu. Aldığımız darbe ağırdı ama öldürücü değildi. Faaliyetlerimiz devam etti, hatta eskisinden daha aktif çalıştığımızı söyleyebilirim. Stalin, tutuklanmadan önce en önemli adımları atmayı başarmıştı. Batum'da devrimci bir örgüt kurmuş, işçi grupları oluşturmuş ve onları mücadeleye çekmişti. Başlangıç yapılmış, Batum da tüm Kafkasya'yı etkisi altına alan devrimci hareketin bir parçası olmuştu.

Polis kayıtlarında Stalin

Avlabari'de Kurulan Matbaa

Tiflis örgütü 1902 yılında yer altı matbaası kurma işi-
ni yeniden gündemine almıştı. Stalin'in de katıldığı RSDİP
Kafkasya Komitesi toplantısı yapılmış, toplantının ardından
matbaa kurma meselesi daha ciddi bir şekilde ele alınmıştı.
Önümüzde yeni bir mücadele evresi belirliyor, bu yüzden il-
legal yayın ihtiyacı her geçen gün artıyordu. Polisin matbaayı
deşifre etmesini engellemek için kuruluş çalışmalarını dikkat-
li bir şekilde yürütmeliydik. Biz kendimizi geliştirip deneyim
kazanırken polis de bizden geri kalmıyordu. Tiflis'teki bütün
kapıcılar, çalıştıkları binalarda neler olup bittiğini gözlüyor-
du. Fabrikalarda da yöneticiler ve uşakları tarafından her şey
izleniyordu. Öyle ki bu durum komik bir hal almıştı. Çalışma-
larımın niteliği sebebiyle teyzemlerde kalmam sakıncalı ola-
cağından uzun süre önce Çerkezovskaya'ya taşınmıştım. Evi-
mizin bodrum katında David adında Yahudi bir terzi yaşıyor-
du. David dikiş işleri haricinde Yahudilerin *geşeft*⁵⁸ dedikleri
cinsten ticari işlerle de uğraşıyordu. Bir keresinde satmak için
uygun fiyata mısır unu almıştı. Mısır unu çuvalları David'in
daireesine geldikten birkaç saat sonra polisler baskın düzen-
leyerek her şeyi alt üst ettiler. David'e gelen çuvalları merak

58) Genellikle spekülasyona dayalı fahiş kar getiren ticari iş.

eden kapıcı hamallara çuvalların içinde ne olduğunu sormuş ancak kendi işine bakması yanıtını almıştı. Bunun üzerine çuvallarda dinamit taşındığından şüphelenen kapıcı karakola koşmuştu. Bu işin nasıl absürt bir hal aldığını göstermek açısından yeterli bir örnek sanırım.

Stalin, matbaa için uygun bir yer aramak yerine gizlilik için bütün gereklilikler göz önünde bulundurularak yeni bir yer inşa etmenin daha uygun olacağını söyledi. Kenar mahallede sakin bir sokakta ev görünümü verilecek bir yer inşa edilebilirdi. Evde şüphe çekmeyecek biri oturacaktı, bu kişinin partili olmasına bile gerek yoktu, bize sempati duyan biri olması yeterliydi. Yoldaşlar tartıştıktan sonra Stalin'in önerisini kabul ettiler, matbaa işi Miho Boçoridze'ye verildi.

"Bak Miho" dedim şaka yollu "Artık zirvedesin, daha düne kadar demirhanede çekiç sallarken şimdi kendi matbaası olan büyük bir adamsın."

Miho gençliğinde demirciydi, sonra muhasebecilik yaptı, şimdi de bir matbaanın sorumlusu olmuştu.

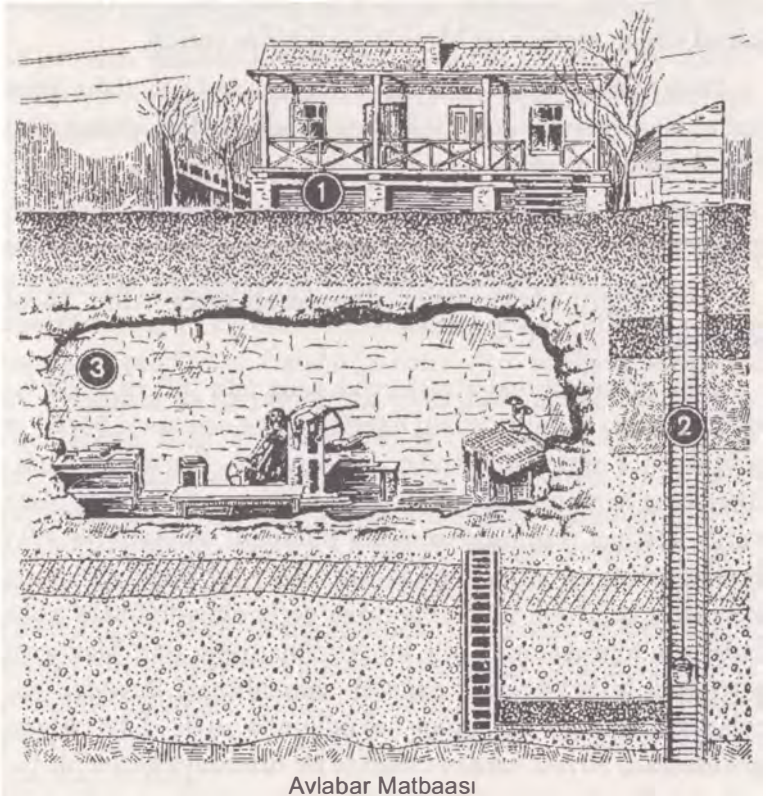
"Evet doğru söylüyorsun," diye cevap verdi Miho. "Beni kısıkanıyorsun değil mi?"

Şakalaşmayı ihmal etmiyorduk ama işin bir an önce tamamlanması lazımdı. Stalin önerisini bize açmadan önce her şeyi en ince ayrıntısına kadar düşünmüştü. Öneri kabul edilince bize hemen matbaanın kurulacağı ev için çizdiği planı verdi. Matbaa, yanında samanlık bulunan, tek katlı bir evin bodrum katının altında yapılacak ikinci bir bodrum katına kurulacaktı. Evden bodruma direk geçiş olmadığından polis burnuyla toprağı kazsa bile bir şey bulamayacaktı. Matbaaya giriş evin bitişiğine inşa edilecek samanlıktaki kuyudan yapılacaktı. Kuyuya yukardan bakıldığında suyla dolu olduğu görülecekti. Suyun hemen üstünde ise matbaaya giden bir tünel olacaktı. Şimdi geriye doğru baktığımda içimizden çıkan

hainler olmasaydı polisin matbaayı bulmasının mümkün olmadığını söyleyebilirim. Stalin'den aldığımız çizim dört dörtlük bir mimari plandı, öyle ki ilk gördüğümde bir mimarın elinden çıktığını düşünerek planı kimin çizdiğini sormuştum.

Josef “Ben çizdim” diye yanıt verdi. “Böyle bir işi başkasına nasıl emanet ederiz?”

Josef’in böyle bir çizim yapabildiğini görünce şaşırmıştım. Josef haklıydı, en doğrusu çizimi bizim hazırlamamızdı. Matbaa kurulduktan sonra da çalışmalarını sıkı bir gizlilik içinde sürdürdü. Tiflis’te illegal bir matbaamız olduğunu yoldaşla-

Avlabar Matbaası

rımızın çoğu bile bilmiyordu. Matbaaya boya, kâğıt getiren ve gazete, broşür taşınmasından sorumlu olan yoldaşlarımız dışında neredeyse kimse matbaanın yerini bilmiyordu. Kuyudaki girişi bilenler ise sadece matbaa çalışanlarıydı. Bize illegalitenin en ince ayrıntılarını öğreten hayatın ta kendisiydi. Zira herhangi bir hatanın bedelini yoldaşlarımızın canıyla ödüyorduk.

Demiryolu atölyesinde tesviyecilik yapan David Rostomaşvili partimize üye değildi, fakat bize çeşitli yardımlarda bulunan güvenilir biriydi. Ne demişler; iyi olacak hastanın doktor ayağına gelirmiş. Miho, evi inşa etmek için uygun bir yer ararken, David, Avlabari'de babasına ait arsayı değerlendiremediğinden yakınmıştı.

“Bizimkiler evde, hemen bir şeyler yapmam için bana eziyet ediyorlar, aslında haksız da sayılmazlar arazi için iyi para ödediler.”

Miho, “O zaman şöyle yapalım; biz sana o arsada bir ev inşa edeceğiz sen de onu benim Babe teyzeme kiraya vereceksin, o da kiranı düzenli olarak ödeyecek. Böylece herkes mutlu olacak. Sizinkilere ev yapmak için birinden borç para aldığını söylersin.”

David partinin çıkarları için her türlü fedakârlığa hazırды fakat dışardan herhangi bir kuşku uyandırmamamız gerekiyordu. Mühendis yoldaşımız Lobjanitse, Stalin'in hazırladığı plana dayanarak uydurma bir plan hazırladı, yerel yöneticilere sunup inşaat izni alması için David'e verdik. Matbaanın kurulacağı bodrum katını en güvenilir birkaç yoldaşımız hazırladı. Miho herhangi bir sorunla karşılaşmamak için evin geri kalanı için Tiflis'ten değil Kobuleti'den inşaatçılarla anlaştı. Miho'nun inşaat işçileriyle ne kadar sıkı pazarlık yaptığını görünce:

“Adamlara neden öyle davrandın? Biraz daha fazla ödeyebilirdin, neticede yoksul insanlar,” diye eleştirdim.

“Benim amacım şüphe çekmemek,” dedi. “Eğer normalde aldıklarından daha fazla ödeme yapsaydım, iyi bir işveren hakkında sağda solda gereksiz gevezelikler edebilirlerdi. Devrimden sonra her şeyi onlara vereceğiz zaten, dert etme,” dedi.

Kendimi iyi bir illegalliteci olarak görüyordum, fakat Miho bana bu konuda ders verebilirdi. Öyle ki kendisi ve ailesi komünist olmasına rağmen devrimden önce ona bakan biri tipik bir patron yalakası, muhasebe faresi görürdü. Hiç kimse onun bir devrimci olacağına ihtimal dahi vermezdi. Matbaa hazırlandıktan sonra Miho’nun parti üyesi ve illegallite konusunda oldukça becerikli olan teyzesi eve yerleşti. Stalin’in ifadesiyle o matbaanın “koruyucu meleği” olmuştu. Babe matbaada çalışanlarla ilgileniyor, beslenme vb. ihtiyaçlarını karşılıyordu. Babe’nin asıl görevi ise matbaanın güven içinde çalışmasını sağlamaktı. Birçok yaşlı kadın gibi uzun uzun pencerede oturuyordu, tabi ki sadece dışarıyı izlemiyor, sokağı gözetleyerek olağan dışı bir durum olup olmadığını kontrol ediyordu. Babe, eve şüpheli birinin yaklaştığını gördüğünde elektronik zile basarak matbaadaki yoldaşları uyarıyordu. Matbaa yerin bir hayli altında olmasına rağmen makinenin sesi dışardan duyuluyordu. Bu yüzden zil sesini duyan yoldaşlar çalışmaya ara veriyordu. Babe komşularının evine gitmiyor, evine de kimseyi davet etmiyordu bu yüzden çevredekiler tarafından kibirli bir kadın olarak görülüyordu. Babe’nin başka türlü davranma şansı yoktu aksi halde matbaanın açığa çıkmasına neden olabilirdi.

Matbaanın kurulması yaklaşık altı ay sürmüştü. Stalin, Batum’dan Tiflişe yaptığı ziyaretlerden birinde matbaa için seçilen yeri görmeye gelmişti.

“Bravo, güzel yer bulmuşsunuz. Tam olması gerektiği gibi. Umarım otokrasi devrilene kadar matbaayı faal tutmayı başarırız,” dedi.

Josef bu ziyaretten kısa süre sonra tutuklanacaktı.

Maalesef matbaa ancak 1906 Nisan ayının ortasına kadar çalışabildi. Matbaa, Tiflis örgütünden çıkan Nodar Kvarats-heliya adlı hain tarafından ele verilmişti. Bu hain, benim eği-timimde de görev alan yoldaş Tatyana'nın (asıl adı Nino'ydu) ekibindeydi. Tatyana, Miho'nun isteği üzerine bodrumda pat-layıcı imalatını organize ediyordu. Tatyana'ya ihtiyaç duyduğu malzemeleri Kvaratsheliya sağlıyordu. Samanlıktan matbaaya nasıl gidildiğini bilmiyordu ama bunu öğrenmesi an mesele-siydi. Miho, Kvaratsheliya'ya güvendiği için kendini bir türlü affedemiyordu. Miho kendine haksızlık ediyordu çünkü on-dan hiçbirimiz şüphelenmemiştik. Yoksul aileden gelen genç bir işçi, gerçek bir proleterdi. Daha sonra kadın şapkacısı bir metresi olduğu ortaya çıktı. Kadın bizimkini parmağında is-tediği gibi oynatıyormuş; istediği hediyelerin ve paranın sonu gelmemiş, sonunda bizimkini yoldan çıkarmıştı. Kvaratsheli-ya onun uğruna bize ihanet etmişti. Polis ona o kadar değer veriyordu ki adını ajan listelerine bile yazmamışlardı. Deyim yerindeyse onu gözbebekleri gibi koruyorlardı. Ancak hiçbir önlem hainin hak ettiği cezayı çekmesine engel olamadı. Kva-ratsheliya komite kararıyla ölümle cezalandırıldı ancak mat-baa da yok olup gitmişti. Baskına gelen jandarmalar o kadar öfkelenmişti ki aramadan sonra evi ateşe vermişlerdi, bu yüz-den her iki bodrum da çökmüştü. Bazen bu yerin önünden geçerken geçmişte olanları hatırlayarak çorak araziye hüzünle bakıyorum. Matbaa ile birlikte *Elva* gazetesinin ofisi de yok olmuştu.

Stalin, nihayet Tiflis'te istediğimiz kadar illegal yayın basa-bileceğimiz bir matbaa kurduğumuz için çok mutlu olmuştu. Gerçekten gayet iyi bir baskı sayısına ulaşmıştık, günde kırk bin baskı yapabiliyorduk. 1903 baharında o kadar çok bildiri basmıştık ki tüm Tiflis bildirilerimizle dolmuştu. Sokaklarda dağıtıyor, dini metin kisvesi altında kiliselere sokuyorduk,

hatta Artistiçeski Tiyatrosu'nda Tiflis polis şefi Kovalev'in de katıldığı bir temsil sırasında seyircilerin üzerine yukarıdan bildirilerimiz yağmıştı. Stalin bu eylemden dolayı çok mutlu olmuştu.

Kasım 1903'de tutuklanana kadar kapitalistlerden aldığı-mız verginin muhasebesini tutan Miho Boçoridze ile birlikte çalışıyordum. Bu nedenle matbaada olup biten işlerden haberdardım, Miho'nun benden gizli saklısı yoktu. Babe, Tatya-na ve matbaadan çalışan yoldaşlar Miho'nun dikkati sayesinde tutuklanmaktan kurtulmuşlardı. 14 Nisan akşamı matbaaya giden yolda ajan olduklarından şüphelendiği iki kişi görmüş-tü. Miho matbaaya vardığında herkesin orayı terk etmesini istemiş, herkes çıktıktan sonra kendisi de çıkmıştı. Miho'nun gördüğü kişilerin polis olmadığına dair az da olsa bir umudu-muz vardı. Maalesef beklentimiz boşa çıkmış, polis sonraki gün matbaayı çökertmişti.

Matbaada yaşadığımız fiyasko hepimiz için çok ağır bir darbe olmuştu. Merkez Komitesi baskından kısa süre önce Bakü'deki matbaayı kapatarak Kafkasya'da yasa dışı yayın sağ-lama görevini Tiflis'deki matbaaya vermişti. Baskının böyle bir zamana denk gelmesi bizi daha zor duruma düşürmüştü. Kahrolası Kvaratsheliya. Matbaa olayını her anımsayışında ona lanet ediyorum.

Matbaayla ilgili bir başka olay daha anımsıyorum. Bakü'de 1903 yılında matbaa için Alman malı yeni bir baskı makine-sine ihtiyaç vardı. Bakü'deki yoldaşlarımızın makineyi alacak parası vardı ama makinenin satın alınması ve Bakü'ye geti-rilmesinde problem yaşıyorlardı. Makinenin gümrükten geç-mesi gerekiyordu, bu da jandarmanın denetiminden geçmesi anlamına geliyordu. Bu yüzden baskı makinesinin Bakü'deki matbaacılardan birinin adına satın alınması gerekiyordu. Yol-daşlar bunun için Ovanesyanitsa adında birini bulmuşlardı,

kendisine bu iş için belli bir komisyon ödenecekti. Makine gelince onu bize teslim etmek yerine kendi matbaasında tutmak istedi. Ovanesyanitsa'ya makinenin parasını verirken herhangi bir makbuz düzenlememiştik bu yüzden yasal olarak hak iddia edemezdik. Yoldaşlar Ovanesyanitsa'yı matbaasını ateşe vermekle tehdit ettiler, o ise böylesi bir durumda polise başvuracağını söylemişti. Kapitalistlerin aç gözlülüğten akıllarını yitirdiğinin tipik bir örneği. Adam yeni bir makineye sahip olma ihtimaliyle gözünü karartmış, illegal bir matbaanın polis tarafından bulunması durumunda kendisini bekleyen cezayı bile görmez olmuştu. Bizi polisle tehdit etmesi çenesini sonsuza kadar kapatmamız için yeterli bir nedendi, yoldaşlar da böyle yapmaya niyetleniyorlardı, fakat Avel Yenukidze⁵⁹ buna karşı çıkmıştı.

“Eğer Ovanesyanitsa gibi küçük bir matbaacı nerden geldiği belli olmayan parayla yurtdışından yeni bir makine aldıktan sonra ölü bulunursa bu kesinlikle polisin dikkatini çekecektir. Matbaacılardan başka kim baskı makinesine ihtiyaç duyar? Sadece devrimciler ve polis bunun üzerine araştırma-ya başlayacak, belki de matbaayı açığa çıkaracak” dedi.

Yenukidze, böyle bir riski almamızın doğru olmayacağını ve Ovanesyanitsa'yı ikna etmek için kendisiyle bizzat konuşacağını söyledi. Bu konuşmanın ardından yoldaşlar Ovanesyanitsa'nın deposuna giderek makineyi aldılar. Yenukidze sonradan bu işi yaparken Stalin'in öğütlediği gibi davrandığını söylemişti. Karar vermek için acele etmemek, iyice düşünerek en iyi yolu seçmek gerekliydi. Stalin'in bilgeliği, herhangi bir sorunda en doğru çözümü bulmasında yatıyordu. Eylül 1901'de Gürcistan'ın Rusya'ya katılışı ile ilgili düzenlenen tö-

59) Avel Safronoviç Yenukidze (1877-1937): Gürcü devrimci, Sovyet devlet görevlisi ve politikacı. Stalin'in ikinci eşi Nadejda Alliluyeva'nın vaftis babası. 1937 yılında vatana ihanet, terörist faaliyetler ve ajanlık suçlarından mahkûm edildi.

rene katılmak için Tiflis'e gelen Büyük Knez Mihail Nikola-yeviç'e suikast düzenlemek isteyen bazı ateşli yoldaşlarımızı nasıl sert bir dille eleştirdiğini hatırlıyorum. Söz konusu önerinin getirildiği toplantıda:

"Nikolay Palkin'in oğlu ve hiçbir hükmü olmayan Devlet Konseyi'nin başkanı olan bu değersiz ihtiyara kimin ihtiyacı var?" diye sorulmuştu. "Romanovlar it sürüsü gibiler. Bir ek-sik ya da bir fazla ne fark eder ki? İmparatorun bizzat kendisi dışında hiçbiri bizi ilgilendirmez. Hadi işimize bakalım bu tür aptallıklarla boş yere zaman harcamayalım. Tiflis'te, Gür-cistan'ın Rusya'ya katılmasının iki ülke proleterlerinin birleş-mesine imkân vermesinin tarihsel önemine değinen bildiri dağıtmak daha yararlı. Egemenlik alanlarını genişletmek için başka toprakları ülkelerine katan çarlar, farkında olmadan onlara karşı daha güçlü durmamız için bizi bir araya getirmiş oluyorlar," demişti.

Mihail Nikolayeviç, Tiflis'te güvende kaldı ve hayatını kime borçlu olduğunu bilmeden Petersburg'a geri döndü. Başkanlığını yaptığı Devlet Konseyi bürokratik Rusya İmpa-ratorluğu'nun işe yaramaz mekanizmalarından sadece biriydi. Her şeye İmparator karar veriyordu Konseyin tek vasfı onun verdiği kararları onaylamaktan ibaretti. 1905 yılında Mihail Nikolayeviç'in yerine Kont Solski geldiğinde çoğu kişi bu de-ğişikliği fark etmemişti bile.

Kafkasya'da devrimci hareketin tarihini inceleyecek kişiler, 1905 yılında hazirandan kasıma kadar benim sorumluluğum-da faaliyette bulunan başka bir matbaanın daha kurulduğunu bilmeliler. Miho'ya şaka yollu:

"Seninle artık rakibiz Miho, seni mahvedeceğim, yanımda muhasebeci olarak çalışmak için gelip benden iş isteyeceksin" demiştim.

Bu matbaayı, Sololak'da Bebutovski sokağında, demiryolu

atölyesinde çalışan Ayrapet Sarkisi'nin yaşadığı evin bodrumuna kurmuştuk. Bodrumun gizlilik için oldukça uygun bir çıkışı vardı. Matbaada Pavel Uruşadze ve Ovanes Galustyan ile birlikte çalışıyorduk. Sadece geceleri baskı yapıyorduk. Bu sadece gizlilikten kaynaklı bir durum değildi, hepimizin gündüzleri yapacak başka işleri vardı. Rusça, Ermenice ve Gürcüce broşürler basıyorduk. Bu matbaa haricinde 1905 yılında Tiflis'te Velyaminov sokağında, Kutaisi ve Kviril'de de matbaalar kurmuştum. Bu matbaaların hiçbiri 1906 yılına kadar ayakta kalmadı, aralık ayı bitmeden hepsi dağılmıştı.

Hapiste ve Sürgünde Stalin

Kasım 1903'ün sonunda Batum garında bir jandarma astsubayı tarafından tutuklanarak Batum Hapishanesi'ne kapatılmıştım. Yakalandığım an jandarmanın suratına bir tane vurup oradan uzaklaşmalıydım ama hata ederek ona rüşvet vermeye çalıştım. Adamı beni bırakması için ikna etmeye çalışırken yanında başka bir astsubayla sorumluları olan yüzbaşı geldi. Zaman kaybetmiştim. Valizimde ve sepetimde bin tane bildiri vardı. Ayrıca ilk sorgulamada çiğneyip yutmayı başardığım önemli bir mektup taşıyordum.

Sorguda, Gori'den iş aramak için geldiğimi söyledim. Tiflis'ten geldiğimi öğrenmelerini istememiştim. Bu, Tiflis'teki tanıdıklarımın evine baskın yapmalarına neden olabilirdi. Valizin bana ait olduğunu kabul etmedim. Aynı vagonda yolculuk yaptığım Ovsep adında bir Ermeni'yle sohbet ettiğimizi valizin de ona ait olduğuna dair bir hikâye uydurdum. "Ovsep, tren Batum'a varmadan hemen önce ortadan kayboldu. Başka bir vagondaki tanıdıklarının yanına gittiğini düşünerek inerken valizini yanıma aldım. Peronda ona teslim edecektim." Gori'de yerel jandarmanın babamı sorgulayacağını söylediler. Babamın sözlerimi doğrulayacağını umuyordum. Aramız iyi değildi ama sonuçta babamdı. Beni üç yıldır görmediğini söyleyince hapishaneye gönderildim fakat sorgulamalar burada da devam etti.

Hapishanede Josef’le yollarımız kesişmedi. Ben Batum’daki geçici hapishaneye girmeden kısa süre önce onu Sibiryaya sürgün etmişlerdi. Batum Hapishanesi’nde birçok kişi Josef Cugaşvili’den söz ediyordu. Josef’in hapishanenin sert koşullarına rağmen nasıl faydalı işler yaptığını aktarmak için onunla ilgili hikâyelerden bir kısmını anlatmaya çalışacağım.

Çarlık hapishaneleri hakkında şimdiye kadar birçok şey yazıldı, kuşkusuz bundan sonra da yazılmaya devam edecek. Bu yüzden sadece gerekli olan bazı şeyleri anlatacak, bu lanetli yerin “zevkleri” üzerinde uzun uzadıya durmayacağım. Çarlık hapishaneleri ve kürek cezası otokrasinin halk üzerindeki en önemli baskı araçlarındandı. Buralarda iğrenç ve sağlıksız koşullar, sürekli aşağılama ve zorbalık hüküm sürüyordu. Keyfi uygulamalardan şikâyetçi olmanın bir yararı yoktu. Çarlık bürokrasisinin bütün kademeleri birbirine sıkı sıkıya bağlıydı ve aralarında hiç bir fark yoktu. Çarlık hapishanelerinde gardiyan hem çar, hem tanrıydı; mahkûmların koşulları tamamen onun insafına bağlıydı. Yukardan aşağıya kadar tüm hapishane çalışanları yozlaşmış olduklarından para dışında hiçbir şeyin hükmü yoktu. Bu nedenle parayla; mektup özgürlüğü kazanabilir, hücrede okumak için yasadışı yayınlar alabilir hatta firar bile edebilirdiniz.

Hapishane kimse için kolay bir yer değildi, özellikle de ilk kez düşenler çok zorlanıyordu. Bunu deneyimli bir mahkûm olarak söylüyorum. Ben de hiçbir hapishanede, koşullarının sertliğiyle bilinen Moabit’te bile Aralık 1903’te Batum Hapishanesi’nde olduğu kadar zorlanmadım. On altı kişilik küçük bir koğuşta kırk kişi kalıyorduk. Kim dost kim düşman bilmediğimden benimle konuşmaya çalışan herkese provokatör muamelesi yapıyordum. Sonu gelmez sorgulamalar, alışmadığım hapishane yemekleri. Hayatım boyunca konfor düşkünü biri olmadım fakat o güne kadar insani koşullarda yaşamış ve et yerine çürük lahana konulmuş lahana çorbası da içmemiştim.

Batum'daki tutuklanmasından önce Josef'in de hapishane deneyimi yoktu. Buna rağmen Batum'daki yoldaşlar tutuklanmasından dört gün sonra ondan ilk haberi almışlardı. Bu öyle "Hayattayım, iyiyim" cinsinden kısa bir mesaj değil, örgütün dağılmadan nasıl korunacağına ilişkin örgütsel bir mektuptu. Josef'in mektubu İncil yardımıyla şifrelenmişti. Bu, Stalin'in önceden öğrendiği eski bir devrimci metottu. İncil, tutukluların herhangi bir hapishaneden alabilecekleri yegâne kitaptı. Hatta hapishane sorumluları politik mahkûmlar hücrelerine İncil istediklerinde, bu tanrısal kitabı okuyarak yanılığlarından kurtulacaklarını düşünerek sevinirlerdi.

Josef tutuklanmadan önce sadece mektupları nasıl şifreleceğini değil, hapishanedegerekli olacak başka birçok şeyi de öğrenmişti. Mesela ben bunu yapamamıştım, daha doğrusu zaman bulamamıştım. Hapishane yaşamına dair bilgim duyduklarımla sınırlıydı, bu yüzden kendimi içerde yetiştirmem gerekmişti. Josef hapishaneye girdiği ilk günden itibaren faaliyete başlamıştı. Politik mahkûmların bulunduğu koşullarla temas kurmuş, ayrıca diğer tutukluları da hakları için mücadele etme konusunda örgütlemişti. Josef, bulunduğu hücrede bir çalışma grubu oluşturmuştu, makalelerini yazmaya da devam ediyordu; kısacası hapishanede nasıl yaşanması gerektiği konusunda herkese örnek oluyordu. Mahkûmlar onunla ilgili:

"Sakin biriydi, asla öfkelenmezdi ama gardiyanlar ondan çabuk parlayan mahkûmlardan korktuklarından daha fazla çekiniyordu. En küstah kişileri bile tek bakışıyla hizaya getirebiliyordu. Haklarımızın neler olduğunu çok iyi biliyor ve idareden bunların karşılanmasını talep ediyordu. Buradan götürüldüğünde gardiyanların mutluluğu yüzlerinden okunuyordu" diyorlardı.

Stalin, Batum Hapishanesi'ndeyken iki firar örgütlemişti, ikisi de ziyaret esnasında yapılmıştı. Gardiyanlar her zaman

ziyaret başlarken ve biterken mahkûm ve ziyaretçileri tek tek sayardı. Önce mahkûmlar büyük bir toplantı salonuna getirilir, ardından ziyaretçilerin girişine izin verilirdi. Görüş bitince de önce ziyaretçiler çıkarılırdı. İki firarda da görüşçüler bir mahkûmla yer değiştirerek iki kişinin çıkmasını sağlamışlardı. Görüşçülere ziyaret bittiği halde neden içerde kaldıkları sorulduğunda büyük bir şaşkınlıkla: “Konuşmaya daldığımız için görüşün bittiğini fark etmedik” demişlerdi.

Bu yolla gerçekleştirilen iki firardan sonra ziyaret sırasında çok sıkı önlemler alınmaya başlandı, artık bu yolla dışarı çıkmak imkânsız hale gelmişti. Bunun üzerine Josef başka bir yol kullanarak iki yoldaşımızı daha özgürleştirdi. Bu firarda yoldaşlar hapishane doktoruna rüşvet vermişlerdi. Doktor, belirlenen gün yoldaşlarımızı revire çıkardı ve gardiyanların dikkatini dağıtarak yoldaşlarımızın firar etmesine yardımcı oldu. Tam bir kumar bağımlısı olan doktorun bu paraya gerçekten çok ihtiyacı vardı.

Josef, Batum Hapishanesi’nde bir yıl kaldıktan sonra Nisan 1903’de Kutaisi’ye sevk edildi. Josef’in Kutaisi Hapishanesi’ne sevk edilmesinin üç nedeni vardı.

Birincisi, onun Batum Sosyal-Demokrat örgütünü yönetmesini engellemek istiyorlardı. İsidor Ramişvili, Josef’in tutuklanmasının kendisinin örgütün başına geçmesine imkân vereceğini umuyordu fakat yanılmıştı. Örgüt artık Josef’in Batum’a gelmeden öncesi gibi değildi. Aslında Stalin gelmeden önce gerçek bir örgütün varlığından bile söz etmek mümkün değildi. Hiç hakları olmadığı halde kendilerini “RSDİP Batum Örgütü” olarak adlandıran bir grup demagog vardı, bu grubun sekreterliğini de Ramişvili yapıyordu. Josef örgütü içerden yönetmeye devam ediyordu. İşçiler, Ramişvili’nin uzlaşmacı ve işbirlikçi karakterini tamamen görmüş, bu sayede sahte ve hak edilmemiş otoritesi tamamen yok olmuştu.

İkincisi, Stalin’in varlığı hapishane yönetiminin huzurunu

kaçırıyordu bu yüzden ondan kurtulmak için her yolu deniyorlardı. Bu konuda jandarmanın da idareyle hemfikir olduğunun altını çizmeliyim.

Üçüncüsü, Kutaisi Hapishanesi sakın bir yer olarak kabul ediliyordu. Yukarda değindiğim olaylardan sonra Batum'daki tutsak sayısı Kutaisi'dekinden çok daha fazlaydı. Ayrıca o dönem Kutaisi parti örgütümüz zayıftı ve uzlaşmacı eğilim Marksistlere nazaran daha baskın durumdaydı. Yetkililer, Stalin'in Kutaisi'de dışardan destek alamayacağını düşünüyorlardı.

Yöneticiler tam olarak kiminle uğraştıklarının farkında değildi. Stalin, Kutaisi'de de Batum'daki gibi davranmaya devam etti. Çalışmayı, işçi grupları örgütlemeyi, makaleler yazmayı sürdürdü ve Kutaisili yoldaşlarla bağlantı kurmayı başardı. Kutaisi Hapishanesi'nde koşullar Batum'dakinden kötüydü. Hücrelerde ranza bulunmadığından mahkûmlar rutubetli ve soğuk taş zemin üzerinde yatmak zorundaydı. Ranza için gönderilen parayı hapishane idaresi kendi cebine atmıştı. İsyan edilecek başka birçok neden vardı. Temmuz sonunda mahkûmlar taleplerini Stalin'in temsilciliğinde idareye bildirdiler, ancak tahmin edileceği üzere talepleri karşılanmadı. Bunun üzerine mahkûmlar havalandırma saatlerinde hapishanenin demir kapılarını dövmeye başlayarak ses çıkarma eylemi yaptılar. Çıkan gürültü tüm şehirde duyuluyordu. Hapishaneden yükselen sesleri duyan vali isyan çıktığını düşünerek asker göndermişti. Hapishane müdürü, validen koşullarda ranza olmadığı için ve mahkûmların eylemlerinden dolayı ciddi bir azar yemişti. Sonuç olarak ranzalar yapıldı ve mahkûmların diğer talepleri de kabul edildi. Josef ise "günahından" dolayı Batum'a geri gönderildi.

Josef, Batum Hapishanesi'ne döndükten kısa süre sonra mahkûmların tutukluluk koşullarının iyileşmesiyle sonuçlanan bir "isyan" daha organize etti. Hapishane idaresi misille-

me olarak onu 1903 sonbaharında ince bir paltoyla, şapkasız, keçe çizme ve eldivenler olmadan Sibiryâ'ya sürgüne gönderdi. Alçaklar, Josef'in yolda soğuktan ölmesini ya da ağır biçimde hastalanmasını istemişlerdi ama amaçlarına ulaşamadılar. Stalin, Ocak ayında Tiflis'e dönerek RSDİP Kafkasya Komitesi'nin işlerini yönetmeye başladı.

Kasım 1904'de Batum Hapishanesi'nden firar ettim. İlk firar girişimimi anımsamak şimdi gülünç geliyor. Onu "prova" olarak adlandırıyorum. İlk denememde hapishane duvarının ardında devriye atan muhafızlarla karşılaştığım için geri dönmek zorunda kaldım. Muhafızlar firar durumlarında mahkûmları yakalamayla uğraşmak yerine ateş etmeyi tercih ediyorlardı. Batumlu yoldaşlarımız Otap Gonadze ve Anzor Jainani de gece Trabzon'dan deniz üzerinden gelecek tüfekleri almak isterken muhafızlar tarafından katledildiler. Sınır muhafızları, öz annelerine bile merhamet göstermeyecek iflah olmaz derecede alçak adamlardan seçilirdi. Gizlice hücreme dönüşümü anımsamak komik geliyor ama sonradan "prova"-nın faydasını gördüm. Sağanak yağmurlu havada hapishane duvarına iki kere tırmandıktan sonra güneşli bir günde duvar aşmak çok daha kolay olmuştu. Nöbetçi ne olup bittiğini anlamadan karşı tarafa geçmiştim bile. O zaman bana jimnastik yapmayı öğütleyen Stalin'i de minnetle anmıştım. Fiziksel olarak yeterince güçlü ve çevik olmasaydım gardiyanların ve hapishane idaresinin aşılmaz olarak gördüğü duvarı geçemezdim.

Firarımdan sonra Tiflis'te Stalin'le buluştuğumuzda sanki sadece bir iki gündür görüşmüyormuşuz gibi:

"Merhaba, Kamo!" dedi. "Gelmen iyi oldu. Çok işimiz var."

Gerçekten de yapacak çok işimiz vardı. 1905 devrimi kapımızı çalmak üzereydi.

1905

1905'de yaşanan olayları anlatmadan önce Stalin'in 1904 yılında Alyoşa Japaridze'nin⁶⁰ yardımıyla örgütlediği Bakü Grevi'ne değinmek istiyorum. Bakü Komününün⁶¹ SR'ler tarafından katledilen birçok üyesini tanıyordum, fakat Alyoşa ve Stepan Şaumyan⁶² en yakın olduğum kişilerdi. Bakü Grevi, günümüzde devrimci hareketin önemli evrelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Ancak bu grevi devrimci hareketin tarihini oluşturan diğer önemli olaylardan ayıran bir özelliği bulunuyor. Bu grev, kapitalistlerden belli ekonomik tavizlerin alındığı bir eylem olmanın yanında proletaryanın politik manada ilk zaferini kazanmasına da sahne olmuştur. Petrol üreticileri işçilerle toplu sözleşme yapmak zorunda kaldı. Bu anlaşmaya göre iş gününün 9 saat olmasına, yevmiye ücret-

60) Prokopi Aprasionoviç Japaridze, parti adı Alyoşa (1880-1918), Bolşevik Gürcü devrimci. Azerbaycan'ı Türk-Azerilere teslim ettikleri gerekçesiyle Tarns-Hazar SR-Menşevik geçici hükümetinin kararıyla Krasnovodsk yakınlarında kurşuna dizilen 26 Bakü Komünü Komiserinden biridir.

61) Bakü Komünü: Bakü ve çevresinde 25 Nisan 26 Temmuz 1918 tarihleri arasında uygulanan Sovyet tipi bir hükümettir.

62) Stepan Georgiyeviç Şaumyan (1878-1918)- Ermeni devrimci. Kafkasya devrimci hareketinin öncülerinden ve Bakü Komününün başkanı. Şaumyan Aralık 1917'de Lenin tarafından olağanüstü koşullarda tam yetkili olarak Kafkasya Komiseri olarak atandı. Atama belgesini Moskovadan Şauma getiren kişi Kamo'dur.

lerinin bir rubleye çıkarılmasına vb. karar verildi. Bakü valisi yerine zorlukla oturmuştu. Bir Ermeni olarak benim için çarın zorba yöneticileri arasında Nakaşidze ve Prens Golitsin'den daha fazla nefret duyduğum kimse yoktu. Bir Marksist olarak terörü kesinlikle benimsemiyorum, sadece görünüşte devrimci bir mücadele yöntemi olan bu yol, kadroların enerjisinin boşa harcanmasına da neden olmaktadır. Stalin, terörün yararlarından bahseden yoldaşlara çok güzel cevap veriyordu.

“II. Aleksandr öldürüldü, fakat bunun ne oğlu ne de torunu üzerinde herhangi bir etkisi olmadı. Halka önceden nasıl zulüm ediyorlardıysa aynı biçimde devam ettiler. Romanovlar oldukça kalabalık, hepsini öldürmek kolay bir iş değil, kaldı ki yığınla da uşakları var. Bu gereksiz otları yolmayla uğraşmak lüzumsuz bir iş. Hepsini birden devrimci bir ateşin yangınıyla yok etmeliyiz.”

Stalin bir defasında SR'lerle ilgili kısa fakat çok açıklayıcı biçimde şunları söylemişti:

“Elleri var ama kafaları yok. Onların bahtsızlığı bu.”

Terörü benimseyen biri değilim, dolayısıyla normalde çarın uşaklarından birinin daha öldürüldüğünü duyduğumda sevinmezdim. Gerçek devrimci bir dava olan mücadelemiz bu cinayetlerden sadece zarar gördü. Bu tarz “adalet eylemlerinden” sonra polis her zaman kudurmaya başladılar. Birçok yoldaşımızın zarar gördüğü, faaliyetimizi aksatan baskınlar ve genel aramalar olurdu. Fakat Nakaşidze'nin Bakü'de bomba ile öldürüldüğünü öğrendiğimde çok sevinmiştim.

“Aferin çocuklara” diye düşünmüştüm. “Alçağı paramparça ettiler.”

Nakaşidze, grev sırasında her zamanki tavrıyla, tüm isyancıları kurşuna dizip cehenneme yollayacağını söyleyerek

Bakü Komünü Komiserleri

gözdağı verip tehditler savurmuştu “rezalete bir an önce son verilmesini” istiyordu. Ancak askerlerin bile işçilerle baş edemediğini görünce sesi kısılmıştı. İnsanlar öylesi koşullarda yaşıyor ve çalışıyorlardı ki hiçbir şeyden korkmayacak kadar gözleri kararmıştı. Bakü’ye gelen Kazaklar iki üç kişiyle devriye gezmekten korkarak mangalar halinde gezebiliyorlardı. Bakü proletaryası tüm bu alçakları kendini ciddiye almak zorunda bırakmıştı.

Bolşevikler Bakü’de Menşevik Şendrikovcular⁶³ ve Hınçaklarla⁶⁴ işbirliği yapmak zorunda kalmışlardı. Hınçaklar Ermeni işçiler arasındaki otoritelerini bizim gibi grevin başarısı için kullandırlarsa da Şendrikovcular bize açıkça ayak bağı oldular. Her fırsatta, “ekonomik mücadele” ile ilgili sonu gelmez şarkılarını tekrarlıyorlardı. Şendrikovcular her şeyi birkaç kuruşa indirgiyordu, bu nedenle Stalin ve diğer yoldaşlar onları “kuruş sosyalistleri” olarak adlandırıyorlardı.

Şendrikovcuların çapını bilen kapitalistler kitleye gerçekte kimin öncülük ettiğini anlamışlardı. Grevin ortalarına doğru tehditlerle ve dil dökerek grevi bitiremeyeceklerini anlayan petrol işletmecileri, aranır durumda olan Stalin’e bir haberci göndererek (Partiye değil bizzat Stalin’e gittiklerinin altını çizmeliyim) grevi durdurması karşılığında kendisine iki yüz bin ruble teklif ettiler. Polis grevin örgütleyicisini bulamıyordu ama büyük paralar polisin yapamadığını yapıyordu. Sanayiciler, öncü işçilerden birine rüşvet vererek Stalin’in yerini öğrenmişti. Stalin, haberciye, işçi sınıfının çıkarlarının satılık olmadığı ve hainin idam edildiği cevabını vermişti. Bakü Grevi süresince yoldaşlarımız işçiler arasında toplam üç hain belirlidiler. Doğrusunu söylemek gerekirse on binlerce işçinin katıldığı bir grevde üç hain çıkması çok değil.

63) Başını Menşevik Lev, İlya, Gleb Şendrikov kardeşlerin çektiği işçi örgütü.

64) Ermeni Sosyal Demokrat Partisi “Hınçak”. Marksist ilkeler doğrultusunda faaliyet yürüten parti Bolşeviklerle ittifak içinde olmuştur.

Grevin liderlerini satın alamayacağını anlayan petrol işletmecileri, bu defa grevci işçilerin kafasını karıştırmaya çalıştı. Çalışma saatlerinin 9 saate düşürülmesini kabul ederek grevci işçilere taleplerini karşıladıkları izlenimi vermek ve grevi kırmak istemişlerdi. Bir yandan da grevci işçilerin yerine çalıştırmak için çeşitli kentlerden bilinçsiz işçileri Bakü'ye getirmeye başlamışlardı. Bu işin başını Nobel Kardeşler Petrol Üretim Ortaklığı ve Moskova-Kafkasya Petrol Üretim ve Ticaret Birliği çekiyordu. Şendrikovcular da patronların değirmenine su taşıyarak işçilere grevin uzaması halinde işlerini başka kentlerden gelen işçilere kaptıracaklarını ve bir daha iş bulamayacaklarını söylüyorlardı.

Stalin, “İşçileri işsiz mi bırakmak istiyorlar? O zaman biz de onları petrol kulelerinden yoksun bırakırız!” dedi.

Bakü Rus Petrol Ortaklığı işçisi Haçatur Muradyants tarafından yönetilen grup, Nobel Kardeşler ve Moskova-Kafkasya Birliği'nin petrol kuyularını ateşe verdi. Yirmiden fazla kule yandı. Kapitalistlere iyi bir ders verilmişti. Aynı zamanda Stalin'in de katılımıyla başka kentlerden getirilen işçiler arasında da çalışmalar yapılıyordu. Onlara grevci işçilerin sadece kendi çıkarları için değil bütün işçiler için greve çıktıkları ve patronların onları kullanarak sınıf hareketine ket vurmaya çalıştığı anlatılıyordu. İşçi kardeşlerimizin ne dediklerini tahmin etmek zor değil. Dışardan gelen işçiler çalışmayı reddederek grevcilere katıldıklarını duyurdular.

Stalin, işçilerin önünde yaptığı konuşmasında şunları söyledi:

“Kapitalizmin sonu gelmiştir yoldaşlar, kapitalistler ne yaparlarsa yapsınlar bunu engelleyemezler. Dışardan getirdikleri işçilerle grevi kırmaya çalıştılar fakat yaptıkları şey bizim saflarımızı güçlendirmeye yaradı. Kazanacağız yoldaşlar ve bu zaferimiz kazanacağımız nice zaferlerin habercisi olacak.”

Stalin'in kendi ağzından grevin zaferle sonuçlanmasına önemli bir katkı yaptığına ilişkin bir söz duymadım, fakat Al-yeşa Japaridze ve grevci diğer işçilerden onun grevdeki katkısını defalarca dinledim. Halk ondan söz ederken "Yoldaş Soso" ya da "Soso" değil, "Bizim Yoldaş Soso" diye bahsediyordu. Halkın dilinde bu "Biz" sözcüğü herhangi bir nişandan çok daha değerlidir.

Proleter Brdzola adlı gazetede Stalin'in Bakü Grevi'nin sonuçları ile ilgili "Proleter Sınıf ve Proletaryanın Partisi" adlı makalesi yayımlanmıştı. Bu makalede "Proleter ordusu savaş alanına çıktı, her ordu gibi proleter ordusu da öncü birliğine ihtiyaç duyuyor. Bu proletaryanın öncü birliği Rusya Sosyal Demokrasisinin varlığını da açıklamaktadır. Proleter ordusunun öncüsü olarak bu parti kendini; program, taktik ve örgütlenme prensipleriyle silahlandırmalı ve çelik çekirdek bir örgüt olmalıdır." Bu sözler, partimizin bütün özelliklerini, çalışmalarını içermektedir.

Bakü'deki devlet yöneticileri bilhassa da Vali Nakaşidze, Tatarlarla Ermenileri birbirlerine kırdırmak için kışkırtmıştı. İki halk arasındaki dinsel çelişkileri kullanarak "Ermeniler, Bolşeviklerle anlaşarak kendi menfaatleri için grev yapıyorlar," söylentisi yayılmış ve Tatarların en geri unsurları kışkırtılmıştı. Ermenilerin nasıl bir "şahsi" menfaatleri olabilirdi? Böyle bir şey söz konusu değildi. Grev, Bakü'deki birçok ulustan proleter tarafından gerçekleştirilmişti ve ulusal değil sınıfsal kazanımlar elde edilmişti. Aralarındaki ulusal çelişkilerden yararlanarak işçileri birbirine kırdıran kapitalistler, onları sömürmeye geldiğinde hiçbir farklılığı umursamıyordu.

Ajitatör yoldaşlarımız:

"Gözlerinizi açın! Siz birbirinizi keserken Tagiyev, Manteşev'le işini yapmaya devam ediyor! Hepimizin ortak düşmanı burjuvazi!" şeklinde çağrılar yapıyordu.

Böylesi bir katliam patlak verdiğinde onu sadece lafla durdurmak mümkün olmaz. Bunun farkında olan Josef, ajitasyon çalışmalarına ek olarak Bakü'deki öncü Bolşeviklerden oluşan savaştı bir birlik oluşturmuştu. İçinde hem Ermenilerin hem de Tatarların yer aldığı birliğin amacı olası bir katliamı engellemekti ve hepsi tüfekler, mavzerler ve bombalarla tepeden tırnağa silahlanmıştı. Gözü dönmüş bir kalabalığın önüne atılan bomba tahmin edemeyeceğiniz kadar etkilidir. Bakü'deki Bolşevikler sayesinde Şubat ve Ağustos'ta iki ayrı katliam girişimi engellenmişti.

Josef, hem Ermeniler hem de Tatarlarla konuşarak burjuvaların yurttaşları silahlandırıp birbirlerine karşı kışkırtarak aslında ne amaçladığını gösteriyordu. Bu konuşmalar, grevci işçiler önünde yapılan konuşmalara göre çok daha tehlikeliydi. Bu konuşmalar sırasında Josef'e kalabalık arasından üç kez ateş edilmişti. Gözünü kan bürümüş insanlar her şey yapabiliyordu. Fakat Stalin işini yapmayı sürdürüyordu. Aslında yetkililerin yapması gereken şeyleri Stalin yapıyordu. Onlar ise hiçbir şey yapmadan bekliyorlardı, daha doğrusu halklar arasındaki düşmanlığı kışkırtıp katliam için zemin hazırlıyorlardı. Katliamın planlandığı yerdeki tüm polislerin akşam olunca ortadan kaybolması bunun işaretlerinden sadece biriydi. Bu da yetmezmiş gibi bazı polisler Tatar kıyafetleri giyerek Ermenilerin evlerine saldırmışlardı. Polis katliamcıları sadece izlerken, savaştı işçi birliğinin üyelerini avlamak için çalışıyordu. İki yoldaşımız polisle çıkan çatışmalarda yaşamını kaybetmişti.

Stepan Şaumyan'ın sık sık anımsadığım bir sözünü sizinle de paylaşmak istiyorum, "Milliyetçilik burjuvazinin en sevdiği enstrümanıdır." Kesinlikle doğru bir söz. Zaman zaman yoldaşlarımız arasında bile milliyetçi görüşlerin ortaya çıktığı, kimi bilinçli insanların, Bolşeviklerin bile burjuvazinin milliyetçiliğine su taşıdığı düşünülünce geri insanlarla ilgili

ne diyebilirim ki? Bolşevizm ve enternasyonalizm eş anlamlı sözcüklerdir.

Bakü'deki katliam girişimleri proletaryanın birliğine ciddi bir darbe indirmişti. Bu, kapitalistler tarafından işçilere karşı yapılan nahoş bir “sürprizdi”. Tüm Kafkasya’yı ulusal düşmanlık uçurumuna yuvarlamak istiyorlardı. Bakü’dekine benzer şekilde Tiflis’te de bir katliam hazırlığı yapılıyordu. Josef, şubat ayında Bakü’den Tiflis’e giderek Vank Katedrali yakınında görkemli bir miting örgütlemişti. Mitingde farklı milletlerden yaklaşık 30 bin kişi toplanmıştı. Tiflis’te o güne kadar böyle bir miting görülmemişti. Stalin konuşmasında proletaryanın enternasyonal birliğini güçlendirme çağrısı yapmıştı. Mitingde Stalin’in kaleme aldığı ve burjuvazinin “böl ve yönet” politikasını teşhir eden “Yaşasın Ulusların Kardeşliği”⁶⁵ başlıklı broşür dağıtılmıştı. Stalin, mitingden sonra “Yurttaşlara! Yaşasın Kızıl Bayrak!” başlıklı başka bir broşür daha kaleme aldı. Bu broşüründe ulusal düşmanlığın ortadan kaldırmanın ancak eşitsizliği ve burjuvaziyi ortadan kaldırılmakla mümkün olduğunu açıklamıştı. Tiflis yöneticileri ve hepsinden önce de Golitsın katliam düzenlemeye çok hevesliydi ve bunu ateşlemekten çekinmemişlerdi. Ancak Tiflis’teki katliam girişimine katılım Bakü’deki kadar kitlesel olmamıştı. Bunun sebebi Tiflis’te daha az Tatar olması değil partimizin aldığı önlemlerdi.

Hem biz hem de düşmanlarımız fırtınanın yaklaştığını hissediyorduk. Proletaryanın saflarını bölemeyeceklerini anladıklarında ise Menşeviklerle aramızda gittikçe büyüyen çelişkilerden faydalanarak partimizi yok etmeye çalıştılar. Doğrusu yaptıkları şey öz itibariyle etnik nefreti kışkırtmak kadar alçakçaydı ancak bu defa doğrudan partimize saldırı-

65) Kamo alçakgönüllülük yaparak broşürün dağıtımını kendisinin organize ettiğini ve proletaryayı uluslararasıdaki birliği güçlendirmeye çağıran ateşli bir konuşma yaptığına değinmemektedir. (İ. G. Kapanadze’nin notu).

yorlardı. Menşevikler o dönem Tiflis'te daha etkin durumdalar. İşin başını çekenler ise Gürcüler arasında oldukça destekçi bulan Noy Ramişvili ve Rajden Arsenidze'yd. Bu kişiler arasında Stalin'in bana Rusça öğrettiği dönemden tanıdığım Seit Devdarian da vardı. Seit, Tiflis Papaz okulunun en genç öğretmeniydi. Genç yaşı ve devrimci görüşleri sebebiyle Stalin ve diğer ilerici gençlere yakın duruyordu. Onunla Gigi Godziyev'in evinde toplandığımız akşamlardan birinde tanışmıştım. O zaman Seit'ten hoşlanmıştım. Eğitilmiş bir insandı; sakin, akıllıca ve ateşlenmeden konuşuyor, düşüncelerini çeşitli argümanlarla destekliyordu. Onu dinlemek ilgi çekici olduğu kadar öğreticiydi de. Seit, zengin bir aileden geliyordu, kendisini devrimci saymasına karşın ailesinden kopamamıştı. Bu, bir devrimci olarak onun ölümüne sebep oldu, yani Menşeviklerle birlikte hareket etmeye başladı. Nasıl ki aynı anda hem Müslüman hem de Hristiyan olmak mümkün değilse ailenizin burjuva çıkarlarını gözeterek gerçek bir devrimci olmak da mümkün değil.

Menşevikler, halk üzerindeki otoritesinden rahatsızlık duydukları Bolşeviklere sinsi ve planlanmış bir saldırı yaptılar. Menşevikler, Nisan 1905'de çoğunluğu sağlayacaklarını garanti altına aldıkları RSDİP Kafkasya Kongresi'nin toplanması çağrısında bulundular. Bunu yapmaları zor olmamıştı. Bolşeviklerin çoğu ya taşra örgütlerinde önemli sorunları çözmekle meşguldü ya da illegal konumda bulunuyordu. Bu yüzden kongreye katılmaları mümkün değildi. Bunun yanında Menşeviklerin tamamı yasal konumda bulunuyordu. Çarlık onlara saldırmak bir yana destekte bulunuyordu. Halkın iradesine karşı çıkan Menşevikler, RSDİP'in Bolşeviklerden oluşan Kafkasya Komitesine güvensizliği dile getirerek, yerine Menşevik Büro'yu kurdular. Oldukça zorlu bir dönemde Menşeviklere karşı mücadele etmek ve politikaların işbirlik-

çi özünü halka açıklamak zorundaydık. Kafkasya'da o andan sonra bir daha Bolşevikler ve Menşevikler yan yana gelmediler. Menşevikler, Ekim Devrimi'nden sonra halk karşıtı burjuva hükümetler kurarak gerçek yüzlerini tüm çirkinliğiyle göstereceklerdi.

Menşeviklerin cephanesinde ihanet de dâhil olmak üzere her türlü alçakça araç mevcuttu. Stalin, nisan ayında yoldaşlarla görüşmek ve annesini ziyaret etmek için Gori üzerinden Kutaisi'ye gitmişti. Gori'de, Elizbar Gognidze adlı bir yoldaşımızın evinde toplantı halindeyken polisler baskın düzenlemişti. Bir hain olduğu açıktı. Olayın sıcaklığında hainin kim olduğunu açığa çıkarmak mümkün değildi fakat yoldaşlar daha sonra kim olduğunu buldular. Bu kişi, Menşevik Kuçişvili'den başkası değildi.

Polisler kapıyı çalarken Gonidze, Stalin'i bodrumda gizli bir yere saklamayı başarmıştı. Josef'in gelişinden haberdar olan polis bütün evin altını üstüne getirmesine rağmen iyi gizlenmiş olduğu için bodrumdaki yeri bulamadılar.

Stalin, bu gelişmelerden kısa süre sonra bozguncu Menşeviklere ezici bir darbe vurarak yoldaşlarımızın eline muhteşem bir silah vermişti. Bu, Lenin'in Bolşevik düşüncenin seçkin eserlerinden biri olarak adlandırdığı "Partideki Anlaşmazlıklar Üzerine" adlı broşürdü. Bolşevikler boş gevezelikler yerine pratik işlere koşmaya alışık olduklarından, doğru görüşleri savunmalarına rağmen geveze Menşeviklerle giriştikleri tartışmaları genellikle kaybederdi. Demagogluk, sinsi ve alçakça bir oyun olmasına rağmen işe yarıyordu. Stalin, broşüründe yalın bir dille Menşeviklerin bütün sinsice argümanlarını çürütmüş ve partimizde proleter kararlılık ve entelektüel istikrarsızlık şeklinde iki eğilimin ortaya çıktığını göstermişti. Bu broşürü okuyan yoldaşlarımız tartışmalarda Menşeviklere pabuç bırakmıyordu. Ne kadar uğraşırlarsa

uğraşsınlar her saldırı mantıklı bir argümana dayanan bir cevapla boşa düşürülüyordu. Broşür hepimize çok yardımcı olmuştu. Bu broşürü o kadar çok okudum ki her satırını ezberledim. “Karga bir gül bulunca bülbül olmaz,” en sevdiğim sözlerden biri olmuştu. Stalin’in yanında bu sözü her söylediğimde gülüyordu.

Akciğer tüberkülozundan ölecek olan Saşamız namı diğer Aleksandr Tslukidze de broşürü okumuş ve çok önemli bulmuştu. Tslukidze, Gürcistan’ın en önemli Marksistlerinden biriydi. Sadece otokrasiye karşı değil, onu kendi saflarına çekmek için bir çok girişimde bulunan Milliyetçi Menşeviklere karşı da uzlaşmaz bir savaşçıydı.

Menşevikler “Saşa sen bir Gürcüsün, knez soyundan geliyorsun! Nasıl olur da haklarımızı ihlal eden Rusları ve Ermenileri desteklersin,” dediklerinde:

“Onlar Gürcülerin değil bütün uluslardan burjuvaların haklarını ihlal ediyorlar,” diye cevap veriyordu.

Menşevikler bir yandan Saşa’nın knez kökenini okşayarak kendi yanlarına çekmeye çalışıyor, öte yandan da bu durumu onu halkın gözünde karalamak için kullanıyordu. İşçilere:

“Ne kadar da safsınız, Knez Tsukidze’nin sizin çıkarlarınız için savaştığına mı inanıyorsunuz?” diyorlardı.

İşçiler, insanları kökenlerine değil eylemlerine göre değerlendirmeyi bildiklerinden Saşa’ya güveniyorlardı. Lenin, bir generalin⁶⁶ oğlu olsa bundan ne çıkar?

Saşa, Tiflis’te Soleno Gölünde düzenlenen ilk 1 Mayıs kutlaması da dâhil birçok konuda Josef’e yardımcı olmuştu. Ayrıca 1902 yılında Batum’da da çok şey yapmıştı.

Stalin, Saşa’nın öldüğünü öğrendiğinde:

66) Lenin’in babası İlya Nikoleyeviç Ulyanov konumu, askeri hiyerarşide Tüm-generallik rütbesine tekabül eden 4. Sınıf bir sivil memurdu.

“Yoldaş Tsulukidze’yi hiçbir çar için yapılmamış şerefli bir törenle son yolculuğuna uğurlayacağız,” demişti. “Yitirdiğimiz yoldaşlarımızı nasıl uğurladığımızı herkes görsün.”

Saşa, Kutaisi’de ölmüştü fakat cenaze töreni doğum yeri olan Honi’de yapıldı. Saşa’nın tabutunun mezarlığa kadar omuzlar üzerinde taşınmasına karar verilmişti. Cenaze törenine bütün Kafkasya’dan yoldaşlar katılmıştı. Kutaisi’de siyasi hava çok gergindi, ayaklanma çıkması için bir kıvılcım yeterliydi. Valinin yerine ikamet eden vali yardımcısı Kalaçev, akıllıca davranıp polise cenaze törenine hiçbir şekilde müdahale etmemesini emretmişti. Kaldı ki polisin de böyle bir niyeti zaten yoktu. O zamana kadar herkes kenetlenmiş, proleter kitlelerin neler yapabileceğini öğrenmişti.

Tören günü sabah erkenden sağanak bir yağmur başlamıştı ama bu planlarımızda bir değişikliğe neden olmadı. Cenaze töreni kararlaştırılan saatte, 9.00’da başladı ve planlandığı gibi devam etti. Tabut omuzlarda taşınıyor, *İşçi Mar-seillaise* ve diğer devrimci marşlar okunuyor, cenaze alayı zaman zaman durarak Saşa anısına konuşmalar yapılıyordu. Kesin sayı vermem zor olsa da yoldaşlarla gözlemlerimize dayanarak Kutaisi’de Saşa’nın tabutunu elli bin kişinin uğurladığına, Honi’de ise otuz bin kişinin yürüdüğüne karar vermiştik. Kitle sloganlar atıyordu: “Kahrolsun otokrasi! Yaşasın Sosyalizm!” Aranır durumda olan Stalin ve diğer yoldaşlar da kitle ile birlikte yürümüştü. Stalin, Kutaisi ve Honi’de iki konuşma yaptı. Saşa’nın yaşamı ve yaptıkları ile ilgili etkileyici konuşmalarını dinleyen insanlar gözyaşlarını tutamıyordu.

“Doktorlar, Sandro yoldaşa kendine dikkat etmesini tavsiye ediyordu. O ise toplumsal mutluluğu ve devrimi yakınlaştırmak için bütün gücüyle çalışıyordu. Yoldaşlar, bizi prangalarımızdan kurtaracak ve özgürleştirecek yegâne şey devrimdir.

Sizi mücadeleden alıkoymaya çalışan hainlere kulak verme-
yin. Yaşasın Devrim! Yaşasın Sosyalizm! Kahrolsun otokrasi!”

Stalin iki konuşmasını da bu sözlerle bitirmişti.

Stalin bana tören sırasında çok önemli bir görev vermişti. Saşa'nın cenazesine katılanların güvenliğini sağlayacak sa-
vaşçı birliğini yönetecektim. Ben revolverimi kimseye sezdir-
meden taşımaya alışkındım ama bazı yoldaşların üzerlerin-
deki mavzerleri kıyafetleriyle gizlemeleri mümkün değildi.
Polis bu yoldaşlarımızı görmesine rağmen arkasını dönüyordu.
Polis, Stalin ve aranır durumdaki diğer yoldaşlarımızı da
gördü ancak birini bile yakalamak için girişimde bulunmadı.
Polisler o gün heykel gibiydi; kör, sağır ve hareketsiz.

Saşa'nın cenaze töreninde ikircikli bir duyguya kapılmış-
tım. Şahsi olarak tanıdığım ve çok saygı duyduğum bir yol-
daşı yitirdiğimiz için kederliydim ama cenaze töreninin gör-
keminden dolayı da mutluydum. Halk geleneğine göre Saşa'yı
tanıyanlar onu anmak için akşam toplandılar.

Stalin “Zafer kazandığımızda Tiflişe kesinlikle Saşa'nın bir
heykelini dikeceğiz”⁶⁷ dedi.

Stalin, bu sözü zaferimize sayılı günler kalmış gibi bir
edayla söylemişti. Aramızda kimsenin zaferimizden şüphesi
yoktu fakat hiçbirimiz bundan Stalin kadar emin değildik.

Kafkasya'yı temsilen Japaridze ve Tshakaya'nın katıldığı
üçüncü kongre⁶⁸ hepimiz için uzun süredir aşikâr olan şeyleri
resmen teyit etmişti. Bunlardan biri de “Çarlığı devirmenin ye-
gâne yolu genel silahlı halk ayaklanmasıdır!” kararıydı. Stalin bu
karar üzerine Çiatura ve Kutaisi'de silahlı işçi birlikleri kurmaya

67) Heykeltraş Silovana Kakabadze tarafından hazırlanan Aleksandr Tsulukidze
anıtı 1949 yılında Tiflişe dikildi.

68) RSDİP III. Kongresi 1905 yılında 12 (25) Nisan- 23 Nisan (10 Mayıs) tar-
ihleri arasında Londra'da yapıldı. Menşevikler bu kongreyi “Bolşevik hizip bu-
luşması” olarak adlandırdılar.

başladı. Bu birlikler normal savaşı birliklerden daha iyi ve daha ağır silahlar kullanmalarıyla ve düzenli olarak askeri eğitim yapmalarıyla ayrılıyordu. Stalin'in Çiatura'daki sağ kolu, kararlı bir Marksist, illegalite ve örgütlenmede oldukça becerikli biri olan Miho Davitavşili'ydi.

Silah depomuz Miho sayesinde polisten kurtarılmıştı. Polisin baskın yapmaya hazırlandığı haberini alan Miho, deponun yerini birkaç saat içinde değiştirmişti. Birkaç yoldaşla birlikte illegal matbaaların ihtiyacını karşılayanın yanında silah teminiyle de ilgileniyordum. O dönem evde değil trenlerde yaşıyorduk. Tiflis'ten ayrıldığımızda uzun süre geri dönemi-yorduk. Dikkat çekmemek için silah ve matbaa gereçlerinin sevkiyatını yavaş yavaş yapmamız gerekiyordu. Ayaklanma hazırlığından haberdar olan jandarmalar demiryolunda çok dikkatli davranıyordu.

Her zaman kullandığımız yollardan ihtiyaç duyduğumuz kadar silah taşıyamayacağımız zaman gelince Josef:

"Eğer yurt dışından ya da başka bölgelerden silah getiremiyorsak yapacak tek şeyimiz kalıyor, onu bulduğumuz yerde temin etmek," dedi.

Bu, yoldaşlar arasında "meseleye Stalince yaklaşmak" dediğimiz şeyin bir örneğiydi. Başkası "Silahımız yetersizse ayaklanmayı erteleyelim" ya da "Yurtdışındaki yoldaşlara bize daha fazla silah göndermelerini söyleyin" diyebilirdi. Bu, Stalin'in tarzı değildi, onun prensibi daima "nasıl olması gerekiyorsa öyle yapmalısın!" olmuştur.

Polis karakollarındaki silahları almaya karar verdik. İlk karakol baskınının başında ben olacaktım. Havaya doğru yapılan birkaç ateş "yiğit" muhafızları öylesine korkutmuştu ki silahlarını hemen yere bıraktılar, böylece silahları elimizi kolumuzu sallayarak alıp çıktık. Benzer şekilde birkaç karakolu daha silahsızlandırdık.

“Güzel,” dedi Stalin. “Fakat yeterli değil. Eğer Kutaisi cephaneliğindeki silahları alabilirsek iyi olur. Orada yaklaşık iki bin tüfek olduğu söyleniyor.”

İki bin! Bu kadar silah bir alayı bile silahlandırmaya yeter!

Cephanelik herhangi bir polis karakolundan çok daha iyi korunuyordu bu yüzden silahları zor yoluyla ele geçirmemiz mümkün görünmüyordu. Başka bir yol bulmamız gerekiyordu. Stalin, eylül ayında aralarında Miho Boçoridze’nin teyzesi Babe Loşadze’nin de bulunduğu birkaç yoldaşla birlikte Kutaisi’ye geçti. Babe teyze, kendisini davamıza adanmış biriydi, dış görünüşü tamamen burjuvalara benzediğinden kimse- nin dikkatini çekmeden birçok işimizi çözüyordu. Babe teyze cephaneliğin karşısında bir ev kiralayarak yerleşti. Stalin yönetimindeki yoldaşlar da evin altından cephaneliğe tünel kazmaya başladılar. Stalin, cephaneliğin planını, muhafızların değişim saatini ve operasyonun başarıyla gerçekleştirilmesi için gerekli olan diğer her türlü bilgiyi elde etmişti. Ancak silahların alınması öngöremediğimiz bir nedenden ötürü başarısızlığa uğradı. Cephaneliğin bulunduğu bölgede toprak çok gevşekti bu yüzden yer altı sularının aşındırdığı tünelde sürekli çöküntüler oluyordu. Yoldaşlar tüneli tahtalarla güçlendirmeye çalıştılsa da bunun bir faydası olmadı. Tüneli devam ettirmenin mümkün olmadığı anlaşıncı başka bir plan yapmak gerekmişti. Savaşçı grup üyelerinden Patsiya Galdava ise ısrarla tünele devam etmemiz gerektiğini söylüyor ama bunu nasıl yapacağımızı gösteremiyordu.

Stalin “Bazı risklerin alınması mantıklıdır ancak bazı riskleri almak mantıksızlıktır. Unutma her şeyi mutlak bir gizlilik içinde yapmalıyız. Bu yüzden yukardan çöküntü olmamalı ve silahları hızlıca çıkarabilmemiz için tünel güvenilir olmalı. Fakat gördüğün gibi bu mümkün değil, o yüzden silahları almanın başka bir yolunu bulacağız” dedi.

Hepimiz girişimimizin başarısız olmasına çok üzölmüş-tük. Başaracağımızdan o kadar umutluyduk ki! Tüfekleri saklayacağımız yeri bile hazırlamıştık. Toprağın böyle çıkacağı kimin aklına gelirdi! Hayatım boyunca tünellerde birçok zorlukla karşılaştım ama genelde tersi olurdu, kazar kazar ve sert bir kayaya denk gelirdik. Hiçbirimiz toprağın yumuşak olmasının engel olabileceğini düşünemedik.

Yoldaşlarımızın yüzüne nasıl bakacaktık? İki bin tüfeğı kendilerine vereceğimizi söylemişdik. Lanet cephaneliğı tek başıma basmaya bile hazırdım! Bu kadar utanmaktansa ölmek daha iyiydi. Josef'e bundan bahsettiğimde gülererek:

“Şakacı biri olduğunu biliyorum Kamocuğum, fakat bugüne kadar böylesi bir şaka yapmamıştın. Seni öldürdüklerinde artık utanmadığın için her şey yoluna girecek öyle mi? Tüfekleri de senin yerine başkası alacak? Bir Bolşevik gibi değil liseli bir genç kız gibi davranıyorsun!” dedi.

Bu sözler karşısında çok utanmıştım ama bu defaki utançım yararlıydı. Aptallık ettiğimin farkına varmıştım. Bu aptalcaca düşünceleri aklımdan atıp işe odaklanmalıyım.

“Eğer cephanedeki silahları alamadıysak o zaman başka yerden alırız.” Stalin bunu o kadar sakince söylemişti ki, sanki silahlardan değil de cevizli sucuktan söz ediyordu. Yerel Tugay için yakında bir sevkiyat olacak. Orada cephanelikten almayı umduğumuzdan daha fazla tüfek var. Yaklaşık üç bin tane ve onları almak daha kolay olacak, toprağı kazmak zorunda da kalmayacağız.”

“Daha mı kolay?” diye şaşkınlığımı belirttim. Liman, cephanelikten daha kötü korunmuyordu hatta daha iyi korunduğunu bile söyleyebilirim.

O yıl çalışmalarım nedeniyle Poti'ye sıklıkla gidiyordum. Yerel örgüt çok aktif çalışıyordu, yoldaşlarımız oldukça sağ-

lamdı. Kentte işçi hareketinin baş göstermesiyle birlikte liman güvenliğinin arttırıldığı dikkatimi çekmişti. Üçlü bir güvenlik vardı; polis, asker ve bekçiler. Stalin'in önerisiyle birlikte aklımdan limandaki eylem için ne kadar çok insana ihtiyaç duyduğumuzu hesaplamıştım. Bu, bir çanta dolusu parayı alıp kaybolduğumuz kamulaştırmalara benzemiyordu. Üç bin tüfek, bu da yığınla sandık demek. Gençliğimde Rusça "yığınla" sözcüğünün "vay me"den⁶⁹ türediğini düşünürdüm. Tüm gücümüzü toplayıp limanı ele geçirsek dahi tüfekleri rahatça çıkarabileceğimiz kadar tutmak zordu. Kesinlikle peşimize düşeceklerdi, bu kadar ağır bir yükte ne kadar uzağa gidebilirdik? Tüfekleri demir yolunda almak da mümkün değildi. Böylesi olağanüstü bir zamanda jandarma bütün gücünü bu değerli yükü korumaya verecekti.

Bütün bu düşüncelerimi Josef'e açtım. Başını sallayarak: "Evet, doğru söylüyorsun" dedi ve ardından ekledi. "Senin sorunun Kamocuğum bir mal sahibi gibi düşünmen. Bu açıdan bakınca haklısın. Ancak olaya daha geniş bakmaya çalış. Eğer tüfekleri liman ya da demiryolundan alamıyorsan, nerede alabiliriz?"

"Denizde mi?"

"Evet! Poti'li yoldaşlar iyi bir plan yapmışlar ve bizden kendilerine yardım etmemizi istiyorlar. Sana ve yiğit adamlarına ihtiyaçları var. Gemi, Poti'ye yaklaştığında yoldaşlar motorunu bozacaklar ve gemi durmak zorunda kalacak. Senin görevin limana gidip çok büyük olmayan bir yelkenliyle gemiye yanaşıp tüfekleri alıp kıyıya çıkarmak ve hazırlanan depoya götürmek. Denizde yeterince zamanın olacak."

Planı yapanın kendisi olduğunu anlamıştım. O an bir kez daha Stalin'in aklına ve öngörüsüne hayran kalmıştım. Cepha-

69) Burada Rusça yığın "uyma" sözcüğüyle Gürcücede acıma, üzüntü ünlemi olarak kullanılan "Vay me" arasında sesletim benzerliğine vurgu yapılmakta.

nelikle meşgulken, diğer silah kaynaklarıyla ilgili bilgi toplayıp sorun çıkınca ilk planı değiştirmişti. Hiç abartmadan Kafkas Bolşeviklerinin başarılarında Stalin'in çok büyük payı olduğunu söylemeliyim. Hapishanedeyken bile bize yardım edecek, başarısız olduğumuzda bize destek verecek ve neyi nasıl yapmamız gerektiğini gösterecek, bilgisiyle güven veren bir yöneticimiz olduğunu hissederdik. Başka yerlerdeki yoldaşlarımızın yaptıklarını küçümsemek gibi bir niyetim yok, hepimiz devrim için çok şey yaptık ve hepimiz çalışmalarımızda çeşitli zorluklara göğüs gerdik. Ancak otokrasinin ve Menşeviklerin ustaca oynadıkları ulusal çelişkilerin üstesinden gelmek zorunda olduğumuz Kafkasya'da çalışmanın kendine özgü zorlukları olduğunu belirtmeliyim. Nihayetinde biz kazandık, bunu sadece adanmışlığımız sayesinde değil, ihtiyacımız olduğu her an neyi nasıl yapacağımızı gösteren Stalin sayesinde de başardık. Şimdi Kafkasya'da devrimin zaferinin Maharadze⁷⁰ ve Knunyants⁷¹ yoldaşlar sayesinde gerçekleştiğini duyunca kendimi gülmekten alamıyorum. Bu yoldaşlarımızın da devrim için çok şey yaptığına şüphe yok. Yoldaş Knunyants gerçek baş eğmez bir devrimciydi. Çarın cellatları ondan öylesine korkuyorlardı ki hapishanede öldürdüler. Yoldaş Maharedze, Gürcistan Devrim Komitesi'nin başkanı olarak yeteneklerini gösterdi. Ancak devrime yaptıkları katkı Stalin'inkiyle kıyaslanamaz. Bolşevikler objektif olmalı.

Poti'de her şey yolunda gitti. Tüfekler Imeretino-Mingrelian Komitesi⁷²'ne teslim edildi.

70) Filipp İyeseyeviç Maharadze (1868-1941)- Gürcü devrimci, Bolşevik. RS-DİP Kafkasya Birliği kurucularından. 1921 Şubat-Temmuz arasında Gürcistan Devrim Komitesi başkanı. Temmuz 1938'den Aralık 1941'e kadar Gürcistan SSC Yüksek Sovyeti başkanlığı yaptı.

71) Bogdan Mirzajanoviç Knunyats (1878-1911)- Ermeni devrimci, Bolşevik. RSDİP Kafkasya Birliği kurucularından. Mayıs 1911'de Bakü'de Bayıl Hapishanesinde öldü.

72) Kutaisi Guberniyasında bulunan parti örgütlerinin tek merkezden idare edilmesi için Stalin'in inisiyatifile kurulan yeraltı örgütü.

Menşevikler ve Menşevizmden çokça söz ettiğim düşünülebilir. Yoldaş Şaumyan'ın deyimiyle bu "virüs" Kafkasya'da oldukça sinir bozuyor ve engel oluyordu. Bunu nasıl yaptıklarını zaten yazdım. 1905 yılında silahlı ayaklanmaya hazırlanırken bir yandan da halkı aldatmak için ellerinden geleni yapan Menşeviklerle mücadele etmek zorundaydık. Militanları hazırlamaya ek olarak bir de propagandacılar yetiştirmek zorunda kaldık, başta Stalin olmak üzere hepimiz Menşeviklerle yapılan tartışmalar nedeniyle çalışmalarımızdan geri kaldık. Bu tartışmalardan kaçınmamız mümkün değildi aksi halde Menşeviklerin halkın geri unsurlarını uzlaşmacılık zehriyle sersemleştirmelerine izin vermiş olurduk. Dürüst olmak gerekirse -ki bu konuda birçok yoldaşımızın benden farklı düşündüğünü biliyorum- Menşevikler engel olmak yerine bizimle hareket etseydi devrim 1905 yılında zafere ulaşabilirdi. Fakat onlar engel olmayı tercih ettiler. Çar ölümüne korkup kendini aklamaktan başka bir işe yaramayan Ekim Manifestosunu yayımlayınca, Menşevikler hemen "Zafer" ve "Otokrasi son buldu" naraları atarak artık mücadeleyi durdurmamız gerektiğini öne sürdüler. Okuma yazma bilmeyen insanlar "manifesto", "duma", "özgürlük" sözlerini duyduklarında, otokrasinin gerçekten son bulduğunu, onu bizzat çarın ortadan kaldırdığını düşündüler. Tabi ki böyle bir şey söz konusu değildi! Otokrasinin bir yere gitmediğini, sadece anayasal monarşi maskesiyle gizlendiğini, gerçek bir zaferden söz etmek için işçilerin iktidarını kurmamız gerektiğini açıklamalıydık.

Tiflis'te Noy Ramişvili'nin bizzat katılarak "onurlandırdığı" bir miting yapıldığını hatırlıyorum. Konuşmasına şöyle başlamıştı:

"Sizi zaferinizden dolayı kutluyorum yoldaşlar! Biz kazandık! Uğruna mücadele ettiğimiz özgürlüğü aldık! Silahlarımızı zı indirmenin vakti geldi!"

Bu minvalde devam eden uzun bir konuşma yaptı. Miting bir hayli kalabalıktı, yaklaşık yirmi bin kişi katılmıştı. Kalabalığın çoğundan “Ura!” sesleri yükseliyor, Ramişvili ve diğer Menşevikler ise onlara alkışlarla karşılık veriyordu. Menşeviklerin konuşması bitince kürsüye Stalin çıktı. Menşeviklerin uzun laf kalabalığının aksine kısa ve net konuşmuştu.

“Tıpkı tiyatroya gelmiş gibisiniz, neyi alkışladığınızı bilmeden sürekli alkış tutuyorsunuz. Size ne anlattıklarını dinleyin! Düşünün! Bir devrimciyle haini birbirinden ayırt etmeyi öğrenin! ‘Kahrolsun silahlar’ demek aslında ‘Kahrolsun devrim’ demektir. Çünkü silahsız hiçbir devrim zafere ulaşamaz. ‘Kahrolsun silahlar’ diyen birisi devrimci değil, devrimin düşmanıdır. Çar Petersburg’da, valisi Tiflis’te oturduğu sürece otokrasi ortadan kalkmamış demektir. Otokrasi kendi kendine ortadan kalkmaz, onu silahlı bir ayaklanmayla devirmemiz gerekiyor. Zafer için neye ihtiyacımız olduğunu biliyor musunuz? Silah, yine silah, daha fazla silah!”

Mitingde artık Menşeviklerin anlatacakları bir şey kalmamıştı.

O zaman Menşeviklerle sadece biçimsel olarak aynı parti içindeydik, parti gerçekte ikiye bölünmüştü. Daha doğrusu artık birbirimize düşmandık, sadece sert tartışmalar yapmak için bir araya geliyorduk. Ekim Manifestosu’nun yayınlanmasından sonra Menşevikler, sosyalizm davasını kesin biçimde satarak çarın uşaklığını üstlendiler. Öyle ki, Kasım 1905’te Tiflis’te toplanacak parti konferansının yapılacağı yeri öğrenerek polise vermişlerdi. Polis içindeki muhbirlerimizden bunu öğrenince konferansın yerini değiştirmek zorunda kaldık.

“Polis içindeki muhbirlerimiz” ifadesini okuyan ve mesele-ye vakıf olmayan kimi insanlar, polis içinde vicdanlarının se-

sine kulak vererek, bize sempati duyarak, yardım eden kişiler olduğu gibi bir düşünceye kapılabilir. Hayır! Eğer bir insanda vicdan varsa polis olmaz! Eğer bir polisin ansızın vicdanı uyanırsa, yapacağı ilk iş bu köpekçe hizmetten ayrılmak olurdu. Hayır, polis içindeki tüm muhbirlerimiz bizimle para için çalışıyorlardı. Biz onlara ödeme yapardık onlar da bize bilgi verirdi. Her muhbir bizden aylık ödeme alır, özel bilgiler için ise ayrıca ödeme yapardık. Ayaklanma sırasında dahi polis içerisinden bilgi almaya devam ediyorduk. Bu topluluk için para, yemin ve sadakatin yerini almıştı.

Ayaklanma başladığında hepimiz tarifsiz bir sevinç yaşadık. Nihayet, hayalimiz gerçek oluyordu. Yıllardır beklediğimiz o an gelmişti! Stalin'in benimle önemli bir konu görüşeceği söylendiğinde bunun askeri bir görevle ilgili olacağından emindim. Fakat Stalin: "*Kavkazski Paboçi Listok'u*⁷³ basmak için acilen yeni bir matbaaya daha ihtiyacımız var. Mücadelemizi anlatacak günlük bir gazete çıkarmalıyız," dedi.

Aklımda Sololaki Velyaminovski sokağında uygun bir ev vardı. Baskı makinesi ve ihtiyacımız olan diğer malzemeleri kendi matbaası olan sempatizanımız Kutateldze'den almıştık. Vicdanlarının bize yardım etmeye teşvik ettiği böyle birkaç kapitalist vardı.

Aralık 1905'te yaralanıp tutuklanmış ve Metehi'ye kapatılmışım⁷⁴. O dönem Metehi'de hayal bile edilemeyecek şeyler

73) Kafkasya'da günlük yayın yapan ilk Bolşevik yayın. RSDİP Kafkasya Birlik Komitesi yayın organı. Stalin ve Şaumyan'ın yönetiminde Tiflis'te 3 Aralık-27 Aralık tarihleri arasında Rusça yayımlandı. Gazetetin günlük tirajı 15-17 bin arasındaydı.

74) Kazaklarla yaşanan çatışmada savaşçı işçi müfrezesini yöneten Kamo beş yerinden yaralandı ve baygın şekilde yakalandı. Kendine geldiğinde başındaki kazakların onun kaderi üzerine tartıştıklarını gördü. Asinin burnunu mu kesmeli yoksa onu oracıkta öldürmeli mi? Kamo burnunun kesilmesindense ölmeyi tercih ederdi çünkü kesik bir burnla illegal çalışma yürütmesi mümkün değildi. Neyse ki Kazaklar, yakalandığında köylü kılığına girmiş olan Kamo'yu polise teslim etmeye karar verdiler (İ.G. Kapanadze'nin notu).

oluyordu. Hücrelere o kadar çok insan koymuşlardı ki oturmak için bile yer bulamıyorduk. Gardiyanlar devrim korkusuyla mümkün olan her türlü zulmü yaptılar. Dışarda beni bekleyen bir sürü iş var, bir an önce firar etmeliyim. Ayaklanma amacına ulaşmamıştı ama bu her şeyin bittiği anlamına gelmiyordu. 1905 Ayaklanmasının “Ekim Devriminin Provası” olarak nitelendirilmesinden pek hazzetmiyorum. Yaptığımız şey bir prova değildi, zafer için var gücümüzle savaşmıştık.

Hapishaneye girdikten üç gün sonra yanıma genç bir Gürcü geldi.

“Benim adım Sandro Şanşiaşvili” dedi. “Eczacı Rudadze’nin öğrencisiyim. Dışarı çıkmak için benim adımlı kullanabilirsiniz. Beni tesadüfen tutukladılar, polisin elinde beni uzun süre tutacak bir şey yok.”

Hapishanelerde daima çok sayıda provokatör olduğun-

Sandro Ilyiç Şanşiaşvili

nu bildiğimden temkinli davrandım. “Neden söz ettiğinizi anlamıyorum Bay Şanşiaşvili” dedim. “Beni siz olmadan da serbest bırakmak zorundalar çünkü yanlışlıkla tutuklandım. Evime giderken bir anda ortaya çıkan Kazaklar beni yakaladılar. Benim hiçbir suçum yok, yakında onlar da bunu anlayıp beni bırakacaklardır.”

Şanşiaşvili neden böyle davrandığımı anlayarak gülümsedi.

“Ayrıca Josef Cugaşvili’nin size selamları var” dedi ve beni provokatör olmadığına ikna etmek için benzer bazı şeyler söyledi.

Josef, RSDİP’in Tüm Rusya Konferansının yapıldığı ve Lenin’le tanıştığı Tammerfros’dan henüz dönmüştü. Tutuklandığımı öğrenince beni özgürleştirmek için düşünmeye başlamış, sonuçta mümkün olan tek yolun bu olduğuna karar vermişti. O dönem Metehi’den firar etmek neredeyse imkânsızdı. Hapishanenin güvenliği artırılmış ve birçok yeni önlem alınmıştı. Metehi’nin devrimciler arasında kötü bir şöhreti vardı. Tutsaklara ateş etmek için fırsat kolluyorlardı ve gururla “Bizi başka yerlerle karıştırmayın, biz sertiz, burada laubali olmayacaksınız!” diyorlardı. Lado ve birçok yoldaşımız burada öldürülmüştü. Stalin, başıma bir şey geleceğinden korkarak böyle bir değişiklik yapmanın en doğrusu olacağına karar vermişti.

Şanşiasvili adıyla sorgulara girdim ve itinayla bir budala

Vladimir (Lado)
Zaharyevich Ketsoveli

rolü oynadım. Tutuklandığımda gerçek adımlı vermemiş, Petros Ovnanyan olduğumu söylemişim. Ben hapishaneden çıkana kadar Sandro Şanşiasvili bu adı kullandı. Kısa süre önce kendisiyle buluştuk ve Metehi’de yaşadıklarımızı yâd ettik.

Sandro Şanşiasvili adını kullanarak Şubat 1906’da hapishaneden çıktım. Serbest bırakıldığım esnada bir sorun çıktı. Hapisha-

neden çıkarken yanıma bir polis memuru verdiler ve beni Şanşiaşvili'nin kayıtlı olduğu karakola kadar götürmesini istediler. "Benim" kimliğim, yani Sandro'nun kimliği de polise verildi. Sanki bilinçli olarak yanıma güçlü kuvvetli ve genç bir polis vermişlerdi. Onu bir yumrukta yere seremeyeceğimi anlamıştım. Ayrıca kendimi de çok iyi hissetmiyordum. Dolayısıyla ona saldırmam başarısızlık demekti. Tiflis'te güpegündüz, sokaklar polis ve Kazaklarla doluyken kısa süre içinde polisin yardımına gelirlerdi. Bir kurnazlık yapmak zorundaydım. Başımı iki elimin arasına alıp ağlamaya başladım.

"Vah vah, ne utanç, insanlar beni Tiflis'in göbeğinde polisin götürdüğünü görürlerse ne düşünürler? Ninomun ailesi ne der? 'Aman aman kızım' diyecekler 'Bize böyle bir adam lazım değil sana başka bir damat adayı buluruz! Ne utanç!' Ne yapayım kendimi boğmaktan başka seçeneğim yok! Suçsuz yere tutukladınız şimdi de tüm şehirde gezdirerek beni utandırıyor sunuz!" dedim.

Yakınmalarına bir de mavilik⁷⁵ ekleyince polisi ikna etmiştim. Doğrusu onu asıl etkileyen şeyin eline tutuşturduğum mavilik olduğunu söylemeliyim. Hapishaneden çıkmadan önce yoldaşlar para ayarlamıştı. Sonunda polisle anlaştık, ben bir araba kiralayıp karakola onunla gidecektim, o ise tramvayla gidecekti. Polis, kimliğim kendisinde olduğu için kaçacağımdan şüphelenmemişti. Ayrıca tahliye olmuş biri neden kaçsın ki? Sandro ile birbirimize biraz benziyorduk ama karakola gidip durumu riske atamazdım. Polis bir araba durdurdu, plakasını not etti ve sürücüyü beni karakola götürmesini emretti. Arabadan çıkmak için çok iyi bildiğim eski bir numarayı kullandım. Bir dönüş esnasında sürücü hiçbir şey anlamadan arabadan atladım. Sürücü habersiz de

75) Beş rublelik banknot.

olsa kurtulmama yardımcı olduğu için koltuğuna bir ruble bıraktım. O dönem ayaklanma sırasında tutuklanan birçok yoldaşımız da çeşitli hapisanelerden firar etmişti. Hapiste kalacak zaman değildi, bir an önce çalışmalara dönmemiz gerekiyordu.

“Rusya proletaryası ezilmedi sadece güç biriktirmek için bir süreliğine geri çekildi ve yeni görkemli savaşlara hazırlanıyor.” Stalin, 1905 olaylarını böyle özetlemişti.

Yeni Savaşlara Hazırlık

Firarımın ertesi günü Stalin’le Didube’de⁷⁶ hipodromda buluştuk. Burası gizli buluşmalar için kullandığımız güvenli birkaç yerden biriydi. Silahlı ayaklanmanın bastırılmasının ardından yoğun bir polis terörü başlamıştı. Stalin ve diğer yöneticilerin başına, ölü ya da diri büyük paralar koyulmuştu. Polis birkaç defa Galiaşvili adında bir adamı durdurup belgelerini kontrol ettikten sonra serbest bırakmıştı çünkü herhangi bir sorun yoktu. Ayrıca Galiaşvili’nin davranışları da oldukça sakin ve doğaldı. Tabi ki aptal polisler karşılarındaki kişinin Galiaşvili değil Cugaşvili olduğunu bilmiyordu. İlle-gal birinin polislerle konuşurken sakin olmasının ne kadar önemli olduğunu bizzat kendi deneyimlerimden biliyorum. Stalin bu konuda oldukça maharetliydi.

“Şimdilik zafer kazanamadığımız için üzgünüm” dedi Stalin. “Çarın tahtını yeterince güçlü sallamadık, halkla ilişkileri iyi kuramadık. Askerlerin namlularını komutanlarına çevirmeleri için gözlerini açamadık ve daha birçok şeyi yapmakta yetersiz kaldık. Yapacak bir şey yok, hatalarımızdan ders çıkarıp bir sonraki ayaklanmayı kesinlikle zaferle sonuçlandıracacağız.”

76) Tiflis’te bir kenar mahallesi.

Yoldaşlardan, Stalin'in o günlerde birçok yoldaşımızla konuşup onları zaferimizin kaçınılmazlığı konusunda motive ettiğini öğrendim. Bu desteğin anlamı büyüktü. Halk, devrim davasının ezilmediğini, partinin çalışmaya devam ettiğini anlamalıydı. Evet, Menşeviklerin tek derdi Duma seçimleri ve tamamen otokrasinin hizmetine girmekken biz devrim için çalışıyorduk. Stalin o günkü görüşmemizde:

“Savaş sadece Japonlarla sınırlı kalmayacak. Emperyalistler arasında büyük bir savaş yaklaşıyor” demişti. “Dünya onlar için küçülmeye başladı, bu yüzden rakiplerinin egemenliğinde bulunan toprakları ele geçirmek istiyorlar. Çok yakında İngiltere ve Fransa, Almanya ve Avusturya-Macaristan'a karşı savaş açacaktır. Rusya'nın hangi tarafta yer alacağı belli değil fakat bizim için bunun bir önemi yok. Önemli olan bu savaşın otokrasinin sonunu getirecek olması.” O zaman hiçbirimiz dünya savaşı üzerine ciddi ciddi düşünmüyorduk ama Stalin çok öncesinde savaşın gelmekte olduğunu öngörmüştü.

“Savaşa hazırlıklı olmalıyız Kamo. Bunun için de her şeyden önce paraya ihtiyacımız var. Hem de çok paraya! Aralık ayında parti konferansına katılmak için Tammerfors'daydım ve Lenin'le tanıştım. Benden parti ihtiyaçları için en kısa süre içinde yüz bin ruble istedi.”

Uzun zamandır bankalarda, postane ve hazine, beni büyük para sevkiyatlarından haberdar eden bağlantılarım vardı. Kamulaştırma için en uygun zaman sevkiyattır. Güvenlik sayısı ne kadar çok olursa olsun bir bankadakiyle kıyaslanamaz, ayrıca bir vagonun kapısını açmak, banka kasasına göre daha kolaydır. Gerekli bilgiyi toplamam iki haftamı aldı. Sonrasında, Kutaisi ve Kojori istikametinde iki kamulaştırma için hazırlıklara başladım. Her iki eylemde başarıyla tamamlandı yalnız beklediğim tutardan yaklaşık kırk bin ruble daha az para almıştık. Altmış bin yeterli değildi ve kısa süre içe-

risinde eksik kısmı tamamlayacağımız başka bir sevkiyat da yoktu. Bu yüzden Tiflis'te yoldaşlarla beraber birkaç küçük kamulaştırma yapmak zorunda kaldık. Polis o sırada tetikte olduğundan yaptığımız iş çok tehlikeliydi. Polisi şaşırtmak için bütün kamulaştırmaları aynı gün, art arda yapmaya karar verdik. Knez Gelovin kılığına girerek (Bu Gelovinler pazara dadanan köpekler kadar çoktular ve şimdi benimle birlikte bir tane daha peyda olmuştu) savaş grubum için geçici bir sığınak haline gelen lüks bir daire kiralamıştım. Kadın yoldaşlarımız hizmetçi rolündeydiler, erkek yoldaşlar ise prensin alem arkadaşları gibi davranıyorlardı. Şüphe çekmemek için rolümüze uygun davranıyorduk; geceleri alem yapıyor, kavga ediyor ve bağıra çağıra şarkı söylüyorduk. Ev sahibi bizi uyarmak için kapıya geldiğinde önce kulağını kesmekle tehdit ettim, ardından masaya davet ettim ve birlikte kadeh kaldırdık. Tam bir knez gibi davranıyordum. İnsanın çok fazla dikkat çekmesi, hiç çekmemesi ile aynı şeydir.

Belirlenen gün kamulaştırmalarımıza Erivan Meydanı'ndaki şehir tefecisinin kasasıyla başlayıp, kredi kurumunun kasasıyla bitirerek bütün Tiflis'i sallamıştık. Her kamulaştırma arasında kırk dakika ile bir saat arasında bir zaman geçmişti. Toplam yetmiş iki bin ruble almıştık. Akşam Knez Genovani dairesinde, Knez Tsukşdze (yardımcım Yeliso Lomidze o sırada bu adı kullanıyordu) onuruna bir ziyafet verdi. Knezler sabah birbirini uğurlamak için gara gittiler. Prens Tsulukidze Kutaisi'deki evine, Knez Gelovin ise Petersburg'a gidiyordu. Etrafları, dostları ve neşeli kızlarla çevrili olan knezler kimse'nin dikkatini çekmedi.

Paraları sorunsuz şekilde Finlandiya'ya kadar götürdüm, orada Lenin'le tanıştım ve ardından Tiflise geri döndüm. Lenin'le tanışmak beni çok etkilemişti. Adını çokça duymuş, makalelerini okumuş, düşünme biçimine hayran kalmıştım. Bu büyük insan karşımda oturmuş benimle bir yoldaş sıcaklı-

ğıyla konuşuyordu. Çay içip birçok konu hakkında konuştuk; mücadelemiz, Kafkasya'daki çalışmalar, Rusya'nın geleceği. Lenin bu konuşmamızda bana daha fazla para bulup yurt dışından silah temin etmem ve Kafkasya'da kapsamlı bir bomba üretim merkezi kurmam talimatını verdi. Burada yaptığımız bombalar ilk kez Stolipin'in⁷⁷ yazlığına yapılan saldırıda kullanıldığı için kısa süre sonra çevremizde "Stolipininkiler" olarak adlandırılacaktı.

Lenin:

"Barışçıl gösterilerin zamanı geçti," dedi. "Sokaklara artık bomba ve tüfeklerle çıkmalıyız."

Tiflişe döndükten kısa süre sonra Knez Dadiani adıyla yeniden Petersburg'a gittim. Başkent'in polisleri knezlere Tiflis'teki kadar ihtimam göstermiyordu. Ayrıca Petersburg'da çok daha işbilir polisler vardı ve uygulamalar daha katıydı. Bu yüzden gerçek knez olan küçük Nikolay Dadian'ın adını kullandım. Tüm Gürcistan'da Koka olarak bilinen Nikolay, eğlence düşkünü ve kumarbaz biriydi. Babası hayattayken Koka istediği gibi gezip tozamadığından, büyük knez ölür ölmez aklına estiği gibi gezmeye başladı ve babasından kalan serveti üç yıl içinde tüketti. Eski bir tanıdığım olarak Koka'nın adını belgeleriyle birlikte kiralamış ve bazı aile nişanlarını da ödünç almıştım. Benim yokluğum süresince Koka umutsuzca evde kalacağına söz verdi. Benden tek isteği Dadiani ailesinin adına leke getirecek bir şey yapmamamdı. Ona güvence vererek:

"Endişelenme," dedim. "Seni utandıracak bir şey yapmayacağım, bilakis sağa sola para saçacağım." Öyle de yaptım. Dadiani'nin adı benim için iyi bir kamuflaj olmuştu. Kimse

77) Pyotr Arkadyeviç Stolipin (1862-1911)- Rusya İmparatorluğunun önde gelen bürokratlarından biri. Grodno ve Saratov vilayetlerinin valiliğinin yanı sıra İçişleri Bakanlığı, başbakanlık gibi görevler üstlendi. Stolipin'e yönelik on bir suikast girişiminde bulunuldu. Kiev'de anarşist Dimitri Bogrov'un düzenlediği son suikastta ağır yaralandı ve birkaç gün sonra öldü.

bu adın altında polisin aradığı ve iki kez hapisten firar etmiş biri olduğunu düşünemezdi. Bunun yanında knez olmam nedeniyle yanımda çok fazla bagaj taşıyabiliyordum. Öyle ki bagajım neredeyse yarım vagonu kaplıyordu.

Petersburg'a giderken valiz ve kutularımın çoğu tuğlalarla doluydu, dönüşte ise tuğlaların yerini silah ve bomba yapımında kullanılacak malzemeler almıştı. Kafkasya'da ilk bomba yapım atölyesi Avlabar matbaasına kurulmuştu. Kısa süre sonra Tiflis, Çiatura, Kutaisi, Batum, Poti ve Bakü'de kurulan yerlerle birlikte atölye sayımız yediye ulaşmıştı. Yoldaşlar önceden gerekli hazırlıkları yapıp uygun yer ve kişileri buldukları için hepsi de çok kısa süre içinde kurulmuştu. Knez Dadiani adıyla Petersburg'da bulunduğum esnada yeni bombanın tasarım ve üretimini detaylı biçimde öğrendim. Bana bunları bizzat bombanın mucidi Yoldaş Krasin⁷⁸ öğretmişti. Daha önce Bakü'de birlikte çalıştığımızdan kendisini tanıyordum. Bu iş Teknoloji Enstitüsü'nün laboratuvarlarından birinde yapılıyordu. Prens Dadiani olarak sık sık enstitüye gidip gelmem dikkat çekeceği için çok fazla detay vermeden madencilikle ilgilenmeye başladığımı söylüyordum. İnsanlar knezin topraklarında altın benzeri bir şey çıkaracağını fakat bunu gizli tutmaya çalıştığını hemen "anlamışlardı".

Atölyeler kurulup üretim yapmaya başlayınca Stalin:

"Kamo, gözlerimin önünde bir çocuktan devrimciye dönüştün. Sonra sıradan bir devrimciden militanlarımızın komutanı oldun. Şimdi de örgütçülük yapıyorsun. Bu bir devrimcinin ulaşabileceği en büyük unvandır. Asıl görevimiz

78) Leonid Borisoviç Krasin (1870-1926)- Rus devrimci, Sovyetler birliği döneminde çeşitli parti ve devlet görevleri üstlenmiştir. 1905-1908 yıllarında Savaşçı birliklerin oluşturulması, eğitilmesi askeri gereksinimleri'nin karşılanması ve idaresi gibi işlerden sorumlu olan RSDİP MK'ya bağlı Savaşçı Teknik Birlik'e başkanlık etti.

otokراسیyı devirmek için halkı örgütlemek ve ona bunun için gerekli olan araçları sağlamaktır. Yanıbaşımda yeni bir örgütçünün yetiştiğini gördüğüm için mutluyum. Bu, partimizin güçlendiği, mücadelemizin genişlediği anlamına geliyor. Yakında örgütlerimizden birini yöneteceğine inanıyorum,” dedi.

Bu sözleri duymak hoşuma gidiyordu ancak henüz bir örgütümüzü yönetecek yeterlilikte olduğumu düşünmüyordum. Bir örgütü yönetmek için sadece iyi bir pratikçi olmak yetmez aynı zamanda iyi bir teorisyen olmak da gereklidir. Bu iş için tartışmalar yürütmek, ajitatörleri eğitmek, onların çalışmalarını yönetmek ve denetlemek, makaleler ve bildiriler yazmak gerekiyordu. O dönem kendimi tüm bunları yapmaya hazır hissetmiyordum. Bunu Stalin'e de söyledim.

“Bolşevikler için mümkün değil diye bir şey yoktur!” dedi sert bir şekilde. “Gerekirse sadece bildiri değil kitap yazacaksın! ‘Hazır değilim’ bu partili birinin vereceği cevap olamaz Kamo. Partilinin vereceği cevap ‘Devrimin zaferi için her şeyi yapmaya hazırım!’ olmalı. Şimdi sana bakınca az önce yanımda oturan devrimci Kamo yerine çocuk Ter-Petrosyan'ı görüyorum,” dedi

Stalin beni nadiren sert şekilde eleştirirdi ve bu anları ömrüm boyunca unutmadım. Bu zamanlarda çok utanırdım. Stalin'e sadece partimizin yöneticilerinden biri olduğu için değil aynı zamanda genç ve akıllı havada bir genç olan bana güvenen ve devrime katan akıl hocam olarak da saygı duyuyordum. Çoğu kez kader karşıma Stalin'i çıkarmasaydı nasıl bir insan olacağımı düşünürüm. Menşevik olabilirdim mesela, ne de olsa bir zamanlar ateşli bir milliyetçiydim. Alelade bir haydut da olabilirdim, çünkü riski seven bir insanım, riskli işler yapmak sinirlerimi hoş bir şekilde gıcıkıyor ya da teyzemin uygun gördüğü biriyle evlenir, bir dükkân açar ve burjuva olurum. Bunları düşünmek bile ürkütücü. Yoldaş Stepan Şa-

umyan ya da Miho Boçoridze'nin aksine gençliğimde başımda yeller esiyordu. Şapşal, havai, hayatı bilmeyen bir gençtim. Eski tanışım Josef Cugaşvili bana güvendiği için çok şanslıyım. Ruhumun derinliklerinde yatan şeyi görebildi. Bana güvendi, onu nasıl yüzüstü bırakabilirdim. Bunu asla yapamam!

O yıl elimde olmayan nedenlerden dolayı yoldaşlarımı yalnız bırakmıştım. Beni çok üzen bu süreçten bahsetmek istiyorum.

1906 yılının ortalarında Yoldaş Litvinov'un silah almasına ve alınan silahların Rusya'ya, daha doğrusu Kafkasya'ya -çünkü bu silahlar Kafkas yoldaşlar içindi- sokulmasına yardım etmek için yurt dışına çıktım. Yükümüz bir hayli çoktu, binlerce malzemeden söz ediyorum. Mavzerler dışında bir miktar makineli tüfek ve bir ton dinamit. Avrupa'nın her yerinden gelen paketleri (dikkat çekmemek için küçük partiler halinde almıştık) Varna'da toplamıştık, oradan Batum'a taşınacaktı. Malzemelerin Batum'a taşınması benim görevimdi.

Çözmek gereken iki problem vardı, para ve ekip. Kısa sürede ikisini birden bulmam mümkün olmadı. MK, o dönem her fırsatta tekerimize çomak sokan Menşeviklerin elindeydi. Bu nedenle sevkiyatı planladığımız gibi yazın değil, sonbaharın sonlarında yapmak ve fırtınalı havada denize açılmak zorunda kaldık. Ayrıca Varna'da uzun süre kalınca polisin dikkatini çekmiştik. Denize açılmamızın hemen ardından bizi askeri bir gemiyle durdurmaya çalıştılar. Düzenlediğimiz evraklarda silahların Osmanlılara karşı mücadele eden Ermenilere götürüldüğü yazıyordu fakat polis silahların Rusya'ya gittiğini anlamıştı.

Kaptanımız peşimizdekileri atlatmak için dolambaçlı bir yoldan Batum'a gitmeye karar vermişti. Güvenilir bir ekip toplamamız oldukça zor olmuştu. Sonunda Potemkin Zırhlısındaki denizcilerden bir ekip kurmuştuk. Kaptanımız da

Potemkin Zırhlısından Afanasi Kayutenko'ydu. Sadece ateşçimiz Bulgaristan'dan sosyalist bir Ermeni'ydi, geri kalan tüm mürettebatımız Rusyalıydı. Ekibimizde devrimci coşku açısından bir sorun yoktu ama hepsinin çok bilinçli yoldaşlar olduğunu da söyleyemem. Varna'dan yola çıkmadan önce birkaç denizci subayı rehin alarak Batum'a kadar yanımızda tutmayı düşünüyordum ama kaptanımız bu önerimi kabul etmedi. Her şeyin yolunda gideceğini düşünüyordu.

"Amerika'da değil, Karadeniz'de yolculuk edeceğiz. Bu denizde defalarca gözü kapalı yolculuk ettim, şimdi de "Kırlangıcımızı" gözleri kapalı bir şekilde Batum'a ulaştırırım," dedi.

Kaptan ve mürettebat bundan o kadar emindi ki denizcilik işlerine uzak biri olarak onlara güvenmek dışında yapacağım bir şey yoktu. Mürettebatı seçen ve gecikmeden sorumlu kişi ben olmadığım halde bu konuyla ilgili hala kendime kızarım. Ne de olsa teslimat bana emanet edilmişti bu yüzden durumu doğru değerlendirmem ve olası tüm sorunları hesaba katmam gerekirdi. Yolculuğumuzun üçüncü gününde fırtınaya yakalandık ve gemimiz Romanya kıyılarına yakın bir yerde karaya oturdu, çarpmanın şiddetiyle gemi sulara gömüldü. Kayıkla kıyıya giderken ağılıyordum. O kadar para ve emek boşa gitmişti. Kaybımız için ne kadar üzüldüğümü tarif edemem. Kösence'de kıyıya çıktığımızda en azından en değerli malzemeleri kurtarmak için küçük bir gemi kiralayıp (bunun için param vardı) geri dönmeye çalışırken Romanya polisi tarafından tutuklandım. Romanya ile Çarlık Rusya'sının ilişkileri gergin olduğu için beni iade etme konusunda acele etmiyorlardı, hiçbir şey yapmadan hücrede tek başıma tutuyorlardı. Karmaşık bir politik oyun sonrası yükümüz Osmanlı'ya karşı bağımsızlık mücadelesi veren Makedonyalı devrimcilere mal edildi. Rum yetkililer alelacele beni bir Rum gibi gösterdiler, ben de buna itiraz etmedim ve sonrasında da serbest bıraktılar.

Bu başarısızlıktan dolayı hiçbir yoldaşım beni suçlamadı. Herkes Litvinov'a parayı zamanında iletmeyen Menşeviklere verip veriştiriyordu. Eğer para zamanında gelmiş olsaydı ve temmuz ya da ağustos gibi Karadeniz'in sakin olduğu bir zamanda yola çıkabilseydik Batum'a ulaşma şansımız çok daha fazla olurdu. Tüm bunlara rağmen yükün teslimatından sorumlu olduğum için kendimi, partiye ve silahların teslim edileceği Kafkasya örgütüne karşı suçlu sayıyordum. Tiflişe döndüğümde Stalin:

“Seni anlıyorum Kamo” dedi. “Hem de çok iyi anlıyorum. Çünkü verilen göreve nasıl bir sorumlulukla yaklaştığını biliyorum. Kötü oldu ama şimdi düşüneceğimiz şey bu değil, kaybımızı nasıl telafi edeceğimize bakalım.”

Litvinov, Büyük Britanya'dan sınır dışı edilmeden
hemen öncesi.

Silahlarla Birlikte Batan Gemiye Nasıl Telafi Ettik

Kamulaştırmalarımızın neticesinde 1905 yılından önce banka ve postaneler büyük meblağları aynı anda nakletme gibi bir uygulamaya geçmişlerdi. Parayı genellikle birkaç parçaya bölerek taşıyorlardı, bu yüzden bir kerede seksen bin ruble ya da daha fazlasını elde etmeyi başarı sayar olmuştuk. Haziran 1907'de Yoldaş Krasin, Petersburg'dan Tiflis'e iki yüz elli bin ruble nakledileceğini söyledi. Çok büyük miktar. O güne kadar bir seferde bu kadar para almamıştık. Vakit kaybetmeden parayı nerede, ne zaman alabileceğimizi düşünmeye başladık.

Londra'da kısa süre önce RSDİP IV. Kongresi yapılmıştı. Hain Menşevikler kongrede ayak oyunları ile kamulaştırmaları yasaklayan bir karar geçirmeyi başarmıştı. Bu kararın sırtımıza saplanan bir hançerden farkı yoktu. 1905 ayaklanmasının ezilmesinden sonra ciddi güç kaybetmiştik, polis bize karşı açık bir terör başlatmıştı. Bu şartlar altında çalışmamız oldukça zorlaşmıştı. Bize ödeme yapan burjuvalar da durumdan faydalanarak ödeme yapmaya karşı çıkmaya başladılar, harcamalarımız gittikçe artarken gelirlerimiz ciddi oranda düşmüştü. Menşevikler, saçmalığını kendilerinin de çok iyi

bildikleri açıklamalarında partimizin gelirlerinin gönüllü bağışlardan oluşması gerektiğini söylüyorlardı. “Biz suçlu değil, politikacıyız!” diye tekrarlayıp duruyorlardı. Bizim cevabımız ise “Kendisi için alanlar suçludur ama halkın iyiliği için çabalayanlar kahramandır,” şeklinde oluyordu. Halkın yoksul kesimleri tarafından desteklenen bir partide çalışmalarımızı karşılayacak “gönüllü bağışlardan” söz edilebilir mi? İşçilerin cebindekileri son kuruşa kadar almaya mı kalkmalıydık? İşçiler davamız için sadece paralarını değil canlarını da vereceklerini göstermişlerdi ancak vicdanımız onların tüm parasını almaya izin vermezdi. Kaldı ki işçilerden toplanacak para ne kadar çok olabilirdi ki? Stalin “Tarihsel adalet kapitalistlerin kendi yok oluşlarını finanse etmeleri şeklinde tecelli ediyor,” derdi.

Menşevikler ayrıca savaşçı müfrezelerimizi dağıtmayı ve elimizdeki tüm silahları devlete teslim etmemizi öneriyorlardı. Fakat biz onlara kulak vermedik. Bizim, Lenin önderliğinde ayrı bir Bolşevik merkezimiz vardı. Siyasetten uzak bazı yoldaşlar “Menşeviklerle neden daha önce ayrışma olmadı?” diye soruyor. Durum bunun daha önce gerçekleşmesine izin vermemiştir. Pratikte ise 1905 yılında yollarımız bir daha birleşmemek üzere ayrılmıştı.

Elbette hiçbir Bolşevik, kamulaştırmaları ve silahlı mücadeleyi durdurmayı, silahları teslim ederek savaşçı müfrezeleri dağıtmayı aklından bile geçirmiyordu. Bunu yapmak devrime ihanet etmek olurdu. Bu yüzden topladığımız paralar, Menşevik MK’yı atlayarak doğrudan Bolşevik merkeze gidiyordu.

Menşeviklerin kamulaştırmalarla ilgili kararı çarlığı oldukça memnun etmişti. Tiflis’e nakledilecek iki yüz elli bin rublenin tek seferde transfer edilmesinde Menşeviklerin kamulaştırmaları yasaklayan kararının payı olduğunu söyleyebilirim. Kafkasya’da diğer bölgelere nazaran çok daha sık ka-

mulaştırma yapıliyordu bu nedenle bölgeye yapılan para sevkیاتlarında özel önlemler alınıyordu. Düşmanlarımız gerçek devrimcilerin hainler tarafından yönetilemeyeceğini anlamıyorlardı ya da bunu tam olarak idrak edememişlerdi. Ancak çok geçmeden bunu onlara gösterdik.⁷⁹

Stalin’le birlikte keşif yapmak için zengin aylaklar kılığında bankadan postaneye iki kez gidip geldik. İkinci seferde Stalin, Erivan Meydanı’nda durarak:

“En uygun yer burası,” dedi.

Şaşıarak:

“Burası mı? Neden?”

Bana göre postaneden çıkar çıkmaz saldırmak daha iyi olurdu. Birincisi konvoy tam olarak düzene girmemiş olurdu. İkincisi ise bu tarz eylemler genellikle تنها sokaklarda yapıldığından kimse postanenin hemen yanında bir saldırı beklemezdi. Konvoya, daima çok sayıda askerin bulunduğu Kafkasya Askeri Karargâhının ve bir polis karakolunun hemen yanında, Erivan Meydanı’nda saldırmak çılgınlık gibi gelmişti.

“Evet, burası!” dedi Stalin. “Banka hemen şurada! Bu noktaya geldiklerinde artık hedefe vardıklarını düşünerek gevşeyecekler. Ayrıca meydanda bir sürü polis ve asker olduğu için kimse burada bir saldırı beklemesin. Tek yapmamız gereken elimizi çabuk tutmak.”

Stalin, yoldaşlarımızın meydanda nasıl konumlanması gerektiğini gösterdi. Yürüyüşümüz esnasında ben işin nasıl olacağını düşünüp taşınırken o net ve beklenmedik bir plan yapmıştı bile. Plana göre meydanda bombalar patlatılacak ve hemen ardından Kazak üniforması giymiş olarak parala-

79) Kamo, haziran 1907’deki kamulaştırmadan kısa süre önce laboratuvarında bomba hazırlarken kapsülün patlaması sonucu sağ gözü ve sağ kolundan ciddi şekilde yaralandığına değinmiyor. Gözüne gelen şarapnel nedeniyle kalıcı görme bozukluğu yaşadı (İ.G. Kapanadze’nin notu).

rı “kurtarmak” için ben çıkacaktım ortaya. Para çuvallarını açık bir fayton üzerinde götürürken karşıma çıkacak bütün polis ve askerlere: “Paralar kurtarıldı beyler! Çabuk meydana gidin! Büyük bir çatışma var!” diye bağırıyordum. Para çuvallarını açıkça taşıyan bir subayın eylemci olacağını kimse düşünmezdi. Kazak gibi giyinmemin sebebi tahta olan sadakatlerinden faydalanarak daha az şüphe uyandırmak değildi, Kazaklar arasında bana benzer, doğulu tipolojiye uygun çok sayıda esmer kişi bulunduğu içindi.

Plan çok hoşuma gitmişti. Tek kelimeyle dahice, kusursuz bir plandı. Paraları alacağımızdan emindim. Bana göre Stalin’in planının tek bir kusuru vardı o da yedeğim olacak bir yoldaş belirlememiş olmasıydı. Kamulaştırmada kilit bir rol oynayacaktım, bu yüzden meydandaki büyük patlamalar sırasında ölmem ya da yaralanmam durumunda yerimi alacak birisi olmalıydı.

1907 yılındaki büyük kamulaştırmanın yapıldığı
Erivan Meydanı (Tiflis)

“Kupraşvili’nin de subay kıyafetleri giyip herhangi bir durumda benim yerime geçmek için hazır olması iyi olur. Şu köşede bir kadınla kur yapıyor izlenimi vererek bekleyebilir” dedim.

Stalin kaşlarını çatarak:

“Neden dikkatli dinlemiyorsun burada önemli bir konu konuşuyoruz. Kupraşvili nerede durması gerekiyorsa durup işini yapsın. Olası bir durumda senin görevini ben alacağım zaten” dedi.

Kulaklarıma inanamayarak:

“Ne, sen mi? Hayır! Ne diyorsun sen Josef! Seni kesinlikle böyle bir riske atamayız!” dedim.

“Siz atamayabilirsiniz ama kendim için aynı şeyi söyleyemem?” diye gülümsedi. “Ne o yoksa üstesinden gelemeyeceğimi mi düşünüyorsun? Merak etme hallederim. Sen Kazak subayı olacaksın, ben de süvari yüzbaşı.”

Tartışmanın yararı olmayacağını anlamıştım. 13 Haziran’da⁸⁰ kamulaştırmayı planladığımız gibi gerçekleştirdik.

O günün arifesinde tatsız bir olay oldu. Sahte kimlikle yaşayan, aranır durumdaki parti üyesi yoldaşlardan Dato Çiabrişvili polisin eline düşmüştü. Dato, yolda yürürken iki polisin ayakta zar zor duran yaşlı bir kadını hakaretler edip itip kakarak götürdüklerini görüyor. Kadının ne yaptığı belli değil. Herkes yanlarından geçip giderken, Dato yüksek sesle “Yaşlı birine, özellikle de bir kadına böyle davranamazsınız” diyerek polisleri uyarmış. “Eğer bir suçu varsa onu arabayla karakola götürmelisiniz, baksanıza zorlukla yürüyor.” Polisler yaşlı kadını bırakarak Dato’yu götürmüşler. 1905 yılından itibaren Tiflis’te ve tüm vilayette sıkıyönetim vardı. Sürekli bir şeyler olduğundan -kâh grev kâh köylü ayaklanması- sıkıyönetim uygulaması beş yıl kesintisiz olarak sürdü. Yoksul köylülerin durumu işçilerden bile kötüydü.

80) Eski takvime göre.

Polisler Dato'yu karakola götürerek isyana teşvikle suçlamışlar. Dato, isyana teşvik olarak görülecek hiçbir şey yapmamıştı, sadece "Ne yapıyorsunuz? Böyle iş olur mu?" demişti. Polisler iki kişiydi, Dato ise yalnız. Polis şefiyle de ağız birliği ederek Dato'dan para koparmaya çalışıyorlardı. Dato karakoldayken kuzenine bir not göndermek için izin isteyerek bana haber göndermişti. Dato'nun kuzeni olarak karakola sahte kimlikle ben gittim. Dato'yu serbest bıraktırmak bana yüz elli rubleye mal oldu. Polislere yirmi beşer ruble, komisere de yüz ruble verdim. 1907 yılının şartlarına göre böyle bir "suç" için duyulmamış miktarda bir rüşvetti. Ne var ki sıkıyönetim polislerin iştahını kabartmıştı.

Arabayla eve giderken onu azarladım.

"Böyle davranamazsın Dato! Neden bela arıyorsun? İlegal konumdasın, yarın çok önemli bir işimiz var ve senin yerine kimseyi koyamam! Yaşlı kadına acımanı anlıyorum ama geçip gitmen gerekirdi. Biz o yaşlı kadın da dâhil herkes için mücadele ediyoruz zaten. Kazandığımızda nasıl olsa çarın polislerini cehenneme gönderip yerine işçilerden oluşan bir yapı kuracağız ve bütün yaşlı kadınlara 'Sevgili anacığım' diye hitap edecekler. Neyse ki komiser açgözlü bir aptal çıktı da kimliğin yerine paraya bakması iyi oldu."

"Geçip gitmek istedim ama yapamadım!" dedi Dato. "Kadının halini görmeliydin!"

İllegal çalışmanın en zor kısmı belki de egemenler tarafından yapılan keyfiliklerin yanından geçip gitmemiz gerekmesiydi. Bu alçakların insanlarla, özellikle de yaşlılarla aşağılayarak dalga geçtiklerini görünce çok kere avuçlarım kaşınmıştı. Hatta bir keresinde gizli evlerimizden birinin yakınlarında yaşlı bir köylüyü kırbaçlayan bir Kazak'ın elinden kırbacını aldım. Kılıcını çıkarmaya yeltendi ancak bunu yapamadan atın suratına kırbaçla vurdum. At şahlanınca Kazak yere düştü, ihtiyarı kaptığım gibi avlulardan geçerek izimi kaybettirdim.

Ayaklanma bastırıldıktan sonra Stalin:

“Bak Kamo, polisler ortalığı nasıl kasıp kavuruyor. Alçak herifler tamamen zıvanadan çıktılar. Bazı yoldaşlarımız ‘Lüzumsuz yere kan dökmeye gerek yok, silahlarını bırakırlarsa onları öldürmemize gerek yok’ diyorlardı. Gerçi o zaman birçoğu korkudan silahlarını bırakmıştı ama ayaklanma yenilince yeniden silahlarını aldılar. Hayır, bir dahaki sefere düşmanlarımıza karşı acımasız olacağız! Rusların güzel bir atasözü var ‘Kamburu ancak mezar düzeltir’” demişti. İşte bu polislerin düzeleceği tek yer de mezardı.

Stalin, kamulaştırma gününün sabahı jandarma üniforması içinde bize geldi. O gün kılık değiştirme konusundaki maharetini bir kez daha takdir ettim. Sadece duruşu ve yürüyüşü değil bakışları da bir jandarmanınkinin aynıydı. İnsan gözlemim iyi olmasına rağmen eğer onu tanımasaydım bir jandarma olduğunu düşünürdüm. Stalin bize bir göz attı ve kimin ne yapacağının üzerinden bir kez daha geçti. Bana dönerek:

“Kamo, biraz rahatla. Sen bir subaysın, yüzbaşısın, sümüklü bir harbiyeli imişçesine oklava yutmuş gibi dikilmene gerek yok. Üstelik görevde de değilsin, faytonda oturup sevgilini bekleyeceksin.”

Stalin, meydanda tesadüfen karşılaşan arkadaşlar rolünde olacak kadın yoldaşlarımız Aleksandra Darahvelidze ve Aneta Sulakvelidze’ye nasıl davranacaklarını canlandırmalarını istedi. Bir süre onları izledikten sonra:

“Rusça, sadece Rusça konuşun, herkesin sizi anlaması için araya Gürcüce karıştırmayın. Daha sık kıkırdayın ve konuşmanıza *Merci* ya da *Trec Bien* gibi birkaç Fransızca söz ekleyin. Eğer subaylardan bazıları sizinle flört etmek isterse terslemeyin, konuşun.”

Kadın yoldaşlarımızın karargâhın yakınında durmaları

gerekiyordu. Normalde sivillerin orada durmalarına izin verilmez hemen uzaklaştırılırlardı ancak centilmenlik adına iki genç ve güzel kadını kovmayacaklarını düşündük ve haklı da çıktık. İki yoldaşımız, Kote Tsitsadze ve Patsiya Galdava bize işaret vermek için postanenin yakınında bekleyeceklerdi. Yedek kuvvet olarak iki yoldaşımız, Nodar Lominadze ve Beso Golenidze, Solalaki sokağındaki Saakyantsa pastanesinde oturacaklardı. Onların iki görevi vardı. Birincisi paraları alabilirsek bize saklanabileceğimiz zamanı kazandırmak için polislerin dikkatini dağıtmak, ikincisi eğer biz paraları alamazsak Hodar ve Beso ikinci bir deneme yapacaktı. Onlar için güçlü bombalar hazırlamıştım. Stalin’le birlikte onları birkaç kez tembihledik.

“Patlamaları duyar duymaz sakın ortaya atılmayın, sizin zamanınız gelene kadar dikkat çekmemelisiniz, siz yedeksiniz!”

Cesur ve ateşli arkadaşlar olduklarından biraz endişeliydim ama her şeyi doğru şekilde yaptılar. Paralarla birlikte Golovinsk caddesine doğru koşmaya başladığımda, pastaneden çıkarak Rtişçevski yönünü gösterip bağırmaya başladılar.

“Bu taraftan, bu taraftan gittiler. Faytonun üzerinde siyah elbiseler giymiş iki kişilerdi.”

Kamulaştırmada kullanmak için on dört tane bomba hazırlamıştık ama sadece sekiz tanesini kullandık. Pastanenin sahibi Saakyants de mücadelemize içtenlikle sempati duyan kişilerden biriydi. Doğrusu o an arkadaşlarımızın pastanede oturduklarından haberi yoktu.

Meydana gittiğimde saat dokuza gelmek üzereydi. Faytonumu inanılmaz derecede soğukkanlı biri olan Gigo Matiaşvili sürüyordu. Kulağının üzerinden dahi ateş etseniz irkilmezdi. Ekipteki herkes soğukkanlı ve cesurdu ama Gigo hepsinden farklıydı. Bombayı atmak için çok ısrar ettiyse de onu faytona oturttum. Biz gittiğimizde Stalin meydandaydı, ara sıra saatini kontrol ederek dolaşıyordu. Stalin’in, kapağın

iç kısmına ayna yerleştirilmiş köstekli bir saati vardı bu sayede kafasını çevirmesine gerek olmadan arkasını görebiliyordu. Onu meydana getiren faytonu grubumuzun en iyi at sürücüsü olan İliko Çiçiaşvili kullanıyordu. İliko'nun Stalin'e eşlik etmesi için özellikle ısrar ettim. Onun Stalin'i korumak için kamulaştırmaya doğrudan katılmasını istemedim.

“Bak İliko, Soso yoldaş için bana karşı sorumlusun,” dedim. “Onun yaşamı yanında almayı düşündüğümüz paranın hiçbir değeri yok. Eğer ona bir şey olursa kimse yerini dolduramaz.”

Bu sözlerimde hiçbir abartma yoktu. Kafkas Bolşevikler arasında çok sayıda iyi örgütçü vardı fakat hiçbirini Stalin'le kıyaslamak mümkün değildi. Tıpkı kimsenin Lenin'le kıyaslanamayacağı gibi. Stalin, 1907 yılında henüz otuz yaşında bile olmamasına rağmen otoritesi herkes tarafından kabul ediliyordu. Bolşeviklere her fırsatta hakaretler eden Menşevikler bile ona saygı duyuyordu. Saygı duyuyor ve korkuyorlardı, kendilerini bozguna uğratacağını bildiklerinden onunla tartışmaya girmekten kaçınıyorlardı. Stalin her şeyi biliyor, öngörüyor ve hatırlıyordu. Onu uzun yıllardır tanıyan biri olarak dürüstçe söylemem gerekir ki, bir insanın böylesi bir işi nasıl bu kadar zekice yapabildiğine anlam veremiyordum. Lenin ve Stalin'e sadece saygı duyup, değer vermiyorum, bilgeliklerine ve basiretlerine, muhtemelen benim aklımı allak bullak edecek bu kadar çok şeyi akılda tutmalarına da hayranlık duyuyorum. Onlar devrimin hakiki dâhileriydi, tüm maharetlerine karşın ikisinin de son derece mütevazı yoldaşlar olduğunu da söylemeliyim.

Diğer yoldaşlar da gelerek yerlerini aldılar. Meydanda duran Kupraşvili ve Çiabrişvili şık takımlar giymişlerdi. Diğer arkadaşlarımız Avlabarlı tezgâhtar kılığındalardı, üzerlerinde tezgâhtarların genelde izin günlerinde giydikleri kıyafetler vardı. Onlar da Tilipuçuri restoranında oturuyordu.

Paranın tam olarak saat kaçta geleceğinden emin değildik ama postanedeki bağlantılarımızdan sabah geleceğini öğrenmiştik. Saat 10.30'da Tsintsadze ve Galdava faytonla meydana geçtiler. Meydana geldiğinden beri akşamdan kalma bir sarhoş gibi davranan Kote tüm meydanın duyacağı şekilde şarkı söylemeye başladı. Bu, paranın geldiğinin habercisiydi. Patsiya ile göz göze geldiğimizde iki parmağını göstererek işaret verdi. Bu, birinde paraların diğerinde ise korumaların bulunduğu iki fayton olduğu anlamına geliyordu.

Tam beklediğim gibiydi. Böylesi yüksek bir meblağı sadece iki asker eşliğinde taşımazlardı. Kote ve Patsiya'nın bulunduğu fayton Velyaminovsk sokağına dönünce, Dato Çiabrişvili restoranda oturan yoldaşlara seslendi. Harekete geçmeye hazırдық. Kote ve Patsiya faytondan inip Velyaminovsk köşesinde beklemeye başladılar. Kote, Patsiya'yı restorana çağırdı, Patsiya ise alkolün etkisinden kurtulmak için eve gidip kesti-receğini söyledi. Kote'nin dikkatleri paranın taşındığı faytondan uzaklaştırmak için meydanın diğer ucunda bomba atması gerekiyordu. Sonrasında ise Patsiya ile birlikte duruma göre hareket edeceklerdi. Çok iyi hazırlanmıştık. Daha önce yaptığım hiçbir kamulaştırmaya bu kadar yoldaş birlikte katılmamıştı. İki yüz elli bin ruble için değerdı doğrusu. Birden Stalin'in sesini duydum.

“Burada durmak yasak! Yürüyün! Sıkıyönetim var! Yürüyün!”

Faytonların Sololaskaya'ya dönmesi için önünden geçmek zorunda oldukları Karşılıklı Kredi Şirketi'nin yanında duran gimnazlıları uzaklaştırıyordu. Stalin hiçbir şeyden haberi olmayan öğrencilerin başına bir şey gelmesini istememişti. Gimnazlıların o saatte okulda olmaları gerekiyordu, meydana görünce şaşırmıştım.

Para ikili bir koruma altında taşınıyordu. İkinci faytonda muhafızlar oturuyordu, paranın olduğu faytonun önünde ve

yanda ise atlı beş Kazak vardı. Kazaklar en büyük tehlikeydi ama bombalar patlayınca atlarının ürkerek onları üzerlerinden atacağını umuyorduk. Stalin'in bütün senaryoları hesaba katması sayesinde kamulaştırma başarıyla sonuçlandı.

Faytonun altına atılacak bombanın atlardan birini öldüreceğinden veya tekerleklerle zarar vereceğinden, ya da ikisini birden yaparak paraların bulunduğu faytonu durduracağından emindim. Ancak Stalin ilk bombanın faytonu durdurması halinde bunu yapması için Bauça Kupraşvili'yi görevlendirmişti. Bu önlem işe yarayacaktı. İlk bomba sadece faytonda oturanları dağıtmıştı. Atlar ürkerek Asker Pazarına doğru koşmaya başladı ancak Kupraşvili ikinci bir bomba atarak onları durdurdu. Görevini yaptıktan sonra uzaklaşması gerekiyordu fakat bombanın tesiriyle sersemlemişti. Stalin onu faytonuna çekerek meydandan uzaklaştırdı. Nihayet paraların olduğu fayton durunca Çiabrişvili para dolu çuvalı alarak faytonuma attı ve Gigo hemen atları kırbaçlayarak Dvortsovoy'dan caddeye doğru sürdü. Meydanda pazarlardaki kargaşadan bile daha yoğun bir karmaşa vardı bu sayede kimse meydandan nasıl ayrıldığımızın farkına bile varmadı.

Yoldaşlarımızdan yaralanan ya da yakalanan yoktu. Yardımcımın yaptığı görev riskli olduğundan polise yakalanabilirdi. Parayı götürmeme kimse engel olmadı. Golovinski caddesinde polis şefi yarbay Balabanski ile karşılaştım fakat ona "Paralar kurtarıldı! Çabuk meydana gidin!" dediğimde hiçbir şeyden şüphelenmeden doğruca meydana koştu. Eğer beni engellemeye kalksaydı onu vururdum. Sonradan, onu meydana yönlendirenin paraları alan kişi olduğunu öğrenince utancından annesinin mezarı başında kendini vuracaktı. Yoldaşlar, otokrasinin bir köpeği daha eksildiği için mutluydular fakat ben onlar kadar mutlu değildim zira önemli bir haber kaynağımı kaybetmiştim. Balabanski'nin metresi bana çok değerli bilgiler getiriyordu. Yarbay, kadınların önünde böbü-

lenmeyi ve ne kadar önemli bir insan olduğunu göstermeyi severdi ve metresine göreviyle ilgili çok şey anlatıyordu.

Parayı Miho Boçoridze'nin marangoz atölyesine götürdüm. Atölye, Metehi Hapishanesi'nden firar ettikten sonra Miho için iyi bir örtü olmuştu, aynı zamanda gizli işlerimiz için de oldukça kullanışlı bir yerdi, Miho tarafından ustaca hazırlanmış zulalar ve üç ayrı girişi vardı. Miho ve eşi, paraları çift tabanlı bir divana yerleştirerek hiç şüphe uyandırmadan güvenli bir eve götürdüler. Birileri beni Miho'nun atölyesine kadar takip etmiş olsa bile parayı bulamayacaktı. Paraları divanda taşımak Miho'nun fikriydi. Meydandan alınan paraların bir divanın altına saklandığı kimin aklına gelirdi ki? Miho'nun eşi Maro, hamallara bizzat eşlik etti, yürürken bir yandan da divanı daha dikkatli taşımalarını aksi halde mal sahibine kendilerinin hesap vereceğini söylüyordu. Paraları götürdüğümüz yer dikkat çekmeyen, alelade bir evdi. Tüm Tiflis üniformalarla dolmuş, kazaklar ve askerler de polise yardım ediyordu. Şüpheli gördükleri herkesi durduruyor, çantalarını, heybelerini arıyor, faytonları ve yük arabalarını didik didik ediyorlardı fakat divan kimsenin dikkatini çekmemişti. Gigo Matiaşvili ve İliko Çiçaşvili'yi evde paranın güvenliğini almakla görevlendirdik. Gigo olaydan uzun süre sonra şakayla:

“Ah, o binliklerin üstünde nasıl tatlı tatlı uyumuştum! Hayatımda bir daha öyle tatlı uyumadım! Öyle bir histi ki, sanki gökyüzünde bir bulut üstünde süzülüyordum.” Gigo, 1916 yılında Orlovski merkez hapishanesinde tüberkülozdan öldü. Sadece bir yıl daha yaşasaydı Ekim Devrimi'ni görecekti. Gigo, hapishanede hastalandı. Tutuklanmadan önce babayığit ve gürbüz bir adamdı.

Akşam geç saatte, Gigo ve İliko haricinde, kamulaştırmaya katılan yoldaşlarla Miho'nun atölyesinde bir araya gelerek

eylemin değerlendirmesini yaptık. Grup halinde yapılan bu ilk kamulaştırmamızı değerlendirecektik, bana kalsa başarıyla geçmiş bir eylemi tartışmaya gerek yoktu fakat Stalin bir dahaki kamulaştırmada benzer hataları yapmamamız için eksiklerimizi gözden geçirmemiz gerektiğini söyledi. Ekibim için uyguladığım bir kural vardı. Kamulaştırma değerlendirirken herkes bir yoldaşının kusurlarını dile getirmeliydi. Eğer içinizde bir şey varsa arkadan fısıldamaktansa açıktan ifade etmek daha iyidir. Sen söyle, kimin haklı olduğuna yoldaşlar karar verir. Bu yaklaşım sayesinde grubumda hiçbir zaman tartışma ya da gücenme yaşanmıyordu.

Baua Kupraşvili'den hoşlanan Aneta Sulakvelidze, Dato iabrişvili'yi, Kupraşvili bombanın etkisiyle sersemleyip düştüğünde ona yardım etmemekle suçladı. Sözümlerine ona para çuvalını almış fakat yoldaşını düşünmemişti. Erkek yoldaşlardan biri böyle bir şey söyleseydi sert biçimde azarlardım fakat Aneta'ya böyle davranmak istemedim. Kupraşvili'ye aşık olduğu için onun gözünde bütün para uvallarından daha değerliydi. Bu nedenle sadece:

"Baua'ya, Dato'nun nasıl davranması gerektiğini soralım mı?" demekle yetindim.

Baua, "Eğer para çuvalını almak söz konusuysa düşünecek bir şey yok demektir," dedi ve Aneta'ya açık bir öfkeyle bakarak devam etti, "Neden beni yoldaşlar önünde küçük düşürüyorsun?" diye çıkıştı. Aneta kızarmıştı.

Meselenin böylece kapandığını düşünüyordum fakat herkes dağıldıktan sonra Stalin'den sert bir eleştiri aldım.

"Aneta ve Baua'yı birlikte kamulaştırma ekibine alarak ciddi bir hata yaptın Kamo. İkisinden birinin gruptan çıkarılması ya da en azından Aneta'yı Potsi yerine postaneyi izleme görevine vermeliydin. Aşk güzel bir duygudur fakat kamulaştırma eylemine katılan kişilerin aklında tek bir düşünce ol-

malı; paranın nasıl alınacağı. Düşünsene, Dato yerine Aneta paraları almak zorunda kalsaydı ve Bauça'yı o halde görünce parayı bırakıp onun yanına koşsaydı ne yapardık? Tek hatan bu da değil, ikinci bir hata daha yaptın. O da şu ki bana Aneta'nın Bauça'yı sevdiğini söylemedin. Eğer bir işi başarmak istiyorsan tüm yönleriyle düşünmelisin. Unutma Kamo, bizim işlerimizde hiçbir şey önemsiz değildir!"

"Eğer bir işi başarmak istiyorsan tüm yönleriyle düşünmelisin. Bizim işlerimizde hiçbir şey önemsiz değildir!" Bu sözleri hep aklımda tuttum ve birçok kez başka yoldaşlara da söyledim.

Hakkımızda polise bilgi verecek olanlara duyulmamış bir ödül vaat edilmişti; tamı tamına yirmi beş bin ruble! Aptal polisler bu şekilde işlerini kolaylaştırmak istiyorlardı ama yaptıkları şey işlerini zora koştuktan başka bir işe yaramamıştı. Para ödülü, onu almak umuduyla polisi yalan bilgi bombardımanına tutan birçok dolandırıcının dikkatini çekmişti. Ayrıca yoldaşlarımız da çeşitli söylentiler yayıyordu. Bazıları parayı alanların Varşovalı soyguncular, bazıları Erivanlı Taşnaklar, bazıları ise Bakülü soyguncular olduğunu söylüyordu. Her söylenti, polisin işini daha da zorlaştıran birçok ayrıntıyla birlikte ortaya atılıyordu.

Kamulaştırma planını hazırlayan, gözden geçiren, uygulayan ve Bauça Kupraşvili'yi tutuklanmaktan kurtaran Stalin olduğu halde, sanki bunların kendisiyle hiçbir alakası yokmuş gibi davranıyordu. Konu, onun adıyla gündeme geldiğinde:

"Kamo ve ekibini tebrik etmeliyiz! Partiye çok önemli bir katkıda bulundular!" diyordu. Onun lügatında "Ben yaptım, ben başardım," gibi sözlerle yer yoktu.

Sonraki kamulaştırmalarda kullanmak için paradan 23 bin rubleyi biz aldık. Kamulaştırma eylemlerini gerçekleştiren bizim gibi devrimcilerin çok katı kuralları vardı. Aldığı-

mız paranın bir kuruşunu bile kendimiz için harcamaz ya da almazdık. Böylesi bir davranışta bulunan kişi hemen en sert şekilde cezalandırılırdı. Paranın bir bölümünü faaliyetlerimiz için alabilirdik. Bunun için, yerel örgütün genel bir toplantıda onay vermesi lazımdı. Yapılan harcamalarla ilgili raporlarımız çok detaylı şekilde hazırlanırdı. Bu, birbirimize güvenmediğimiz için değil, başka türlü doğru olmadığı için yapıldı. Para konularında belirli bir düzen olmalı, yoksa işler istendiği şekilde yürümezdi.

Paranın kalan kısmını Kuokkala⁸¹'da bulunan Lenin'e götürdüm. Parayı trende taşıma şeklim yoldaşlar arasında bir hayli espri konusu olmuştu. Ancak çok az kimse paraları şapka kutusu içinde taşımamı Stalin'in söylediğini bilir.

“Trene Tiflis ya da daha önceki bir istasyondan binen herkesin bagajı jandarma tarafından aranıyor,” demişti. “Rütbelere, unvanlara bakmadan bütün generallerin, knezlerin, piskoposların bagajlarını didik didik arıyorlar. Söylentilere göre vali, bir ay içinde paranın bulunmaması ve suçluların yakalanmaması halinde bütün yerel kurumları dağıtacağını söylemiş. Paranın taşınması gerekiyor ancak bunu jandarmaların eline geçmeyecek şekilde yapmalıyız. Bana kalırsa en iyisi büyük bir şapka kutusu almak olur. Paranın çoğunu kutuya sığdırırız, geri kalanını da üzerinde taşırsın. Kutuyu trende görünür bir yere koyarsan jandarmalar açıp bakmazlar ayrıca tek başına yolculuk edersen daha az dikkat çekersin. Herkes bu kadar parayı en az iki, hatta üç kişinin taşıyacağını düşünecektir.”

Yoldaşlar paraların bir kısmını bütünleştirdikleri için kutuya sığmıştı. Doğrusu içinde şapka olan bir kutuya göre daha

81) Kuokkala (Günümüzde St.Petersburg'a bağlı Repino belediyesi)- Söz konusu dönem Finlandiya Büyük Dükalığına bağlı bir mezra. Kuokkala'da, bir dönem Lenin'in de yaşadığı Bolşeviklerin kendi konutları vardı

ağır olmuştu bu yüzden onu kimseye vermeden hep kendim taşıdım ve hafifmiş gibi davranmaya çalıştım. Her şeyi Stalin'in söylediği gibi yaptım ve Petersburg'a sorunsuz şekilde ulaştım. Jandarmalar benim ve vagonda bulunan diğer yolcuların eşyalarını aradılar fakat şapka kutusuna bakmadılar. Yolcuların üzerinin aranması ihtimali nedeniyle Petersburg'a tabancam olmadan gittim. Yanımda silah olarak sadece çantamda taşıdığım ve Petersburg'da arkadaşşıma hediye olarak götürdüğümü söylediğim bir hançer vardı. Hançerim sağlam ve ustura kadar keskindi. Jandarmalarla boğuşmak zorunda kalırsam işime yarayacağını düşünüyordum. Jandarmaların dolu bir vagonda silah kullanmaları pek mümkün görünmüyordu. Sonuç olarak hançeri kullanmama gerek kalmadı her şey yolunda gitti.

Aldığımız paranın yüz bin rublesi beş yüz rublelik banknotlardan oluşuyordu. Bu banknotların seri numaralarının polisin elinde olması kötü olmuştu. Polis bu numaraları gazetelerde yayımlamış, ayrıca Rusya'daki ve yurtdışındaki bankalara da vermişti. Sonradan birçok yoldaşımız bu lanet banknotları bozdururken gözaltına alınmıştı. Stalin'in banknotların numaralarının değiştirilmesi ile ilgili bir önerisi vardı. Lenin'in yanına giderken:

“Vladimir İlyiç'e beş yüz rublelik banknotların seri numaralarının polis tarafından bilindiğini, söyle. Bu banknotlardan iki yüz tane var bu yüzden banka ya da başka bir yerde kolaylıkla kontrol edilebilir. Eğer bu paraların yirmi otuz tanesi imparatorluğun çeşitli bölgelerine dağıtılabilselerse iyi olur. Mesela müşterilerden biri dükkânda yanlışlıkla cüzdanını düşürse ve hızlıca gözden kaybolursa ve dükkân sahibi cüzdanın içinde beş yüz ruble bulsa ne yapar? Polise götürür mü? Hayatta böyle bir şey yapmaz. Parayı alır ve şanslı olduğu için mutlu olur. Bozdurmak için bankaya gittiğinde ise yakalanır. Onu yakaladıkları için paranın kaynağını bulduklarını dü-

şünen polisler sorguya çektiklerinde ellerine bir şey geçmeyecek. Eğer farklı şehirlerde birbiri ardına benzer olaylar yaşanırsa polisin kafası iyice karışacaktır. Bu sayede elimizdeki banknotların çoğunu bozdurabiliriz.”

Bu fikir hoşuma gitmişti. Banknotların büyük kısmını bozdurma imkânı elde edilecekse küçük bir kısmı feda edilebilirdi. Stalin’in sözlerini Lenin’e ilettim fakat neden böyle yapılmadığını bilmiyorum.

BOMB KILLS MANY; \$170,000 CAPTURED

Missile Thrown by Terrorists at
a Treasury Wagon
in Tiflis.

OVER 50 PERSONS INJURED

Number of Dead Not Ascertained—
Two Revolutionists Killed by Another Bomb in the Same City.

TIFLIS, June 21.—A bomb was thrown to-day in Erivan Square. In the centre of the town, which was thronged with people. The missile exploded with terrific force. Many persons were killed or injured and windows and doors were shattered over a large area.

A Treasury wagon containing \$170,000, escorted by Cossacks, had reached Erivan Square when the bomb was thrown. Two employees of the Imperial Bank were killed. The number of other dead has not yet been ascertained. Over fifty persons were injured.

The bags containing the money disappeared and no trace of them has been found.

The first report, to the effect that ten bombs were thrown, appears to have been incorrect. So far as is known only one bomb was exploded.

The police are preventing all approach to the scene of the outrage.

RAIN OF BOMBS.

Revolutionaries Hurl Destruction Among
Large Crowds of People.

TIFLIS, Wednesday.—About ten bombs were hurled to-day, one after the other, in the square in the centre of the town, which was thronged with people at the time.

The bombs exploded with terrific force, many people being killed and injured.

Windows, doors, and chimneys were shattered over a large area.

Tiflis, later—It was reported that the bomb which was hurled with an attack on a Treasury wagon which was escorted by the Cossacks and two other soldiers.

The van, which was proceeding from the Post Office to the head branch of the Imperial Bank, contained a sum of \$20,000. When the van reached the Erivan square, a bomb was thrown, and an appalling explosion ensued, striking terror among the large number of people in the square, scattering them in all directions.

In order to prevent the confusion the soldiers threw back the bomb, which burst with deafening reports. Two employees of the Imperial Bank were hurled out of the van, which, together with the loss of the money, disappeared without leaving any trace behind it.

The number of victims has not yet been ascertained, but it is known that ten soldiers were killed and that the soldiers got away with the sum of \$20,000.

Lenin’le Sohbetler

1907 yılının temmuz ve ağustos aylarını Kuokkala’da geçirdim. Yoldaşlar henüz Tiflişe dönmemem gerektiğini düşünüyordlardı. Polis bir şekilde Erivan Meydanı’ndaki kamulaştırmaya katıldığımı öğrenmiş, bütün Kafkasya’da beni arıyordu.

Lenin “Yakında önemli bir görev alacaksınız, o zamana kadar dinlenin. Bunu hak ettiniz” dedi.

Boşta kalmaya alışkın değildim, daha önce bir şey yapmadan bu kadar zaman geçirmemiştim. Aylaklığa tahammül edemeyen bir karakterim var. Boş geçen zamanımı partide çok sayıda bulunan yayınları okuyup kendimi eğitmek için kullanmaya karar verdim. Kitapları birbiri ardına okumaya ve Lenin ya da Krupskaya ile tartışmaya başladım. Bu tartışmaları çoğunlukla boş zamanlarında Nadejda Konstantinovna ile yapıyordum. Lenin’in ise hemen hiç boş vakti olmuyordu. Buna rağmen benimle sohbet etmek için zaman yaratıyordu. Kafkasya’da hiç bulunmamıştı. Yerel koşulları, gelenekleri ve diğer şeyleri çok merak ediyordu. Lenin, çok az insanda görülecek kadar iyi bir dinleyicidir.

Bir keresinde partideki hainleri açığa çıkarmak için bir provokasyon tertiplediğimizi söylediğimizde çok gülmüştü.

“Bu şekilde güvenilir yoldaşlara jandarma üniforması giydirip şüphe ettiğimiz kişileri gözaltına aldırabiliriz. İşkence tehdidi altında çenesini açar böylece hain olup olmadığını öğreniriz. Ajan olan ya da olma ihtimali bulunan tiplerden kurtulmamız lazım,” dedim.

Lenin anlattıklarımı fıkra gibi dinledikten sonra:

“Çok ilginç bir öneri Yoldaş Kamo, ancak korkarım bunu bütün parti ölçeğinde uygulamak mümkün değil,” dedi.

Bütün parti ölçeğinde değil fakat kendi savaşçı grubuma alacağım yeni savaşçıların güvenilirliğini test etmek için bu yöntemi oldukça başarılı şekilde kullanıyordum. Riskli durumda yoldaşınızın tavrının ne olacağını bilmeniz gerekir, aksi halde çalışamazsınız. Lenin “Koba⁸² Yoldaş” diye hitap ettiği Josef’ten büyük bir saygıyla bahsetmişti. Josef, “Stalin” adını beş yıl sonra alacaktı. Şahsen “Koba” kod adını hiç sevmemiştim. Kitaplardan alınan kod adlarından hoşlanmıyorum. Bu tarz isimlerde yaşamdan kopuk, doğal olmayan bir şeyler var. Haklı mıyım bilmiyorum ama ben böyle düşünüyorum. Romanlar yaşamdan uzaktır. Josef’in, diğer kod adı Stalin’i, Koba’ya yeğ tutarım. Bu isim onun çelik Bolşevik karakterini yansıtır.

Lenin, Kafkasya’da hiç bulunmamış olmasına rağmen bölgenin özelliklerini ve yerel halk içinde çalışmanın önündeki engelleri, özellikle de Menşeviklerin ustaca kullandıkları ulusal ayrılıkları çok iyi biliyordu. Avrupalı biri, yoksul bir Tatar’ın hançerini alıp onu sömüren zengin Tatarı değil de kendisi gibi yoksul olan Ermeni’yi boğazlamasını anlamakta zorlanır fakat Lenin bu meseleyi en ince detaylarına kadar kavriyordu. Lenin, farklı uluslar arasındaki çalışmalara dair de bazı sorular sormuştu. Bir keresinde:

82) Josef Cugaşvili gençliğinde Gürcü yazar Aleksandr Kazbegi’nin kitaplarından derinden etkilenmişti. Özellikle de köylülerin özgürlükleri için verdiği mücadeleyi konu alan “Baba Katili” romanından hoşlanmıştı. Kitabın baş kahramanlarından biri olan cesur ve asil bir soyguncu olan Koba’nın adını parti adı olarak kullanmıştır.

“Yoldaş Koba’nın Gürcü olması Ermenilerle ya da Tatarlarla çalışmasında sorun olmuyor mu?” diye sormuştu.

“Sorun olmuyor,” diye yanıtladım. “Josef’in öyle bir karakteri var ki herkes onu kendilerinden biri sayıyor.”

Belki de bu konuşmalarımız Stalin’in Milliyetler Halk Komiseri olarak atanmasında küçük de olsa rol oynamıştır.

Josef’i çocukluğundan beri tanıyor olmam Lenin’in çok ilgisini çekmişti. Bana Gori’deki yaşamımız, evlerimiz ve ailelerimiz hakkında detaylı sorular sordu. Sorularının salt merakтан değil aynı zamanda samimi, insani bir ilgiden kaynaklandığını hissediyordum.

Lenin, birkaç kez kendisini ziyarete gelen yoldaşların yanında Kafkasya’daki durum hakkında konuşmamı istemişti. Lenin’in bana gösterdiği güvenin verdiği gururla bunu memnuniyetle yaptım. Krasin’in isteği doğrultusunda savaşçı birliklerde yer alan yoldaşlarımız için yaptığımız son kamulaştırmayla ilgili bir sunum hazırladım. Erivan Meydanı ve çevre sokakların yer aldığı büyük bir harita çizdim ve Lenin’in satranç taşlarını kullanarak kimin nerede durduğunu, hangi görevi üstlendiğini anlattım. Beni büyük bir ilgiyle dinliyorlardı. Lenin’in bizzat kendisi de sunumuma katılmıştı. Konuşmamı bitirdiğimde:

“Kafkas yoldaşlarımız gerçekten şaşırtıcı bir plan yapıp uygulamışlar! Bravo!” dedi.

Erivan Meydanı’ndaki kamulaştırmada birlikte olduğumuz yoldaşların hepsine olmasa da daha sonra yolumuzun kesiştiği kişilere Lenin’in sözlerini aktardım.

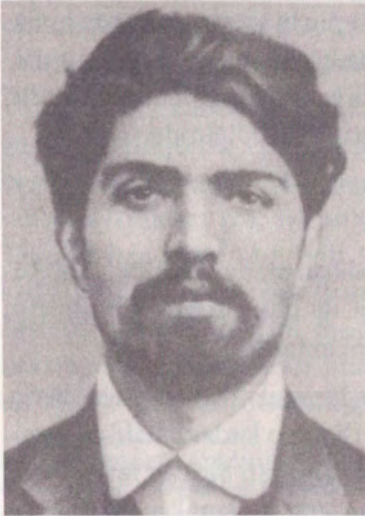
Miho Boçoridze’nin paraları taşımak için yaptığı divan, yoldaşların çok ilgisini çekmişti. Divan o kadar ustalıkla yapılmıştı ki, gizli bölmeden haberdar olmayan birinin fark etmesi veya onu herhangi bir divandan ayırması olanaksızdı.

Tiflis’ten gelen haberleri hepimiz sabırsızlıkla takip ediyor-

duk. Kamulaştırmamız, Gürcistan'daki Menşevikleri çileden çıkarmıştı. Nasıl böyle bir şey yaparsınız? Bolşevikler kongre kararını ihlal ettiler! Buna nasıl cüret ederler? Tiflis, Batum, Kutaisi ve tüm Gürcistan'da öylesine olumsuz bir hava oluşmuştu ki, Josef, diğer Bolşeviklerle birlikte Menşeviklerin çok zayıf oldukları Bakü'ye geçmek zorunda kalmıştı. Menşeviklerin kolaylıkla polisle işbirliği yaptığını deneyimlemiştik.

Josef'le birlikte Bakü'ye giden yoldaşlar arasında Şaumyan, Davitaşvili ve Japaridze de vardı. Kafkasya'daki devrimci merkezin Tiflis'ten Bakü'ye taşındığını söylemem mümkün. Stalin burada, Lenin'e de ulaştırılan *Bakinski Raboçi* gazetesini yayımlamaya başlamıştı. Her sayıyı önce ayrı ayrı okuyor sonra birlikte tartışıyorduk. Lenin'in, Stalin'in "Duma'nın Dağıtılması ve Proletarya'nın Görevleri" adlı makalesinden övgüyle söz ettiğini hatırlıyorum. Liberaller ve Kadetleri kastederek:

"Koba onlara acı biber vermiş" dedi. "Ne kadar iyi, isabetli ve anlaşılır yazmış!"

Şaumyan

Japaridze

Lenin'e birçok kez 1904 yılındaki Bakü Grevi'ni ve Tatarlarla Ermeniler arasındaki kavgaları anlattım. Bir keresinde:

"Biz Ermeniler Kafkasya'da doğuştan sosyalist sayılırız, çünkü her Ermeni'nin ruhunda adalete karşı susuzluk vardır" dediğimde Lenin o an bana:

"Peki, Mantaşev de sosyalist mi?" dedi. "Eğer öyleyse işçileri neden grevdeler? Ya bana bahsettiğiniz Gukasov kardeşler, onlar da mı sosyalist?"

Utanarak, "Onlar kan emiciler, sosyalist değil" diye cevap verdim.

Lenin, bana şakayla parmak sallayarak:

"Tam olarak öyle!" dedi. "Her milletten ezilen yığınlar adalete susamış durumdalar, zenginler ise hangi milletten olurlarsa olsunlar adalet gibi bir ihtiyaçları yok. İstedikleri her şeye zaten sahipler."

Lenin bir insana saygı duyuyorsa ona eleştirilerini yumuşak, sıklıkla şakacı bir şekilde yapar.

Lenin bazen:

"Kamo, rica etsem bize komik bir şeyler anlatır mısınız?" derdi.

Ben de başımdan geçen bazı olayları anlatırdım. Başımdan geçen komik birçok olay vardı. Lenin ve Krupskaya en çok da 1906 yılında, Doktor Şah-Paronyantsa'nın Rtişçevski'deki jinekoloji kliniğinde iki gün saklanmamdan hoşlanmışlardı. Polislerin güpegündüz böyle bir yeri arayacakları aklımın ucundan bile geçmiyordu. Bir anda polisler kapıya dayanınca şaşırmıştım. Neyse ki doktor bana Tatar kadınlara özgü bir kıyafet buldu ve polislerin gözleri önünde sokağa çıkardı. Polis çarşafı kaldırıp bakmaya cesaret edememişti zira Tatarlar hangi hakla kadınlarımızı utandırırırsınız diyerek huzursuzluk çıkarabilirdi. Polislerin yanından geçerken kendimi polislere

Türkçe küfretmekten de alıkoymadım, bir zamanlar bu konu üzerine özellikle çalıştığımından ses değiştirmede epey becerikliyimdir. Yine de genç bir kadının sesini, yaşlılarınkini taklit ettiğim kadar iyi çıkaramam.

Kuokkalâda, yaklaşan yurtdışı görevimle ilgili hazırlanıyordum. Paris, Viyana, Berlin ve başka bir dizi şehri ziyaret edecektim. Dürüst olmak gerekirse Varna'dan yaptığım başarısız silah sevkiyatından sonra bana bir daha böylesi önemli bir işte güvenileceğini düşünmüyordum. Silah sevkiyatındaki başarısızlıktan dolayı kendimi suçlayarak çok dertlendim, yaptığımız kamulaştırma bile bu konudaki üzüntümü gidermemişti. Bazen "Ah, o tüfekler şimdi bizde olsaydı" diye düşünürdüm. Bu konuda üzölmeyi ancak devrimden sonraya bırakabildim.

Yoldaşlar bana güvendiler, ben de vakit kaybetmeden hazırlanmaya başladım. Lenin ve Krasin çok değerli tavsiyelerde bulundular. Kuokkalâda tam anlamıyla Bolşevik illegalite üniversitesinden mezun olmuş gibiydim. Lenin şaka yollu:

"Bu parayı aldığına göre harcamalısın" dedi.

Kamulaştırmadan aldığımız paranın büyük bölümüyle silah alıp Odesa üzerinden Rusya'ya getirmemiz gerekiyordu. Gürcistan'da bir süreliğine Menşeviklerin etkisinin artması nedeniyle sevkiyatın Batum ya da Poti'ye yapılması kabul edilmedi. Bu hainler hiç düşünmeden silahları ve sevkiyatı yapan kişileri devlete teslim ederdi. Bu görevi kesinlikle yerine getireceğime dair kendime söz verdim. En ufak detayları bile göz önünde bulundurup, kılı kırk yaracağım. Başta Lenin olmak üzere yoldaşlarımla bana olan güvenini boşa çıkarmayacağım.

Yoldaşlar bana seyahat için kusursuz belgeler hazırladılar. Bu belgelere göre Avusturya vatandaşı bir sigortacıydım. Pasaport sahte değildi, Tiflis'teki Avusturya Konsolosluğu'ndan alın-

mıştı. Pasaportla birlikte bana Stalin ve kız kardeşim Javiar'dan mektup da gelmişti. Stalin mektubunda "Sana önemli bir görev verildi Kamo, bunun üstesinden geleceğine eminim" yazmıştı. "Sen kendi işine odaklan, biz de burada kendi işimizi yapacağız. Otokrasi şimdiden çatırıyor, yakında sonu gelecektir."

Hayranlık ve minnetle "Ne adam ama!" diye düşündüm. "Şu an Bakü'de birçok zor meseleyle meşgulken bile bana motive edici bir mektup yazmak için zaman buluyor."

İlk sevkiyattaki başarısızlığımdan sonra böyle bir mektup almaktan mutlu olacağımı biliyordu. Stalin'le hazırlandığım görevin nasıl bir ilgisi olduğu merak edilebilir. Onun Bakü'de yeterince uğraşı varken yine de beni hatırlıyor. O herkesi hatırlar ve iyi ya da kötü hiçbir şeyi unutmaz. Ben yurtdışındayken ya da hapishanedeyken kız kardeşlerimle de Stalin ilgileniyordu. Devrimcilerin ailelerine yardım etmeyi asla ihmal etmezdi. Bolşevikler yoldaşlarının ailelerine genelde yardımcı olurlardı fakat Stalin bu konuya ayrı bir dikkat gösterirdi. Aldığımız paranın nasıl kullanılacağı konuşulmaya başlandığında, o öncelikle yoldaşların ailelerine yardım etmek için kullanılacak miktarı bir köşeye koymuş olurdu.

Bir keresinde benim de bulunduğum bir ortamda Miho Boçoridze, bu işe çok fazla para ayırdığımızı, yardım ettiğimiz kişiler haricinde Jorjiaşvili ailesinin de olduğunu hatırlattı. Miho bunu cimriliğinden ya da art niyetli bir düşünceyle söylememişti, o sırada partinin kasası neredeyse boşalmıştı. Stalin öfkelenerek:

"Bunu nasıl söylersin?" demişti. "Arsen⁸³, davamız uğru-

83) Tiflis Demiryolları atelyesinde işçi olan Arsen Jordjiaşvili 16 Ocak 1906'da yoldaşlarıyla birlikte, yaşanan olayları bastırmak için uyguladığı zulümden dolayı "Tiflis kasabı" olarak anılan Kafkas askeri Bölgesi Genel Kurmay Başkanı Tümgeneral Pyotr Gryaznov'u bombayla ağır şekilde yaralamıştı. Kullandığı bombalardan birinin patladığı esnada yaralanarak, polisler tarafından yakalandı ve idam edildi.

na canını verdi! Bunu ailesine hangi parayla ödeyebiliriz? Ne kadar verirsek verelim yetmez, çünkü Arsen artık geri gelmeyecek! Her gün ölümcül riskler altında çalışan yoldaşlarımız bunu gönül rahatlığıyla yapmalı Miho! Yaşamlarını kaybetmeleri halinde ailelerinin kimseye el avuç açmak zorunda kalmayacağını bilmeliler. Bu bizim için onur meselesidir.”

Lenin'in 1906-1907 yıllarında
Kuokkala'da yaşadığı dağa.

Mihaylovski Hastanesi'nden Kaçışım

Ekim 1907'de Berlin'de tutuklanmıştım. Beni, çok sonra ancak Şubat Devrimi'nden sonra açığa çıkarabildiğimiz provokatör Yakov Jitomirski ele vermişti. Yoldaşların Jitomirski'nin infazında bana görev vermedikleri için çok üzülyorum. O zamanlar Kafkasya'da bir sürü işim vardı.

Firar etmenin daha kolay olacağını düşündüğüm için kendimi hastaneye sevk ettirmek için deli numarası yaptım. Almanya'da firar etmeyi başaramadım. Beni Rus yetkililere teslim ettiler, Tiflişe getirilerek Metehi Hapishanesi'ne koyuldum. Kaçmamdan korktukları için pranga takıp çok sıkı bir şekilde denetim altına aldılar. Metehi'de eskiye nazaran birçok şey değişmişti, 1906 yılında Miho Boçoridze'nin yaptığı gibi tünelle firar etmek imkânsızdı.

Aralık 1910'da Mihaylovski Hastanesi'ne sevk edilene kadar bir yıldan fazla bir süre Metehi Hapishanesi'nde kaldım. Dışardan gelen haberler sadece en güvenilir yoldaşlar üzerinden ve sözlü olarak iletiliyordu. Delirmiş gibi davranıyordum, hiçbir şeyi anlamıyor, kendimi bile tanımamazlıktan geliyordum, herkesi de buna inandırmıştım. Dışardan gelen yazılı bir not bulunsaydı oyunum sona ererdi. Yoldaşlar gelir, bir şeyler fısıldar ve giderlerdi; tek bağlantı kanalımız buydu.

Hastanede kız kardeşlerim Javiar ve Arusyak'ın beni ziyaret etmelerine izin veriliyordu. Doktorlar, ailemle yapacağım görüşmelerin iyileşmeme yardımcı olacağını düşünüyordu. Kız kardeşlerim ziyaretime geldiğinde durmadan ağıtlar yakıyorlardı, bense öte tarafa bakarak bir şeyler mırıldanıyor ya da şarkı söylüyordum. Başımızda duran nöbetçinin dikkatinin başka yere yöneldiğini görür görmez mesaj alışverişinde bulunuyorduk. Stalin'in sürgünde olduğunu da böyle öğrendim.

Aklım hep firardaydı fakat ilk zamanlar beni bir hücrede kilitli tutuyor, gezinmeme ve etrafı inceleyerek keşif yapmama olanak vermiyorlardı. Şubat 1911'de hücremin kapısını kilitlemeyi bıraktıkları andan kısa bir süre sonra ziyaretime Javier'in eşi kılığında Stepan Şaumyan geldi. Çok temkinli davranıyordu, beni omuzlarımdan tutup sarsarak "Vah vah, beni tanımıyor musun?" diye bağıırıyordu. Fırsatını bularak bana yasadışı yollardan Petersburg'a geçen Stalin'le buluştuklarını ve firarımın organize edileceğini söyledi. Bunun için hastanede çalışan kişileri yakından gözlemlemem ve aralarında rüşvet alacak birilerini bulmam gerekiyordu. Eğer hapisken bir işbirlikçiniz varsa prangalar kaçmanıza engel olamaz. Prangalar testere benzeri bir şeyle kesilir ve uygun zamanda çıkarıp atılmak üzere emaneten tutturulabilirdi. Şaumyan beni omuzlarımdan tutup sallarken bir yandan da yoldaşların gerekli olacak perçinleri yapabilmesi için dikkatle prangalarımı inceliyordu.

Firar ettikten sonra Stalin'in Şaumyan'la yaptığı görüşmede beni sorduğunu ve bir an önce kaçışımın ayarlanması gerektiğini söylediğini öğrendim. Yoldaşlar, Stalin söylemeden önce de firarım üzerine düşünüyorlardı, beni hapishanede ölüme terk etmezlerdi. Ama Stalin'in tavrı içimi ısıtmıştı, dostum ve yoldaşım Josef Cugaşvili yasa dışı yollardan girdiği başkentte böylesi bir durumdayken beni hatırlıyor ve yardım etmek istiyordu.

Hapishanedeyken beni bir an önce hastaneye sevk etmeleri için taşkınlık yapıyordum. Hapishanelerde idareciler ve gardi-

yanlar kendilerine çok sorun çıkaran mahkûmlardan kurtulmak isterler. Hapishane idaresi çok geçmeden bana “yardımcı” oldu, düzeni bozduğum ve olağan önlemlerin üzerimde bir işe yaramadığını söyleyerek hastaneye sevk edilmem için savcıya mektup yazdı. “Olağan önlemler”den kastedilen dayak ve hücreydi. Beni dövdüklerinde gülüyor, şarkı söylüyordum, hücreye kapattıklarında da taşkınlıklara devam ediyordum. Hastaneye sevk edilince üzerimdeki denetimin zayıflaması için sakın davranmaya başladım. Öncelikle nöbetçilerin sürekli prangalarımı kontrol etmesinden kurtulmam gerekiyordu. Prangalarımın çıkarılmayacağına emin olmuştum, savcı, doktorların tüm isteklerine rağmen prangaların çıkarılmasını kabul etmemişti.

Nöbetçiler ve diğer görevliler gittikçe sakinleştiğime ve artık taşkınlık yapmayacağıma ikna oldular. Doktorlar uyguladıkları tedavinin etkili olduğunu düşünerek seviniyorlardı. Nöbetçilerin görev başındayken yerlerinden ayrılmaya başladıklarını görünce amacıma ulaştığımı anladım.

Psikiyatri hastanelerinde çalışmak kolay iş değil, özellikle de şiddet eğilimi olan hastalarla ilgilenmek gerekiyorsa. Bu nedenle oralarda normal insanlar değil, rastgele insanlar çalışır. Nöbetçiler kaldığım odanın kapısını kilitlemeden gidiyor. Bu uygulamalara aykırı bir durumdu ama kimsenin dikkatini çekmiyordu. Dış kapıdaki görevlileri de atlatmak gerekeceğinden kapıdan kaçmam mümkün değildi. Odanın penceresinden de çıkamıyordum, bunu ancak gece kimseye fark ettirmeden yapabilirdim. Geceleri pencerenin önüne nöbetçi olarak iki polis koyulduğundan oradan çıkmam da mümkün değildi. Tüm seçenekleri gözden geçirdikten sonra en iyi seçeneğin gündüz vakti lavabonun penceresinden çıkmak olduğuna karar verdim. Uygun anı kollayarak, oradan fark edilmeden aşağı inmek mümkündü. Bunun için testereye, üç sajenlik⁸⁴ bir halata ve paraya ihtiyacım vardı. Rüşvet

84) Eskiden Rusya’da kullanılan 2,13 metre eğerindeki uzunluk ölçüsü birimi.

vermek varken işimi şansa bırakamazdım. Benim tutsak olmam vali ve savcı için gerekliydi. Çalışanlar ve nöbetçilerin Ter-Petrosyan'ın tutuklu kalmasında özel bir çıkarı yoktu. Bir kişiye bana gözcülük yapması için başkalarına da prangalarımı ve lavabo penceresini keserken görmezden gelmeleri için para verdim. Para dışında, polis ve gazetecilerin yarattığı gözü kara ve acımasız insan imajı da işime yaramıştı. İşçilerin, 1905 yılındaki ayaklanmada düşmanlarının hakkından nasıl geldiğini kimse unutmamıştı.

Kararlaştırılan gün pencereden çıktım. Kura Nehri'nin sığ bir yerinden geçerek beni bekleyen yoldaşlarla buluştum. Birkaç gün Velyaminovskide, Tiflis emniyetinde görevli bir amirin bodrumunda saklandım. Benim için geçici bir sığınak arayan yoldaşlar çok haklı olarak beni burada aramanın kimsenin aklına gelmeyeceğini düşünmüşlerdi. Öyle de oldu, polis tüm şehrin altını üstüne getirdi fakat bir polis şefinin bodrumuna bakmak akıllarına dahi gelmedi.

Yoldaşlar bana Stalin'in henüz firarımdan önce yazdığı bir mektup verdiler. "Özgürlüğüne kavuştuğun için seni kutlarım. Umarım bu son olur. Zaferimiz yakın fakat daha yapacak çok işimiz var." Mektubunu ilk okumada anlamadığım bir cümleyle bitirmişti: "Sadece Kafkasya'da değil trenlerde de dikkatli olmanı tavsiye ederim." Biraz düşününce Stalin'in posta trenlerinde kamulaştırma yapmamı tavsiye ettiğini anladım. Bu çok mantıklı bir fikirdi, üzerine düşündükçe hoşuma gitti. Daha sonra, ben Berlin'de hapisteyken Polonyalı yoldaşların Varşova'dan Petersburg'a giden bir posta trenine yaptıkları baskını⁸⁵ dinlemiştim ama

85) Kamo, "Bezdan kamulaştırması" olayından söz etmektedir. 26 Eylül 1908 tarihinde Polonya Sosyalist Partisi'nin militanları, ilerde kurulacak Polonya Devletinin ilk devlet başkanı olacak Josef Pilsudski yönetiminde Vinius yakınlarındaki Bezdan istasyonunda posta trenine yaptıkları baskınla 200 bin ruble kamulaştırılmıştır.

benim trenlerde çalışma fırsatım olmadı. Batum'dan deniz yoluyla yurtdışına çıktım, Paris'te bir süre Lenin'in yanında kaldım, ardından Avrupa'yı gezerek parti için silah tedarik ettim ve illegal bir ağ kurdum.

Yurtdışına çıkmadan önce Tiflis ve Batum'da yoldaşlardan şöyle şeyler duyuyordum: "Soso böyle yapmamızı önerdi" ya da "Koba bize şunları yapmamızı yazdı." Stalin sürgündeyken Kafkasya ile bağını bir an bile koparmamıştı. Kafkasya'da olup biten her şeyden haberdardı, yoldaşlara çeşitli tavsiyeler veriyordu. Tam anlamıyla Lenin gibi davranıyordu. Hepimiz Stalin'in yakınlarda bir yerlerde, yanımızda olduğunu hissediyorduk. Kafkasya komitesindeki tüm yoldaşlar bu şekilde davranmamıştı. İsim verip kimseyi zan altında bırakmak istemiyorum, hesaplaşmak gibi bir düşüncem de yok. Sadece sürgünde ya da hapishanede bulunan bazı yoldaşlarımızın komiteyle bağını tamamen kaybettiğini ve çalışmalarımızdan bihaber olduğunu belirtmek istiyorum. Ocak 1912'deki Tüm Rusya Parti Konferansı'nda Stalin, Merkez Komite MK Rusya Bürosu'na seçilince Kafkasya'daki bütün yoldaşlar bunu devrim davasına büyük katkılarının tasdik edilmesi olarak görüp büyük sevinç duymuştu. Hiçbir abartı olmadan Stalin'in Kafkasya'daki otoritesinin Lenin'e denk olduğunu söylemeliyim.

Nisan 1912’de Stalin’le Yeniden Buluşma

Nisan 1912’de Stalin’in tutuklanmasından birkaç gün önce Petersburg’da buluşmuştuk. Bazı işler için yurtdışından birkaç günlüğüne gelmişim, işlerimi halledip geri dönecektim. Stalin o dönem Petersburg’da çalışıyordu. MK Rusya Bürosu’nun başına getirildikten sonra tüm Rusya’daki çalışmalardan sorumlu olmuştu. Rusya’da devrimi kendilerinin hazırladıklarını söyleyen bütün yoldaşlara aynı soruyu soruyorum: “Lütfen söyler misiniz, 1912’den itibaren MK Rusya Bürosu’nun başında kim vardı?”

Stalin’le yaklaşık beş yıldır birbirimizi görmüyorduk, buluşma esnasında ikimizin de ne kadar mutlu olduğunu anlamam. O anki sevincimizi tarif edecek sözcükler bulmak için insanın Gorki olması gerekir.

Stalin benden farklı olarak dış görünüşü bakımından hemen hiç değişmemişti. Hapishanede geçirdiğim uzun yıllar beni yaşlandırmıştı, olduğumdan daha büyük görünüyordum. Stalin sitemkâr bir şekilde:

“Kendine bakmıyorsun, gözlerinin altında halkalar çıkmış, avurtların çökmüş,” dedi.

Kendimi haklı çıkarmaya çalışarak:

“İşler çok yoğun,” dedim.

Stalin sert bir tonla:

“Sağlığını korumalısın Kamo, sadece yaşamın değil sağlığın da devrime ait. Geçenlerde sağlığına dikkat etmediği için Spandaryan'ı⁸⁶ azarladım şimdi sıra sende. Bunu yapamazsın Kamocuğum. Böyle davranırsanız biz devrimi kiminle yapacağız?”

Stalin, o sırada Kafkasya'dan yeni dönmüştü. Tiflis ve Bakü'ye uğramıştı. Kafkasya'daki son haberleri duymak için sabırsızlanıyordum ama öncesinde Moabit ve Metehi hapishanelerindeki tutukluluğum ve delilik numaramla ilgili birçok soruyu cevaplamam gerekiyordu. Daha fazla dayanamayarak:

“Önemli olan hayatta ve şu an karşında oturuyor olmam,” dedim.

Stalin “Hayır Kamo, yanılıyorsun” diye karşılık verdi. “Deneyimlerin çok önemli birçok yoldaşımız için faydalı olabilir. Deli numaran bu kadar başarılı olmasaydı şimdiye çoktan asılmış olurdun. Daha detaylı anlat. Hatta eğer ne yaptığını, nasıl yaptığını yazabilirsen daha iyi olur. Hiçbir eğitim almadan Berlin’de, Tiflis’te psikiyatrları kandırabilmiş olman kolay iş değil.”

“Delilik taklidi yapmak zor değil” dedim. “Zor olan bunu sürekli her saat, her dakika yalnız olduğunda bile sürdürmek zorunda olman. Zira izlenmediğinden kesinlikle emin olamıyorsun.”

Bu konuyla ilgili bazı şeyler yazarak Petersburg’dan ayrılmadan önce Stalin’e verdim. Daha sonra bu konuya bir daha dönmedik ama deneyimlerimin yoldaşlarıma faydalı olduğu-

86) Suren Spandaroviç Spandaryan (1882-1916). Ermeni devrimci, Bolşevik, edebiyat eleştirmeni ve yayımcı. 1901’den itibaren RSDİP üyesi, 1912-1913 yıllarında RSDİP MK ve RSDİP MK Rusya Bürosu üyesi. Ölüm nedeni olacak tüberkülozdan mustaripti.

nu umuyorum. Stalin'in karakter özelliklerinden biri de buydu, her zaman davamızı ve davamız için neyin yararlı olacağını düşünürdü.

Tutuklanma olayımla ilgili uzun uzun konuştuk. O zamanlar ne ben ne de yoldaşlar neden tutuklandığımı anlamamıştık. Biri mi ihanet etmişti? Yoksa ben mi bir hata yapmıştım? Ne kadar dikkatli olursanız olun bazen işe yaramayabilir. Yoksa sadece polisin şansı mı yaver gitmişti? Bu konu üzerine uzun süre düşündüm. Jitomirski'den ve Berlin'de kontak kurduğum iki yoldaştan şüpheleniyordum. Fakat şüphelerimi tam olarak doğrulayacak bir şey bulamıyordum. Stalin, kamulaştırmadan elde edilen paraları bozduran yoldaşların tutuklanmasının ardından -bu, benim tutuklanmamın hemen ardından olmuştu- Jitomirski ile ilişkileri bir süreliğine askıya almaya karar verdiklerini söylemişti. Ardından:

“Neresinden bakarsan bak kötü bir karar. Eğer gerçekten provokatörse onu cezalandırmak gerek, yok eğer dürüst bir yoldaşımız ise kendisine güvenmediğimiz için gücenip, biz-

Spandaryan ve Stalin (1915)

den uzaklaşabilir. Meseleyi çok uzatmadan Berlin'deki tüm yoldaşlarımızı kontrol etmemiz gerek."

Daha önce Lenin'e önerdiğim şeyi hatırlayarak:

"Polis kılığına girerek tutuklayalım. Ve sonra kimin 'Ben sizdenim, sizin için çalışıyorum' diye bağıracağını izleyelim" önerisinde bulundum.

Stalin şaşkınlığını gizlemeden:

"Ne diyorsun Kamo? Böyle işler bu kadar kabaca yapılmaz. İyi bir provokatör bu tarz oyunlara gelmez. Başka bir yol bulmak gerek. Bana kalırsa Berlin'de sıradan bazı insanların adreslerini alır ve şüphelendiğim kişilere, bay bilmem kimin elinde büyük miktarda silah olduğu bugün ya da yarın başka yere taşıyacağı şeklinde bilgi sızdıralım. Şüphelendiğimiz herkese başka bir adres verir, sonra da polisin hangi adrese gittiğine bakarız. Sevk edilmek üzere olan büyük bir parti silah söz konusu olduğunda polis baskın yapmakta tereddüt etmez. Kutaisi'de Şavgulidze'yi nasıl açığa çıkardığımızı hatırlıyor musun?"

Soyadı kendisine tam uyan provokatör Givi Şavgulidze 1906 yılında başımıza büyük dertler açmıştı. Demiryolunda ateşçi olarak çalışıyordu, iyi durumdaydı ve kendisine sorumlu düzeyde görevler veriliyordu. Kutaisi'den Tiflis ve başka şehirlere parti postaları ve silah taşıyordu. Bu nedenle sadece Kutaisi'de değil tüm Gürcistan'da birçok yoldaşımızı tanıyordu. İnfaz öncesinde yaptığımız sorgulamada Şavgulidze zenginleşme tutkusu yüzünden ihanete itildiğini söyledi. Bir ev almayı, dükkân ya da restoran sahibi olmayı çok istemişti fakat kürek savurarak bir restoran sahibi olacak kadar para kazanamazdı. Yoldaşlar böylesine çürümüş bir insanın kendini yıllarca nasıl tutkulu bir sosyalist olarak gösterebildiğine şaşmışlardı. Ancak Şavgulidze bunu yapmayı başarmıştı. Tüm Gürcistan'da sıkı illegalite şartlarında bulunan yoldaşlarımız

tutuklanmaya başladığında kimse Şavgulidze'den şüphelenmeyi düşünmemişti. Batum örgütü de Tiflis örgütü de kendilerinden şüphe ediyordu, tam bir karmaşa! Yoldaşların birbirlerinden şüphelenmesi çalışmalarımız için çok tehlikeliydi. Eğer bir yoldaşından şüpheleniyorsan ona nasıl sırtını dönebilirsin? Stalin olmasa işlerin nereye varacağını kestirmek mümkün değildi. Tutuklanan tüm yoldaşları tanıyan kişilerin bir listesini yaptı. Listede Şavgulidze ile birlikte beş kişi vardı. Tiflis'te yoldaşlarımızın yaşadığı ya da komşu oldukları binalarda bizimle herhangi bir alakası olmayan beş kişi belirledik. Beş adres. Şüphelilerden her birine bu adreslerden birini sızdırarak, valiyi öldürmek için hazırlık yapan militanların kaldığını söyledik. Polis, Ganovskaya Sokağı'nda bulunan çocuk doktoru Agamolov'un evine baskın düzenledi. Agamolov'un adresi ateşçi Şavgulidze'ye verilmişti. Yoldaşlar ilk başta buna inanamayıp, bir yanlışlık olduğunu düşündüler. Bazı yoldaşlar Şavgulidze ihanetini itiraf edene kadar da şüphe etmeye devam ettiler. Stalin sayesinde onu açığa çıkarmıştık. Elbette dikkatsizliğimiz nedeniyle bazen tutuklamalar oluyordu ancak art arda tutuklamalar yaşıyorsa kesin bir ihanet vardır.

“Hatırlamaz olur muyum, tabi ki hatırlıyorum” dedim. “Peki, neden Berlin'de aynı yola başvurmadınız?”

“Bilmiyorum” dedi Stalin. “Uzun süre düşündük ve sonunda polisin seni bulmasının tesadüf olduğunu ve para bozdururken yakalanan yoldaşların da seri numaralarından dolayı tutuklandığına karar verdik. Hata ettik, konuyu irdelemeye devam etmeliydik. Başarısızlığı tesadüflerle açıklamak insanların kolayına geliyor.”

“Yeterince ciddiyle davranmamak kötüdür ancak fazla şüpheli olmak daha kötüdür” dedim. “Harşiladze olayını hatırla.”

Stalin Batum'da çalışırken, bölgedeki yoldaşlar telgrafçı Harşiladze'nin ihanet ettiğinden şüpheleniyordu. İki yolda-

şımız tutuklanmıştı ve duruma bakılınca onları Harşiladze dışında ele verecek kimsenin olmadığı görülüyordu. Olayı tam açıklığa kavuşturmadan aynı hücrede çalıştığı aşırı ateşli kişiler Harşiladze'yi infaz kararı alıp onu vurmuşlardı. Bir süre sonra provokatörün başka biri olduğu ortaya çıktı, yani Harşiladze haksız yere infaz edilmişti. Onu infaz eden yoldaş vicdan azabından kendini vurdu.

Menşeviklerin saflarındaki uzlaşmacılar zaman kaybetmeden “Bolşevikler sadece başkalarını değil kendi insanlarını da gözünü kırpmadan öldüren bir çetedir,” diye haykırmaya başladı. Bu olay mücadelemize çok zarar verdi.

Savaşçılarla ilgilenirken onları detaylı bir şekilde test edemiyordum. Ancak sahte tutuklamalar sayesinde birkaç kez hainleri açığa çıkardığım olmuştu. Bu yöntem bilhassa 1918 yılında Kafkasya'da hızla savaşçı müfrezeler kurmamız gerektiğinde işe yaramıştı. Mücadele etmek istediğini söyleyen herkes alınıyordu, bu yüzden saflarımıza her türden bir yığın alçak dolmuştu. Babam, tezgâhtarlarını sınamak için, onlara ödeme yaparken yanlış saymış gibi fazladan para verir ya da kasada para “unutur”du ve bunu kendisine söyleyip söylemeyeceklerini beklerdi. Onursuz bir insan daima onursuzdur, aynı biçimde korkak da daima korkaktır.

Stalin bana ancak aklındaki her şeyi sorduktan sonra Kafkasya'daki çalışmaları anlatmaya başladı. Kafkasya'dan gelen haberler iç açıcı değildi. Ayaklanmanın üzerinden altı yıldan fazla geçmişti. Birçok yoldaşımız hala hapisteydi. Pek çoğu da umutsuzluğa kapılmıştı, Menşevikler düşünsel bakımdan zayıf olanları kendi saflarına çekmeyi başarmıştı. Dürüst olmak gerekirse 1912'deki durum 1906 yılına kıyasla çok daha kötüydü. 1906 yılında bir iki yıl içinde yeniden bir ayaklanmaya girişeceğimizi düşünüyorduk. Aradan bunca yıl geçmesine rağmen hala bir ayaklanma için hazır değildik. Hazır değildik, çünkü geçmiş-

teki hatalarımızdan ders çıkararak kesin biçimde zafer kazana-
cak şekilde hazırlanıyorduk. Ancak herkes bunu anlamaktan
uzaktı. Umutsuzluğa düşenlere inanç aşlamak, Menşeviklerin
kararsızları kendi saflarına çekmelerini önlemek ve inanılması
zor koşullarda devrime hazırlanmayı sürdürmek gerekiyordu.
1912 yılında otokrasi oldukça güçlü görünüyordu. Devlet Du-
ma'sı üzerinden koparılan yaygara ile otokrasi karşıtlarının bir
kısmı aldatılmıştı. Birçokları da tutuklanıp hapishanelere, sür-
günlere gönderilmişti, bazılarını da Menşevikler kandırmıştı.
Kararsızlar devrimin ezildiğini düşünüyordu. Lena⁸⁷ katliamı
otokrasinin gözünü nasıl kararttığını gösteriyordu. Düşman-
larımız olası bir isyanı henüz tohum aşamasındayken ezmeye
çalışıyordu. Herhangi bir hoşnutsuzluk göstergesine karşı hiç
çekinmeden mermilerle cevap veriyorlardı. Rusya İmparator-
luğu'nu karabulutlar sarmış gibiydi, böylesi zorlu bir zamanda
zaferimize olan inancı canlı tutmak zordu.

Stalin "Savaş yaklaşıyor" demişti. "Önümüzdeki yıl olmazsa
1914 yılında kesin patlak verecek. Kapitalistler dünyayı ken-
di yöntemleriyle paylaşmak isteyecekler ama savaşın sonunda
dünya bizim, Marksistlerin olacak. Yoldaşlara 'sabredin, çok az
kaldı' diyorum. Doğru zamanda tamamen silahlanmış olmak
için hazırlanın. Zaferimiz sadece bir adım ötede. Şu an biz-
den tek şey istiyor; gerektiği şekilde hazırlanmak. Bu açıdan
yaptığın şey davamız için çok önemli Kamo. Partimize zafer
için en gerekli olan iki şeyi sağlıyorsun; para ve silah. Şimdiye
kadar çok şey yaptın ama daha iyisini yapmalısın. Şimdi hepi-
miz tüm gücümüzle asılmalıyız kavgaya. Birçok şey tehlikede!
Halkla çalışmalara özel bir önem vermemiz gerek aksi halde
Menşevikler zaferimizi elimizden almaya çalışacaklardır."

87) Lena Katliamı: Lena nehrinin Vitime ve Olekme kolları üzerinde Bodaibo
şehri bölgesinde bulunan Lena altın madenciliği şirketinin madenlerinde, 4
Nisan (17) 1912 tarihinde hükümet birlikleri grevdeki işçileri tarayarak 200
işçiyi katletti.

Öyle de oldu. Ekim Devrimi'nin adından Kafkasya'daki Menşevikler kısa süreliğine halkın özgürlük arzularını kendi çıkarları için kullandılar. Stalin, 1918 baharında halkı aldatmak için devrimci gibi davranan Transkafkasya'daki karşı devrimcilere Pravda gazetesinde güzel bir cevap verdi. Bu makalesinin belli bölümleri Kafkasya'da farklı dillere çevrilerek bildiri olarak dağıtıldı. Ermenice çevirisini Şaumyan yapmıştı.

O gün saatin farkında olmadan sabaha kadar konuşmuş-tuk, bütün sorunları tartışmış, hatta kişisel meseleler üzerine de biraz konuşmuş-tuk.

Stalin bana şaka yollu Avrupa'da bir sevgilim olup olmadığını sordu. Ona bir zamanlar karar verdiğim üzere kişisel duygularımı devrimin zaferine kadar erteleme kararımın arkasında olduğumu, birkaç defa ciddi sınamalardan geçmek zorunda kalsam da sözüme sadık kaldığımı söyledim. Her insan gibi ben de bir yuvanın rahatlığı ve sıcaklığı gibi basit mutluluklardan etkileniyordum. Devrimci Kamo için bir evin sıcaklığının değerli olduğunu okumak bazılarına komik gelebilir ama böyle. Devrimden sonra sıradan bir hayat yaşayacağım düşüncesi, esaret altındayken bana güç veriyordu. Staline bunları anlattıktan sonra:

“Ben senin kadar çelik değilim!” dedim.

Stalin gülümseyerek “Ben de insanım. Sadece karakterim çelikten ama kalbim canlı,” dedi.

Stalin'le özellikle tartışmak istediğim bir sorun vardı. Paris'e gittikten sonra, bir yanda Vladimir İlyiç diğer yanda Bogdanov ve Krasin'in bulunduğu bir anlaşmazlık yaşandığını, bunun partinin bölünmesine neden olabileceğini öğrenmiş-tim. Bogdanov'a karşı soğuktum, fakat Lenin ve Krasine eşit derecede saygı duyuyordum. Ayrışma yaşayacak düzeyde tartıştıklarını öğrendiğimde çok üzülmüştüm. Nadejda Konstantinovna korkulacak bir şey olmadığına söyleyerek beni

sakinleştirmek istediye de endişeliydim. Lenin'in Marks ve Engels'e denk bir teorisyen olduğunu düşünüyordum, hala da aynı fikirdeyim. Krasin ise dahi bir mühendis ve mükemmel bir örgütçüydü. O zamanki tartışmanın unutulmuş olmasından şimdi mutluluk duyuyorum, fakat o zaman nerede duracağımı bilemiyordum:

“Söylesene Josef, Lenin’le Krasin arasındaki tartışma hakkında ne düşünüyorsun! Bana bu iş çalışmalarımızı sekteye uğratabilir gibi geliyor,” dedim.

Stalin beni sakinleştirmeye çalışarak:

“Korkacak bir şey yok,” dedi. “Lenin, Krasin olmadan da Lenin olarak kalır ancak Krasin, Leninsiz sadece bir mühendis olur. Partimizde birçok iyi mühendis var, Krasin’in yokluğunu kolayca doldururuz. Bir arada durmaya her zamankinden daha çok ihtiyacımız varken Bolşeviklerin merkezi düzeyde

Leonid Borisoviç Krasin

bir tartışma yaşamaları kötü bir şey fakat silahlı ayaklanma anında böyle bir şeyle uğraşmaktansa şimdi yaşanması daha iyi. Unutma Kamo, partimizde Lenin dışında yeri doldurulamayacak insan yoktur.”

İçimden, “Sen de bir istisnasın,” diye geçirdim ama Stalin’in karakterini iyi bildiğimden bunu yüksek sesle söylemedim. Hem bana hem de Kafkasyalı birçok yoldaşa göre Kafkasya’da Stalin gibi başka bir yönetici olmadığını yazabilirim. Stalin, devrimin dâhilerinden biridir. Bir benim gibi sıradan devrimciler var, bir Şaumyan ve Japaridze gibi seçkin devrimciler ve bir de Kafkasya’da devrimci mücadeleyi yükselten, sonra Lenin’in en yakın çalışma arkadaşı, sağ kolu olan Stalin gibi dahi devrimciler var.

Atina’ya gitmek için yola çıkmadan önce Stalin şakayla:

“Sen şimdi gidip tüm parayı harcayacaksın, sonra da kamulaştırma yapmak için Tiflis’e gideceğiz” dedi.

Onunla aynı fikirdeydim. O kadar büyük miktarlarda parayı kamulaştırma dışında başka bir yoldan bulamazdık.

Stalin, “Kafkasyadaki durumun hala zorlu olduğunu unutma” diyerek uyarıda bulundu.

“Tiflis’te son yaptığımız kamulaştırmalardan bu yana para sevkiyatlarında güvenlik arttırıldı ve akla gelebilecek tüm önlemleri almaya başladılar. Sevkiyatın saatini son ana kadar gizli tutuyor, son anda rotayı değiştiriyor, şüphelendikleri biri olursa sorgu sual etmeden ateş ediyorlar. Dikkatli ol Kamo.”

“Hapishanedeyken kamulaştırma üzerine etraflıca kafa yordum” dedim. Kamulaştırmalara iki ya da üç kişi gitmeli, daha fazlası değil ve çok kararlı davranmalıyız, öyle ki muhafızlar bizi gördüğünde korkudan titremeliler. Bombaları at, ateş et ve paraları sakince al. Ne kadar az insan olursa risk de o kadar az olur, bu sayede saklanmak da kolay olur. Neden bir

savaşçı birliğin tamamı kamulaştırmaya katılsın ki? En iyisi ikiyeşerli, üçerli gruplarla birkaç kamulaştırma yapmak. Bu konuda biraz deneyimim var ve az sayıda insanın yapabileceği kamulaştırmaları planlayabileceğimi düşünüyorum.”

Hapishanede düşünmek dışında bir şey yapmadım. Gerçek bir kamulaştırma teorisyeni olmuş, kendi sistemimi geliştirmiştim. Sadece bunu formüle dökmemiştim.

Stalin kaşlarını çatı “Bak Kamo! Sen kamulaştırma konusunda gerçek bir profesyonelsin fakat her profesyonelin bir kusuru vardır. Her şeyi bildiklerini düşünerek hiçbir şeyden korkmazlar. Korkmayı bilmelisin! İş yapamayacağından korkmalısın. O zaman işe girişmeden önce her şeyi tüm detaylarıyla düşünürsün. Lekuri⁸⁸ oynarken atılmalıya, iş yaparken akla ihtiyaç vardır. Teorik olarak Erivan Meydanı’ndaki kamulaştırmayı üç kişiyle yapabiliydik. Bir kişi faytona bomba atar, postaneden ayrılışı takip eden biri muhafızlara bomba atar ve ateş açar, sen de parayı alır götürürdün. Teorik olarak bu mümkün. Ancak pratikte bu işi üç kişiyle yapmak olanaksızdı. Ayrıca sen hapisteyken çok şeyin değiştiğini unutma. Daha önce muhafızların hepsi öldürmek ya da tutuklamak için doğrudan eylemcilere saldırıyorlardı. Şimdi başka türlü davranıyorlar. Bir kısmı eylemcilerle çatışmaya girerken geri kalan kısmı para arabasını oradan uzaklaştırmaya çalışıyor. Önceden amaç eylemcileri yakalamaktı, şimdi ise parayı kurtarmak. Sadece biz kendimizi geliştirmiyoruz Kamo, düşmanlarımız da öğreniyor. Sana trenler hakkında yazdığımı hatırlıyor musun? Şu an en iyi seçenek bu ama çok iyi hazırlanmak gerek. Paralar özel bir vagonda bulunan kasalarda taşınıyor ve tren ciddi şekilde korunuyor. Trenleri düşün Kamo.”

Stalin’in tavsiyesini düşünerek, kamulaştırmalara iki ya da üç kişi gitmeye kafa yormayı bıraktım. Trenler konusun-

88) Kafkas halk dansı.

da kafa yordum, çalıştım fakat trenlerde kamulaştırma yapma fırsatım olmadı. Petersburg, Moskova ve Rostov'dan, Bakü ve Tiflis'e büyük miktarlarda para gidiyordu fakat o dönem bu sevkiyatlar hakkında bilgi alacağımız bağlantımız yoktu. Düşmanlarımız, illegalite de dahil olmak üzere birçok şey öğrenmişti. Önceden herhangi bir ofis çalışanı gönderilecek paranın zamanı ve miktarını biliyordu, sonradan bu bilgiyi sadece yöneticilerin bir kısmına vermeye başladılar. Buna ek olarak muhbirlerimizin sayısı da azalmıştı. Her yerde güvenilmez gördükleri kişileri monarşiye sadık alçaklarla değiştirmeye çalışıyorlardı. Tiflis'te atlarla taşınan büyük miktarda paralarla ilgili bilgi sağlayabilecek birkaç bağlantım kalmıştı sadece.

Ben ayrıldıktan kısa süre sonra, 22 Nisan'da Stalin sokakta yürürken tutuklandı ve Petersburg'dan Narım'a sürüldü. Orada yaklaşık bir ay⁸⁹ kaldıktan sonra geri döndü.

89) Stalin 'in söz konusu sürgünü 38 gün sürmüştür.

Başarısız Kamulaştırma Girişimi

Kojora⁹⁰ ile ilgili iki nahoş anım var. İlki 1903 yılında Kojora yakınlarında bir posta arabasına saldırmış -o yıl üçüncüsüydü- ve aldığımız otuz beş bin rubleyi ormanda saklamak zorunda kalmıştık. Yoldaşlarımızdan biri yaralanmıştı, bu yüzden paraları güvenli eve ulaştırmakla uğraşmak yerine yoldaşımızı hastaneye götürmek zorunda kaldık. Yaralı biriyle paraları aynı arabada taşımak çok riskli olurdu. Bu nedenle paraları sonraki gün gidip almak üzere ormana saklamaya karar verdik. Ben yaralı yoldaşımızı doktora götürürken üç yoldaşım da paraları saklamak için ormana gitmişti. Üç savaşçı, güvenilir yoldaşın sakladıkları para aniden ortadan kayboluyor. Birliğimizde neler olduğunu hayal etmeye çalışın. Delikanlılar ilk olarak birbirinden şüphelenmeye başladı. Bu iş tartışmaya kadar vardı, öyle ki tartışma ölümle dahi bitebilirdi çünkü hepsi ateşli insanlar ve üzerlerinde silahları var. Para bize gruptaki gençlerden birinin Gurul⁹¹ bir köylü ve avcı olan babası tarafından geri getirildi.

Yoldaşımızın babası paraların saklandığı yeri inceledikten sonra çevrede bot izleri buldu, bu izler bizi en yakın köye götür-

90) Tiflişe bağlı kırsal bir yerleşim alanı.

91) Gürcüleri oluşturan etnik boylardan biri.

dü. Botun numarası çok büyüktü bu yüzden doğrudan en uzun köylünün yanına gittik. Bizi görür görmez delikanlıların parayı sakladıklarını gördüğünü ve onlar gider gitmez sakladıkları yerden çıkardığını itiraf etti. Zavallı adam bizi alelade soyguncular sanmıştı, Gürcistan'da bir hırsızdan ya da soyguncudan çalmak büyük bir günah olarak görülmezdi. Paraları bize eksiksiz şekilde iade etti, henüz bir rublesini bile harcayamamıştı. Bu olayı Stalin'e aktardığımızda paraları ormana saklamanın hata olduğunu söyledi. "Yoldaşlar onu üçe bölmeli ve yürüyerek götürmeliydiler," dedi. Bu düşünce bize de mantıklı geldi.

İkinci anım ise 1912 yılında başarısız bir kamulaştırmayla ilgili. Övünecek bir şey olmamasına rağmen size bundan bahsetmek istiyorum. Kendime çok güveniyordum, bu yüzden eyleme hazırlık için yeterince zaman ayırmamıştım. Sonuç olarak kamulaştırma başarısız oldu, üstelik bir yoldaşım da yaralandı.

Stalin, Kafkasya'daki durumun zorlu olduğu konusunda beni uyarmıştı ancak Tiflis'e dönünceye kadar düşmanlarımızın çalışmalarımız üzerinde yarattığı tahribatı anlayamamıştım. Eğer bir kıyaslama yapmak gerekirse 1912 yılında Tiflis'teki durumumuz 1901 yılındakinden farksızdı. Güçlerimiz 1901 yılındakine eşitti.

Lenin beni ayaklanmaya hazırlık için silah stoklamak ve savaşçı müfrezeler kurmakla görevlendirmişti. Stalin gibi Lenin de yakında büyük bir savaş çıkacağını, emperyalistler arasındaki savaşın sınıf savaşını keskinleştirerek zaferimize giden yolu açacağını düşünüyordu. Bu yüzden hazırlık yapmak gerekiyordu ve işe kamulaştırma ile başlamalıydık.

Tiflis örgütünün kamulaştırmalar konusunda bana yardımcı olacağından emindim fakat hiç ummadığım şekilde hepsi ağız birliği etmişçesine beni kamulaştırma fikrimden caydırmaya çalışıyorlardı. Birileriyle hesaplaşıyor muyum gibi

anlaşılmaması için isimleri vermiyorum. Kaldı ki bazı yoldaşlar daha sonra tutumlarının yanlış olduğunu kabul ettiler. Bunları anlatmamın tek sebebi, o dönem Tiflis'teki durumun bir resmini çizebilmek. Beni vazgeçirmeye çalışanlar, son yıllarda fazlasıyla zarar gördüğümüzü ve daha fazla kayıp yaşamamamız gerektiğini söylüyor. Herhangi bir kamulaştırma ise misillemeye neden olacak, peşi sıra baskınlar, tutuklamalar başlayacaktı. Doğrusu o dönemde bazı Bolşeviklerle konuşurken karşımda Menşevikler olduğunu düşünüyordum. Birçok kez Josef'i düşündüm, şimdi burada olsaydı her şey farklı olurdu. Sonra bu düşünceyi kafamdan uzaklaştırdım. "Parti, Josef'e daha önemli bir görev vermişti; tüm Rusya'daki çalışmaları idare etmesi gerekiyordu. Hepimize çok şey öğretti. Biz ondan neler öğrendiğimizi göstermeyecek miyiz?" Teyzemin sözleriyle daha yalın şekilde ifade etmem gerekirse "Sümüklü burnumuzu silmek için bir dadıya mı ihtiyaç duyacaktık?"

Düşüncelerine tartışmasız itibar edeceğim Stalin, Tshakaya, Şaumyan, Japaridze gibi yoldaşlar o sırada Tiflis'te değildi. Birileriyle konuşmam, fikir alışverişinde bulunmam gerekiyordu. Bu yüzden 1905'ten beri tanıdığım Lyadov'un⁹² yanına Bakü'ye gittim. Bazı yoldaşlar Lyadov'u konformist ve geveze biri olarak görüp, Menşeviklerle iş birliği yaptığı için onu kınıyorlardı ama yanılıyorlardı. Lyadov'un önemli bir savaşçı devrimci deneyimi vardı, kendini tamamen devrime adanmış biriydi, Kafkasya'daki Menşeviklerle partinin talimatıyla iş birliği yapmıştı. Bazıları düşmanla açıkça savaşırken bazıları-mız ise bunu gizlice yapar.

Lyadov, kamulaştırma fikrini destekliyordu fakat parasal yardımda bulunmak konusunda Tiflis'teki yoldaşları ikna edemeyeceğini söyledi.

92) Martin Nikolayeviç Lyadov (Mandelştam; 1872-1947)- Devrimci, Bolşevik.

“Yurt dışından yeni geldim. Henüz buralara adapte olamadım. Moskova’ya, Krasin’in yanına gitmelisin.”

Lvador “Yeni geldim” diyordu ancak bir yıldır bölgedeydi aslında, ne demek istediğini anlamıştım. Bakü’de yasal bir yaşam kurduktan ve Petrol Üreticileri Konseyi’nde çalışmaya başladıktan sonra eski otoritesi kalmamıştı.

Krasin’in parti çalışmalarından koptuğunu biliyordum, buna rağmen eski bir Bolşevik ve Lenin’in mücadele arkadaşıydı. Bir Bolşevik’in her zaman devrimci özünü koruduğuna inanırım. Haftanın altı günü Bolşevik olup pazar günü farklı olamazdınız. Ne yazık ki Krasin beni hayal kırıklığına uğrattı. Doğrusu beni dostça karşılamıştı ama kamulaştırma konusunda Tiflis’te duyduğum sözleri tekrarlamaktan başka bir şey yapmadı. Lenin’den bahsetmem bile onu ikna etmeme yardımcı olmadı. “Vladimir İlyiç uzakta yaşıyor ve sizin yerel şartlarınızı tam olarak göremiyor,” dedi. Krasin’in yanından ayrılırken tam anlamıyla altüst olmuştum. “Şimdi Josef’e danışabilsem ne iyi olurdu” diye düşünüyordum fakat o an bu imkânsızdı. Josef, Sibirya’da sürgündeydi.

Kendi kendime “Canınız cehenneme” dedim. “Eğer kimse yardım etmiyorsa ben de kendi başıma hallederim.” Böyle düşünerek hata yapmıştım. Stalin’in bana ve diğer yoldaşlara defalarca söylediği sözleri unutmuştum. “Gücümüz birliğimizden ge-

Martin Nikolyaveiç Lyadov

lır, güçlüyüz çünkü bir örgütüz ve bir elin parmakları gibiyiz.” İçinde bulunduğum şartlar nedeniyle sağlıklı düşünememiştim. Hapishanede geçirdiğim zamanın boşa gittiğini düşünüyorum, yitirilen bu zamanı bir an önce telafi etmek ve korkakça davranan yoldaşların da burnunu sürtmek istiyordum. Stalin bana “Öfkelenip kontrolünü kaybetme Kamo,” derdi ama ben tersini yapmıştım. Bunları Bolşevik samimiyetimle, hiçbir şeyi gizlemeden ya da süslemeden olduğu gibi yazıyorum.

Kamulaştırmaya hazırlanmak ve bir ekip kurmak için öncelikle para bulmalıyım. En az iki bin rubleye ve altı kişiye ihtiyacım vardı. Eski yoldaşların birçoğu hapisteydi, bazıları da ölmüştü. Tiflis’te sadece Gigo Matiaşvili vardı. Gigo tek başına üç kişi değerindeydi. Yiğit, deneyimli bir savaşçıydı ve benden daha iyi bomba yapıyordu. Bomba yapımında en önemli şey sakın ve dikkatli olmaktır. Bir yanlış hareketinde insanın havaya uçması işten bile değildir. Gigo ise çok sakın bir insandı. Ona savaşçı bir grup oluşturmasını söyledim, ben de para bulmak için çalışacaktım. İşimiz zordu. Görüştüğüm insanlardan kimisi bize zaten yardım ettiğini söylüyor kimisi uzatmadan yardım etmeyi reddediyordu. Uzun süredir Kafkasya’da değildim, benim organize ettiğim burjuvalardan vergi toplama sistemimiz bozulmuştu. Ödeme yapmayı sürdüren çok az kişi kalmıştı. Her şeye yeniden başlamam gerekiyordu ancak bunun için hazırlık yapmalıyım, silah alımına devam etmek için insan bulmam, kamulaştırma yapmam gerekiyordu.

Para bulmak için görüştüğüm Tüccar Hristofor Afrikyan beni ele vermeye çalıştı. Yanına gittiğimde beni oldukça sıcak karşıladı ve üç bin ruble vermeyi kabul etti. O an yanında bu kadar para olmadığı için sonraki gün uğramamı istedi. Ertesi gün evine yaklaştığımda, evin çevresinde sivil giyimli dört kişi gördüm, polis olduklarına şüphe yoktu. Casusları gördüğümde tanımak konusunda mahirdim, kaldı ki bu dört kişi

aptalca davranıyor, öğlen sıcağında yürüyüş yapıyormuş gibi bir köşeden diğerine gidip geliyorlardı. Pusuyu fark eder etmez oradan uzaklaştım ama Afrikyan'ı gece ziyaret ettim. Ona seçim yapmasını söyledim; ya bana vermeyi vadettiği üç bin rublenin üstüne hainliğinden dolayı yedi bin daha ekleyerek on bin verecekti ya da son duasını etmesine dahi fırsat vermeden onu vuracaktım. Afrikyan parayı verdi, bu para herhangi bir kamulaştırmaya hazırlanmak için fazlasıyla yeterdi.

Hazırlıklar sürecinde de birçok sorunla karşılaştım. Tiflis Komitesi bana dinamit tedarik etmeyi kesinlikle reddediyordu. Komite kamulaştırmaya karşı olduğundan ellerinde dinamit olmadığını söylemişti. Bunun üzerine komiteyle bütün ilişkilerimi keserek, bağımsız çalışacak bir ekip kurmaya karar verdim. Bana ihanet edecekleri konusunda haklı kaygılarım vardı. Dinamiti Gigo, Alaverdi'de ilişkide olduğu yoldaşlardan elde etti. Bölgedeki madenlerde dinamitlerin kaydı sıkı tutulmuyordu, yoldaşlar da bize dinamit tedarik etmek için bundan yararlanmıştı. Madatovskaya'daki bir eczanenin bodrum katını sığınak ve bomba imal etmek için atölye olarak kullanıyorduk.

Gigo ile kurduğumuz yeni ekibimize altı delikanlı almıştık. Hepsi büyük bir devrimci coşkuyla dolu olsa da daha önce bu tarz işlerde herhangi bir deneyimleri yoktu. Onlara baktıkça kederle birinci devrimin sert okulundan geçen yoldaşlarımı hatırlıyordum. Bir zamanlar Gigo ve benim de böyle genç ve deneyimsiz olduğumuzu düşünerek kendimi toparlıyordum. Zararı yok, bizden çokça iş yapan devrimciler çıktığına göre bu gençlerden de çıkacaktı. Delikanlıların ismini bilerek vermiyorum zira birazdan anlatacaklarımdan dolayı onları utandırmak istemiyorum. O zaman ancak on sekiz on dokuz yaşlarındaydılar, şimdi de yaklaşık otuzlarındadırlar. Şu an ne yaptıklarını bilmiyorum fakat onurlu birer insan olduklarına ve geçmişte yaptıkları hataları telafi ettiklerine inanmak is-

tiyorum. Yaşananlar sadece onların suçu değildi, herkesten çok da ben suçluydum. Eylem benim sorumluluğumdaydı, ayıya karşı tüfekle değil dudukla gittiğimi⁹³ anlamamıştım fakat yine de devam ettim. Gigo'ya karşı kendimi suçlu hissediyorum. Gigo hiç hata yapmadan, elinden gelen en iyi şekilde hazırlanmıştı. Eylemde yaralandı, ardından tutuklandı ve hapishanede öldü. İnançlı bir insan olsaydım onun için bir mum yakardım ama ateist biri olarak sadece gelecek kuşaklara, Gigo'nun ateşli bir devrimci, sadık bir yoldaş, iyi, kibar ve adil bir insan olduğunu yazabiliyorum. Devrimden sadece bir yıl önce öldü ve o büyük günü göremedi.

Ekibi topladığımızda bomba ve silahlar hazırды, vakit kaybetmeden delikanlıları eğitmeye başladık. Kamulaştırma konusunda deneyim sahibi olmayan kişiler, en önemli şeyin plan olduğunu ve plana sadık kalındığında işin çok kolay başarılabacağını düşünebilirler. İşin aslı böyle değil. Evet, iyi bir plan başarılı bir kamulaştırmanın temelidir fakat plan sadece teoridir, pratik olmadan teorisinin hiçbir kıymeti olmaz. Tüm ekibe nişancılık, bomba kullanımı ve kamulaştırma yerinden en doğru şekilde nasıl ayrılacakları konusunda eğitim verilmeliydi. En önemlisi de savaşçıların bir müfreze olarak uyumlu hareket etmelerini sağlamak. Bu uyum ise ancak uzun süreli deneyimle elde edilebilir. Savaşçıları henüz “ham” olduklarından başlangıçta onlarla birkaç küçük kamulaştırma yapmayı planlıyordum, büyük bir kamulaştırmaya girişmeden önce az sayıda muhafızın koruduğu, on bin, yirmi bin rublelik eylemler yapacaktık. Bir insan birkaç eylemde sınanmadan onunla ilgili doğru yargıda bulunmak mümkün değildi. Gigo'yu ilk gördüğümde, “Biraz hantal, kıt akıllı görünüyor, acaba bize bir faydası olur mu?” diye düşündüğümü hatırlıyorum. Çok geçmeden bu “hantal” adamın aslında soğukkanlı

93) Ayıya dudukla gitmek: Bir işi hazırlıksız yapmak anlamında kullanılan Ermeni deyimini.

olduğu için öyle göründüğünü; sözcükleri idareli kullandığı ve çok az konuştuğu için “kıt akıllı” biri olduğunu düşünerek yanıldığımı anlayacaktım.

Eylül ayının ortasında Stalin’in sürgünden firar ettiğini ve Petersburg’da bulunduğu haberini aldım. Gigo’yu savaşçılarımızı eğitmekle görevlendirdikten sonra hemen Petersburg’a gittim. Kesinlikle Stalin’le görüşmeli, beni Tiflis’te nasıl karşıladıklarını ve yaşadığım zorlukları anlatmalıydım. Tamamen karmaşık birkaç ay geçirdikten sonra birilerinin desteğine ve kafamı kurcalayan sorunlara dair açıklamada bulunmasına ihtiyaç duyuyordum.

Stalin, “Her şeyi doğru yapmışsın Kamo,” dedi. “Savaşçılarını topla ve sadece güvenilir kişilerle iletişimde kal, parti için para topla ve savaşçı müfrezeler oluştur. Bolşeviklerin stratejisi değişmez. Amacımız ufak tefek reformlar elde etmek değil, devrimci bir ayaklanma yoluyla çarlığı devirmek. Bizim kırıntılara değil iktidara ihtiyacımız var. Şu sıralar çok dikkatli olman gerektiğini unutma! Bunu bil ve gereğini yap.”

Stalin’le yaptığımız konuşma bana güç ve ilham vermişti. Petersburg’da bir gün dahi oyalanmadan sevinç içinde doğrucaca Tiflis’e döndüm. Gigo’nun beni gördüğüne mutlu olduğu her halinden belliydi.

“Çok iyi, tam zamanında geldin! Yerimde duramıyorum. Yarından sonraki gün Tiflis Bankası’na Manglisi’den gelecek bir para transferi bekleniyor. Tam iki yüz bin ruble!”

İki yüz bini duyar duymaz, tıpkı büyük kârlar elde etmek üzere olan bir kapitalist gibi aklımı kaybettim. Bu miktarda bir paranın çok sıkı korunacağından emindim. Savaşçılarımdeneyimsiz olmasına rağmen kamulaştırmayı yapmaya karar verdim. Gigo’nun elde ettiği bilgilere göre paraya dört muhafız ve dört Kazak eşlik edecekti. Arabacı ve posta sorumlusunu hesaba katmazsak, sekize sekiz bir kapışma olacaktı, adil

bir karşılaşma! Bizden altı kişi deneyimsiz olmasına rağmen sürpriz faktörü bizim lehimize olacaktı. İki üç bomba atalım, direnmeye kalkanları vuralım ve paraları alalım. Polisler gürültüyü duyup harekete geçene kadar biz çoktan paraları alıp uzaklaşmış olacaktık. Şehir dışındaki şose saldırı için çok uygun bir yerdi.

Savaşçılar kararlı görünüyordu, bu beni eylemi yapmak konusunda cesaretlendirmişti. Gigo da yokluğumda onları "sınadığını" söyledi. Bundan dolayı hak ettiği bir övgü aldı. Herkese ne yapacağını detaylıca anlattım. Tiflis'te ve kamulaştırma yapmayı planladığımız yerde iki ayrı tatbikat yaptık.

Eylem anında hiç beklemediğimiz bir şey oldu. Faytonun yanında olması gereken Kazaklar yoktu. Bugün dahi şeytanların neden geride kaldığını bilmiyorum. İki kişiyi faytonun geldiği yöne doğru, Kazakların yolunu kesmek için göndermeye karar verdim, ancak üç bombacı kendilerine daha önceden söylediğim gibi bombalarını faytona atmışlardı bile. Eski, deneyimli savaşçılarım olsaydı önce "neler oluyor, Kazaklar neden yok?" diye bana bakarlardı.

Muhafızların bize ateşle karşılık vererek, Gigo'yu yaraladıkları an Kazaklar çıktı ortaya. Şimdi hazırlıksız yakalanan onlar değil bizdik. Buna rağmen dört savaşçım korkarak kaçmasaydı parayı alma şansımız vardı. Parayı almadan geri çekilmek zorunda kaldık. Aniden bastıran sağanak yağmur imdadımıza yetişmişti, bu sayede oradan uzaklaştık. Kamulaştırma başarısız olmuştu. Bu benim başarısız olan ilk büyük kamulaştırma girişimimdi.

Normalde korkup kaçanları cezalandırmalıydık ama üç nedenden ötürü bunu yapmadım. Birincisi, böylesi ciddi bir işe deneyimsiz ve yeterince sınanmamış insanları ben almıştım. İkincisi, olay beklediğimiz gibi gelişmemiş, Kazaklar geride kalmıştı. Gençler deneyimsiz oldukları için ilk planı

değiştirmemiz gerektiğini düşünememişti. Bu da yine benim hatamdı. Onlara “Eğer Kazakları faytonun yanında görmezseniz siz ikiniz onları karşılamaya gidin ve görür görmez bombaları atarak ardından ateş edin. Biz de bir bombayı arabayı durdurmak için kullanacağız” demeliydim. Bunu öngöremediğim için bedelini ödedik. Üçüncüsü, delikanlılar başarısızlıklarından dolayı çok utanmışlardı, hatta birisi kendini vurmak istemişti. Onlara kendilerini vurmanın çare olmadığını, hatalarını telafi etmeleri gerektiğini söyledim. Bize ateşle karşılık veren muhafız beni ve Gigo’yu net şekilde görmüştü, bu yüzden Tiflis’te sadece olası şüphelileri değil, doğrudan beni ve Gigo’yu da arıyorlardı. Gigo, politik görüşlerini pek onaylamayan soylu bir kadınla evliydi, eşinin yaralandığını öğrenen kadın o kadar kötü oldu ki bizi ele vermesinden korktum. Gigo ile birlikte kadının bilmediği bir yerde saklanmamız gerektiğine karar verdim. Kadın beni şaşırtarak, tebrik edilecek bir tutum sergilemişti. Polisler onu birkaç kere karakola çekmişlerse de her denemeleri fiyaskoyla sonuçlanmıştı. Kadının cevabı her seferinde, “Uzun zamandır kendisini görmüyorum, hangi cehennemde olduğunu da bilmiyorum, beni rahat bırakın, hepsi bu kadar!” olmuştu.

Polis beni Tiflis’te ararken, Petersburg’a Stalin’in yanına gitmeyi başarmıştım. Önlem olarak Poti ve Odesa üzerinden giden yolu kullandım. Stalin beni çok sert şekilde eleştirdi, ardından da bana savaşçılara söylediğim sözleri söyledi. “Çalışmalarını sürdür ve hatanı telafi et. Akıllı insanlar başarısızlıklarından ders çıkarır. Sen de hatalarını göz önünde bulundurarak bir dahaki sefere daha başarılı olacaksın.”

Tiflis’e geri dönerek savaşçıları topladım, yeni bir kamulaştırma için hazırlıklara başladık Tiflis’teki Posta-Telgraf ofisine saldırmayı planlıyordum. Gerekli bilgileri posta memuru Badasar Safarov’dan alıyordum. Hâlihazırda eyleme katılmış altı savaşçım vardı. Korkakları, beni bu defa da hayal kırıklığına

uğrattırlarsa onları kendi ellerimle vuracağımı söyleyerek kesin bir dille uyardım. Bunları söylerken şaka yapmıyordum, onlar da bunu anlamışlardı. Gigo'nun yarası aralık ayına kadar iyileşmişti, mermi kemiğe isabet etmediği için şanslıydı. Tüm olasılıkları göz önünde bulundurarak Gigo ile ekibimize aralarında Asthik Ter Arakelova ve Olga Javahova adlı iki güzel ve gözü kara kadın yoldaşın da olduğu on kişi daha aldık. Ekibimde daima bir ya da iki güzel ve genç kadın bulundurmaya çalışırdım çünkü kimse güzel ve genç bir kadından daha az şüphe uyandırmaz. Polisler, erkekleri tepeden tırnağa didik didik arar, karşılarında güzel bir kadın olduğunda ise kur yaparak bakar, sepetinde bomba taşıyor olsa bile göz atmazlar.

Postanede yapacağımız kamulaştırmanın başarılı olacağından çok umutluydum. Hazırladığım plana göre asıl işi ben ve Gigo yapacaktık, geri kalan arkadaşlarımız bize yardımcı olacaktı. Postane çalışanlarını rehin alacak, gürültüyü duyup gelen polis olursa onları karşılayacak ve çıkışımızı sağlayacaklardı. Çok ciddi hazırlanmıştık. Gerçekleşmesi neredeyse imkânsız olan olasılıkları bile hesaba katmaya çalıştım. Gigo, sonu gelmez “peki şöyle olursa?” deyişlerini dinlerken şakayla:

“Kamo, peki şu an ay, gökten postanenin üstüne düşerse ne yapacağız,” demişti.

Ne yazık ki bu defa polisler beni alt etmişti. Sonradan, tüm ekibimizin Kasım 1912'nin başından itibaren polis gözetiminde olduğunu öğrendim. Polis aramıza, Abo Grikkurova adlı bir ajanını yerleştirmeyi bile başarmıştı. Ocak 1913'ün başlarında hepimiz tutuklandık. Hapishanede hemen kontrolden geçirerek zihinsel açıdan sağlıklı olduğuma dair rapor hazırlandı. Gigo ve benim idam cezasıyla karşı karşıya olduğumuz açıktı. Bizi ilmekten kurtaran çarlık, daha doğrusu Romanov hanedanının üç yüzüncü yılı olmuştu. Soruşturmayı şubat ayının sonuna kadar uzatmak zorundaydık. Gigo ve ben ayrı

tutulsak da not alışverişi yapmayı başarıyorduk. Gigo ile soruşturmayı Romanov hanedanlığının üç yüzüncü yılı şerefine çıkacak affa kadar uzatmamız gerektiğinde hemfikirdik. Ne şekilde olursa olsun sorgucuların kafasını karıştırıp mahkemeyi geciktirecektik.

Sorgumuzu yapan memura ölümle yüzleşince (idama mahkûm edileceğimizden hiç şüphe yoktu) tövbe ettiğimizi, vicdanımızı kurtarmak için her şeyi itiraf edeceğimizi söyledik. Ahmak adam muhtemelen bizim yardımımızla Kafkasya'da yer altında bulunan bütün devrimcileri tutuklayarak terfi alacağını düşünüyor, belki de rüyalarında müsteşar olduğunu görüyordu.

Gigo ile elimizden geleni yapıyorduk. Bugün bir şey anlıyorduk, yarın başka bir şey. Kafamızın karışık olmasını, gardiyanların uyumamıza ve diğer ihtiyaçlarımızı karşılamamıza izin vermemesine bağlıyorduk. Bir süreliğine öylesine nazik muamele gördük ki, bize knezmişiz gibi davranıyorlardı. Sonunda sorgucumuz kendisini oyaladığımızı anlayarak bizi mahkemeye sevk etti. O gün geldiğinde çarlığın affı çoktan yayımlanmıştı bile bu sayede idam cezamız yirmi yıllık kürek cezasına çevrildi.

Gigo bana gönderdiği son notunda “İki yıla kalmaz devrim başlar ve serbest kalırız,” yazmıştı.

Başarısız Firar

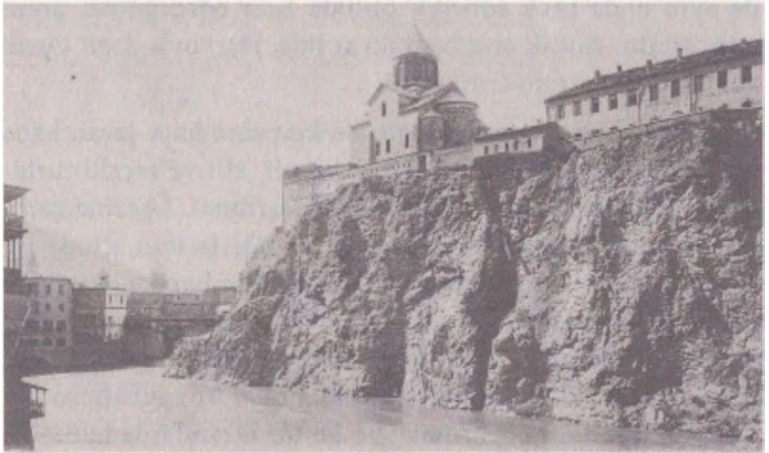
Metehi'de beni tek kişilik bir hücreye kapatıp, prangaya vurdular. Hapishane yönetimi firar etmemden korktuğu için başıma özel gardiyan koyuyordu. Haklılardı da tek düşüncem vardı o da firar etmek ama içinde bulunduğum koşullarda bunu yapmak imkânsızdı. Başıma koyulan gardiyanlar rüşvet alacak tipler değildi bu yüzden dışarıyla iletişimimi kız kardeşim Javair'le mektuplarım üzerinden gerçekleştiriyordum. Ayda bir mektup hakkım vardı.

Herhangi bir hapishane görevlisinin okuyabilmesi için mektupların Rusça yazılması gerekiyordu. Mektupları ışığa tutuyor ve ütülüyorlardı bu yüzden genel gizli yazışma yöntemlerini kullanmak uygun değildi. Biz de Javair'le kendi şifremizi geliştirmiştik. Her üçüncü kelime önemliydi. Tüm tanıdıklarımız için takma isimler kullanırdık. Mektupta açıkça yazılamayacak şeyleri ipuçlarıyla aktarıyorduk. “Öğretmenin seni özlüyor” cümlesini okuduğumda, Stalin'in Tiflis'teki yoldaşlara firarımı hazırlamaları için talimat verdiğini hemen anladım.

Metehi'den firar etmem mümkün değildi. Firarı sevk esnasında gerçekleştirmek için başka bir yere sevk edilmeye çalışmalıyım. Sahali⁹⁴ uzun zaman önce kapatıldığı için başka

94) Kürek mahkûmlarının ve kimi sürgünlerin tutulduğu ada.

bir merkez hapishanesine sevk olmalıydım. Bunu başarmak uzun zamanımı aldı. İmparatorluğun hiçbir hapishanesi benim gibi “uyumsuz” bir mahkûmu kabul etmeye yanaşmıyordu. Bu nedenle Metehi’de iki yıldan fazla bir zaman geçirdim ancak Mart 1915’de Harkov’a gönderildim. Javair mektuplarında zaman zaman “Öğretmenin seni sordu” diyordu, bundan Stalin’in benim için çabaladığını, kaçışımı örgütlemek için uygun şartları beklediğini anlıyordum. Beklemek zorundaydım. Kendimi dinç tutmak dışında yapacağım bir şey yoktu. Hücremde jimnastik yapıyordum ve kendime dışarda zindancılarımın canını sıkabilecek yoldaşlarım olduğunu hatırlatıyordum. Meheti’deki gardiyanlar karakterimi bildikleri için bana nazik davranıyordu. Harkov’da ise durum tamamen farklıydı. Tam bir cehennemdi. Başka hiçbir yerde insanın insana bu kadar zalimce davrandığını görmedim. Harkov’la kıyasladığımda Metehi’nin bir pansiyon olduğunu söyleyebilirim. Harkov’da gardiyanların tüm davranışları mahkûmların iradesini kırmaya, onları yok etmeye yönelikti. Herhangi bir itaatsizlik şiddetli dayak ve hücreyle cezalandırılıyordu. Buradaki hücreler o kadar soğuk ve rutubetliydi ki mezar demek

Metehi Hapishanesi

abartı olmaz. Üstelik gardiyanlar insanları buraya koymadan önce başından aşağı soğuk su dökmeyi de ihmal etmiyordu. Bunu “ısınmış kafaları serinletmek” olarak adlandırıyorlardı.

Sevkim belli olduğunda Mart 1915’de Harkov’a varmadan yoldaşların beni kaçıracağını umuyordum. Zira yoldaşlar Bakü’de firarım için hazırlık yapıyordu. Sevk sırasında Tiflis’ten çıkan konvoylar Bakü’de iki gün duruyorlardı. Kaçmak için yeterli bir süre. Sevk esnasında mola verilen bu yerler ne kadar sıkı korunursa korunsun, çok sayıda kaçış ihtimali vardı. Tek yapmam gereken, prangalardan kurtulup duvarın öte tarafına geçmekti. Duvarın ardında beni kimsenin bulamayacağı, çok iyi bildiğim Bakü vardı.

Sevkten bir hafta önce Javair bana şifreyi verdi. “Ufaklıkla denize gidiyorum.” “Ufaklık” mücadelede sınanmış, güvenilir bir yoldaşımız olan Beso Gelenidze’nin lakabıydı. Beso minyon biri değildi, “ufaklık” lakabını almasının sebebi sürekli “tara-patara”⁹⁵ diye mırıldanmasıydı. “Deniz’e gidiyoruz” derken Bakü’ye gittiklerini kastettiğini anlamıştım. Yakında özgürlüğüme kavuşacağımı düşünerek seviniyordum. Gigo ile aynı anda sevk edilerek birlikte firar edeceğimizi umut ediyordum. Ancak onu sonraki sevkle, Harkov’a değil Orele göndermeye karar vermişlerdi.

Tren Bakü’den hareket etmeden kısa süre önce Javair bana içinde ekmek, yeşillik, bir parça peynir, etli ve reçelli turtalar bulunan bir paket ulaştırmayı başarmıştı. Üzerine çarpı işareti konulmuş iki turta normaldi, diğerlerinin içinde ise uyku ilacı vardı. Epey yiyecek vardı ve tren hareket ettiğinde bana refakat eden -tehlikeli olduğum için altı muhafız verilmişti- görevlilere yiyecek ikram ettim. Bunda olağan dışı bir şey yoktu, mahkûmların çoğu gardiyanlar ve muhafızlardan küçük hoşgörüler koparmak için bu tür ikramlarda bulunur-

95) Patara: Küçük (Gr.)

du. Muhafızlar uyuyunca ekmeklerden birinin içinde olan testereyi çıkarıp prangaları kesmeye başladım. Beso, yanında benim için hazırladıkları belgeler ve kıyafetlerle yan vagon-da yolculuk ediyordu. Ayaklarımdan birini henüz kurtarmış-tım ki vagona sevkten sorumlu yüzbaşı girdi. Muhafızların uyuduğunu görünce tekmeleyerek uyandırdı ve azarlamaya başladı. Kıdemli muhafızı bir başkasıyla değiştirdi. Eskort-lar neler olup bittiğini anlamamışlardı. Yiyeceklerden dolayı ağırlaştıklarını ve tren yolculuğundan sersemlediklerini dü-şünüyorlardı. Yol boyunca, uygun zamanı kollayarak küçük testeremi vagona saklı tuttum ama beklediğim fırsat bir türlü elime geçmedi. Muhafızlar kendine gelmişti. Sevk sorumlusu bir şeyler döndüğünden şüphelenmiş, ara sıra kontrol için va-gona geliyordu. Tren Harkov'a vardığında hapishaneye girişte detaylı şekilde arayacaklarını bildiğimden testereyi tuvalete attım. Hayalini kurduğum özgürlüğe bu kadar yaklaşmışken ulaşamadığım için çok üzülmüştüm.

Harkov Hapishanesi'nde

Daha önce de değindiğim gibi Harkov Hapishanesi, mahkûmlara her türlü aşağılanma ve zorbalığın yapıldığı bir cehennemdi. Benim gibi tehlikeli gördükleri politik mahkûmları daima kilitli tutulan tek kişilik hücrelere atıyorlardı. Havalandırma saatlerinde üstü tel örgüyle kapalı kafesi andıran yerlerde başımızda iki gardiyan olduğu halde çıkarıyorlardı. Her birimizi havalandırmaya ayrı zamanlarda ve tek başına çıkarıyordu. Kapıyı, duvarı tıklatarak ya da başka şekilde iletişim kurmamız da mümkün değildi. Birbirimizi görebildiğimiz tek zaman hapishane kilisesinde düzenlenen ayinlerdi. Ayinlerde de gardiyanlar mahkûmlar arasında herhangi bir not alışverişini ya da iletişimi engelleyecek biçimde duruyorlardı. Herhangi bir iletişim girişimi hemen engelleniyordu. Buna girişen kişiler hemen kiliseden çıkarılıyor, dayaktan geçirilerek hücreye atılıyordu. Harkov, kaldığım hapishaneler içinde gardiyanların mahkûmlara yemek vermeyi “unutarak” açlıkla işkence ettikleri tek yerdı. Sadece kurallara göre verilmesi gereken yemeği değil, ekmek ve su vermeyi dahi “unutuyorlardı.”

Harkov Hapishanesi'ndeki uygulamalarla ilgili duyduğlarımdan dolayı bu şartlar karşısında şaşırmamıştım. Hapishanede bir süre geçirdikten sonra gardiyanların bana o kadar da

kötü davranmadıklarını fark ettim. Beklentilerimle kıyasladığımda bana yaklaşımlarını “saygılı” olarak nitelendirebilirim. Başlangıçta bu durumun gözü kara bir insan olarak şanımdan ileri geldiğini düşünmüştüm. Zira gardiyanlar bu tarz insanlardan korkuyor ve canlarını yakmamaya çalışıyordu. Gözünü karartmış bir insanın aklında ne olduğunu kim bilebilir. Metehide, Papidze soyadlı mahkûm bir gardiyanı omuzlarından tutup duvara öyle bir vurmuştu ki kafasını paramparça etmişti.

Çok geçmeden yanıldığımı anlayacaktım. Bana iyi davranmalarının sebebi namım değil dışardaki yoldaşlarımın çabasıydı. Bir gün gardiyanlardan biri elinde dini bir kitapla hücreme geldi, burada mahkûmlara başka kitaplar verilmesi yasaktı. Böyle bir kitap istemediğim için şaşırılmışım, gardiyan manalı bir şekilde bakıp kitabı masanın üstüne bırakarak gitti. Kitabın içinde, yoldaşım Sarkis Hanoyan’ın Ermenice yazdığı bir mektup vardı. Mektubunda partinin beni unutmadığını, kendisini de benimle ilgilenmesi için Harkov’a gönderdiğini yazmıştı. Yoldaşların beni kaçırmak için hazırlık yaptıklarını anlamıştım. Mektubu şu satırlarla sonlandırmıştı: “Koba sana devrimci selamlarını gönderiyor.” Yoldaşların beni unutmadığını görmek çok sevindiriciydi. Doğrusu Baküdeki başarısız firar girişiminden sonra biraz karamsarlığa kapılmıştım. Başarısız kamulaştırma, tutuklanma yüzünden iptal edilen postane kamulaştırması, tutuklanma,

Sarkis Meliksetoviç Hanoyan

başarısız firar... Sahalin'e sevklerin durması yüzünden ayrıca üzülmüştüm. Zira oradan kolaylıkla firar edeceğimi umuyordum. 1918 yılında, Sahalin'de kalmış yoldaşlarla tanışmıştım. Onların anlattıklarından sonra yanıldığımı gördüm. Sahalin'den kaçmak bir bakıma daha zor gibi gelmişti.

Mektubu okuduktan sonra çiğneyip yuttum, hayatımda bu kadar lezzetli bir şey yememiştim. Aynı gardiyan daha sonra cevap yazabilmem için kâğıt kalem getirdi. Mektup iyi tanıdığım Sarkis'ten ve Ermenice yazılmış olmasaydı bu işte bir provokasyon olduğunu düşünebilirdim. Burada bir yoldaştan mektup almak olağan bir iş değildi. Sarkis'in el yazısını iyi bildiğimden herhangi bir şüphem kalmamıştı. Sarkis'ten iki mektup daha aldım, daha sonra mektuplarını İvan olarak imzalayan Harkov'lu bir yoldaştan mektup almaya başladım. İvan'la şifreli şekilde yazışıyorduk. Mektuplar aynı gardiyan tarafından taşınıyordu. Bu gardiyanın soyadı Vasilyev'di. İlk duyduğumda bana imkânsız gibi görünen kaçış planını da yine aynı gardiyana iletenecekti.

Harkov Hapishanesi, ıslah eviyken ağır mahkûmların kaldığı bir zindana çevrilmişti. Muhtemelen eskiden kalan, mahkûmların çalıştığı bir fırın vardı. Fırından firar etmek mümkündü ama benim fırında çalışmama asla izin vermezlerdi. Plan şuydu; Vasilyev nöbetçi olduğu bir pazar günü kilisedeki ayinden sonra beni fırına götürerek bir çuvalın içine koyacak, bölgedeki yoldaşlar sonraki gün gelerek, bozuk unları tedarikçiye iade etmek için kullanılan at arabasıyla çıkarcaklardı. Tedarikçiler hapishane yönetimiyle anlaşarak çarlık hapishanelerine kötü ürünleri fahiş fiyatlardan satarak büyük karlar elde ederdi. Bazen ekmek yapılamayacak kadar kötü un getirildiğinden iade edilmesi gerekirdi. Hem benim hem de gardiyan için riskli olan böyle bir planı ancak idarecilerin izinli olduğu ve işleyişin görece gevşek olduğu pazar günü gerçekleştirebilirdik.

“Peki, ben firar ettikten sonra siz ne yapacaksınız?” diye sordum.

Firardan sonra onu muhtemelen benim kaldığım hücreye atarlardı. Neden böyle bir şeye yardımcı olduğunu anlayamıyordum.

Gardiyan, “Sizden sonra ben de ortadan kaybolacağım,” dedi.

Devrimden sonra, Sarkis’in benim özgürlüğüm karşılığında gardiyana yirmi beş bin ruble ve bir Yunan vatandaşı adına düzenlenmiş temiz belgeler vaat ettiğini öğrendim. Gardiyan olarak o güne kadar tüm hizmetleri karşılığında bu kadar kazanmamıştır.⁹⁶ 1915 yılında tahtın ileri görüşlü hizmetkârları devrimden sonra kendilerini neyin beklediğini görerek, bir şekilde geleceklerini güvence altına almaya çalışıyordu. Sarkis, Vasilyev’i ikna etmek için çok uğraşmak zorunda kalmadığını, sadece yirmi bin yerine yirmi beş bin ruble istediğini söyledi.

Vasilyev, firardan bir hafta önce aynı anda iki mektup getirdi; biri Sarkis’ten, diğeri Stalin’den geliyordu ve Gürcüce yazılmıştı. Stalin şartların her geçen gün devrimci bir hal aldığını, yapacak çok iş olduğunu ve dışarda çalışacak yoldaşlara ihtiyaç olduğunu yazıyordu. Kendi hakkında çok az şey yazmıştı. “Hala Sibiryâ’da yaşamak zorundayım, çalışıyorum, elimden geleni yapmaya çabalıyorum.” Sibiryâ’da ona yakın bir yerde sürgünde bulunan Spandaryan’dan da haber vermişti. “Suren sana en içten selamlarını gönderiyor ve seninle Tiflis’te buluşabileceği günü bekliyor.” Ne yazık ki bir yıl sonra sürgünde hayatını kaybettiği için bir daha memleketi Tiflis’i göremeyen Suren’in bu hayali gerçekleşmedi.

Firar planımızı gerçekleştirilemedik. Anlaşılan Vasilyev ida-

96) Söz konusu dönemde kıdemli bir gardiyanın yıllık geliri iki yüz elli rubleydi (İ.G. Kapanadze’nin notu).

renin şüphesini çekmişti çünkü firarı planladığımız tarihten iki gün önce cuma günü bana son talimatları içeren mektubu getirdikten sonra yakalanmıştı.

Harf eşleştirme şifrelemesini⁹⁷ kullandığımız için hapishane idaresi mektubumuzu okuyabilmişti. Beni birkaç kez sorguya çektiler, bir kere de Vasilyev’le yüzleştirildim. Sessiz kaldım. Beni dövdüler, hücreye atıldılar fakat yine de konuşmadım. Bu olaydan sonra beni sık sık herhangi bir nedenle bazen de neden olmadan dövmeye başladılar. Hapishane idaresi beni hemen öldürmeye cesaret edemiyordu ama dayaktan, açlıktan ve rutubetli hücrede kalmaktan öleceğimi umuyorlardı. Böylesi bir yaşam genellikle tüberkülozla biterdi ama ben şanslıydım. Beni kurtaran hırsım olmuştu. İşkencecilere o kadar öfke duyuyordum ki, onlara rağmen hayatta kaldım ve Mart 1917’de özgürlüğüme kavuştum. Bazı zindancılarla hesaplaşmayı başardım. Vasilyev’e ne olduğunu ise bilmiyorum. Eğer batıl inançları olan biri olsaydım art arda iki başarısız firarı “uğursuzluk” olarak görebilirdim. Ben bir materyalist olarak doğru bir çıkarım yaparak, düşmanlarımızın da bizimle aynı devrimci okulun tedrisatından geçtiğini görmüştüm, sadece barikatın diğer tarafındaydılar. Gittikçe deneyimli, daha uyanık olmuşlardı daha önce fark edemedikleri şeyleri fark ediyorlardı. Biz de daha dikkatli davranmalıydık. Bunu akılda tutarak Kafkasya’da bir süre Menşevikler bünyesinde çalışma yürüttüm.

Uzun süre dışardan haber alamamıştım. Benimle ilgilenen gardiyanları hiçbir şekilde rüşvet almayacak kişilerden seçmişlerdi. Hapishanede bir kamulaştırmacı olarak zengin bir adam olarak görülüyordum. Gardiyanlar kendime bir kuruş dahi almadan tüm parayı yoldaşlarıma verdiğime inanmı-

97) Alfabeden rastgele seçilen iki harfin birbiri yerine kullanılmasıyla bütün harflerin başka bir harfle eşleştirilmesiyle oluşturulan şifreleme.

yorlardı. Birkaç kez “zengin adam” şanımı kullanarak gardiyanlara Tiflis’te yüklü miktarda para sakladığımı ve kaçmama yardım ederlerse onları bir çar gibi ödüllendireceğimi söyleyerek anlaşılmaya çalıştıysam da cevap bile vermeyerek put gibi sustular. Ancak Ağustos 1916’da gardiyanlardan biri, İvan yoldaştan bir mektup getirdi. Kendisiyle bizzat görüşemediğim için üzgünüm. Serbest kaldıktan sonra hemen Petersburg’a gittim, Sarkis’ten, İvan’ın Ocak 1918 de öldüğünü öğrendim.

İvan yoldaş dışardaki durumları, devrimin patlak vermek üzere olduğunu, Stalin ve Hanoyan yoldaşların durumumla sürekli alakadar olduklarını yazmıştı. Ben de cevap olarak hayatta olduğumu, sağlığımın iyi olduğunu ve sabırsızlıkla devrimi beklediğimi yazdım.

Eğer firar edecek fırsatı bulsaydım devrimi beklemezdim ama böyle bir imkânım olmadı. Gardiyanın kabul ettiği tek şey ciddi bir ödeme karşılığında not getirip götürmektir. Bir posta için -bana getirdiği bir mektup ve gönderdiğim cevap karşılığında- otuz ruble alıyordu.

Aralık ayında Stalin’den bir mektup aldım. Devrimin bir adım uzakta olduğunu ve serbest kaldıktan hemen sonra Petersburg’a S.Y’nin yanına gitmemi yazmıştı. S.Y. Petersburg’da evinde kaldığım Sergey Yakovleviç Alliyev’di.

Devrimin zaferine her zaman inanmıştım aksi halde devrimci olmazdım, fakat hapishanede dışardan, eski bir dosttan devrimin çok yakında olduğunu haber veren bir mektup almak çok mutluluk vericiydi. İçerde bu tarz mektuplardan güç alıyordum. Gardiyanlara bakarak “Yakında sizin devriniz bitecek bizimki başlayacak!” diye düşünüyordum.

Serbest kalmayı bekliyordum ama bu kadar şaşırtıcı biçimde olacağını hiç düşünmemiştim. Sabah koridordan gelen sesler duydum, kapılar açıldı ve yüzünü asla unutamayacağım yaşlı bir adam bana doğru bağırarak “Özgürüz, yoldaş! Özgürüz!” dedi.

Mutluluktan ağladım. Şimdi bunu rahatlıkla yazabiliyorum ama o zaman gözlerimden yaşlar boşalırken “Ah Kamo, iyi ki bizimkiler nasıl ağladığını görmüyor” diye düşünüyordum. Kafkasya’da erkekler asla ağlamaz. Ölsen bile ağlayamazsın yoksa şerefini kaybedersin.

Hapishaneden kokmuş, yarı yarıya parçalanmış mahkûm kıyafetleriyle çıktım. Üzerimde gardiyanların birinden aldığı bir tabanca vardı. Artık özgürlük geldiği için kamulaştırma yapmanın doğru olmayacağına karar verdim. Önüme çıkan ilk kıyafet mağazasına girerek, “Ben bir devrimciyim, Bolşevik’im. Dört yıldır hapisteyim ve Harkov’da kimseyi tanımıyorum. Bana elbise ve yol parası için otuz ruble lazım. Size paranızı gönderebilmem için adresinizi yazın,” dedim.

Mağaza sahibi o kadar şaşırmıştı ki, üstüme bir şeyler uydurarak beni giydirdi, parayı verdi fakat adresini yazmadı. Artık özgür olduğumuzu ve yurttaşların birbirine yardım etmeleri gerektiğini söyledi. Burjuvazinin akli başına gelmişti. 1917’de birçok burjuva zamanlarının son bulunduğunu anlamıştı.

Çok mutluydum. Özgürdük! Devrim olmuştu! Sadece devrime bizzat katılamadığım için biraz üzgündüm. Henüz Petersbug yolunda -artık Petrograd olarak anılıyordu- trende gerçek bir devrim olmadığını anladım. Çar yoktu ama düzen eskisi gibi devam ediyordu. Dört yıl hapiste kaldıktan sonra neler olup bittiğini tam olarak idrak edemiyordum.

Alliyev’in evinde buluştuğumuzda, Stalin bana meselenin özünü tek cümleyle açıkladı,

“Henüz yolun yarısındayız Kamo!”

1917’de Stalin

Lenin, Petrograd’a Nisan ayında geldi. Mart’a kadar Bolşeviklerin başında Stalin vardı. Parti yeraltından çıkmasına rağmen olağanüstü zor bir zamandı. Burjuvazi, Menşevikler, SR’ler, Kadetler, Liberaller ve Alliyev’in tabiriyle diğer tüm “yarım devrimciler”, halkın çıkarlarını savunan tek parti olan Bolşeviklere saldırıyordu. İş öyle bir noktaya getirmişlerdi ki Bolşevikleri “devrim düşmanı” olarak adlandırıyorlardı. Bu suçlamaya Stalin şöyle cevap vermişti.

“Evet! Biz burjuva devrimin düşmanınız! Emekçiler, Şubat Devrimi’nden ne elde ettiler? Hiçbir şey! Çarlığın baskısının yerini burjuvazinin zulmü aldı! Başımızda çar vardı, onun yerini bir knez aldı! Halka turp diye acırga yedirmeye çalışıyorlar.”

Bu acırga sadece tatsız değil aynı zamanda acıydı. Çarlık döneminde özgürlüğün sadece kâğıt üzerinde olduğunu, bütün hakların aristokratlara ve burjuvalara ait olduğunu herkes görüyordu. Bir anda her yerden, "nihayet gerçek özgürlük geldi" bağırışları yükselmeye başladı. Sokağa çıkıp başınıza bir şey gelmeden bağıra çağıra düşüncelerinizi dile getirebilirsiniz. “Özgürlük” bu değil mi? Polisler önceki gibi sokaklarda ama korkacak bir şey yok. Artık pantolonlarında kırmızı şeritler var, paltolarında kırmızı kurdele taşıyorlar.

Devrimci polisler! Gerçekten komik! Tiplerine bakıp içten içe gülüyordum. Sözüm ona devrimci polislerden birine yaklaşarak “Bütün iktidar emekçilere!” diye bağırdım, adam hiçbir şey duymamış gibi davrandı.

Stalin mitinglerde halka:

“Bu ‘devrim’ size ne verdi? Savaşı kazanana kadar sürdü-receklerini söylüyorlar! Toprak hala pomeşçiklerin, fabrika kapitalistlerin elinde,” diyordu.

Stalin, Pravda’nın sayılarından bir yığın gazeteyi elime tutuşturup, “Oku, sonra tartışacağız,” dedi.

Hapishanede kaldığım sürede gelişmelerin çok gerisinde kalmıştım, bu nedenle özgür kaldığım ilk günlerde birçok şeyi anlayamıyordum. Çok geçmeden neler olup bittiğini kavramıştım. Stalin övgüyle:

“Bravo Kamo, doğru düşünüyorsun. Bunun sebebi içinde Bolşevik bir barometre olması,” demişti.

Gerçekten de içimde öyle bir barometre vardı. Bir şeyi tam olarak kavrayamasam da doğru mu yanlış mı olduğunu hemen anlayabilirim. Stalin’in Pravda’da ve diğer gazetelerde yayımlanan makalelerini satır satır okuyordum. Bugün bile Stalin’in yazdıklarını okurken “Gerçekten bunları kunduracı Beso Cugaşvili’nin oğlu Soso mu yazıyor? Yazdıkları öyle doğru ve zekice şeyler ki, sanki birkaç üniversite bitirmiş birinin kaleminden çıkmış gibiler!” diye düşünüyordum.

Devrimden sonra Kafkasya’da çalışırken halk önünde konuşmalar yapıyordum, beni tanıyanlar şaşırarak “Vay, Kamo nasıl da doğru konuşuyor!” diyorlardı. Ne mi anlatıyordum? Tek yaptığım Stalin’in Kasım 1917’de Helsinki’de yaptığı konuşmayı tekrar etmektir. Bu konuşmasında, Bolşeviklerin ulusal sorun konusundaki politikasının özünü kısa ve net bir şekilde ortaya koymuştu. Stalin konuşmasını Finlandiyalılar

önünde yapmıştı ama bu sözler bütün Kafkasya için geçerliydi. Yurttaşlarım Ermeniler önünde konuşurken de Stalin'in Türkiye Ermenistan'ı konusunda yazdıklarını yineledim. Dinleyenler söylediklerime hak verip hoşnut olmuşlardı: "Nasıl da doğru konuştu!" diyorlardı. Kafkasya'da bütün emekçilere doğrularımızı ulaştıramasaydık zafer kazanamazdık. Menşevik-milliyetçiler, eski gücümüşlükleri ve geri kalmışlığı kullanarak halkı kendi saflarına çekiyordu. Özgür Gürcistan! Özgür Ermenistan! İnsanlara Menşeviklerin vaat ettikleri özgürlüğün sadece sözde ve hayal ürünü olduğunu anlatmak kolay değildi. Yine de bunu yapmak için muhteşem bir silaha sahiptik; Stalin'in ulusal sorun üzerine makaleleri ve konuşmaları. İnsanları bu konuda Stalin gibi ikna etmek için sadece Kafkasya'da doğmuş olmak yetmez; aynı zamanda çok zeki, gerçek bir dahi de olmak gerekir.

Mart 1917'de durumu tam olarak kavradığımda Stalin'e hemen bir öneride bulundum.

"Petersburg'da savaşçı bir müfreze kurmalı, halkın kafasını bulandıran ve bize çamur atan bütün alçakları vurmalyız."

"Sakin ol Kamo! Bu alçaklar bizi haydut gibi göstererek parmaklıklar ardına göndermek için fırsat kolluyorlar. Şu an hapisanelerde fazlasıyla boş yer var. Hayır, onlara bu fırsatı vermeyeceğiz, farklı bir yolla mücadele edeceğiz. Halkı aldatmaya çalışan kişileri teşhir etmeliyiz. Güç halkın güveninde yatıyor, kitleler kimin peşinden gider, kime güvenirse o kazanır" dedi.

Bana savaşçı müfrezeyi kurma görevi verildi, fakat görevimiz liderlerimizi korumaktı. Müfrezeyi kurup, ağustos ayına kadar yönettikten sonra Kafkasya'ya gittim. Ekim'de Stalin'in yanında olmasam da 1917 baharı ve yazında birlikteydik. Şimdi birçok yoldaşın "unuttuğu" bir şey söyleyeceğim. 1917'de Bolşeviklerin iki lideri vardı, Lenin ve Stalin. Onların

birçok sohbetine şahit oldum. Parti meselelerini tartışırken eşit konumda bulunuyorlardı. Lenin'in yokluğunda Petrograd'daki yönetici Stalin'den başkası değildi. İşçileri Kornilov'la savaşmak için ayağa kaldıran da yine Stalin'di. Ne kadar çok "hakiki Marksist'in" yoldaşlarımızı vatana ihanetle suçlayıp zindanlara atan geçici hükümete destek çılgınlıkları attığını çok iyi hatırlıyorum. Stalin, Pravda'da yayınlanan tek makalesiyle hepsini bozguna uğrattı. Stalin'in dehası, gerekli anda doğru kararı vermesi ve verili durumu açıklama için herkesin anlayabileceği sözcükleri bulmasında yatıyordu. O kararların düşünmeden yerine getirilmesini sevmez, bir şeyin neden yapılması gerektiğini açıklardı. İşçiler Kornilov'a karşı savaşırken çürümüş geçici hükümeti değil, kendi işçi devrimlerini savunduğunu anlamışlardı. Kendi aramızda şakalaşarak "Kornilov sağolsun! Onun sayesinde Kerenski Kızıl Muhafızları silahlandırdı" diyorduk. İşçiler kenarda bekleyip Kornilov'un diktatörlüğüne izin verselerdi şimdi tahta Nikolay II oturuyor olurdu.

Stalin'in 1917'de yaptığı devasa işler şimdi pek hatırlanmıyor. O yapıp ettikleriyle övünmeyi sevmez ve bunlar hakkında hiç konuşmaz. Maalesef bazı yoldaşlar bu durumu Stalin'in yaptıklarını kendilerine mal etmek için kullanıyorlar. Kamenov ve Zinovyev yoldaşlar, silahlı ayaklanmaya nasıl karşı çıktıklarını ve ayaklanma planını geçici hükümete verdiklerini unutmış görünüyorlar. Bu da yetmezmiş gibi emekçiler önünde konuşurken kendilerini "İlyiç'in en yakın mücadele arkadaşları" olarak adlandırmaktan da geri durmuyorlar. Hayır, yoldaşlar! Bu doğru değil! Anlıyorum, yanıldınız ve sonra pişman oldunuz, partimiz de sizi bağışladı. Fakat kendinizi "Lenin'in en yakın mücadele arkadaşları" olarak adlandırma hakkına sahip değilsiniz. En yakın mücadele arkadaşları zor zamanlarda birbirlerine çelme takmazlar.

Stalin'in 1917 yılında yaptıklarını sıralamak istiyorum.

Birincisi; şubattan sonra Petrograd'a gelerek yoldaşlarımızın çalışmalarını idare eden ilk Bolşevik lider oydu.

İkincisi; Pravda'yı yeniden canlandıran gerçek yöneticisi oydu. Tüm önemli meselelerde Pravda'ya yazıyordu. Stalin'in öngörüsü ve örgütçü dehası sayesinde, Pravda kapatıldığında onu başka bir isim altında çıkarmaya devam etti. Bolşeviklerin megafonu olan yayınlarının sesi bir gün bile susmadı.

Üçüncüsü; Stalin sadece Pravda'nın sayfalarında değil aynı zamanda mitinglerde de önemli bir aydınlatma çalışması yürüttü. Birçok yoldaşımız gibi ben de onun şu sözlerini hep hatırlayacağım. "Devrim herkesi ve her şeyi tatmin etmez. Devrim bir taraftan emekçi kitleleri mutlu ederken diğer taraftan onların gizli ve açık düşmanlarını ezer. Bu nedenle herkes bir seçim yapmak zorunda; ya işçilerle ve yoksul köylülerle birlikte devrimin yanında ya da kapitalistlerle ve pomeşçilerle devrimin karşısında olursunuz." Başkaları uzun uzun, karmaşık ve anlaşılmaz konuşmalar yapıyordu, Stalin ise daima açık konuşurdu. Ya halkın yanındasınız ya da karşısında, üçüncü bir yol yok. Stalin'in konuşmalarını hem Petrograd'da hem de Kafkasya'da defalarca kez dinledim. Tanıklıklarımın yola çıkarak bir şeyi kesin biçimde söyleyebilirim, halk asla yanılmaz. Mitinglerde toplanan emekçiler lafazanları dinlerken anlatılanlara kulak vermiyor, gürültü çıkarıyor, bağırıp çağırıyor, sonra da konuşmanın bitmesini beklemeden dağılıyordu. Onlara gerçekleri anlatanları ise daima çıt çıkarmadan dinlerler, Stalin'in konuşmaları da böyle geçerdi. İnsanlar onun konuşmalarını dinlerken tek sözcüğünü dahi kaçırmak istemez, sessizce dinlerdi.

Dördüncüsü; Stalin, Vladimir İlyiç'in bütün kararlarını hayata geçirdi ve her şeyin olması gerektiği gibi yapılması için yoldaşlara bu kararların özünü açıkladı.

Beşincisi; Stalin, geçici hükümetin ve diğer unsurların

saflarımızı bölmek için tüm girişimlerini kararlı bir şekilde püskürttü. Yakın zaman önce Lenin'in tavsiyesi ile Fransız Devrimi'ni inceledim ve herhangi bir ayrışmanın devrim için ne kadar tehlikeli olacağını gördüm. Ayrışma, genel olarak herhangi bir dava için tehlikelidir. 1917'deki özgürlük havası insanların başını döndürmüştü. Kararsızları devrimci yoldan saptırmak çok kolaydı. Zinovyev ve Kamenev'in bile az kalsın Menşevikleşeceği ortamda sıradan yoldaşların savrulmaları için ne söylenebilir ki? Stalin, sadece kendisi kararlı durmakla kalmadı aynı zamanda diğer insanların da gerçek durumu anlamalarına yardımcı oldu. Otokrasiye karşı o kadar uzun süren bir savaş verdik ki, bunun da etkisiyle birçok kişi çarın devrilmesini zafer olarak algıladı. Gerçekte ise çarın devrilmesi zafere giden yolun sadece ilk adımıydı.

Altıncısı; işçileri Kornilov'a karşı harekete geçiren kişinin Stalin olduğunu zaten yazdım. Bolşevik yöneticilerden sadece iki kişi Kornilov'a karşı Geçici Hükümetle ittifakın arkasında kararlı bir şekilde durdu, Lenin ve Stalin. Geri kalanlar ya kararsız kaldılar ya da karşı çıktılar.

Yedincisi; Bolşeviklerin Ekim Devrimi'ne kadar ve 1918 Sonbaharı öncesindeki, yani en zor ve can alıcı dönemlerde tüm askeri operasyonlarının başında Stalin vardı. Kafkasya'da savaşçı müfrezelerin kurulmasından önemli bir deneyim edinen Stalin, bu deneyimini Kızıl Muhafızların kurulmasında da kullandı. Bu konularla alakalı olmayan yoldaşlar bunun ne kadar büyük emek gerektirdiğini anlamayabilirler. İşçilere sadece silah dağıtmak yetmez. Onları düzenli birlikler şeklinde örgütlemeli, komutanlar belirlemeli, ihtiyaç duyulan her şeyi sağlamalı ve eğitmelisiniz. Tüm bunların hızlı ve kararlı bir şekilde yapılması gerekir. Ekim Devrimi'nden sonra MK bürosunda kimler vardı? Lenin, Stalin, Troçki ve Sverdlov. Sverdlov yoldaş öldü, Lenin ve Stalin ise büronun sözünü dahi etmiyorlar, Troçki yoldaş ise büro sadece kendinden oluşu-

yormuş gibi konuşuyor. Yoldaş Troçki'nin davranışı Bolşevikçe bir tavır olmadığı gibi hoş da değil. Kolçak'ın saldırısını durduran ve onu geri püskürten kimdi? Yudenic ve Denikin'i kararlı şekilde püskürten kimdi? Budyonni Süvari Birliği'nin kurucusu kimdi? Stalin! Elbette bunları diğer yoldaşlarla birlikte yaptı ama onun bu süreçler de önemli bir rol oynadığını belirtmeliyim.

Sekizincisi; Stalin sadece parti saflarının bölünmesini engellemekle kalmadı, bir zamanlar hata yapan yoldaşlara hemen misilleme yapılmasına da engel oldu. Zinovyev ve Kamenev kimin sayesinde partiye tekrar kabul edildiklerini hatırlıyorlar mı? Hatalarını düzeltmeleri için onlara bir şans daha verilmesini öneren Stalin'di, Lenin de bunu kabul etti. Stalin hainlere ve provokatörlere karşı acımasızdı ama insanların tökezlediğini anladığında hatalarını anlamaları ve düzeltmeleri için onların yanında olurdu.

Dokuzuncusu; Rusya İmparatorluğu'nda yaşayan bütün halklar devrime katıldılar. Otokrasi ve burjuvazi halkları kıskırtıp, birbirine düşürerek devrimci mücadeleden koparmak için ellerinden geleni yaptı. Bolşeviklerin buna karşı koymaları gerekiyordu. İmparatorluk topraklarında yaşayan tüm halkların tek yumruk halinde proletaryanın saflarında birleşmesine öncülük eden, çok uluslu Kafkasya'da doğmuş ve uzun süre mücadele etmiş Stalin'di.

Onuncusu; sonuncu ve belki de en önemlisi, yoğun iş yükünden geriye dinlenme ve uyku için günde sadece üç dört saat kalan Stalin, yoldaşlarıyla ilgilenmeyi ihmal etmedi. "Yolculuk için para gönderin, karşılayın, ihtiyaçlarını karşılayın, tedavisini organize edin... Herkesi hatırlıyor ve talimatlarının yerine getirilip getirilmediğini kontrol ediyordu. Haziran 1917'de Yakutsk'dan sürgünden dönen eski yoldaşımız Sergo

Orjonikidze'ye⁹⁸ gerekli özeni göstermediğim için Stalin'den nasıl bir azar yediğimi hatırlıyorum. Bana Sergo'yu karşılamamı ve ihtiyaçlarını gidermemi söylemişti. Sergo'nun geldiği gün çok yoğunum bu nedenle onu karşılaması için bu konuyu layıkıyla yerine getireceğini düşündüğüm başka bir yoldaşı görevlendirdim. Akşam Stalin: "Sergo'yu gördün mü? Durumu nasıl?" dedi.

"Görmedim, çok meşguldüm ama bir yoldaşı onunla ilgilenmesi için görevlendirdim," dedim.

Stalin bana sitemle baktı ve sesini yükseltmeden:

"Böyle olacağını bilseydim bununla seni görevlendirmez onu karşılamaya kendim giderdim. Adam Yakutsk'dan geliyor. Silah arkadaşımız. Bizden birinin onu karşılamasından mutlu olurdu. Şimdi ne düşünecek biliyor musun? 'Yoldaşlarım kibirlerinden beni karşılamaya gelmediler.' Yoldaşça davranmadın Kamo. Bir Kafkasyalı ve Sergo'nun dostu olduğun için onu karşılamayı özellikle istemiştin" dedi.

Ertesi sabah Sergo'nun yanına giderek durumu açıkladım ve kendisini bizzat karşılamadığım için özür diledim. Başkaları "Ne lüzumsuz şeyler!" diye düşünebilir. Hayır, bunlar lüzumsuz şeyler değil. Bolşevik partimiz güçlü çünkü birbirimize yoldaşça, kardeşçe bağlıyız. Bir kardeş bir kardeşe asla ihanet etmez ve daima yardıma koşmaya hazırdır. Birliğimizin bu karakteri sayesinde kapitalistlere karşı uzun yıllar süren mücadelemiz zaferle sonuçlandı. Stalin, dostluğun değerini bilir ve dostlarına karşı daima çok özenli davranır. Bazıları uzun yıllar arkadaşlık yaptığı kişileri ölümünden sonra hemen unuttur. Stalin böylelerinden değil. O, yaşamını

98) Grigori Konstantinoviç Orjonikadze (Parti adı "Sergo, 1886-1937)- gürcü devrimci, Bolşevik. Sovyetler birliği döneminde çeşitli devlet ve parti görevlerinde bulundu. Devrimci faaliyetinin ilk yıllarında Kamo tarafından eğitilmiştir.

yitiren yoldaşlarımızı unutmaz, ailelerine yardım eder, çocuklarının bakımıyla ilgilenir. Kısa süre önce, yaşamını yitiren yoldaşımız Suren Spandaryan'ın eşiyle görüştüm. Bir parti çalışanı yaşamını yitiren eşiyle ilgili emekli maaşı almasına karşı çıkmıştı. "Suren Spandaryan Ekim Devrimi'nden önce öldüğünden devrime katılmadı, bu nedenle gerçek bir devrimci olarak kabul edilemez," demişti. Olga Vyaçeslavovna'yı tanımalıydınız. Tevazu bakımından eşi benzeri olmayan bir insan. Çarlık memuru gibi davranan bu alçak herifin yüzüne tükürmesi gerekirken, üzüntüsünü sadece yakın arkadaşı Maro Kojoyan ile paylaşmıştı. Maro duruma öfkelenip durumu Stalin'e bildirmişti. Üç gün sonra Olga'ya emekli maaşı bağlanmış, onu geri çeviren alçağın yerine geçen yoldaş kendisinden özür dilemişti. Buna benzer birçok örnek biliyorum. Kendini Stalin'in dostu olarak gören biri her an her konuda onun desteğini alacağını bilir. Josef Cugaşvili, Sovyet devletinin yöneticilerinden biri olduktan sora kibre kapılıp eski yoldaşlarıyla arasına mesafe koymadı, Josef olarak kaldı. Bir Ermeni atasözü, "İnsanın ederi yükselince belli olur"

Soldan sağa Mikoyan, Stalin, Orjonikidze(1925)

der. Josef bu sınamadan geçmişti. Bizzat kendi gözlerimle bazı yoldaşlarımızın mevki sahibi olduktan sonra iyi özelliklerini yitirdiğine tanık oldum. Son zamanlarda parti saflarını temizleme ihtiyacının ortaya çıkması boşuna değil.

Ben hapisteyken, Stalin kız kardeşlerimi unutmamıştı, nasıl yaşadıklarıyla ilgileniyor, herhangi bir ihtiyaçları olup olmadığını soruyordu. Kardeşim Javair bir keresinde “Eğer bir erkek kardeşin olsaydı, Stalin kadar seninle alakadar olmazdı” demişti. Kimim ben? Sayısız devrim savaşçısından biriyim sadece, Stalin ise devrimin lideri. Buna rağmen onunla tanıştığımız ilk günden bu yana kibir ya da benzeri bir davranışına tanık olmadım. Yoldaş Stalin’in özel treni yok. Bir yere gitmesi gerektiğinde herkesin kullandığı vagonlarda yolculuk ediyor.

Onun alçakgönüllülüğü, övünmeyi sevmemesinden başlayıp günlük hayatında sadece en gerekli şeylerle yetinmesine kadar bütün davranışlarında kendini gösteriyor. Tek lüksü var, kitaplar. Kitaplarından hangisine elinizi atsanız en az bir kere okumuştur ve sayfa kenarlarında kurşun kalemle tutulmuş notları görürsünüz. Bazı yoldaşlar sözüm ona yüksek teorik birikimlerini herkese göstermek için sadece Kapital ve Anti-Dühring’i görünür şekilde bulundururlar ama kitapların üstündeki bir parmak tozu görünce onlara ellerini bile sürmediklerini anlıyorsunuz.

Size bir olaydan bahsetmek istiyorum. Bakü Komünü’ne katılan Alyoşa Japaridze, Stepan Şaumyan ve diğer yoldaşlar yaşamını yitirdikten sonra Stalin hemen aileleriyle alakadar oldu. Olağanüstü zor zamanlar geçirdiğimiz 1918 sonbaharını hatırlayın, Sovyet Cumhuriyeti her yandan düşmanlar tarafından kuşatılmış, kısa süre sonra Lenin’e suikast düzenlenmişti. Stalin bu zor zamanlarda dahi yaşamını yitiren komiserlerin ailelerine Moskova’dan yardım organize ediyordu. Bunu düşünmeseydi ya da Kafkasya’daki yoldaşların konuyla

ilgileneceğini bekleseydi, bunun için onu kim suçlayabilirdi? Kimse! Elbette yoldaşlarımız bunu yapardı, benim vurgulamak istediğim, Stalin'in bunun için zaman yaratıyor oluşudur. Söz konusu yoldaşlarının aileleri olduğundan ondan başka türlü davranması beklenemez. Yoldaşları adaletsizliğe maruz kaldığında Stalin'in yardımına güvenle başvurabilir. O bir devrimci olarak her türlü adaletsizliğin karşısındadır ancak söz konusu onun dostlarından biriye dağları yerinden oynatır. Parti saflarımıza nüfuz etmiş düşmanlar dürüst bir devrimci ve demirden bir Çekist olan Gevork Atarbekov'a⁹⁹ otoritesini kötüye kullandığı ve keyfi davranışlarda bulunduğu bahanesiyle iftira attıklarında, Stalin onun haklılığını ispat etmek için özel bir çaba göstermişti.

Atarbekov'a iftira atan düşmanlar çok organizeydiler, öyle ki dosyaya bakan MK Özel Komisyonu'nda bile davanın kendi istedikleri biçimde sonuçlanmasını sağlayacak bağlantıları vardı. Suçlamalar, Astrahan Özel Dairesi Müdürü Atarbekov yoldaşın çalışma arkadaşlarıyla birlikte faaliyet kisvesi altında kişisel menfaat sağladığı, burjuvaların evlerinde yapılan aramalarda ele geçirdikleri değerli şeyleri zimmetlerine geçirdikleri yönündeydi. Atarekov'u yakından tanırım ve kendisine kefil olabilirim. Dürüst bir devrimcidir, partinin ve proleter devletin soyulmasına asla izin vermez. Stalin de Atarbekov'u yakından tanır. Stalin, komisyondaki yoldaşlardan iddiaları titiz biçimde araştırmalarını, Atarbekov aleyhine ifade veren kişileri yeniden sorgulamalarını istedi. Dosya dikkatlice gözden geçirilince gerçeklerin ustaca ters yüz edildiği açığa çıktı. Bunun üzerine iftiracılar ifadelerini reddettiler. Yoldaş Atarbekov ve çalışma arkadaşları kurşuna dizilmek üzereyken aklandılar. Provakatörler öyle ustaca davranmışlardı ki

99) Georgi (Gevork) Aleksandroviç Atarbekov (1892-1925)- Ermeni devrimci, Bolşevik, Ekim Devrimi sonrasında Devlet Güvenlik Organı'nın ilk yöneticilerinden.

komisyondaki yoldaşların hiçbiri Atarbekov'un suçsuz olduğunu düşünmüyordu. Böylesi bir durumda Stalin otoritesini kullanarak komisyonun dosyayı yeniden incelemesini sağlayabilmişti. Kendinden ne kadar eminse Atarbekov'dan da o kadar emin olduğunu söylemişti. Provokatörlerin yapacakları bir şey yoktu. Sonuç olarak devrime bağlı Çekistler değil bu alçakla provokasyonu tezgâhlayanlar kurşuna dizildiler. Devrimin zaferinden hemen sonra birçok yoldaş düşmanlar üzerinde kesin ve ebedi bir zafer elde ettiğimiz yanılgısına kapılmıştı. Gerçekte ise düşmanlar pusuda bekliyordu, bazıları partiye hatta ÇEKA'ya kadar sızmışlardı. Bu nedenle şimdi kime güvenip kime güvenemeyeceğimizi belirlemek için özel bir dikkat göstermeliyiz. Atarbekov'un yaşadığına benzer başka olaylara da tanık oldum, bu olayların bazılarında silah arkadaşlarının, yoldaşlarının suçlamalara maruz kalan

insanlara yüz çevirdiklerini gördüm.

Gevork Atarbekov

Bazı yoldaşlar devrimden önceki son yılları sürgünde geçirdiği için Stalin'i suçluyor, Stalin'in bu dönemde eylemsiz kaldığını söylüyorlardı. "Neden firar etmedi? Firar edip çalışmalara katılmalıydı" diyorlardı. Bu türden demagogiler ancak işin aslını bilmeyenleri etkileyebilir. Doğrusu, Stalin'i zan altında bırakmak isteyenler işin aslını bildikleri halde durumdan bihaber insanların aklını bulandırmaya çalışıyorlar-

dı. Ne yazık ki bu tarz utanç verici burjuva entrikalarına yönetici yoldaşlardan bazılarının da ortak olduğunu söylemeliyim. Zorluklardan geldiler ama güç sınavından geçemediler. Şimdi yazacaklarım bütün yoldaşlarımın çok iyi bildiği şeyler. Bunları, gelecek komünist kuşaklar ve meselenin özünü bilmeyenlerin öğrenmesi için anlatacağım. Şunu bilmelisiniz ki yoldaşlar, Stalin sürgünde ya da hapishanede geçirdiği zamanlarda da faaliyetini kesintisiz olarak sürdürdü. Tekrara düşmek pahasına, Kuçki adlı cehenneme, kutup dairesinin ötesine gönderdiklerinde bile onu çalışmalardan alıkoyamadıklarını söylemeliyim. Stalin'in bütün yazışmaları polis tarafından okunduğu için Spandaryan ona "postacı" olarak yardımcı oluyordu. Stalin'e gönderilecek bütün mektuplar ve kargolar onun adına postalanırdı, Stalin de yoldaşlara göndereceği mektupları onun üzerinden postalardı. Stalin'in partiyle bağlantısı bir gün bile kesilmedi. Aksi takdirde Mart 1917'de Petrograd'a gelir gelmez hemen çalışmalara dâhil olup bu kadar önemli roller üstlenmesi mümkün olamazdı. Örneğin benim sorumluluklarım Stalin'inkilerle kıyaslanamayacak kadar az olmasına rağmen o dönem durumu çözmem biraz zaman almış, yoldaşlarımın yardımına başvurmam gerekmişti. Tek yaptığım savaşı müfrezeyi örgütleyip yönetmek ve bazı görevleri yerine getirmektir.¹⁰⁰

Stalin'le bir gün Turuhansk bölgesindeki sürgünü hakkın-da konuşurken:

"Senin katlanmak zorunda olduğun şeylerin yanında be-

100) Kamo bir kez daha üstlendiği görevlerle ilgili tevazu göstermektedir. Devrim liderlerinin güvenliğini onun müfrezesi sağlamaktaydı ve 1917nin bahar ve yaz aylarında hummalı şekilde Kafkasya'da ki çalışmalar için hazırlanıyordu. 1921 yılında Kafkasya ve Transkafkasya'da Sovyet İktidarının kurulmasında Kamo'nun önemli bir rolü bulunmaktadır. Kamo, Lenin ve Kafkasya Bölge Komitesi arasındaki bağlantıyı sağlamanın yanı sıra Sovyet düşmanlarının hakim olduğu bölgelerde istihbarat çalışmaları yürüttü, partizan müfrezeleri örgütledi ve bu müfrezeleri silahlandırdı.

nim sürgünlüğümün bir önemi yok Kamo! Kötü olan tek şey yayınları ancak büyük zorluklarla elde etmekte. Yoldaşlardan istediklerimi almak için uzun süre beklemek zorundaydım,” demişti.

Stalin’le birlikte sürgünde olan Sverdlov’un anlattıklarından kolay şeyler yaşamadıklarını biliyordum. Turuhansk bölgesi sadece Rusya’daki en zorlu yer olmakla kalmıyor, yerel yöneticiler de sürgünlere yaşamı zorlaştırmak için ellerinden geleni yapıyordu. Stalin, bununla ilgili tek kelime bile etmedi. Tek derdi çalışmak için elinin altında ihtiyaç duyduğu kitapların olmayışydı.

Kitabımı başladığım noktaya geri dönerek bitireceğim. Bu kitabı yazmaktaki amacım insanların, korkusuz bir devrimci ve üst düzey bir örgütçü olan, yoldaşım Josef Cugaşvili-Stalin’i anlamalarına yardımcı olmak. Eğer seçkin bir insan kendinden bahsetmekten hoşlanmıyorsa tarihsel adalet adına bunu onun yerine başkaları yapmalı. Böyle bir düşünceye sahip olduğum ve dahası bunu gerçekleştirebildiğim için ziyadesiyle mutluyum. Hiçbir zaman bir yazar vasfına sahip olmadım ve dürüst olmak gerekirse çuval taşımak benim için yazmaktan daha kolay. Önce kendim üzerine yazmaya başlamıştım, sonra bunu bıraktım ve gördüğünüz gibi Stalin hakkında paylaşmak istediğim her şeyi yazdım. Bunu çok iyi yapamamış olabilirim ama elimden gelenin en iyisini yapmaya çalıştım. Yer yer kendi hakkımda da bir şeyler yazdım. Bunu yazmaktaki amacım yoldaşımla yaşamım üzerinde nasıl bir etkisi olduğunu, benim için yaptıklarını göstermek. Bu kitabı yazarken sadece Stalin’i anlatmak istemedim, aynı zamanda okurun onu benim gözlerimle görmesini de istedim. Böylece okurun gözlerini açarak beni doğru yola sevk eden bir hayat öğretmeniyle karşılaşmamın yarattığı mutluluğu, tutsak düştüğümde yoldaşlarımla beni unutmadığını ve özgürlüğe kavuşturmak için ellerinden geleni yaptıklarını

bilmenin ne kadar önemli olduğunu hissetmesini sağlamaya çalıştım. Anlattıklarım yalnızca Stalin'in değil, bir yoldaşın, dostun ve hemşerinin de hikâyesidir.

Stalin gibi bir dostum olduğu için çok mutluyum ve onu herkesin benim tanıdığım kadar iyi tanımasını istiyorum.

Sonsöz

Kitabımı yazmayı bitirdikten sonra okuması için Miho Ts-hakaya verdim. Stalin’in hocam dediği kişinin düşüncelerini almak benim için önemliydi. Miho’dan daha iyi bir eleştirmen bulmam mümkün değildi.

Kitabı kendisine teslim ederken lafı hiç dolandırmadan “Eğer kötü olduğunu düşünürsen sobaya at” dedim.

Miho yazdıklarımı beğenmeseydi konu kapanmış sayılırdı. Yazarken güzel bir eser yaratmaya çalıştım ama elimden ancak bu kadarı geldi. Ne yazık ki herkes Gorki kadar yetenekli değil. Kuşkusuz okuduğunuz bu satırlar onun kaleminden çıksaydı bambaşka bir şekil alırdı. Geçmiş sahneleri zihnimde rengârenk ve çok canlı şekilde görüyorum ama bunları sözcüklere dökmek istediğimde sıradanlaşıyorlar. Yazdıklarımı okuyunca daha iyi yazmam gerektiğini anlıyorum ama elimden daha iyisi gelmiyor. Stalin’in gerek konuşmalarında gerek makalelerinde düşüncelerini, başka hiçbir şey eklenemeyecek ve çıkarılamayacak şekilde ifade etmesine yoldaşça bir imrenme duyuyorum. Aynı imrenmeyi güzel ve canlı yazma yeteneğinden dolayı Gorki’ye de duyuyorum.

Miho, el yazmalarımı okuduktan sonra “Kötü yazmayacağını biliyordum” dedi.

Eleştirilerini bekliyordum ama eleştirel hiçbir şey söylemedi.

“Şaumyan’ın aramızda olmamasına üzülüyorum. İkiniz birlikte daha iyi yazardınız” dedi.

Miho, zihnimi okumuş gibiydi. Ben de yazarken çok defa aynı şeyi düşünmüştüm. Stepan’ın mütevazı çalışmama büyük katkısı olurdu.

Miho’nun övgüsünü almak beni çok mutlu etti. Anılarıma önsöz yazacağına söz verdi. Ne kadar meşgul olursa olsun sözünü tutacağına eminim. Tshakaya sözleri rüzgâra savurmaz.

Çalışmamın Tshakaya’nın onayını almasından mutluyum. Kendi adıma tüm devrimci yoldaşlarıma tavsiyem, oturup kendi tanıklıklarını yazmalarıdır. Belki iki üç kişi bir araya gelerek ortak çalışmalar da yapabilirler. Bu sayede gelecek kuşakların büyük bir ilgiyle okuyacakları bir devrim tarihi külliyatı yaratılmış olur. Tembellik etmeyin yoldaşlar! Bu önemli ve gerekli konuyu ertelemeyin. Başaramamaktan korkmayın. Başarabilirsiniz, bunu size ben, Kamo söylüyor. Önemli olan dürüst olmak, her şeyi olduğu gibi süslemeden ve çarpıtmadan anlatmak. Sadece gerçeği yazın!

Ayrıca Yoldaş Stalin’le ilgili anılarımı okuyan silah arkadaşlarım-yoldaşlarım bana değerlendirmelerini ve gerekli görürlerse eklememi gerektiğini düşündükleri şeyleri yazarlarsa minnettar olacağımı belirtmek isterim. İyi bir hafızam var yoldaşlar ama buna rağmen bazı şeyleri unutmuş olabilirim.

Gelecek nesillere de bir çift sözüm var. Bu kitap, asıl olarak otokrasi altında yaşamamış ve devrime tanıklık etmemiş olan sizler için yazıldı. Bizden sonra gelenler şunu bilmelisiniz ki; biz Bolşevik devrimciler olarak hepimiz sıradan insanla-

rız, hiçbirimiz gökten inen kahramanlar değiliz. Bizi diğerlerinden ayıran tek şey var; hayatımızın belirleyici bir anında kendi bireysel mutluluğumuz için değil bütün ezilenlerin mutluluğu için mücadele etmeye karar verdik. Biz en sıradan insanlarız ancak kendimiz için değil başkaları için yaşıyoruz. Bizim gücümüz de farklılığımız da burada yatıyor.

Kamo'nun adını ve bu cesur işçinin devrimci alandaki pratikleriyle ilgili hikâyeleri ilk kez Arabidze'den duymuştum.

Anlattıkları o kadar şaşırtıcı ve efsanevi şeylerdi ki, o kahramanlık günlerinde dahi olağanüstü cesareti, sürekli yaver giden şansı, şaşırtıcı becerikliliği ve bir çocuk ruhunun sadeliğini kendinde birleştirmiş böyle birinin varlığına inanmak zordu. Kamo'yla ilgili hikâyeleri ilk duyduğumda, bir gün bunları yazacak olursam kimsenin gerçekte böyle bir insanın var olduğuna inanmayacağını ve okurun Kamo'yu kurgusal bir karakter olarak algılayacağını düşünmüştüm. Ben bile ilk duyduğumda Arabidze'nin anlattıklarını onun devrimci romantizmiyle açıklamıştım.

Ancak çok kez olduğu gibi gerçek bir kez daha karmaşıklığı ve çarpıcılığıyla kurguyu geride bırakmıştı.

Maksim Gorki

www.ceylankitap.com

ISBN 978-605-70279-6-2

